

Miskolci Egyetem
Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi
Doktori Iskola

PÁKOZDY CSABA

**A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGA ÉS
A NEMZETKÖZI JOG, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL
AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK
JOGGYAKORLATÁRA**

PhD értekezés

Témavezető:

Dr. habil. Kovács Péter
egyetemi tanár

Doktori Iskola vezetője: Dr. Bragyova András DSc. egyetemi tanár

Doktori program címe: A magyar állam- és jogrendszer;
jogtudomány továbbfejlesztése;
különös tekintettel az európai fejlődési tendenciákra

Miskolc, 2006.

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ.....	4
1. A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGA – TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS	6
1.1. A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGÁNAK ELMÉLETI-TÖRTÉNETI MEGALAPOZÁSA.....	6
1.1.1. „Állam előtti jogok”.....	7
1.1.2. A szabadság és a véleménynyilvánítás joga a filozófiai gondolkodásban.....	9
1.1.3. A szabadság jogának megjelenése a jogi gondolkodásban.....	13
1.1.4. A szólásszabadság megjelenése a jogi gondolkodásban.....	16
1.2. A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGÁNAK JOGI SZABÁLYOZÁSA.....	23
1.2.1. A jogok korlátozása – a cenzúra megjelenése.....	24
1.2.2. A véleménynyilvánítás szabadságának megjelenése az emberi jogi nyilatkozatokban és az állami alkotmányokban.....	25
1.2.3. A véleménynyilvánítás szabadságának megjelenése és törvényi korlátozása Magyarországon.....	27
2. A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGA AZ EGYESÜLT NEMZETEK SZERVEZETE ÉS AZ EURÓPAI BIZTONSÁGI ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSI SZERVEZET EMBERI JOGVÉDELMI RENDSZERÉBEN	35
2.1. A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGÁNAK VÉDELME AZ EGYESÜLT NEMZETEK SZERVEZETE KERETEI KÖZÖTT	38
2.1.1. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata.....	42
2.1.2. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és az Emberi Jogok Bizottsága joggyakorlata.....	45
2.1.2.1. Politikai nézetek és államfők rúgalmazása.....	48
2.1.2.2. A véleménynyilvánítás szabadsága és a kisebbségi nyelvek használatának joga.....	49
2.1.2.3. A véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása a közérkölc védelme érdekében.....	54
2.1.2.4. A véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása mások jogai védelme érdekében.....	56
2.1.3. A véleménynyilvánítás szabadsága az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának határozataiban.....	61
2.2. A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGA AZ EURÓPAI BIZTONSÁGI ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSI SZERVEZET ÉGISZE ALATT	64
2.2.1. A szólásszabadság az EBEÉ és az EBESZ által elfogadott dokumentumokban.....	66
2.2.1.1. A Helsinki Záróokmány.....	67
2.2.1.2. A EBEÉ és az EBESZ egyéb dokumentumai.....	69
2.2.2. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet Médiaszabadság-megbízottjának hozzájárulása a véleménynyilvánítás szabadsága védelméhez.....	74
3. A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGA AZ EURÓPA TANÁCS KERETEI KÖZÖTT	84
3.1. A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGA AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI EGYEZMÉNYÉBEN, ÁLLAM ÁLTALI KORLÁTOZÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI ÉS JOGSZERŰSÉGÉNEK KÉRDÉSEI AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGA ÍTÉLETEINEK TÜKRÉBEN	84
3.1.1. A véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása a közérkölcsekre való hivatkozással.....	90
3.1.1.1. A közérkölcse fogalma.....	92
3.1.1.2. A közérkölcse az ítélkezési gyakorlatban.....	95
3.1.1.3. A művészet, a vallási meggyőződés és a közérkölcse kapcsolata.....	99
3.1.2. Exkurzus: A kisebbségvédelem és a véleménynyilvánítás jogának összefüggései.....	103
3.1.2.1. Egyéni és kollektív jogok.....	103
3.1.2.2. A véleménynyilvánítás szabadsága és az anyanyelv használatához való jog.....	105

3.1.2.3.	<i>A „szeparatista propaganda” és a véleménynyilvánítás szabadsága</i>	109
3.1.2.4.	<i>Kisebbségi autonómia és a véleménynyilvánítás szabadsága</i>	111
3.1.2.5.	<i>Szeparatizmus és sajtótermék betiltása Nyugat-Európában</i>	116
3.1.3.	<i>A sajtó és a véleménynyilvánítás szabadsága – „kötelezettségek és felelősség”</i>	119
3.1.4.	<i>Rágalmazási ügyek – a politikusokkal szembeni kritika határai</i>	125
3.1.4.1.	<i>A politikusok múltja</i>	125
3.1.4.2.	<i>Nemzeti szocialista eszmékkel való azonosulás vádja, tényállítás és értékítélet</i>	131
3.1.4.3.	<i>Idegengyűlölet, „fenyegető szavak”</i>	140
3.1.4.4.	<i>A II. világháború alatt elkövetett cselekmények</i>	147
3.1.5.	<i>Az igazságszolgáltatás szereplőit ért rágalmazások</i>	157
3.1.5.1.	<i>Az ügyésszel szembeni kritika szabadságának határai</i>	157
3.1.5.2.	<i>„Bírálat” vagy „sértés” – magánlevélben</i>	165
3.1.5.3.	<i>Nem hivatásos bíró megsértése – a sajtóban</i>	167
3.1.5.4.	<i>Alkotmánybíró megsértése – a sajtóban</i>	170
3.1.5.5.	<i>Az ügyészség tekintélye</i>	173
3.1.5.6.	<i>Tényállítás – bizonyítékokkal, szemben az igazságszolgáltatással</i>	177
3.1.6.	<i>Államfők rágalmazása</i>	182
3.2.	A SAJTÓ ÉS A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGA AZ EURÓPA TANÁCS SZERVEINEK AJÁNLÁSAIBAN	189
4.	A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGA KORLÁTOZÁSÁNAK EGYES KÉRDÉSEI MAGYARORSZÁGON, A STRASBOURGI JOGGYAKORLAT FÉNYÉBEN..	201
4.1.	AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK ÍTÉLETEI ÉS AZ ÁLLAMI JOG VISZONYA MAGYARORSZÁGON	201
4.2.	A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGA ÉS KORLÁTOZÁSÁNAK EGYES KÉRDÉSEI A HATÁLYOS MAGYAR JOGBAN	209
4.2.1.	<i>A közérkölc's fogalma</i>	210
4.2.2.	<i>A véleménynyilvánítás korlátozásának egyes esetei</i>	215
	ZÁRÓ GONDOLATOK	219
	IRODALOMJEGYZÉK	222
	AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGA HIVATKOZOTT ÍTÉLETEI	234
	AZ EMBERI JOGOK BIZOTTSÁGA (COMITÉ DES DROITS DE L'HOMME) HIVATKOZOTT VÉLEMÉNYEI	237
	INTERNET-HIVATKOZÁSOK	238
	DR. PÁKOZDY CSABA DOKTORI ÉRTEKEZÉSE TÁRGYÁBAN PUBLIKÁLT TANULMÁNYAI	239
	ÖSSZEFOGLALÓ	240
	RÉSUMÉ	242

Előszó

A véleménynyilvánítás szabadsága az emberi jogok rendszerében sajátos helyet foglal el. Már az ókortól kezdve élénken él a filozófiai és a jogi gondolkodásban, korlátozásának feltételei időben és térben gyakran változtak, napjainkban csupán kivételes esetben, hasonló alapjogok sérelme esetén kerülhet rá sor, jogállami keretek között általában igen szűk körben. E szabadságjogot az állami alkotmányok és az emberi jogokat kodifikáló nemzetközi jogi dokumentumok nélkülözhetetlen elemeként tartjuk számon. A véleménynyilvánítás szabadsága korlátozásával kapcsolatos (jog)viták az univerzális és regionális emberi jogi egyezmények által létrehozott bírói, vagy egyéb, szerződési kontrollmechanizmust végző fórumok joggyakorlatának is lényeges részét képezik. Különösen igaz ez az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlatára, amely 1959 óta tartó folyamatos fejlődés eredményeképpen alakult ki. Jelen disszertáció célja, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága történeti-elméleti gyökereinek feltárását követően e szabadságjog nemzetközi jogi szabályozását vegye górcső alá, kitérve a nem szerződési típusú dokumentumokra is, de különös tekintettel az Európa Tanács emberi jogvédelmi rendszerére, valamint a magyar joggyakorlat egyes, figyelemre méltó elemeire. A disszertáció a jogok állami korlátozásának lehetőségei közül kiemelten foglalkozik a véleménynyilvánítás szabadságának a nehezen definiálható közerkölcsre való tekintettel történő korlátozásának jogi hátterével, a kisebbségi nyelvek használata és a véleménynyilvánítás szabadságának kapcsolatával, illetve a sajtóban megfogalmazható kritika határaival, amelyet az Emberi Jogok Európai Bírósága esetjogának elemzésével mutat be. Az elemzés során igyekszik feltárni azokat az eseteket, amelyekben a

véleménynyilvánítás szabadságának nemzetközi jog által (is) előírt szabályai más, jogilag védett javakkal, vagy az államok belső jogával kerülnek konfliktusba. Nincs mód e disszertáció adta keretek között más regionális bíróságok joggyakorlatának részletes elemzésére, valamint a véleménynyilvánítás szabadságának az európai integráció keretén belüli védelmének tárgyalására sem. Az Európai Unió alapszerződésai a közös értékek meghatározásakor az Emberi Jogok Európai Egyezményében foglalt jogokra is utalnak, amelyek hiteles értelmezését a strasbourgi bíróság végzi. A Közösségnek az Egyezményhez való csatlakozása elutasítását és az Alapjogi Chartát is tartalmazó 2004. évi európai alkotmány szerződés-tervezet ratifikációjának jelenlegi állását szemlélve megállapítható, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata az emberi jogok európai védelmének hosszú ideig meghatározó eleme marad. Az elemzés módszerét illetően a szerző egyetért a francia Rigaux professzorral, aki szerint nem lehet feladata a jogásznak, hogy olyan bírói döntések felett mondjon ki végső ítéletet, amelyek ellen nincs helye fellebbezésnek. Ez a közvélemény, vagy az emberi jogi szervezetek szerepe lehet, a jogász csupán elemezheti a bírák érvelését, hogy megvizsgálja a döntések közötti belső koherenciát, és kijelölje a legújabb ítéletek helyét a joggyakorlat egészében.¹

¹ RIGAUX, François: La liberté d'expression et ses limites. *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, No. 23. 1995. július 1, 403. o.

1. A véleménynyilvánítás szabadsága – történeti áttekintés

1.1. *A véleménynyilvánítás szabadságának elméleti-történeti megalapozása*

A véleménynyilvánítás szabadságát a történelem során mindig az ember természetes jogaként próbálták meghatározni, amely ennél fogva a természetjogi gondolkodásban is fontos helyet kapott. Gilbert-Hanno Gornig szerint az ember szabadságát az állammá váló egyesüléssel nem ruházza át az utóbbira, hanem csupán annak korlátozásához járul hozzá a békés együttélés érdekében. A korlátozás a jog által jön létre, amelyet az állam állapít meg, és amelynek végső célja az egyes emberek legnagyobb szabadságának megvalósítása.² A nemzetközi szinten megfogalmazott emberi jogi dokumentumokban megjelent az emberi jogok el nem idegeníthetősége is, amint azt az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, valamint a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya bizonyítja. Az Emberi Jogok Amerikaközi Egyezményének preambuluma elismeri az emberi jogok „*államok előtti*” (természetjogi) jellegét (*vorstaatlichen Charakter*), amikor kimondja: „*az ember lényeges jogai nem abból származnak, hogy az ember bizonyos állam polgára, hanem az emberi személyiség tulajdonságain alapulnak, és ezért indokolt nemzetközi védelmük*”³ Ennél tovább megy az Emberek és Népek Jogainak Afrikai Chartája, amely szerint az „*alapvető emberi jogok az emberi lények tulajdonságaiból erednek, amely igazolja nemzeti és nemzetközi védelmüket*”.⁴ A fentiek alapján megállapítható, hogy az alapjogoknak az államon kívüli, afeletti, illetőleg természetjogi eredeztetése a XX. század jogi gondolkodásának is része.

² GORNIG, Gilbert-Hanno: *Außenungsfreiheit und Informationsfreiheit als Menschenrechte*. Duncker & Humblot, Berlin, 1988, 1. o.

³ KOVÁCS István és SZABÓ Imre (szerk.): *Az emberi jogok dokumentumokban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980, 437. o.

⁴ Emberek és Népek Jogainak Afrikai Chartája, Preambulum. In: *Human Rights - A compilation of International Instruments*. Volume II. Regional Instruments. Egyesült Nemzetek, New York és Genf, 1997, 330. o.

A természetjogot és a pozitív jogot nem egymás ellentétéként, sem egymással konkurálóként, hanem egymás kiegészítőiként kell felfogni, a természetjog a pozitív jog létrehozatalakor mint mérték, és mint a pozitív jogot javító elem tűnik fel. Gottfried Wilhelm Leibniz szerint a természetjog elemei a juriszprudencia „lelkét” képezik, testét azonban másnak kell alkotnia.⁵ Gornig szerint egy államot sem lehetne csupán a természetjog szerint kormányozni, ehhez szükség van ugyanis a belőle levezetett törvényekre. A természetjog elemei egyúttal az emberi jogok, a vélemény- a szólás- és az információszabadság alapjainak tekinthetők. A pozitív jog rögzíti őket az állam és az emberek számára, létük ezáltal tudatosodik, a szólás és a véleménynyilvánítás szabadsága tehát a természetjogban gyökerezik; e felfogás bizonyítékai a természetjogi, valamint a filozófiai irodalomban lelhetők fel, az alábbiakban a disszertáció témájához legközelebb álló elméletek bemutatását kísérem meg.

1.1.1. „Állam előtti jogok”

A természetjogban gyökerező, illetve abból levezetett jogokat az állam nem vonhatja el, nem semmisítheti meg őket, minden embert megilletnek, nemzetiségtől, állampolgárságtól, fajtól, bőrszíntől, nemtől, hittől, politikai nézettől, stb. függetlenül. Ezzel szemben az állam által alkotott alapjogok, amelyek nem a természetjogból erednek, az alkotmányozó hatalom diszpozíciója alatt állnak. A természetjogot elutasító szerzők érve szerint a természetjog az említett állami (jogalkotói) hatalmat ássa alá azzal, hogy az állam élén nem a szuverén áll, hanem egy állam feletti jog, amely pontosan nem meghatározható, és ezáltal veszélyezteti a jogbiztonságot. Ugyanakkor éppen a totalitárius államokban tagadják az „*állam előtti jogok*” („*vorstaatliche Rechte*”) létezését, mivel e jogok elismerésével az állam feladná a polgárai feletti „rendelkezési jogosultságot”. A jogpozitivizmusra hivatkozva tehát ezen államok szerint az embereknek nincsenek veleszületett jogaik, vagy legalábbis nem

⁵ GORNIG, Gilbert Hanno: *i. m.* 1. o.

bizonyítható a létezésük.⁶ Mindazonáltal korántsem minden alapjog vezethető le a természetjogból, ezek többségét az állam alkotja. Az „eredeti” alapjogok alatt az egyén liberális szabadságjogai értendők; azon jogok, amelyek a szabad individuumot az állammal szemben megilletik. Ezek egyéni jogok, az egyes személyeket illetik meg, mint például a szólás- és lelkiismereti szabadság vagy a személyes szabadság.⁷ Azon jogoknak, amelyekkel az egyének másokkal kapcsolatban, vagy azokkal együtt rendelkeznek (kulturális szabadság, gyülekezési és egyesülési szabadság), rendszerint nem tulajdonítanak természetjogi jelleget. Carl Schmitt addig tartja elfogadhatónak a természetjogi karaktert, amíg az egyén ki nem lép politikamentességéből.⁸ Elterjedtebb nézet, hogy a pozitív alapjogok teljes terjedelmükben nem tartalmaznak természetjogi elemeket. Sokkal inkább jellemző, hogy a természetjogi eredetű jogok a kodifikációkor pozitív joggá válnak, ezért kell különbséget tenni a természetjogi és a pozitív jogi eredetű alapjogok között.⁹ Coing hibának tartotta a természetjog és a pozitív jog teljes szembeállítását, Arisztotelésszel értett egyet abban, hogy a természetjog a „pozitív jogban él”.¹⁰ (Álláspontja szerint „*A szabadság az egyetlen eredeti jog, amely az embert ember volta miatt illeti meg.*”¹¹) Ennélfogva számos alkotmányban és emberi jogi egyezményben a véleménynyilvánítás jogához szorosan kötődő információszabadság (információk megismerése és közlése) jogának nem tulajdonítanak természetjogi jelleget.

A véleménynyilvánítás szabadságát a természetjogi irányzat képviselői az ember természetes (külső) szabadságának következményének tekintik, így történetének tárgyalásakor nem nélkülözhető az utóbbiról született nézetek áttekintése. A személyes szabadságot illetően az alapjogokat az említettek szerint két csoportra osztó elmélet nem lehet meggyőző. Az ember a természettől fogva szabad, e szabadság abszolút, és

⁶ GORNIG, Gilbert Hanno: *i. m.* 7. o.

⁷ SCHMITT, Carl: *Verfassungslehre*. Duncker und Humblot, München, Leipzig, 1928, 164. o.

⁸ SCHMITT, Carl: *i. m.* 164-165. o.

⁹ A megkülönböztetést a német bírósági gyakorlat is alkalmazza, nem tulajdonítva „törvények feletti” jelleget az Alaptörvény által biztosított minden alapjognak, megkülönböztetve a természetjogi erővel bíró alapjogokat azoktól, amelyeket az Alaptörvény emelt erre a szintre. BGHSt. 4, 385. o. Idézi: GORNIG, Gilbert-Hanno: *Äußerungsfreiheit und Informationsfreiheit als Menschenrechte...* 8. o.

¹⁰ COING, Helmut: *A jogfilozófia alapjai*. Szabó Béla fordítása. Osiris, Budapest, 1996, 189. o.

¹¹ COING, Helmut: *i. m.* 41. o.

születésétől fogva megilleti. Heinrich Henkel szerint a személyeknek „erkölcsi joguk” van az élethez, a testi sérthetetlenséghez, a szabadsághoz és a magánszférához.¹² René Marcic a minden embert megillető szabadságot „összabadságnak”, „Urfreiheit”-nak nevezi.¹³ Mivel az ember természetétől fogva senkinek sincs alávetve, (tehát szabad), valamint az érzékelhető világ legmagasabb rendű lény, rendelkezik ezekkel az ősi jogokkal. A emberiség története folytán kialakult alávetettségi viszonyokat a racionális társadalmi munkamegosztásnak tulajdonítja.¹⁴

1.1.2. A szabadság és a véleménynyilvánítás joga a filozófiai gondolkodásban

Az ember születésétől kezdődő szabadságának és az ember sérthetetlen, elidegeníthetetlen jogainak elmélete már a görög filozófusoknál fellelhető, a szofisták szerint a természetjog magasabb rendű és jobb, mint a fennálló törvények. Platón minden embert egy közösség polgárának tekintett, akik egyenlők és szabadok. Sauter megállapítása szerint a szofisták által kimondottak: a rabszolgaságnak a természet jogával ellentétes mivoltának kinyilvánítása, valamint az emberi méltóság és az emberi jogok elidegeníthetlenségének kinyilvánítása történelmi fordulópontnak számított.¹⁵ Szophoklész Antigonéja így szól királyához:

*„Olyan hatalmas soha nem lehet szavad,
hogy bármi földi rendelettel elsöpörd
az istenek íratlan, szent törvényeit.
Azok nem mától: mindöröktől állanak,*

¹² HENKEL, Heinrich: *Einführung in die Rechtsphilosophie*. Beck, München, 1977, 76. o.

¹³ MARCIC, René: *Rechtsphilosophie*. Rombach, Freiburg, 1969, 269. o.

¹⁴ MARCIC, René: *i. m.* 268. o.

¹⁵ SAUTER, Johann: *Die philosophischen Grundlagen der Naturrecht*. Sauer és Auvermann, Frankfurt am Main, 1966, 202. o.

*és senki sincs, ki fölfedné keltüiket.*¹⁶

Verdross az „*Allgemeine Rechtsphilosophie*” c. művében elismerte az általa korábban tagadott álláspontot, amely szerint Platónnál már megtalálhatók voltak a sérthetetlen emberi jogok kezdetei,¹⁷ amelyek nem bontakozhattak ki, mivel Platón nem csupán a rabszolgasághoz ragaszkodott, (A „*Törvények*”-ben következőképp szól: „*Világos, hogy az ember, ez a nehezen kezelhető lény, egykönnyen nem lesz hajlandó, hogy a szükség parancsolta megkülönböztetést szolgálja szabad és úr között a gyakorlatban elismerje.*”)¹⁸ hanem a gyarlók, valamint a kiválók nyomoréknak született gyermekei kitételéhez is¹⁹; nem ellenezte az orvosi ellátásnak a gyógyíthatatlan betegektől való megtagadását sem.²⁰ Mindezek ellenére állította Verdross a fentieket, ugyanis Platón – eltérően a korábbi gondolkodóktól – elismerte az ember méltóságát. Arisztotelész szerint a jog a természettől fogva, függetlenül az emberi véleménytől, vagy döntéstől létezik.²¹ A rabszolgasághoz való viszonya hasonló Platónéhoz, szerinte az emberek természetes állapotukban szabadok vagy rabszolgák. Álláspontja alapján a jogállásra kihatással lehetnek a testi jegyek is.²² Az emberi és isteni jog megkülönböztetését illetően a rómaiak közül megemlíthető Ciceró, aki a természetjogot valódi törvényként tartotta számon, amely az idők kezdete óta létezett, már az írott jog és az állam megjelenése előtt is. A természetjogot az istenség jogaként fogta fel, amely istent és embert egyaránt kötelez. Egy törvényalkotó sem helyezheti a természet jogát hatályon kívül, és nem mentesíthet egyetlen természetjogi kötelezettség alól sem. Ciceró gondolatai által a természetjog megszűnt a filozófia kizárólagos tárgya lenni, a jogi gondolkodás

¹⁶ SZOPHOKLÉSZ: *Antigoné*. Mészöly Dezső fordítása. In: *Szophoklész drámái*. Európa könyvkiadó, Budapest, 1979, 76. o.

¹⁷ VERDROSS, Alfred: *Abendländische Rechtsphilosophie*. 2. kiadás, Springer, Wien, 1963, 39. o.

¹⁸ PLATÓN: *Törvények*, 6. könyv, 777. b. Kövendi Dénes fordítása. In: *Platón összes művei*, 3. kötet, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984, 698-699. o.

¹⁹ PLATÓN: *Az állam*. 5. könyv, 460 c. Jánosz István fordítása. Gondolat, Budapest, 1988, 196. o.

²⁰ PLATÓN: *Az állam*. 3. könyv, 407 e. Jánosz István fordítása. Gondolat, Budapest, 1988, 125. o.

²¹ ARISZTOTELÉSZ: *Rétorika*. 1. könyv, 13 fejezet, 1373 b. Adamik Tamás fordítása. Gondolat, Budapest, 1982, 70. o.

²² „*A természet ugyan a szabad embernek s a szolgának még a testét is meg akarja különböztetni, emezeké erős a szükséges munkára, amazoké pedig egyenes tartású, mely az olyan munkára alkalmatlan, de megfelel az állampolgári életre...*” ARISZTOTELÉSZ: *Politika*. 1. könyv, 1254 b. Szabó Miklós fordítása. Gondolat, Budapest, 1984, 78. o.

és a jogalkotás tárgya lett.²³ Seneca is hasonlóan foglalt állást, azzal, hogy a rabszolgák ellen megengedett mindent, a bennük való károkozást kivéve, amelyet az általános jog tilt meg.²⁴

A szabad véleménynyilvánítás jogának alkotmányos szabályozása az ókorban ismeretlen volt ugyan, ám mindebből nem következik, hogy e szabadságot nem ismerte volna az antik világ joga. Gornig szerint sokkal inkább olyan természetes, magától értetődő szabadságjogról van szó, amelynek törvényi megerősítése szóba sem került.²⁵ A magánszemélyek nem egyénként, hanem mint a társadalom tagjai bírtak jogokkal. Mint a társadalom tagjai, annak kialakítására voltak hivatottak, egyénként viszont a közösségi akaratnak voltak alávetve.²⁶ A szólásszabadságot a valódi demokrácia követelményének tekintették, Platón *Az Állam* című munkája nyolcadik könyvében a demokratikus állam jellegzetes vonásairól a következőket olvashatjuk:

„SZÓKRATÉSZ: *Mi módon élnek ezek az emberek? Milyen is az ilyen alkotmány? Világos, hogy majd az ilyen ember minősül demokratikusnak.*

ADEIMANTOSZ: *Világos.*

SZÓKRATÉSZ: *először is a polgárok szabadok, az állam telve van szabadsággal és szabad véleménynyilvánítással, és bárki azt teheti, amit akar.*

ADEIMANTOSZ: *Világos.*

SZÓKRATÉSZ: *Abol pedig szabadság van, világos, hogy a magánéletét mindenki úgy rendezi be ahogy épp jólesik.*”²⁷

A művészet és a cenzúra viszonyáról alkotott felfogását a „*Törvények*” 7. könyvéből ismerhetjük meg:

²³ CICERÓ: *A köztársaságról*. III. könyv, 22. fej. 39. §. Idézi: GORNIG, Gilbert Hanno: *i. m.* 11-12. o.

²⁴ CICERÓ: *De Clementia*. I. könyv, 18,2. fej. *uo.*

²⁵ GORNIG, Gilbert Hanno: *i. m.* 57. o.

²⁶ *Uo.*

²⁷ PLATÓN: *Az állam*. 8. könyv, 557 b. Jánosy István fordítása. Gondolat, Budapest, 1988, 320. o.

„Mire hoztuk fel ezt a példát? Nemde arra, hogy a költők fajtája egyáltalán nem képes a jót és rosszat megkülönböztetni? Ha tehát egy költő akár szóban, akár dallamban elhibázza azt, s nem a jót kéri imádságában, akkor a polgárok is épp a legfontosabb dolgokban az ellenkezőért fognak könyörögni, mint amiért kellene. S ennél nagyobb tévedést nemigen lehet elkövetni. (...) A költőnek alkotásában nem szabad eltérnie attól, ami az államban hagyományosan igazságosnak, szépnek, jónak van elfogadva. S költői alkotásait nem szabad senkinek a magánemberek közül előbb megmutatnia, mielőtt az erre választott bírácoknak és a törvények őreinek be nem mutatta, és azok tetszését el nem nyerte.”²⁸

Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a szabadság, és vele együtt a véleménynyilvánítás szabadsága az ókorban, és a középkorban is csupán a személyek bizonyos csoportjainak jogaként kapott elismerést, annak ellenére, hogy a szabadságot a természetjogból vezették le.

A köztársasági, és részben a császárkori Róma is megértően viseltetett a gondolatok és eszmék szabad megvitatásával szemben, a valódi szólásszabadság jogával ugyanakkor csupán az auctoritas-szal bírók rendelkezhetek.²⁹ Az embert megillető szabadságjogok katalógusáról természetesen ebben a korban sem beszélhetünk, mindazonáltal található példák a véleménynyilvánítás szabadságát érintő jogi szabályozásra. A Tizenkéttáblás törvény VIII. táblájának töredékesen ugyan, de fennmaradt szövege a gonosz énekek ráéneklését rendelte büntetni.³⁰ A szólásszabadságról tanúskodik Tacitus írása, aki az *Évkönyvek* IV. könyvében a következőképpen fogalmaz:

„*Antonius levelei, Brutus beszédei hamis gyalázkodást szórnak ugyan Augustusra, de erősen maró éllel; Bibaculusnak és Catullusnak a Caesarokat ócsárló verseit ma is olvassák: de az*

²⁸ PLATÓN: *Törvények*, 7. könyv, 801. b-d. Kövendi Dénes fordítása. In: *Platón összes művei*, 3. kötet, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984, 737-738. o.

²⁹ GORNIG, Gilbert Hanno: *i. m.* 58. o.

³⁰ A töredék megmaradt része a következő: „*QUI MALUM CARMEN INCANTASSIT...*” Ciceró értelmezése szerint: „*A mi XII táblánk, midőn oly kevés dolgot nyilvánított főbenjárónak, ezek közé sorolandó cselekménynek ítélte, ha valaki 'ráénekel' vagy olyan éneket költött, hogy ezzel másra becstelenséget vagy gyaláztatot hozott.*” Zlinszky János fordítása. In: ZLINSZKY János: *A tizenkéttáblás törvény töredékei*. Kézirat. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993, 25. o.

isteni Iulius, az isteni Augustus túrte és hagyta mindezt, nem is könnyen mondanám meg, mérsékletből-e, vagy bölcsességből, mert a megvetett dolgok elenyésznek, az indulatoskodás viszont az elismerés látszatát kelti.³¹

1.1.3. A szabadság jogának megjelenése a jogi gondolkodásban

A kereszténység megjelenése és előretörése kapcsán Róma világnézeti toleranciájának vége szakad. A keresztények üldözése, könyveik elégetése már a Római Birodalom hanyatlásával esik egybe.³² A Corpus Juris Civilis szabadságdefiníciója a jog természeti eredetére utal: „*Libertas est naturalis facultas eius quod cuique facere libet...*”³³ Ulpianusnak tulajdonítják a következő mondatot: „*cum iure naturali omnes liberi nascerentur*”³⁴. Iustinianus császár Institutióiban hasonló megfogalmazást találhatunk: „*...iure enim naturali ab initio omnes homines liberi nascebantur.*”³⁵, tehát: „*Ennek értelmében ugyanis mindenki szabadnak született*”³⁶. A kereszténység kialakulása jelentős mértékben hozzájárult az emberi jogok fejlődéséhez, Aquinói Szent Tamás *Summa theologica* c. művében az embert Isten képmásaként fogta fel, mindez elvezetett az ember Isten előtti egyenlőségének követeléséhez. Szent Tamás szerint az államnak (az igazi királyságnak) el kell ismernie a személyek, az élet és a tulajdon szabadságát. Aquinói Tamástól származik a következő megállapítás: „*Homo naturaliter liber et propter se ipsum existens*”³⁷. A késői skolasztika jelentős gondolkodója, Wilhelm von Ockham már azt is kimondja, hogy az ember szabadnak születik, munkáiban hitet tesz az ember természetes szabadsága mellett.³⁸ A német szerzők a középkor és az újkor

³¹ TACITUS *Évkönyvek*. IV. könyv, 34. bek. Borzsák István fordítása. In: *Tacitus összes művei*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1980, 185. o.

³² GORNIG, Gilbert Hanno: *i. m.* 59. o.

³³ Florentinus D. 1. 5 .4.

³⁴ Ulpianus D. 1. 1. 4.

³⁵ Inst. 1. 2. 2.

³⁶ *Iustinianus császár Institutiói*. I. könyv, II. rész, 2. bek. Ifj. Mészöly Gedeon fordítása. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991, 15. o.

³⁷ Idézi: GORNIG, Gilbert Hanno: *i. m.* 12. o.

³⁸ „*cum libertas naturalis, qua homines natura sunt liberi et non servi, non sit ab universis ablata mortalibus per*

közötti átmenet kapcsán mérföldkönek tekintik Nikolaus von Kues püspök gondolatait, akinek felfogása szerint az ember olyan veleszületett jogokkal rendelkezik, amelyek megelőzik a törvényeket. Az embert Kues is a természettől fogva szabadnak tekinti,³⁹ álláspontja szerint minden alkotmány a természetjogban gyökerezik, az ezzel ellentmondó alaptörvény nem lehet érvényes.⁴⁰ A középkori skolasztika jelentős képviselője a jezsuita Francisco Suarez, aki a dolgok természetéből fakadóan arra a kérdésre, hogy az ember vajon parancsolhat-e egy másik embernek, tagadó választ ad. Indoklását a természetjogból és az ember természetes szabadságából vezeti le, amely szerint „*Homo natura sua liber est et nulli subjectus nisi creatori tantum*” Tehát az egyes ember a természettől fogva szabad, mivel Isten teremtménye.⁴¹

A nemzetközi jog területén is jelentős életművet alkotott Suarezrel véget ér a korszak, amely az ember jogait az egyház által előírt keretek között vélte megalapozhatónak. A részben még mai gondolkodásunkat is meghatározó eszmék és irányzatok a XVI, és XVII. század folyamán indultak fejlődésnek, amelyeket a felvilágosodás, az amerikai függetlenségi nyilatkozat és a francia forradalom teljesített be.

A korszak jeles gondolkodói közül Althusius az önkényuralom elleni aktív ellenállás jogának levezetésekor az emberrel született szabadság elméletéhez nyúlt vissza,⁴² a nemzetközi jog atyjaként tisztelt Hugo Grotius „*De iure belli ac pacis*” című művében elismerte, hogy a szabadság természettől fogva megilleti az embereket, kifejtve azt is, hogy természettől való rabszolgaság nincs, ugyanakkor ebből nem következik, „*hogy valakinek is joga lenne ahhoz, hogy sobase kerüljön rabszolgasorba; ebben az értelemben ugyanis senki sem szabad.*”⁴³ A szolgasággal kapcsolatban Pál apostol tanítását tartja

potestatem gladii materialis” OCKHAM, Guillelmi de: An Princeps pro suo succursu, scilicet guerrae, possit recipere bona ecclesiarum, etiam invito Papa. In: OCKHAM, Guillelmi de: *Opera politica*. 1. köt. 6. fejezet. Sikes, Manchester, 1940, 251. o.

³⁹ CUSA, Nicolai de: *De concordantia catholica*. Liber II, cap. XIV, 127. §. In: Cusa: *Opera omnia*, Gerhardus Kallen, Hamburg, 1964. 162. o.

⁴⁰ „*Omnis constitutio radicatur in iure naturale, et si ei contradicit, constitutio valida esse nequit.*” Uo.

⁴¹ GORNIG, Gilbert Hanno: *i. m.* 13. o.

⁴² ALTHUSIUS, Johannes: *Politica*. Herborn, 1614, 18. fejezet, 18. §. Idézi: GORNIG, Gilbert Hanno: *i. m.* 15. o.

⁴³ GROTIUS, Hugo: *A háború és a béke jogáról*. Második könyv, XXII. Fejezet, XI. rész. Pallas Stúdió –

követendőnek, aki így fogalmazott: „*Szolgai állapotban hívattattál el? Ne gondold vele...*”

⁴⁴ A barbárok elleni háborút természetesnek tartotta (II. cap. 22. § XI.), ami miatt Wilhelm G. Grewe – egyetértve Paul Ottenwälderrel⁴⁵ – nem tartja őt az elidegeníthetetlen emberi jogok eszméje megalkotójának.⁴⁶

A XVII. századi Anglia legjelentősebb filozófusai, közöttük Thomas Hobbes számára a természetjog a platóni és arisztotelészi felfogáshoz képest nem normák összességét jelentette, hanem mindenki számára azt a szabadságot, „*hogy önnön erejét saját akarata szerint lényének, vagyis életének megoltalmazására használhatja, s következésképpen mindent megtehet, amit e cél érdekében saját megítélése és értelme szerint a legelőnyösebbnek tart.*”⁴⁷ Szabadság alatt Hobbes a szó valódi értelmében a külső akadályok hiányát érti. Tanítása szerint a természeti állapotban az emberek szabadok, mindenkinek joga van mindenre, saját élete megoltalmazásának érdekében még mások testére is.⁴⁸ Ebben az állapotban nem léteztek kötelezettségek, így maga a „jogos” és „jogellenes” fogalma sem volt meghatározható. Mindebből a „*bellum omnium contra omnes*” állapota kellett, hogy következzen.⁴⁹

Attraktor Kft, Budapest, 1999, 2. kötet, 118. o.

⁴⁴ *Uo.*

⁴⁵ OTTENWÄLDER, Paul: *Zur Naturrechtslehre des Hugo Grotius*. Mohr, Tübingen, 1950, 71. o.

⁴⁶ GREWE, Wilhelm G.: *Epochen der Völkerrechtsgeschichte*. 1. kiadás, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1984, 229. o.

⁴⁷ HOBBS, Thomas: *Leviatán*. 14. fejezet. Vámosi Pál fordítása. Kossuth kiadó, Budapest, 1999, I. kötet, 171. o.

⁴⁸ HOBBS, Thomas: *i. m.* 14. fejezet, 172. o.

⁴⁹ HOBBS, Thomas: *i. m.* 13. fejezet, 168. o.

1.1.4. A szólásszabadság megjelenése a jogi gondolkodásban

Hobbes műveiben megjelent a szólásszabadság korlátozása jogszerűségének kérdése, amelynek lehetőségét a béke védelmezésének indokával tartotta elképzelhetőnek. Mivel ez utóbbi az uralkodó feladata, Hobbes az uralkodó (illetve az általa kinevezett bírák) hatáskörébe utalja a cenzúra, a nézetek és tanítások megítélésének jogát. A *Leviatán* 18. fejezetében a következőképpen fogalmazott: *„Ezért az uralkodói hatalom birtokosát megilleti az a jog, hogy minden nézetet és tanítást megítéljen vagy megítélésükre bírákat nevezzen ki, mivel ez a békét, s így az egyenetlenség és a polgárháború elhárítását szolgálja.”* A tanítások igazságát illetően kifejti, hogy *„jóllehet a tanítások dolgában csakis az igazságot szabad szem előtt tartani, ez azonban a béke érdekében történő irányításukat nem tiltja”*. Ugyanakkor a nézetek hirdetésének szabadságát önmagában nem tartotta a béke veszélyeztetőjének, mindössze esetlegesen a háború felszítójának, ugyanis álláspontja szerint a nép csupán akkor ragad fegyvert nézetei védelme és elterjesztése érdekében, ha hanyagul kormányozzák, tehát ilyen esetben nem is lehetett szó békéről, csupán kölcsönös félelemből eredő fegyverszünetről.⁵⁰

A természetes állapot meghatározása John Locke-nál némileg eltér a Hobbes által megfogalmazottaktól. Az újkori filozófia megalapítójának is tartott Locke főként az állami erőszak határainak megállapításával foglalkozott, és John Miltonnal együtt a klasszikus szabadságjogok, mint például a az élethez, a szabadsághoz és a tulajdonhoz való jog megalkotói között tartják számon.⁵¹ *Második értekezés a polgári kormányzatról* címmel írt művében Locke az ember természettől fogva fennálló tökéletes szabadságából és az egyenlőség állapotából indult ki, amely a teljes szabadságot takarja, ugyanakkor nem jelent féktelen, zabolázatlan jogokat; a korlátot a természeti törvény jelenti. Álláspontja szerint az ember ebben az állapotában nem rendelkezik korlátlan szabadsággal a saját személye és javai feletti rendelkezés területén, és nincs joga saját maga, vagy a birtokában levő más élőlény megsemmisítésére sem, hacsak nem

⁵⁰ HOBBS, Thomas: *i. m.* 18. fejezet, hatodik tétel, 214. o.

⁵¹ GORNIG, Gilbert-Hanno: *i. m.* 15. o.

valamilyen magasztos érdek – mint például saját maga fenntartása – követeli ezt meg. A természeti állapotban a természeti törvény uralkodik, amely mindenkit kötelez. Az ember természetes szabadsága a minden földi hatalomnak való alávetettségtől való mentességből és az emberi akaratnak, vagy törvényhozó hatalomnak való alávetettség hiányából áll, mivel az ember csupán a természetjog előírásainak lehet alávetve.⁵² Locke tanításai hatással voltak a Virginiai Nyilatkozat megalkotóira, valamint az amerikai emberi jogi deklarációra is.⁵³ Jeremy Bentham a véleménynyilvánítás szabadságát a szabadság egyik ágának tekintette: „*The liberty of communicating opinions is one branch of the liberty.*”⁵⁴

Az európai kontinens gondolkodói közül Spinoza volt, aki az észnek a teológiától való függetlenségét hirdette, valamint hitet tett arról, hogy az ember szabadon dönthet és ítélni minden dolog felől, és mindebből szabadon vonhat le bármilyen következtetést. Ezt olyan egyéni jognak tartotta, amelyről senki sem mondhat le, akkor sem, ha akarná.⁵⁵ A teológiai-politikai tanulmány huszadik fejezetében Spinoza a következők kimutatására vállalkozott: „szabad államban mindenki azt gondolhatja, amit akar, és kimondhatja azt, amit gondol”.⁵⁶ Spinoza a hatalom erőszakosságának fokát a véleménynyilvánítás szabadságán méri le, azt az uralmat tekintve legerőszakosabbnak, amely mindezt megtagadja az egyes emberektől. Ugyanakkor az állam békéjét és a főhatalom jogát látja veszélyben, ha e szabadság gyakorlásának nincsenek korlátai. A korlátokat elsősorban az egyes emberekben keresi, mivel szerinte az egyének csak akkor tudnak békességben élni, ha mindenki lemond arról a jogáról, hogy kizárólag saját elméjének határozata szerint cselekedjék. Mindebből következően mindenki csupán a cselekvés tekintetében mond le saját jogáról, a gondolkodás és az ítéletalkotás tekintetében nem. A tanítás, a véleményalkotás és kinyilvánításának szabadsága mellett

⁵² LOCKE, John: *Második értekezés a polgári kormányzatról*. II. fejezet, 4. bek. Endreffy Zoltán fordítása. Polis kiadó, Kolozsvár, 1999. 42-43-55. o.

⁵³ COING, Helmut: *A jogfilozófia alapjai*. Szabó Béla fordítása. Osiris, Budapest, 1996, 40. o.

⁵⁴ BENTHAM, Jeremy: A critical examination of the Declaration of Rights. In: *The works of Jeremy Bentham*. vol. 11. John Bowring, New York, 1962, 515. o.

⁵⁵ SPINOZA, Benedictus de: *Teológiai-politikai tanulmány*. 20. fejezet, 239. bek. Szemere Samu fordítását átd. Boros Gábor és Szalai Judit. Osiris, Budapest, 2002, 357. o.

⁵⁶ SPINOZA, Benedictus de: *i. m.* 20. fejezet alcíme.

tehát szükséges, hogy a hatalommal ellentétes véleményt megfogalmazók is tiszteletben tartsák a főhatalom jogát és tekintélyét, és semmit ne tegyenek határozata ellenére. Mindez az állam békéjének alapfeltétele is, mert nem lehetne azt fenntartani, ha mindenki a maga felfogása szerint élhetne. Az államra leselkedő veszélyeket illetően elismeri, hogy a szabadság „bajt is okozat”, de semmi olyan baj nem származhat belőle, amelynek az előjárók tekintélye elejét ne vehetné, ugyanakkor a tudományok és a művészetek fejlődéséhez különösen nagy szükség van az említett szabadságra. A szólásszabadságot korlátozó törvényekről a következőket fejtette ki: „*a vélemény szabadság ellen hozott törvények nem a gonoszokat sújtják, hanem a nyílt szívűeket, nem fékezik meg a rosszakat, de elkeserítik a becsületeseket, nem tarthatók fenn anélkül, hogy az államot komoly veszedelem ne fenyegetné*”.⁵⁷ Művét a következő sorokkal zárja: „becsülettel igyekeztem, hogy ne tévedjek, s főképpen hogy minden, amit írok, megfeleljen annak, amit hazám törvényei, a kötelességérzet és a jó erkölcsök diktálnak.”

A német szerzők közül az ember természetes szabadságát hirdette Samuel Pufendorff, Gottfried Wilhelm Leibniz, Christian Thomasius és Christian Wolff. Pufendorff elmélete szerint minden ember születésétől fogva ugyanazon szabadsággal rendelkezik,⁵⁸ Az emberi méltóság minden embert egyenlő mértékben illet meg, és embertársaira mindenki, mint a vele természettől fogva egyenlőre kell hogy tekintsen.⁵⁹ Az emberi szabadságról alkotott álláspontja abban tér el Hobbesétól, hogy Pufendorff a Hobbes által megfogalmazottakkal ellentétben a természeti állapotot békésnek tételezte fel, mivel szerinte azt a természeti törvény uralta⁶⁰ Pufendorff tanai hatással voltak az észak-amerikai jogi gondolkodásra, John Wise, a demokratikus egyházi alkotmány tárgyában készített vitairatának természetjogi fejezetében szó

⁵⁷ SPINOZA, Benedictus de: *i. m.* 20. fej, 244. bek, 359-362. o.

⁵⁸ PUFENDORFF, Samuel von: *Acht Bücher vom Natur- und Völkerrechte*. 3. könyv, 2. fej. 8. §. Franckfurt / Mayn, 1711, Idézi: GORNIG, Gilbert-Hanno: *i. m.* 17. o.

⁵⁹ PUFENDORFF, Samuel von: *i. m.* 3. könyv, 2. fej. 1-2. §. *uo.*

⁶⁰ PUFENDORFF, Samuel von: *De officio hominis et civis iuxta legem naturalem*. 2. könyv, 1. fej, 1. bek. Henr. Lud. Broenneri, Francofurti & Lipsiae, 1759, 309. o.

szerint idézi Pufendorffnak ez emberi méltóságról tett megállapításait.⁶¹ Pufendorff közvetve hatással volt az amerikai emberi jogi nyilatkozat megfogalmazóira is, jóllehet műveiben sehol sem jelent meg az állami erőszak szabadságjogok által történő korlátozásának lehetősége.⁶² Leibniz is helyeselte a *status naturalis* elméletét, ugyanakkor szerinte a közösségek a *ius strictum* uralma alatt álltak, amely egyedül a mások megsértésétől való tartózkodásban, és a magánszféra tiszteletben tartásában öltött testet. Az említett határokon belül Leibniz szerint teljes szabadság élvezhető. A filozófus és jogász Thomasius a Pufendorff által meghatározott jogok mellett az ember kötelezettségeiről is szólt, és a jogokat két csoportra osztotta: veleszületett (*iura connata*), és szerzett jogokra (*iura acquisita*). E megkülönböztetés már korábban, Thomasius előtt is jelen volt a jogi gondolkodásban, de a „veleszületett jog” kifejezést ő alkalmazta először.⁶³ A fenti felosztás szerint alakította ki elméletét Christian Wolff is, aki Leibnizhez hasonlóan átfogó filozófiai rendszert és emberi jogi katalógust alkotott, a jogok között azonban nem említette a szólásszabadságot. Gornig szerint – ami a veleszületett jogokat illeti – Wolff is hatással lehetett az Egyesült Államok alkotmányának megalkotóira, Emmerich de Vattel-en keresztül, ennél fogva az alapjogok történetéhez való hozzájárulása kétségtelen.⁶⁴

Rousseau a szabadságot és az egyenlőséget a társadalom alapjának tekintette, a „*Társadalmi szerződésről*” első fejezetének bevezető mondata szerint „*Az ember szabadnak született és mindenütt láncokat visel*”⁶⁵ Máshol ezt írja: „*Aki lemond szabadságáról, az emberi voltáról, mi több, kötelességeiről mond le. Nincs semmi, amivel kárpótolni lehetne azt, aki mindenről lemond.*”⁶⁶ A XVIII. század nyolcvanas-kilencvenes éveiben, az emberi jogi katalógusok születésének idejében alkotott német szerzők, mint Carl Friedrich Bahrdt, Johann Gottlieb Buhle, Karl Heinrich Heydenreich,

⁶¹ GORNIG, Gilbert-Hanno: *Äußerungsfreiheit und Informationsfreiheit als Menschenrechte...* 17. o.

⁶² *Uo.*

⁶³ THOMASIVS, Christian: *Fundamenta iuris naturae et gentium*. I. könyv, 1. fejezet, 114. bek. Idézi: GORNIG, Gilbert Hanno: *i. m.* 18. o.

⁶⁴ GORNIG, Gilbert Hanno: *i. m.* 19. o.

⁶⁵ ROUSSEAU, Jean-Jacques: *A társadalmi szerződésről, avagy a politikai jog elvei*. Kis János fordítása. PannonKlett Kiadó, Budapest, 1997, 13. o.

⁶⁶ ROUSSEAU, Jean-Jacques: *i. m.* IV. fejezet, 161. sor, 17. o.

Johann Christian Gottfried Schaumann, Carl Christian Schmid és Christian Daniel Voss,⁶⁷ műveikben a szólás- és sajtószabadságot az alapszabadságok körében tüntetik fel. ⁶⁸ Bahrtdt a szólásszabadság jogának elidegeníthetetlenségét, Buhle a jog abszolút mivoltát hangsúlyozta, Schaumann a nyilvánosságot említette a morális kultúra szükséges feltételei között.⁶⁹

A német idealizmus filozófusai közül Immanuel Kant gyakorolt erős befolyást a jogi gondolkodásra. Kant a jogot a körülmények teljességéként fogta fel, amelyben az egyesek akarata a szabadság általános törvénye által mások akaratával egyesíthető. Mivel a jog feladata csupán az emberek szabadságának védelme, az egyedüli természetjogi szabály a szabadság, amennyiben az minden más szabadsággal együtt egy általános törvény alapján állhat fenn. Kant ugyanakkor a jogok gyakorlását csupán a tisztas polgárok számára tartja megengedhetőnek, így nem részesedhetnek a jogokból a kereskedő- vagy iparossegédek, a cselédek, a kiskorúak, a nők, és mindazok, akik saját iparral, üzemmel nem rendelkeznek, és akiknek létfenntartása mások rendelkezéseitől függ.⁷⁰ A véleménynyilvánítás igényét Kant az emberi természetből vezeti le, amely ugyanakkor a társadalom számára hasznos a közönség felvilágosítása céljából. Saját ítéleteink mások értelmével, álláspontjával való ütköztetését társadalmi szükségszerűségnek tartotta, a szabad gondolkodás, és a vélemények nyilvánosságra hozatala jogának megvonását az emberi nem szabadsága és az emberi értelem megrablásaként szemlélte.⁷¹

⁶⁷ BAHRDT, Carl Friedrich: *Rechte und Obliegenheiten der Regenten und Untertanen in Beziehung auf Staat und Religion*. Riga, 1792; BUHLE, Johann Gottlieb: *Lehrbuch des Naturrechts*. Göttingen, 1798; HEYDENREICH, Karl Heinrich: *System des Naturrechts*. I. rész, Leipzig, 1794; SCHAUMANN, Johann Christian Gottfried: *Kritische Abhandlungen zur philosophischen Rechtslehre*. Halle, 1795; SCHMID, Karl Christian: *Grundriß des Naturrechts*. Frankfurt/Main, 1795; VOSS, Christian Daniel: *Handbuch der allgemeinen Staatswissenschaft nach Schlózers Grundriß*. 1. rész, Leipzig, 1796. GORNIG, Gilbert Hanno: *i. m.* 20. o.

⁶⁸ Bahrtdt a szabadság részeként utalt a következőkre: „*jeder sine Wahrheit frey sagen und über alles...seiner Ueberzeugung gemäß freymüthig urtheilen darf*” Idézi: GORNIG, Gilbert Hanno: *i. m.* 27. o.

⁶⁹ *Uo.*

⁷⁰ KANT, Immanuel: *Az erkölcsök metafizikája...* 230. o. Idézi GORNIG, Gilbert Hanno: *i. m.* 21. o.

⁷¹ HINSKE, Norbert: Pluralismus und Publikationsfreiheit im denken Kants. In: SCHWARTLÄNDER, Johannes; WILLOWEIT, Dietmar: (szerk.): *Meinungsfreiheit – Grundgedanken und Geschichte in Europa und USA*. N. P. Engel, Kehl am Rhein, Straßburg, 1986, 31. o.

Kant, és a francia forradalom hatása alatt Johann Gottlieb Fichte az emberi jogok átfogó rendszerét alkotja meg,⁷² amelyben hitet tesz az ember természetes szabadsága mellett: „az ember nem lehet senki tulajdona, mivel saját maga tulajdona, és az is kell, hogy maradjon.” Az ember szabadságát és az egyenlőséget a cselekedetek szabadságán keresztül vélte elérhetőnek, kései műveiben elutasítva az egyén „ős-jogait”, mivel szerinte csak másokkal együttesen gyakorolható jogokról lehet szó.⁷³ Fichte, korai műveiben ugyan az „összabadság” természetjogi tanai mellett tett hitet, kései gondolkodása már szakított ennek tiszta formájával, az „összabadságot” nem mint az államot megelőző kor jogának, hanem „az állam pozitív jogának” tekinti, ezzel gondolkodása a jogpozitivizmus felé irányul. Megfogalmazza ugyanakkor a tudomány és a gondolat szabadságának igényét, valamint a véleménynyilvánítás szabadságának elidegeníthetetlenségét.⁷⁴ Fent említett fiatalkori művében kritikus üzenetet küld Európa fejedelmei számára: *„nincs jogotok a szabad kutatást zavarni, előmozdítanotok szabad, - de nem mozdíthatjátok elő másképp, mintha érdeklődést mutattok iránta és engedelmeskedve hallgattok az eredményre. Irányítsátok a kutató szellem vizsgálódásait az emberi jelennek legjobban megfelelő, legsürgősebb szükségleteire; ám vezessétek könnyű, bölcs kézzel, sohasem mint uralkodók, hanem mint szabad munkatársak, sohasem mint a szellem urai, hanem mint gyümölcsseinek örvendező társai. A kényszer ellensége az igazságnak, (...) elsősorban ismerjétek meg valahára az igazi ellenségeiteket, (...) akik azt tanácsolják nektek, hogy népeiteket vakságban és tudatlanságban hagyjátok, a szabad kutatás bármilyen fajtát akadályozzátok és megtiltsátok”*⁷⁵

A természetjog által meghatározott emberi szabadság elmélete Hegelnél már teljesen átalakult, szerinte a szabadság ugyanakkor nem egyedül a természetjogban, sem nem egyedül az államjogban gyökerezik. A szabadságot Hegel sokkal inkább a joggal

⁷² Fiatalkori művének címe: „Zurückforderung der Denkfreiheit, von den Fürsten, Europens, die sie bisher unterdrückten” in: FICHTE, Johann Gottlieb: „Fichte’s sämtliche Werke”, J. H. Fichte kiadása, Berlin, 1845, 6. kötet.

⁷³ GORNIG, Gilbert Hanno: *i. m.* 21-22. o.

⁷⁴ *Uő.* 30. o.

⁷⁵ FICHTE, Johann Gottlieb: *A tökéletes állam.* Rózsahegyi Zoltán fordítása. Phönix kiadás, Budapest, 1943, 7. o.

képzett egységként fogta fel.⁷⁶ A véleménynyilvánítás szabadságát, illetve a „nyilvános közlés szabadságát”⁷⁷ illető, napjainkban is gyakran felmerülő kérdéseket tárgyalta *A jogfilozófia alapvonalai* című művében, kitérve a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozási lehetőségére, a korlátlan véleménynyilvánítás veszélyeire. Álláspontja szerint: „Ha a sajtószabadságot mint azt a szabadságot definiálják, hogy az ember azt mondhatja és írhatja, *amit akar*, ennek párhuzama, ha a szabadságot általában meghatározzák mint az ember szabadságát arra, hogy *azt teheti amit akar*. – Az ilyen beszéd a gondolkodásnak még egészen műveletlen nyersségére és felületességére vall.” Megfogalmazta a *sértő tett* és a *vélemény* közötti különbség problematikáját is, amely az egyén, vagy a hatóság, (kormány) becsületének védelmét állítja szembe az említett szabadsággal. A probléma megoldását a rágalmazás büntethetőségével adja meg. Kiállt továbbá a tudomány szabadsága mellett is, nem helyezte azt a véleménynyilvánítás szabadságának körébe, mivel a tudomány a „*jelentés és az értelem minden kétértelműséget kizáró, határozott és nyílt kimondás*” kifejtésében nyilvánul meg.⁷⁸ Eszmefuttatásának egyes elemei visszaköszönek napjaink alkotmányértelmezési gyakorlatában is: a gyűlölködő, de a büntethetőség határát el nem érő kijelentések esetében a mai bírói gyakorlat is utal az ilyen kijelentéseket tevő személynek a társadalom általi megvetésre. (Természetesen a hegeli konzekvenciától eltérő értelemben.)⁷⁹

A szólásszabadság állam általi korlátozásának megalapozása a társadalmi szerződés részleteinek problematikájához is elvezet, amelynek tárgyalására jelen tanulmány keretei között nincs mód, ám megállapítható, hogy a szabadságjog mellett érvelő szerzők nagy része szerint a véleménynyilvánítás szabadsága nem lehet korlátlan, a korlátozás alapja mások jogai, vagy a közjó, illetve a közakarat lehet.

⁷⁶ „Dieß daß ein Daseyn überhaupt Daseyn des freien Willens ist, ist das Recht.” Idézi: GORNIG, Gilbert Hanno: *i. m.* 23. o.

⁷⁷ HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich: *A jogfilozófia alapvonalai vagy a természetjog és államtudomány vázlatja*. 319. §. Szemere Samu fordítása. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983, 339. o.

⁷⁸ HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich: *i. m.* 319. §, 340-341. o.

⁷⁹ A fent említett 319. § szerint: „*A hogyan tehát a tudomány joga a kifejeződésre, valamint biztosítéka anyagában és tartalmában van, úgy a jogtalan kifejezés is nyerhet biztonságot vagy legalábbis megtűrést abban a megvetésben, amelyet magával szemben keltett.*” HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich: *i. m.* 342. o.

1.2 *A véleménynyilvánítás szabadságának jogi szabályozása*

A véleménynyilvánítás szabadságát illetően a középkorban az egyház szerepe emelhető ki, amely küzdelmet folytatott a számára nem kívánatos eszmék, gondolatok terjedése ellen. Az eretneknek minősítettekkel szemben a leghigorúbb büntetések kiszabására került sor, a hitszegőket II. (Stauf) Frigyes halálbüntetéssel sújtotta, és a későbbi korok joggyakorlatára is nagy hatással bíró *Sachsenspiegel* is hasonló büntetés kiszabásáról rendelkezett.⁸⁰ A középkor folyamán született szabadságlevelek, (például az 1215. évi *Magna Charta*) nem szólnak a szólásszabadságról, a személyi szabadságot tekintve minden jog, köztük a véleménynyilvánítás szabadsága alapjának is.

A XVII. század során megjelent *Petition of Rights*, (1628), vagy az 1679-es *Habeas Corpus Act* sem tartalmaz közvetlen utalást a véleménynyilvánítás szabadságára. Első ízben az 1689. évi *Bill of Rights* 9. cikke említi a szabad véleménynyilvánítás jogát, ám mindössze a parlament tagjai számára biztosítva e jogot, valamint a hozzá fűződő büntető joghatóság alóli mentességet. Az utolsó nagy szabadságlevél, az 1701. évi *Act of Settlement* sem említi a szólásszabadságot a szabadságjogok között. A porosz *Allgemeines Landrecht* általános része 83. §-ában a jogi személy autonómiáját a szintén természetjogból vezeti le, a természetes személyek szabadságát a pozitív jog által korlátozott alárendeltségi viszonyoknak megfelelően szabályozza, amely születéstől, társadalmi állástól, vagy egyéb cselekvéstől függ.⁸¹

⁸⁰ GORNIG, Gilbert Hanno: *i. m.* 60. o.

⁸¹ „Die allgemeinen Rechte des Menschen gründen sich auf die natürliche Freiheit, sein eigenes Wohl, ohne Kränkung der Rechte eines anderen, suchen und befördern zu können.” Idézi: GORNIG, Gilbert Hanno: *i. m.* 23; 60. o.

1.2.1. A jogok korlátozása – a cenzúra megjelenése

A könyvnyomtatás felfedezésével 1450-ben mind az egyház, mind az állam számára nyilvánvalóvá váltak az új találmánnyal járó lehetőségek és veszélyek. A nagy tömegekhez eljutó írások ellenőrzésének, vagy betiltásának kérdése egyidős a találmánnyal. I. Ferenc francia királytól a Sorbonne teológiai kara sikeresen eszközölte ki, hogy betiltsa a hugenották könyveinek kiadását, az iratok engedély nélküli nyomtatásáért halálbüntetést helyezve kilátásba. Egy 1535. évi angol rendelet alapján lehetőség volt a London, Oxford, ill. Cambridge városán kívüli helységeken a könyvnyomtatás betiltására. Német területen 1570-ben birodalmi rendeletben szabályozták a könyvnyomtatást, csupán a nagyobb birodalmi vagy egyetemi városokban, hercegi székhelyeken engedélyezve azt. A könyvnyomtatás felfedezését követő századot az egyre erősebb, és a kiadványokat immár kinyomtatásuk előtt vizsgáló cenzúra intézménye határozta meg. Az egyházi és világi hatóságok rendeletek sorában tiltották az engedély nélküli nyomtatást, amelyek közül VIII. Ince pápa 1487-es cenzúrarendelete említhető elsőként, ezt az őt követő egyházfők sorra megerősítették és kibővítették. IV. Pius a könyvek betiltását érintő szabályok kidolgozását elkészítendő bizottságot hozott létre, amely a „*Dominici gregis custodiae*” kezdetű bullájával került a nyilvánosság elé 1564. március 24-én. E bulla képezte a későbbi századokban az egyházi cenzúra jogi alapját. Az állami cenzúra megjelenését a politikai kritika váltotta ki, az állami engedélyezési rendszer az állami hatalom megtartásának egyik eszközévé vált az idők során.⁸² Német földön az első birodalmi szintű szabályozás 1521-ben a wormszi ediktumban jelenik meg, amely Luther Márton könyveinek elégetését rendeli el, és megtiltja az írásai feletti vitát is. Az 1524. évi nürnbergi birodalmi határozat, valamint az 1529. évi speyeri birodalmi határozat általánossá teszi a cenzúra intézményét a birodalom egész területén. Francia és angol területen hasonló szabályokat találunk, a porosz Allgemeines Landrecht ugyanakkor a véleménynyilvánítás szabadságát vallási kérdésekben már megengedi.

⁸² GORNIG, Gilbert Hanno: *i. m.* 61-63. o.

1.2.2. A véleménynyilvánítás szabadságának megjelenése az emberi jogi nyilatkozatokban és az állami alkotmányokban

A szabadság természetjogi megalapozásának jogi dokumentumban való rögzítését az 1776. június 12-én született Virginiai Nyilatkozatban találjuk meg, amely az első kodifikációja is az ember természetes szabadságának. A Nyilatkozat I. bekezdése szerint: *„Minden ember, a természet rendje szerint, egyenlően szabad és független, s mindenkinek bizonyos veleszületett jogai vannak...”* Hasonlóan fogalmaz az amerikai Függetlenségi Nyilatkozat is, amelynek második bekezdése vitathatatlanul és nyilvánvalóan tartja, hogy *„minden ember egyenlőnek születik”*. Az 1791. évi első alkotmány-kiegészítés szerint *„A Kongresszus nem alkot törvényt vallás alapítása vagy vallás szabad gyakorlásának eltiltása tárgyában; nem csorbítja a szólás- vagy sajtószabadságot”*. Az emberi és polgári jogok 1789. évi francia nyilatkozata ugyanezt a felfogást képviselte, első cikke szerint *„Az ember szabadnak és egyenlő jogúnak születik, és az is marad.”* Az amerikai és a francia emberi jogi dokumentumok között Kovács István szerint alapvető különbség, hogy amíg a francia deklaráció tudatosan egyetemes igényrel szabályozta az emberi jogokat, (mindezekben belül a véleménynyilvánítás szabadságát) addig az amerikai nyilatkozatok nem léptek fel az egyetemes szabályozás igényével, csupán Virginia, vagy Massachusetts polgárainak jogait fektették le.

Az 1791. évi francia alkotmány „természetes és polgári jogokat” fogalmaz meg I. címében, melyben *„azonos módon biztosítja (...) »a szólás és véleménynyilvánítás szabadságát írásban vagy nyomtatásban anélkül, hogy a kiadványok megjelenésük előtt bármilyen cenzúrát vagy előzetes ellenőrzést szenvednének«*”. A fent biztosított jogok gyakorlását érintő vagy akadályozó törvények alkotására az alkotmány a törvényhozónak nem adott közvetlenül lehetőséget, ugyanakkor kimondta, hogy *„az egyéni szabadság csak olyan magatartás tanúsítására jogosít fel, amely sem a közbiztonságot, sem mások jogait nem sérti, a törvény pedig minden a társadalomra, a közbiztonságra vagy mások jogaira nézve sérelmes magatartás megbüntetését elrendelheti.”* Az 1793. évi jakobinus alkotmány, amelynek emberi jogi deklarációja *„a világ bajainak egyedüli oka”-*

ként tünteti fel az ember természetes jogainak mellőzését és megvetését, a véleménynyilvánítás szabadságát 7. §-ában szabályozta, eszerint: „*Nem tiltható meg a gondolat és vélemény kifejezésének joga szóban, nyomtatásban, vagy bármely más módon, hasonlóképpen a békés gyülekezés joga és a vallás szabad gyakorlása. – Ezen jogok kinyilvánítását a zsarnokság jelenléte és friss emléke teszi szükségessé.*”⁸³ Az 1799., 1802. és 1804. évi alkotmányokban már nem kerül említésre sem a vélemény-, sem a szólásszabadság. A napóleoni törekvések az „irányított sajtó” kialakítását célozták, továbbá sor került a az újságok és a nyomdák számának radikális csökkentésére, valamint a megyénként engedélyezett egyedüli sajtótermék mellé cenzor állítására.⁸⁴ Napóleon trónfosztását 1814-ben a Szenátus azzal indokolta, hogy uralma alatt többször megsértették a személyes szabadságot, és rendőri önkénnyel számolták fel a sajtószabadságot. A napóleoni korszak idejéből említést érdemel az 1812. évi spanyol alkotmány, amely részletesen szabályozta a sajtószabadság biztosítékait (nem biztosítva ugyanakkor a vallásszabadságot, ugyanis egyedül a katolikus vallást ismerte el).⁸⁵ A császár lemondását követő Bourbon-restauráció az emberi jogok kifejezést is törölte az alkotmányból, a „*franciák közjogait*” foglalva magába. Az 1814. június 4-i alkotmány a véleménynyilvánítás szabadságát a következőképpen tartalmazta: „*Minden franciának joga van nézeteinek nyilvánosságra hozatalára és kinyomtatására, amennyiben az ezen szabadságokkal való visszaélések megakadályozását célzó törvényeknek engedelmeskedik.*”⁸⁶ Az európai kontinens más részein a forradalmi eszmék és a francia forradalom által kiváltott félelem miatt szigorú cenzúra-rendelkezéseket vezetett be az államhatalom.

A Karl Theodor Welcker által a XIX. század első felében kiadott Staats-Lexikon összefüggést talált a cenzúra és a forradalmak között: A vonatkozó cikk szerint a fent említett államokban nem voltak forradalmi megmozdulások, míg azon államokban, ahol a sajtó nem volt szabad, békétlenségek támadtak.⁸⁷ Az 1819. évi württembergi alkotmány a következőképpen rendelkezett: „*A sajtó- és könyvterjesztés szabadsága teljes*

⁸³ KOVÁCS István és SZABÓ Imre (szerk.) *i. m.* 142; 630; 633; 127; 119; 54-55; 125; 132. o.

⁸⁴ HALMAI Gábor: *i. m.* 41. o.

⁸⁵ KOVÁCS István és SZABÓ Imre (szerk.) *i. m.* 72-73. o.

⁸⁶ GORNIG, Gilbert-Hanno: *i. m.* 73. o.

⁸⁷ HALMAI Gábor: *A véleményyszabadság határai.* Atlantisz könyvkiadó, Budapest, 1994, 41-43. o.

mértékben megvalósul, azonban a visszaélések ellen hozott hatályos és jövőbeni kiadásra kerülő törvények tiszteletben tartásával.”⁸⁸ Az 1817. évi württembergi sajtótörvény, amely az alkotmány elfogadásakor hatályban volt, a következő korlátokat állította a véleménynyilvánítás szabadsága elé: „*a vallási meggyőződés védelme, ahol az államnak békéltető semlegességet kell képviselnie; az állam és alkotmánya biztonságának védelme; a kormányzó személyének védelme; külföldi államfők és kormányok becsületének védelme; a magánszemélyek becsületének és jó hírnevének védelme.*”⁸⁹ A Belga Királyság 1831. évi Alkotmánya szerint „*A sajtó szabad, cenzúrát nem lehet bevezetni, az íróktól, a kiadóktól és a nyomdászoktól óvadék nem követelhető. Ha a mű szerzője ismert és Belgiumban lakik, a kiadott művel összefüggésben a kiadót, a nyomdászt és a terjesztőt felelősségre vonni nem lehet.*”

1.2.3. A véleménynyilvánítás szabadságának megjelenése és törvényi korlátozása Magyarországon

A természetjogi megközelítés uralta magyar jog a középkor folyamán Iustinianus *Institutióinak* felfogását tükrözte, ennek tanúja a Hármaskönyv, amely szóról szóra ismétli az *Institutiók* szövegét: „*És e jog alapján a rabszolga állapota szabad, mivel a természet törvénye szerint mindenki szabadnak született.*”⁹⁰ A magyar jog, elsősorban Werbőczy, szintén a szabadság általános mivoltából indult ki, jóllehet történelmi magyarázatát adja a szabadok és szolgák közötti különbségnek.⁹¹ A reformáció idején az új hit terjesztői és eszméik elleni fellépés magyarországi példajaként említhető az 1525. évi IV. törvénycikk 4. §-a, amely szerint „*A lutheránusokat is mind ki kell irtani az*

⁸⁸ KOVÁCS István és SZABÓ Imre (szerk.) *Az emberi jogok dokumentumokban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980, 140. o.

⁸⁹ HALMAI Gábor: *i. m.* 44. o.

⁹⁰ „*Et hoc jure, status servi est integer; quia naturali ratione omnes liberi nascebantur.*” WERBŐCZY István *Hármaskönyve*. Előbeszéd, 3. cím, 7. §. Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen fordítása. A Pécsi Szikra Nyomda kiadása, 1989, 27. o.

⁹¹ A Hármaskönyv szerint a véres kard körülhordozásával keletkezett fegyveres szolgálati kötelezettség elmulasztóit sújtó büntetés volt az örökös szolgaságba taszítás, mely István király alatt ment végbe. Elismeri ugyanakkor, hogy mindannyian „*ugyanegy nemzetségből, tudniillik Hunortól és Magortól származtak.*” WERBŐCZY István *Hármaskönyve*... I. rész, 3. cím, 5. §, 58. o.

országból; és bárhol találhatók, nemcsak az egyházi, hanem a világi személyek is szabadon fogják el és égezzék meg.”⁹² Emellett vallás és a meggyőződés szabadsága történetének, kodifikációjának első eredményeit is a magyar törvényhozás mondhatja magáénak. A XVI. század erdélyi országgyűlésein, (1550, 1555, 1557, 1568, 1571) az egyes felekezetekre fokozatosan kiterjesztve eljutottak a vallásszabadság kimondásáig, ti. „mindenki szabadon hirdetheti és terjesztheti a maga hitbeli meggyőződését.”⁹³ A török kiűzését követően Mária Terézia, II. József és II. Lipót hozott enyhébb, vagy szigorúbb cenzúra-rendeleteket, tiltottak be a felvilágosodás eszméit hirdető írásokat, és indítottak eljárásokat a tilalmakat megszegőkkel szemben.

A XVIII. század vége és a XIX. század eleje a forradalmi eszmék, és a francia forradalom kiváltotta félelem miatt a kontinens más részein is a „cenzúra virágzásának korszaka”⁹⁴, a magyarországi helyzet jól példázza a korabeli európai viszonyokat is. 1772-ben Rousseau *Társadalmi szerződés*-ére vonatkozó hivatkozásokat töröltetnek egy nagyszombati jogi tárgyú kiadványból, ugyanakkor tanúi lehetünk a felvilágosodás eszméinek a magyar sajtóban való megjelenésének is; a Magyar Kurír 1789 augusztus 22-én (a francia nemzetgyűlésben való elfogadása előtt négy nappal!) közli az Emberi Jogok Deklarációjának magyar fordítását, amelynek a sajtószabadságról szóló cikkelye a következőképpen hangzott: „*A nyomtatásbeli szabadság, legerősebb bizonyossága a nyilvános szabadságnak, melyre nézve csak az ezzel való vissza-élés, ha t.i. valaki zenebonára való indító dolgokat nyomtatna, vagy mást sértegető motskos írásokat, csak a' büntettetik meg.*”⁹⁵ Az 1790/91. évi országgyűléseken kísérletet tettek a cenzúraszabályok megváltoztatására – eredménytelenül; II. Lipót 1790-ben cenzúrendeletet adott ki, amely az 1840-es budai cenzúrahivatal felállításával veszítette hatályát. Az 1802. június 18-án kelt királyi rendelet minden nyilvános könyvtárnak előírta, hogy „*a vallás és az állam számára veszélyes elveket – mindenekeelőtt a felvilágosodás eszméit – hirdető könyveket*

⁹² *Corpus Juris Hungarici CD-ROM változat*. KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest.

⁹³ JANCÓS Benedek: *Erdély története*. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt, Kolozsvár, 1931, 48. o. http://szekelyivadekok.tripod.com/erdely_tortenete.pdf (2005. augusztus 10.)

⁹⁴ HALMAI Gábor: *i. m.* 41. o.

⁹⁵ BOTH Ödön: *Küzdelem a sajtószabadságért Magyarországon (1790-1795)*. In: TÓTH Károly (szerk.) *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae, Acta Juridica et Politica*, Tomus LIV, Fasciculus 3. Szeged, 1998. 6. és 8. o.

csak azoknak szabad kiadni, akik ezen elvek cáfolata céljából használják e műveket".⁹⁶ Sorra tiltották be a francia forradalmat kedvező színben feltüntető, vagy a szabadkőműves írásokat, de már 1808-ban (!) találkozunk a Habsburg udvar részéről a magyar történelmi tárgyú művek megjelentetésének megtiltásával is, mivel az, az indokolás szerint többek között alkalmas volt a „miszticizmus terjesztésére”.⁹⁷ Megjegyzendő, hogy a történelmi igazságok kimondásától való félelem a XX. századig jellemezte a diktatorikus rendszereket. Az 1848. évi forradalom egyik legfontosabb célkitűzéseként megvalósult a cenzúra eltörlése, amely az 1848. évi XVIII. törvénycikkkel vált a Corpus Iuris részévé. A pesti Helytartótanács ugyanakkor nem várta meg a törvénycikk elfogadását, március 16-án helytartótanácsi rendelettel ideiglenesen rendezték a sajtóviszonyokat, kimondva, hogy *„A sajtó minden előző censura nélkül szabadon működik.”*⁹⁸ Az V. Ferdinánd által április 11-én szentesített sajtótörvény rövid preambuluma és első két paragrafusa így szól:⁹⁹

„Az előző vizsgálat eltöröltetvén örökre, s a sajtószabadság visszaállítatván, ennek biztositékául ideiglenesen rendeltetnek:

- 1. § Gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti, és szabadon terjesztheti.*
- 2. § Sajtóutoni közlés alatt értetik: minden olyan közlés, melly vagy szavakban, vagy ábrázolatokban, nyomda, könyomda s metszés által eszközöttek, és a mellyek közzététele, a példányok akár ingyen kiosztásával, akár eladásával, már megkezdődött.*

A törvény a véleménynyilvánítás korlátait, a sajtóvétségeket, valamint a bírói eljárás és a lapindítás szabályait foglalja össze, amelyből a szabadság korlátozásának lehetőségét tekintve – mint a magyar törvényi szabályozás első példája – kiemelendő a vallási és erkölcsi meggyőződés, az állam egysége, az uralkodóház, a közbéke, a hivatalos és

⁹⁶ BÉNYEI Miklós: *Reformkori országgyűlések a sajtószabadságról*. Magyar Tudományos Akadémia Debreceni Akadémiai Bizottsága, Stúdium Kiadó, Nyíregyháza, 1994, 15. o.

⁹⁷ HALMAI Gábor: *i. m.* 42. o.

⁹⁸ RÉVÉSZ T. Mihály: *A sajtószabadság érvényesülése Magyarországon 1867-1875*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986. 14. o.

⁹⁹ Az eredeti szöveg helyesírásán nem változtatva.

magánszemélyek védelme, valamint a bűncselekmények elkövetésére való felhívás.¹⁰⁰ A törvényben a közrend, a közerkölcs sérelmének tilalma, vagy mások jogai védelme mellett megjelenik a tényállítás és a vélemény közötti különbségtétel is, a bizonyítási lehetőségek korlátozottsága ellenére látható a párhuzam a XX. századi szabályozással. A törvénycikk 24. és 25. §-a szerint:¹⁰¹

„24. § A megbecstelenítő, meggyalázó, sértő állítások bebizonyítása nem engedtetik meg, kivéven, ha valaki, mint tisztviselő, vagy közmegbízott cselekedett, és a felhozott tények e körbeli eljárására vonatkoznak.

Ez esetben, ha a tény bebizonyíttatik, a vádlott tette számitás alá nem jöhet, kivéven azon megbecstelenítést, melly annak folytában még történt, a nélkül, hogy magából a tettből szükségképen következett volna.

25. § A meggyalázott, megbecstelenített panaszló fél erkölcsi magaviselete mellett tanukat hallgattathat ki, de a vádlott, annak erkölcsisége ellen, tanuk kihallgatását nem követelheti.”

¹⁰⁰ Az 1848. évi XVIII. törvénycikk a sajtóvétségeket a következőkben határozza meg, büntetési tételükkel együtt: „3. § Ki valamely bűn, avagy vétség elkövetésére, egyenes és határozott felhívást tesz sajtó útján, és a bűn, avagy vétség valósággal el is követtetik, a felhívó, mint bűnrészes tekintetvén, a köztörvények súlya szerint büntettetik.

4. § Ki valamely bűn, avagy vétség elkövetésére, egyenes és határozott felhívást tesz sajtó útján, de annak nem lön semmi következménye, mint bűnkísérő tekintetvén, a köztörvények súlya szerint fog büntettetni.

5. § Ki a nyilvános köz- és vallásos erkölcsiségből, s a tisztesség erkölcsökből csúfot űz, 1 évre terjedhető fogsággal, és 400 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntettetik.

6. § Ki a magyar szent korona alá helyezett terület tökéletes álladalmi egységének, ki a sanctio pragmaticánál fogva megállapított, s az uralkodóbáz közösségében létező biradalmi kapcsolatnak tetteles felbontására izgat; ki az alkotmány erőszakos megváltoztatására s a törvényes felsőség elleni engedetlenségre lázít, s bűnök elkövetésére hiv fel és buzdít, négy évig terjedhető fogsággal, és 2000 forintig emelkedhető büntetéssel fog büntettetni.

7. § Ki a felség személyének sérthetlensége, a királyi székbeli örökösödésnek megállapított rende ellen kikel, avagy a királynak magas személye ellen sértést követ el, hat évig terjedhető fogsággal, és 3000 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntettetik.

8. § Ki az uralkodóbáz tagjai ellen követ el sértést, 4 évig terjedhető fogsággal, és 2000 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntettetik.

9. § Ki a közbéke és csend erőszakos megzavarására lázít, két évig terjedhető fogsággal, és 1000 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntettetik.

10. § Ki törvény által alkotott valamely hatóságot vagy testületet rágalmakkal illet, két évig terjedhető fogsággal, és 1000 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntettetik.

11. § Ki valamely köztisztviselőt vagy közmegbízásban eljárót, hivatalos tetteire vonatkozólag rágalmakkal illet, egy évig terjedhető fogsággal és 600 frtig emelkedhető pénzbírsággal büntettetik.

12. § Ki magán személyt rágalmakkal illet, hat hónapig terjedhető fogsággal és 300 ftra emelkedhető pénzbírsággal büntettetik.”

¹⁰¹ Eredeti helyesírással.

A szabadságharc leverését követő önkényuralmi időszakban a hatalom igyekezett törvényesíteni a sajtó irányítási és ellenőrzési rendszerét, 1852. május 27-én császári nyílt parancs került kiadásra a sajtórendtartásról, amelyet 1852. szeptember 1-től a „*birodalom kivételes állapotban levő részeire*” – így Magyarországra is kiterjesztették, és amely kisebb módosításokkal ugyan, de a kiegészítésig érvényben maradt. E rendelkezés 22. cikkelye egyfajta „megintési rendszert” hozott létre, amely kimondta:

„ha valamely időszaknyi nyomtatványban folytonosan a thrón, a birodalom egysége és épsége, a vallás, az erkölcsiség vagy általán az álladalmi társaság alapja elleni, vagy a közcsend és rend fönntartásával egybe nem férő irány követtetik, előrebocsátott kétszeri írásbeli sikertelen intés után az ily időszaknyi nyomtatványnak további kiadása, azon koronaország helytartója által, melyben az kiadatik, időlegesen három hónapra megszüntethetik. A hosszabb ideig tartó vagy egészen megszüntetés csak a minisztertanács által mondathatik ki”.

A rendelkezés a sajtóvétség felelőseinek személyi körét kitágította, ezzel az öncenzúra mellett további „biztosítékokat” állított a törvényellenes megnyilatkozások megakadályozására. Eszerint a szerkesztő, a nyomdász és a terjesztő, ha nem is bizonyítható bűnösségük, büntethetők voltak „a köteles figyelem és gondoskodás elmulasztása miatt.”

Az 1848-1849. évi forradalmakat követő időszak hasonló szabályozás bevezetését eredményezte Európa más államaiban is. Az 1848-ban a frankfurti Pál-templomban elfogadott német birodalmi alkotmány, valamint a belga és a francia szabályozás az említettel nagyfokú azonosságot mutat, deklarálják a cenzúra tilalmát, ugyanakkor a már ismert korlátozások lehetőségét is szabályozzák. Az 1867. évi osztrák alkotmány (az osztrák birodalmi gyűlésben képvisellel bíró királyságok és országok állampolgárainak általános jogairól szóló alaptörvény) szolgált az 1920. évi, majd a napjainkban is hatályos alkotmány sajtóról szóló rendelkezései alapjául.¹⁰²

¹⁰² HALMAI Gábor: *i. m.* 47. o.

Magyarországon a kiegyezést követően ismét hatályba lépett az 1848. évi sajtótörvény, amely az 1914-ben alkotott új jogszabály elfogadásáig határozta meg a véleménynyilvánítás korlátait, utóbbi rövid életéről a háború gondoskodott. Az 1914. évi XIV. törvénycikk a sajtótermékek szabad kiadását nem korlátozta, viszont az utcai terjesztéshez már a törvényhatóság első tisztviselője, vagy a belügyminiszter hatósági engedélyét követelte meg.¹⁰³ Az utcai terjesztés korlátait a tc. 11. § 3. bekezdése tartalmazta, a következőképpen: *„Olyan sajtótermék utcai terjesztését, amely a közrendet vagy a közérdeket sérti vagy veszélyezteti, különösen amely valamely nemzetiség, osztály vagy hitfelekezet ellen gyűlölet ébresztésére alkalmas vagy a családi élet belső ügyeit tárgyalja anélkül, hogy ezt a közérdek kívánná, engedélyezni nem szabad.”* Az ilyen tartalmú sajtótermék terjesztését a belügyminiszter megtilthatta. Az idézett bekezdés utolsó fordulata – amely a családi élet belső ügyeit csupán akkor tartotta a sajtóban közölhetőnek, ha azt a közérdek indokolta – nagyobb figyelmet igényel. A „családi élet” területére tartozó, de a sajtóban publikált, hírességekről készült képek napjaink sajtójában is feltűnnek, nem kevés vitát kiváltva, jogszerűségük kérdése megjelenik az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélezési gyakorlatában is.¹⁰⁴ A világháború és az azt követő forradalom valamint a proletárdiktatúra időszakára a cenzúra ismételt bevezetése, a munkásság kizárólagos nyomtatványkiadási jogának kimondása,¹⁰⁵ illetve a lakonikusság¹⁰⁶ jellemző, a konszolidáció éveiben visszahelyezik hatályába az 1914. évi sajtótörvényt, ám az újabb világháború ismét a sajtó szabadságának korlátozását veti előre. Az 1938. évi XVIII. törvénycikk az időszaki lapok megjelenéséhez minisztelnöki engedélyt követelt meg, amelyet a már működő lapok és tudósító irodák szerkesztőinek is kérelmezni kellett,¹⁰⁷ végül a zsidótörvények az újságírók számának

¹⁰³ Az 1914. évi XIV. tc. 11. §-a szerint: *„A sajtótermékek utcai terjesztéséhez a kiadónak hatósági engedélyre van szüksége. A magyar szent korona országainak területén kiadott sajtótermékek tekintetében az engedélyt egy-egy törvényhatóság területére a törvényhatóság első tisztviselője, több törvényhatóság, vagy az ország egész területére a belügyminiszter adja meg.”*

¹⁰⁴ Lásd: Emberi Jogok Európai Bírósága, (Cour européenne des Droits de l’Homme, a továbbiakban: CEDH) *von Hannover c. Németország* ügy, 2004. június 24-i ítélet.

¹⁰⁵ Az állam hatalmának megszüntetését (!) a preambulumban célul kitűző tanácsköztársasági alkotmány 8. §-a szerint *„Minden nyomtatvány kiadásának joga a munkásságé és a Tanácsköztársaság gondoskodik arról, hogy a szocialista eszme az egész országban szabadon terjedjen.”*

¹⁰⁶ HALMAI Gábor: *i. m.* 60. o.

¹⁰⁷ Az állami rend megóvása érdekében szükséges sajtórendészeti rendelkezésekről szóló 1938. évi XVIII. tc. 9. §-a szerint: *„Időszaki lap alapításához, úgyszintén jellegének megváltoztatásához a m. kir.*

jelentős csökkenését, majd foglalkozásuk gyakorlásának tilalmát eredményezték, 1944-ben a kamarai tagságot is megtiltották számukra. A nyilas rémuralmat és a fegyverszünetet követő évek ideiglenes törvényhozásában megjelent ugyan a véleménynyilvánítás szabadságának deklarálása, ám az állami cenzúra előzetes és utólagos formája egészen a század utolsó évtizedéig, kisebb, vagy nagyobb hangsúlybeli eltérésekkel, változatlanul fennmaradt. A fegyverszüneti egyezmény a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság engedélyéhez kötötte az irodalmi művek megjelenését.¹⁰⁸ A véleménynyilvánítás jogának deklarálása megjelent az államformáról szóló 1946. évi I. törvény preambulumban, amely szerint e szabadságot az állam a „demokratikus államrend keretein belül” biztosította.¹⁰⁹ Az előzetes engedélyeztetés rendszerét a 11.290/1947. (IX. 23) sz. kormányrendelet vezette be, amely minden sajtótermék esetében megkövetelte a tájékoztatási miniszter, majd a miniszterelnök (!) előzetes engedélyét. Az 1949. évi XX. törvény 55. §, amely szerint „*A Magyar Népköztársaság a dolgozók érdekeinek megfelelően biztosítja a szólásszabadságot, a sajtószabadságot, a gyülekezési szabadságot*”, nem szorul további magyarázatra. Az 1947.

miniszterelnök engedélye szükséges. A már megjelenő időszaki lapok további megjelenéséhez - kivéve a naponként megjelenő időszaki lapokat - ugyancsak a m. kir. miniszterelnök engedélye szükséges; az engedélyt az 1938. évi augusztus hó 31. napjáig lehet kérni. A részletes szabályokat a m. kir. minisztérium rendeletben állapítja meg. A jelen §-ban foglalt szabályt alkalmazni kell időszaki lap alapítása tárgyában a jelen törvény hatálybalépése előtt megtett és még jogerősen el nem intézett bejelentésekre is. A St. 16. §-ának első bekezdése hatályát veszti. 10. § Ugyancsak a m. kir. miniszterelnök engedélye szükséges hírlaptudósító újságnak (St. 37. § harmadik bekezdés) vagy bármilyen vállalkozásnak alapításához, amely híreknek összegyűjtésével, továbbításával, közvetítésével általában akár időszaki, akár nemidőszaki lapoknak hírekkel való ellátásával foglalkozik. A már megjelenő hírlaptudósító újságok további megjelenéséhez, úgyszintén a már működő említett vállalkozások további működéséhez szintén a m. kir. miniszterelnök engedélye szükséges; az engedélyt az 1938. évi augusztus hó 31. napjáig lehet kérni. A részletes szabályokat a m. kir. minisztérium rendeletben állapítja meg.”

¹⁰⁸ A Moszkvában az 1945. évi január hó 20. napján kötött fegyverszüneti egyezmény becikkelyezéséről szóló 1945. évi V. törvény: 16. §-a szerint: „*Időszakos vagy egyéb irodalmi termékek kiadása, bevezetése és terjesztése Magyarországon, színelőadások rendezése, mozgóképek bemutatása, a rádióállomások, a posta, a távíró, a távbeszélő működése, a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnoksággal való megegyezés alapján történik.*”

¹⁰⁹ A Magyarország államformájáról rendelkező 1946. évi I. törvény preambuluma szerint: „*A köztársaság polgárai részére biztosítja az ember természetes és elidegeníthetetlen jogait, a magyar nép számára a rendezett együttélést s a más népekkel való békés együttműködést. Az állampolgárok természetes és elidegeníthetetlen jogai különösen: a személyes szabadság, jog az elnyomatástól, félelemtől és nélkülözéstől mentes emberi élethez, a gondolat és vélemény szabad nyilvánítása, a vallás szabad gyakorlása, az egyesületi és gyülekezési jog, a tulajdonhoz, a személyi biztonsághoz, a munkához és méltó emberi megélhetéshez, a szabad művelődéshez való jog s a részvétel joga az állam és önkormányzatok életének irányításában. Ezekről a jogoktól egyetlen állampolgár sem fosztható meg törvényes eljárás nélkül és e jogokat a magyar állam valamennyi polgárának minden irányú megkülönböztetés nélkül, a demokratikus államrend keretein belül, egyformán és egyenlő mértékben biztosítja. A hivatkozással párhuzamba állítható az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikkelyének a jogok korlátozására vonatkozó 2. bekezdése, amely a korlátozást a „demokratikus társadalomban szükséges” feltétel teljesülése esetén teszi lehetővé, a különbség magától értetődő.*

évi – továbbra is hatályos – szabályozást, az 1956-os forradalmat követően a 26/1959. (V. 1.) sz. kormányrendelet váltotta fel, amely a 90-es évek politikai rendszerváltozásáig lényegében változatlan tartalommal korlátozta a véleménynyilvánítás szabadságát.

A véleménynyilvánítás szabadságának kodifikációját illetően összegzésként megállapítható, hogy a XIX. század folyamán az előzetes cenzúrát felváltotta a sajtószabadság büntetőjogi védelme, amely nem a közlést megelőzően, hanem a megjelenést követően biztosít védelmet a sértő, rágalmazó vagy becsületsértő megfogalmazásokkal szemben. A korlátozások ezen túl nem a cenzori hivatalokban, hanem a sajtóról szóló, illetve büntető jogszabályokban kaptak helyet. A véleménynyilvánítás korlátozásának kérdése tehát kikerült a végrehajtó hatalom „kézi vezérlése alól” amely a különböző államokban hasonló szellemiségű szabályozás bevezetését eredményezte. A megengedett korlátozások köre azonban nem volt állandó, a diktatúrák, totalitáriánus társadalmi rendszerek, háborús helyzetek általában a véleménynyilvánítás szabadságának szigorú korlátok közé szorítását eredményezték, immáron jogszabályi keretek között...

2. A véleménynyilvánítás szabadsága az Egyesült Nemzetek Szervezete és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet emberi jogvédelmi rendszerében

A polgári és politikai jogok az emberi jogi nyilatkozatokban történt deklarálásukat követően az emberi jogok rendszerén belül a demokratikus, jogállami keretek között működő államok alkotmánya, belső jogrendje lényegi elemét képezik. A jogok és kötelezettségek forrásai ugyanakkor a XX. században a nemzetközi jogban is megjelentek, amelynek szerződési és szokásjogi érvényű szabályai az egyes jogrendszerek (monista vagy dualista) sajátosságainak megfelelően a nemzeti jogokban közvetlenül vagy közvetetten érvényesülnek.¹¹⁰ Nincs ez másként a véleménynyilvánítás szabadsága esetében sem, amelyet az emberi jogok egyetemes és regionális védelme sarokkövének tekinthetünk. Roger Pinto szerint azzal, hogy az államok majdnem mindegyike alkotmányában ismerte el az emberi szabadságjogok alapelveit, maguk az államok nyilatkoztatták ki létezésüket saját jogrendszerükön belül. *„Ez az államqi konszenzus – bármilyen is legyen egyébként gazdasági és szociális berendezkedésük – az információs szabadság alapelveiben a civilizált nemzetek által elismert általános jogelvet engedi láttatni.”*¹¹¹ Az emberi jogok nemzetközi védelmén belül tehát az információs szabadság és a véleménynyilvánítás szabadsága egyaránt tekintendő a nemzetközi jog általános jogelvének, és szokásjogi szabálynak.¹¹²

A véleménynyilvánítás szabadsága a XX. században az egyes emberi jogi dokumentumokban igen hasonló megfogalmazásban jelent meg, lényegi elemük az információk közléséhez és megismeréséhez való jog. Roger Pinto állásfoglalása szerint

¹¹⁰ Lásd részletesebben: BODNÁR László: A nemzetközi szerződések államon belüli alkalmazásának fő kérdései. *Acta Humana*, 1994. 15–16. sz. 6–18. o.; valamint *uő.*: *A nemzetközi szerződések és az állam.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987.

¹¹¹ PINTO, Roger: *La liberté d'information et d'opinion en droit international.* Economica, Paris, 1984, 25. o.

¹¹² *Uő.*

a második világháborút követően az államok politikai akarata jelent meg az ENSZ és más nemzetközi szervezetek alapokmányaiban, amelyben hitet tettek az emberi jogok és alapvető szabadságjogok biztosítása mellett. Ez a politikai cél mára jogi alapelvé, sőt később kikényszeríthető kötelezettséggé vált.¹¹³ Gérard Cohen-Jonathan véleménye alátámasztja Roger Pinto gondolatait, szerinte e „szabadságot minden nemzetközi emberi jogi egyezmény kinyilvánítja, és a nemzetközi jog szokásjogi szabályává vált”¹¹⁴. Álláspontja szerint „– hatékonyágát illetően óvatosnak maradván – elmondhatjuk, hogy az információszabadság univerzális érték, amely mint szokásjog, mindenkivel szembezegezhető, még azon államokkal is, amelyek nem ratifikálták az (...) egyezményeket”¹¹⁵. Ez a szabadság azonban nem korlátlan: a felekre formálisan is kötelező nemzetközi szerződések az általuk biztosított jogok korlátozását is lehetővé teszik, amelyek feltétele általában törvényben való szabályozásuk, mások jogainak védelme, valamint a közrend, a közbiztonság vagy a közkerölcs sérelme. A különböző egyezmények lényegi elemeikben hasonló módon szabályozzák a véleménynyilvánítás szabadságát, az egyes dokumentumok azonban a véleménynyilvánítás korlátozásának elvi lehetőségét illetően eltérő rendelkezéseket tartalmaznak.

A véleménynyilvánítás szabadságának megjelenése a nemzetközi jogban – amint az alábbiakban tárgyalásra kerül – történhet az államokra nézve kötelező nemzetközi szerződésként, vagy valamely nemzetközi jellegű dokumentumban, nemzetközi szervezet ajánlása, konferenciák záróokmánya, ENSZ közgyűlési határozat, vagy egyéb, nem szerződési jellegű dokumentum formájában, (lásd például az EBESZ „humán dimenziója” körébe tartozó szabályokat). A nem szerződési jogi normák tárgyalásakor felmerül a *soft law* kifejezés használatának kérdése, amely pontosabb megvilágítást igényel, ugyanis a nemzetközi jogtudományban viszonylag újkeletű terminus fogalmáról, fajtájáról, sőt, elnevezéséről sincs egyetértés.¹¹⁶ Egyes szerzők¹¹⁷ a

¹¹³ PINTO, Roger: *i. m.* 7. o.

¹¹⁴ COHEN-JONATHAN, Gérard: La liberté d'information en droit international. In: *La protection internationale de la liberté d'information*. Bruylant, Bruxelles, (megjelenés alatt, 2. o.)

¹¹⁵ COHEN-JONATHAN, Gérard: *Droit international, droits de l'homme et juridictions internationales*. Bruylant, Bruxelles, 2004, 31. o.

¹¹⁶ NAGY Károly: *Soft law jellegű szabályok Magyarország kisebbségi rendelkezéseket tartalmazó kétoldali*

fogalom kiterjesztő értelmezése mellett foglalnak állást, *soft law*-nak minősítve az imént említett ajánlásokat, megállapítva, hogy jogi jellegük hiányzik, mások a kétharmados többséggel született, és a Biztonsági Tanács állandó tagjainak szavazatát magában foglaló ENSZ közgyűlési határozatokat is jogforrásnak tekintik¹¹⁸. Nagy Károly szerint „*a soft law jellegű szabályokat az egyébként kötelező jellegű szerződések bizonytalan rendelkezéseiben kell keresni*”¹¹⁹, tehát nem a nem szerződési jellegű dokumentumokban. Az elhatárolási nehézségek miatt dolgozatomban nem használom a *soft law* fogalmat, mindezek ellenére azonban nem lehet eltekinteni a nem nemzetközi szerződési típusú dokumentumok áttekintésétől, ugyanis a bennük megfogalmazottak gyakran válnak a szokásjog útján kikényszeríthető jogi normává, vagy ajánlási jellegük miatt, állami gyakorlattá is. Jelentőségüket a Nemzetközi Bíróság is megerősítette az *Égei-tengeri kontinentális talapzat ügyében* született ítéletében, amelyben kimondta: egy jogilag nem kötelező nemzetközi jogi dokumentum bizonyos körülmények fennállása esetén kötelező erejűvé válhat.¹²⁰ Egyetérthetünk Emmanuel Roucouonas-szal, aki a kötelezettségeket 4 csoportba osztotta: a) formálisan és materiálisan is kötelezőek, b) formálisan kötelezőek, de materiálisan nem, c) kikényszeríthető, de nem kötelező dokumentumba foglalt kötelezettségek, d) formálisan és materiálisan sem kötelezőek (kétszeresen *soft law*).¹²¹ A véleménynyilvánítás szabadsága tartalmának, korlátainak meghatározására nemzetközi szervezetek vagy szerződések szintjén az elfogadásukhoz az államok részéről megkövetelt konszenzus hiánya miatt általában lassú és nehézkes folyamat eredménye, ugyanakkor a nem-kormányzati szervezetek kevesebb nehézséggel hoznak létre az alapelveket összefoglaló dokumentumokat.

szerződéseiben. Különnyomat. TÓTH Károly (szerk.): *Bérczi Imre Emlékkönyv*. Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Tomus LVIII, Fasciculus 28. Szeged, 2000, 399. o.

¹¹⁷ Például: Sir Hersch Lauterpacht. Lásd: NAGY Károly: *i. m.* 402. o.

¹¹⁸ Például: G. P. Zadorozsnij. NAGY Károly: *uo.*

¹¹⁹ NAGY Károly: *i. m.* 402. o.

¹²⁰ Nemzetközi Bíróság (Cour Internationale de Justice, a továbbiakban: CIJ): *Az égei-tengeri kontinentális talapzat ügye, (Görögország c. Törökország)* 1978. december 19-i ítélet, 96. bek.

¹²¹ ROUCOUNAS, Emmanuel: Remarques sur la portée juridique des engagements C.S.C.E. concernant la dimension humaine. In: DECAUX, Emmanuel és SICILIANOS, Linos-Alexandre (szerk.): *La CSCE: Dimension humaine et règlement des différends*. Cahiers du Centre de Droit International de Nanterre, No. 8, Montchrestien, Paris, 1993, 91. o.

2.1. A véleménynyilvánítás szabadságának védelme az Egyesült Nemzetek Szervezete keretei között

Az emberi jogok védelme a kisebbségvédelmi, illetve a vallásszabadságra, a rabszolga-kereskedelem tiltására vonatkozó későbbi szabályok tapasztalatait is felhasználva a második világháborút követően vált univerzális jellegű nemzetközi dokumentumok részévé. Az Egyesült Nemzetek Alapokmány-tervezetébe 1945-ben, a San Francisco-i konferencián kerültek emberi jogokkal kapcsolatos rendelkezések, (az 1944. évi Dumbarton Oaks-i javaslatok még csupán a nemzetközi béke és biztonság fenntartását, a nemzetek közötti baráti viszonyok fejlesztését, nemzetközi gazdasági, szociális és humanitárius problémák megoldásának elősegítését célozták)¹²² olyan politikai helyzetben, amelyet Wilhelm G. Grewe szerint a gyűlölet, a megtorlás, a leszámolás, valamint a hatalmi vágyak által uralt légkör jellemzett, és amelyben a győztesek által 1945-ben deklarált értékekről, mint például az egyéni emberi jogokról, az egyes aláíró államoknak eltérő elképzeléseik voltak,¹²³ és – tegyük hozzá – vannak napjainkban is. A Szovjetunió és az egykori kelet-európai szocialista államok emberi jogokról vallott felfogása távol állt például a nyugat-európaiaktól, ami miatt Grewe arra a következtetésre jutott, hogy az Egyesült Nemzetek államai között a 70-es évek végén sem állt fenn semmilyen szellemi közösség („*gemeinsames geistiges Band*”), sőt az államok egészét kötelező nemzetközi jogi közösségről („*Völkerrechtsgemeinschaft*”) sem lehetett beszélni.¹²⁴ Az Alapokmány nem kevesebb, mint 7 helyen szól az emberi jogok védelméről, mint az Egyesült Nemzetek céljáról,¹²⁵ ezek közül a legjelentősebb a preambulum, amely szerint az Egyesült Nemzetek népei hitet tettek az „*az alapvető emberi jogok, az emberi személyiség méltósága és értéke (...) mellett*, valamint elhatározták,

¹²² GOODRICH, Leland M. és HAMBRO, Edvard: *Charter of the United Nations, Commentary and Documents*. Stevens and Sons, London, 1949, 6-7. o.

¹²³ GREWE, Wilhelm G.: *i. m.* 755. o.

¹²⁴ GREWE, Wilhelm G.: *i. m.* 757. o.

¹²⁵ Az említettekén kívül az Alapokmány a következő helyeken tartalmaz emberi jogi rendelkezéseket: 1. Cikk, 3. bek. az emberi jogok tiszteletben tartásának előmozdításáról és támogatásáról; 62. Cikk, 2. bek. a Gazdasági és Szociális Tanács emberi jogokkal kapcsolatos ajánlástételi jogosultságáról; 76. Cikk, c) bek. az emberi jogoknak a Gyámügyi Tanács általi támogatásáról; 68. Cikk, a Gazdasági és Szociális Tanács emberi jogok előmozdítását célzó bizottságok létrehozásáról.

hogy előmozdítják „...a nagyobb szabadság mellett az életfeltételek javítását.” Az 1. cikk 3. bekezdésében az Egyesült Nemzetek céljaként határozza meg „az emberi jogok és az alapvető szabadságok mindenki részére, fajra, nemre, nyelvre, vagy vallásra való tekintet nélkül való történő előmozdítása és támogatása révén” nemzetközi együttműködés létesítését. A preambulum által említett „nagyobb szabadság” kifejezés emlékeztet Franklin D. Rooseveltnak az Egyesült Államok Kongresszusához intézett 1941. évi üzenetéhez, amelyben „négy alapvető emberi szabadságot” határozott meg: „a szólás és véleménynyilvánítás szabadságát – mindenütt a világon”, „minden egyes ember jogát arra, hogy Istent a saját módján imádjá – mindenütt a világon”, „a nélkülözéstől való mentességet – mindenütt a világon”, és „a félelemtől való mentességet – akárhol a világon”.¹²⁶ Az Alapokmány 13. cikke a Közgyűlés számára állapít meg jogosultságokat az említett szabadságjogok megvalósulásának elősegítése céljából, valamint a „nemzetközi gazdasági és szociális együttműködés” címet viselő 55. cikk szerint az „Egyesült Nemzetek elő fogja mozdítani (...) az emberi jogoknak és alapvető szabadságjogoknak mindenki részére, fajra, nemre, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül történő általános tiszteletben tartását”. Elizabeth F. Defeis szerint az Alapokmány két hiányossága, hogy egyrészt nem definiálja az általa védelemben részesített emberi jogokat, másrészt nem állít fel a jogok kikényszerítésére szolgáló mechanizmust.¹²⁷ Az alapító atyák szerint az Alapokmány csupán körvonalazza, felvázolja a védett jogokat, a későbbi, államokat kötelező nemzetközi szerződések feladatává téve azok kikényszerítését.¹²⁸ Emmanuel Decaux az Alapokmányba foglalt jogokat programjellegűnek nevezte, amely a személyek számára metajurisztikus jellegű jogokat deklarálnak.¹²⁹ Mindazonáltal, az ENSZ Alapokmány korai tervezeteiben fellelhető volt az emberi jogi katalógus, egyfajta *Bill of Rights*, amely minden államot kötött volna,¹³⁰ de az Egyesült Államok, a Szovjetunió, Franciaország és az Egyesült Királyság nem támogatta az emberi jogok efféle

¹²⁶ GOODRICH, Leland M. és HAMBRO, Edvard: *i. m.* 91. o.

¹²⁷ DEFEIS, Elizabeth F.: Freedom of Speech and International Norms: A Response to Hate Speech. *Stanford Journal of International Law*, Volume 29, (1992) No. 1, 75. o.

¹²⁸ *Uo.*

¹²⁹ DECAUX, Emmanuel: De la promotion à la protection des droits de l'homme, Droit déclaratoire et droit programmatoire. In: *La protection des droits de l'homme et l'évolution du droit international*. Société Française pour le Droit International, Pedone, Paris, 1998, 82. o.

¹³⁰ *Postwar Foreign Policy Preparation 1939-1945*. US Department of State, Publ. No. 3580 (1950. február), 472. o.

kinyilatkoztatását.¹³¹ (Az Alapokmányba foglalandó emberi jogi katalógus mellett állt ki Chile, Kuba és Panama delegációja)¹³² Az 1. cikk 3. bekezdésében említett *emberi jogok és alapvető szabadságokat* illetően ugyanakkor az Egyesült Államok küldöttsége a San Francisco-i konferencián tett nyilatkozatában nyilvánvalóvá tette, hogy értelmezésük szerint a szóban forgó kifejezés tartalmazza a szólás szabadságát, és a szólás szabadsága a nemzetközi kapcsolatokban az információcsere szabadságát is magában foglalja.¹³³ A deklaráció hiányára Jean-Pierre Cot és Alain Pellet álláspontja adhat magyarázatot, eszerint „egy 191, egymástól igen eltérő kultúrával átitatott tagból álló szervezet nehezen reménykedhet abban, hogy a védett jogok részleteiről konszenzus jöbessen létre.”¹³⁴ Az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Bizottságának első ülésén, – amelyet Eleanor Rooseveltnél elnökölt – már konkrét javaslatként merült fel egy kötelező jellegű dokumentum létrehozása, ám csupán a későbbi közgyűlési határozatként megjelenő Egyetemes Nyilatkozat tervezetével párhuzamos kidolgozásáról döntöttek.¹³⁵

A véleménynyilvánítás szabadsága, mint az emberi jogok egyik részterülete, az általános emberi jogi dokumentumok, egyezmények tervezetei mellett már 1948-tól kezdve számot tartott az államok érdeklődésére. 1948. március 23. és április 21. között Genfben az Egyesült Nemzetek az információ szabadságáról rendezett konferenciát, amelyen 54 állam delegációja, 3 kormány, valamint számos nemzetközi szervezet megfigyelője vett részt. A konferencia az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának cikkelyeit készítette elő, emellett 43 határozatot, és 3 nemzetközi egyezmény tervezetét fogadta el.¹³⁶ A három egyezménytervezet közül mindössze egy valósult

¹³¹ BUERGENTHAL, Thomas: The Human Rights Revolution. *St. Mary's Law Journal*, Volume 3, (1991) No. 7, 23. o.

¹³² GHANDHI, P. R.: The Universal Declaration of Human Rights at Fifty Years: Its Origins, Significance and Impact. In: *German Yearbook of International Law*, Volume 41 (1998), 223. o.

¹³³ *Charter of the United Nations, Report of the President on the Results of the San Francisco Conference by the Chairman of the United States Delegation, the Secretary of State*, Department of State Publication, 2349, Conference Series 71, 1945, Washington, 1945. június 26, 38. o.

¹³⁴ COT, Jean-Pierre és PELLET, Alain: Prémabule. In: COT, Jean-Pierre; PELLET, Alain; FORTEAU, Mathias (szerk.): *La Charte des Nations Unies, Commentaire article par article*. Economica, Paris, 2005, 302. o.

¹³⁵ DEFEIS, Elizabeth F.: *i. m.* 76. o.

¹³⁶ A genfi konferencia nemzetközi szerződéssé nem vált tervezetei a hírek megszerzéséről és nemzetközi továbbításáról, valamint az információszabadságról szóló egyezmények voltak.

meg, a helyreigazításhoz való jogról szóló nemzetközi egyezmény, amely 1953-ban nyílt meg aláírásra, ám 2005-ben mindössze 15 részes államát tartották nyilván,¹³⁷ tehát távolról sem tekinthető univerzálisnak, az európai államok közül Bosznia-Hercegovina, Franciaország valamint Lettország ratifikálta.¹³⁸ Az egyezmény az államok számára teremt jogot ahhoz, hogy amennyiben nemzeti hírnevét, vagy más államokhoz fűződő jó viszonyát sértő, az egyezményben részes, vagy nem részes állam publikált hírügynökségi tudósításaival nem ért egyet, előterjesztheti saját álláspontját a részes felek számára, amelyeknek „lehetővé kell tenniük”, hogy hírügynökségeik nyilvánosságra hozzák azt. A szerződés ugyanakkor nem teremt kötelezettséget az állam által kibocsátott kommuniké közlésére.¹³⁹ Az információ szabad áramlása számos tervezet, illetve nem kötelező jellegű ENSZ dokumentum – köztük szerződés-tervezet – részét is képezi, ezek nagy része nem jutott el az államok számára kötelezettséget is jelentő egyezmények szintjére. A fent említett, az információ szabadságáról szóló 1948. évi nyilatkozat, és szerződés-tervezet sem vált szerződéssé, mindazonáltal szerepelt a Közgyűlés napirendjén 1962-től 1980-ig. 1960-ban a Gazdasági és Szociális Tanács készítette az „információ szabadságáról” szóló szerződés-tervezetet, a Közgyűlés azonban nem tett semmilyen lépést ennek megvalósítására. 1976-tól az UNESCO regionális konferenciát rendezett a kérdéskörben, San Joséban, Costa Ricában, ennek eredményeképpen 30 ajánlást fogalmaztak meg a latin-amerikai és karibi UNESCO tagállamok számára, amelyben az államok „kommunikációhoz való jogát” fogalmazták meg. A tömegtájékoztatásnak az emberi jogok védelméhez, valamint a világ békés fejlődéséhez való hozzájárulását felismerve, az UNESCO Közgyűlése 1978-ban, többéves előkészítő munkát követően nyilatkozatot fogadott el a tömegtájékoztatásnak a béke erősítéséhez, a nemzetközi megértéshez, az emberi jogok, a rasszizmus, az apartheid és a háborúra való uszítás elleni küzdelemhez való hozzájárulásának alapelveiről. A nyilatkozat II. cikkelye szerint „*a vélemény, a kifejezés, és az információ szabadsága az emberi jogok és alapvető szabadságok integráns részeként nyertek elismerést*”.

¹³⁷ Az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Főbiztosa Hivatalának honlapja.
<http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/treaty1cor.htm> (2005 szeptember 21.)

¹³⁸ Az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Főbiztosa Hivatalának honlapja,
<http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/treaty1cor.htm> (2005 szeptember 21.)

¹³⁹ 1952. évi Egyezmény a helyreigazításhoz való jogról, 2. cikkely.

Hangsúlyozza továbbá az információkhoz való hozzájutás jogát, valamint az az újságírók tudósítási szabadságát. Az 1981. évi párizsi szimpóziumon a fejlett és a fejlődő országok közötti szabad információáramlás elősegítése érdekében dolgoztak ki ajánlásokat.¹⁴⁰

2.1.1. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése harmadik ülészakán 1948. december 10-én fogadta el 217. (III.) sz. határozataként az „Emberi jogok nemzetközi chartáját”, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát. A dokumentum – mint közgyűlési határozat – az államokat közvetlenül nem kötelezi, ugyanakkor a benne megfogalmazott szabályok – egyes szerzők szerint szokásjogivá vált, vagy már kodifikált normákként – immár nem tekinthetők csupán ajánlás értékűnek. Jogi jellegét megszületésétől kezdve viták övezték, Eleanor Roosevelttel az elkészültét követően a következőképpen fogalmazott: a Nyilatkozat *„nem szerződés, nem nemzetközi megállapodás. Nem jogi norma, vagy jogi kötelezettség, és nem célja, hogy az legyen. Az az emberi jogok és szabadságok alapelveinek nyilatkozata”*, amelynek célja, hogy minden nemzet népeinek közös mértékadó vívmányául (*standard of achievement*) szolgáljon.¹⁴¹ Más kortárs küldöttek elérő véleményt képviseltek, a chilei Hernan Santa Cruz szerint *„a Nyilatkozatban foglalt jogok bármely állam általi megsértése az Egyesült Nemzetek alapelveinek megsértését jelentené.”* René Cassin a következőképpen fogalmazott: a Nyilatkozatot *„az Alapokmány hiteles értelmezésének lehetne tekinteni”*, továbbá javasolta, hogy az ott említett alapelveket a *művelt nemzetek által elismert általános jogelvek*-ként kellene számon tartani.¹⁴² Sir Hersch Lauterpacht 1950-ben a Nyilatkozatot jogilag kötelező értékűként kommentálta nyelvezete, elfogadásának körülményei, de legfőképpen az

¹⁴⁰ *The United Nations and human rights*. Az Egyesült Nemzetek kiadványa, New York, 1984, 83. o.

¹⁴¹ GHANDHI, P. R.: *i. m.* 240. o.

¹⁴² GHANDHI, P. R.: *i. m.* 241. o.

elfogadó tagállamok ilyen irányú szándéka miatt.¹⁴³ A René Cassin által megfogalmazott *biteles értelemezés* nézetet alátámasztandó érvelése szerint amennyiben elfogadjuk a Nyilatkozat ilyen jellegét, ebből az következik, hogy a dokumentum maga is jogilag kötelező.¹⁴⁴ Emmanuel Decaux a Nyilatkozatot az emberi jogok 1948 óta tartó fejlődése „*közös törzsének*” nevezte.¹⁴⁵

Az Egyetemes Nyilatkozat jogi jellegéről kialakult vita napjainkra lezárulni látszik, azonban a nemzetközi jog tudományát művelők álláspontja csak lassan jutott el idáig. P. R. Gandhi szerint a Nyilatkozat kétségtelenül egyike azon emberi jogi dokumentumoknak, amelyekről napjainkban a legtöbb tanulmány születik.¹⁴⁶ A nemzetközi jogi doktrína az 1960-as 70 es években még nem volt egységes a Nyilatkozat jogforrási jellegének elismerését illetően. 1960-ban Charles de Visscher még így írt: „*A csupán morális értékkel bíró Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata jogok katalógusaként jelenik meg, amelyeket napjainkban egyetlen állam sem ismer el teljes egészükben*”¹⁴⁷. Wilhelm G. Grewe hasonló álláspontra jutott a 70-es évek végén, (nem tulajdonítva kötelező erőt az Egyetemes Nyilatkozatnak) ám elismerte, hogy a nyilatkozati formában megfogalmazott, soft law jellegű dokumentumok „*nem alábecsülendő befolyást gyakorolnak az új nemzetközi jog létrehozatalára*”¹⁴⁸. Az 1968-ban megjelent *Manual of Public International Law*¹⁴⁹ emberi jogi fejezetének szerzője, Shigeru Oda akkori megállapítása szerint a Nyilatkozat nem szerződési természetű, mégis, mint az emberi jogok nemzetközi chartája, jelentős tekintélyt vívott ki, az államok alkotmányaikban és törvényeikben hivatkoznak rá, „*az emberi jogok tartalmának általános útmutatója*”-ként tekinthetünk rá.¹⁵⁰ 1979-ben Philippe Manin, nemzetközi jogi tankönyvében már utalt a Nyilatkozatban megfogalmazott jogok szokásjogi jellegére, amikor kimondta: „*napjainkban kevésbé vitatott, hogy az Emberi*

¹⁴³ LAUTERPACHT, Sir Hersch: *International Law and Human Rights*. New York, 1950, 418. o.

¹⁴⁴ LAUTERPACHT, Sir Hersch: *i. m.* 408. o.

¹⁴⁵ DECAUX, Emmanuel: *i. m.* 86. o.

¹⁴⁶ GHANDHI, P. R.: *i. m.* 235. o.

¹⁴⁷ VISSCHER, Charles de: *Théories et Réalités en droit international public*. Pedone, Paris, 1960, 165. o.

¹⁴⁸ GREWE, Wilhelm G.: *i. m.* 776. o.

¹⁴⁹ SOERENSEN, Max (szerk.): *Manual of Public International Law*. MacMillan, London, 1968.

¹⁵⁰ PINTO, Roger: *i. m.* 8. o.

*Jogok Egyetemes Nyilatkozatában foglalt alapelvek egyetemesen elfogadottak (universellement admis)*¹⁵¹. Kardos Gábor a Nyilatkozat kötelező erejét vizsgálva megállapította, hogy annak természetjogi megalapozása (miszerint az ENSZ Közgyűlés határozata kodifikált természetjognak lenne tekintendő) nem fogadható el, ugyanis az államok abban a tudatban jártak el, hogy a határozat nem kötelező jellegű. A szokásjogi érvelés hibájaként állapította meg, hogy nem világos, mely időponttól kezdve lehet a dokumentumot a szokásjog részének tekinteni. Egyedül elfogadható megközelítésnek az Alapokmány *autentikus értelmezésének* elméletét tartja, ugyanis az ENSZ Alapokmánya nem tisztázza az 55. és 56. cikk tartalmát, (az embri jogok egyetemes tiszteletben tartásáról) ám a Közgyűlés, mint az ENSZ egyik fő szervének határozata autentikus jellegéhez nem férhet kétség.¹⁵² A kötelező erő elfogadása tehát, – annak ellenére, hogy a Nyilatkozatban foglalt jogok szokásjogi minőségét, vagy autentikus értelmezési jellegét illetően a szakirodalomban konszenzus jött volna létre – bizonyítottan mondható. A véleménynyilvánítás szabadságát is magában foglaló Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 19. cikke szerint:

*„Minden személynek joga van a vélemény és a kifejezés szabadságához, amely magában foglalja azt a jogot, hogy véleménye miatt ne szenvedjen zaklatást és hogy határookra való tekintet nélkül kutathasson, átvihessen és terjeszthessen híreket és eszméket bármilyen kifejezési módon.”*¹⁵³

Az említett jogok gyakorlásának lehetősége ugyanakkor nem abszolút, a Nyilatkozat bizonyos esetekben lehetővé teszi korlátozásukat:

„Jogainak gyakorlása és szabadságainak élvezete tekintetében senki sincs alávetve más korlátozásnak, mint amelyet a törvény kizárólag mások jogai és szabadságai elismerésének és

¹⁵¹ MANIN, Philippe: *Manuel de Droit international public*. Masson, Paris, 1979. Idézi: PINTO, Roger: *La liberté d'information et d'opinion en droit international...* 10. o.

¹⁵² KARDOS Gábor: A nemzetközi emberi jog diszkrét bája. In: *Fundamentum*, 1998. 4. szám, 8. o.

¹⁵³ KOVÁCS István és SZABÓ Imre (szerk.) *Az emberi jogok dokumentumokban...* 390. o.

*tiszteletben tartásának biztosítása érdekében, valamint a demokratikus társadalom erkölcsé, közrendje és általános jóléte jogos követelményeinek kielégítése érdekében megállapít.*¹⁵⁴

2.1.2. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és az Emberi Jogok Bizottsága joggyakorlata

Javier Pérez de Cuéllar volt ENSZ-főtitkár az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata egyik évfordulója alkalmával kifejezett óhaja, amely szerint el kell jutnunk a jog ideájától és eszményképétől annak megvalósulásáig,¹⁵⁵ a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának megszületésével teljesedett be. Az Egyezségokmányt, mint az emberi jogok védelme tekintetében első, immár valódi nemzetközi egyezményt az ENSZ Közgyűlése 1966 decemberében nyitotta meg aláírásra. Az Egyezségokmány 1976. március 23-i hatályba lépése óta a részes államok száma 2005-re elérte a 154-et.¹⁵⁶

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 19. cikke szerint:

„(1) Nézetei miatt senki sem zaklatható. (2) Mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra; ez a jog magában foglalja mindenfajta adat és gondolat határookra való tekintet nélküli – szóban, írásban, nyomtatásban, művészi formában vagy bármilyen más tetszése szerinti módon történő – keresésének, megismerésének és terjesztésének a szabadságát is.”

Az 1948. évi Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában már találunk a benne foglalt jogok korlátozását lehetővé tevő rendelkezést,¹⁵⁷ és az 1966. évi Polgári és Politikai

¹⁵⁴ 29. cikk. KOVÁCS István és SZABÓ Imre (szerk.) *Az emberi jogok dokumentumokban...* 393. o.

¹⁵⁵ DECAUX, Emmanuel: *i. m.* 84. o.

¹⁵⁶ 2005. szeptember 15-i állapot. Az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Főbiztos Hivatalának honlapja, <http://www.ohchr.org/english/countries/ratification/4.htm> (2005. szeptember 21.)

¹⁵⁷ 29. cikk, lásd fentebb.

Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya is tartalmazza e lehetőséget, bár az Egyezségokmány tervezetében a felelősségre és a köteleességekre, továbbá a korlátozás lehetőségeire való utalás még hiányzott,¹⁵⁸ az elfogadott változat megfogalmazása szerint az Egyezségokmányban említett jogok gyakorlása különleges köteleességekkel és felelősséggel is jár, a korlátozásokat törvénnyel kell megállapítani, és nem irányulhatnak másra, mint mások jogainak vagy jó hírnevének tiszteletben tartására, az állambiztonság, a közrend, a közegészség vagy a közerkölcs védelmére.¹⁵⁹

Az Egyezségokmány fakultatív jegyzőkönyve lehetőséget biztosít az egyéni panaszjogra, az eljáró szerv a 18 független szakértőből álló Emberi Jogok Bizottsága (Comité des droits de l'Homme), amelynek határozatai ugyan nem kötelezők, de ajánlás értékük miatt figyelmet érdemelnek. Alexandre Charles Kiss és Thomas Buergenthal megállapítása szerint a jelentős számú elutasított panasz ellenére a Bizottság kifejezetten hasznos joggyakorlatot alakított ki az Egyezségokmány értelmezését illetően.¹⁶⁰ Egyet lehet érteni azzal megállapítással, amely az ENSZ Kisebbségi Munkacsoportja által kezdeményezett, a kisebbségi jogok érvényesítése tárgyában készült tanulmányban fogalmazódott meg, az Emberi Jogi Bizottság munkáját értékelve: eszerint az „*egyéni panasz eljárás legnagyobb előnye, hogy a panaszost és az államot egyenlőként kezeli, valamint hogy egy egyéni panasz formális nemzetközi ellenőrzését legitimnek fogja fel. (...) Az államok gyakran pozitívan reagálnak az eljárásra, és már önmagában az a tény, hogy egy ügy valamely bizottság elé kerül, arra ösztönözheti a kormányt, hogy újragondolja politikáját, vagy hogy párbeszédet kezdeményezzen...*”¹⁶¹ Az

¹⁵⁸ *The United Nations and human rights...* 80. o.

¹⁵⁹ A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 19. cikke szerint: „(1) Nézetei miatt senki sem zaklatható. (2) Mindenkinnek joga van a szabad véleménynyilvánításra; ez a jog magában foglalja mindenfajta adat és gondolat határookra való tekintet nélküli – szóban, írásban, nyomtatásban, művészi formában vagy bármilyen más tetszése szerinti módon történő – keresésének, megismerésének és terjesztésének a szabadságát is. (3) Az e cikk 2. bekezdésében meghatározott jogok gyakorlása különleges köteleességekkel és felelősséggel jár. Ennélfogva az bizonyos korlátozásoknak vethető alá, ezek azonban csak olyanok lehetnek, amelyeket törvény kifejezetten megállapít és amelyek a) mások jogainak vagy jó hírnevének tiszteletben tartása, illetőleg b) az állambiztonság vagy a közrend, a közegészség vagy a közerkölcs védelme érdekében szükségesek.”

¹⁶⁰ BUERGENTHAL, Thomas és KISS, Alexandre: *La protection internationale des droits de l'Homme*. N. P. Engel, Kehl am Rhein, Strasbourg, Arlington Va, 1991, 29. o.

¹⁶¹ BÖSZÖRMÉNYI Jenő (szerk. és ford.): A kisebbségek és az Egyesült Nemzetek Szervezete: emberi jogi ellenőrző testületek és panaszmechanizmusok. In: *Az ENSZ kisebbségi kézikönyve*. Európai

Egyezségokmány 19. cikkének értelmezését illetően az Emberi Jogok Bizottsága által 1983-ban kiadott, 10. sz. „általános magyarázat” (general comment) szolgálhat iránymutatásul. A *general comment* az Egyezségokmány 19. cikkének 2. bekezdését illetően hangsúlyozza, hogy az említett szabadság nem csupán az adatok és gondolatok átadását, hanem azok keresését és megismerését is magában foglalja a határookra való tekintet nélkül bármely médium által, legyen az szóbeli közlés, írott anyag, művészeti alkotás, vagy egyéb közlési forma. A *general comment* szerint több állam is arra hivatkozott, hogy alkotmányában, vagy törvényeiben biztosítja a véleménynyilvánítás szabadságát. A Bizottság – hivatkozva az Egyezségokmány 19. cikkének 3. bekezdésére, amely szerint a korlátozások, ha szűk keretek között is de megengedettek – figyelmeztet arra, hogy amennyiben „*egy állam a véleménynyilvánítás szabadsága gyakorlásának bizonyos fokú korlátozását vezeti be, mindez nem veszélyeztetheti a jogot magát*”¹⁶². A Bizottság 19. cikkelyt érintő joggyakorlatát és ezen keresztül az Egyezségokmány értelmezését illetően figyelmet érdemel a politikai nézetek kifejezésének joga, amelyet a hatalmon lévő kormányokkal szemben álló baloldali politikusok elleni embertelen bánásmóddal kapcsolatos ügyekben fejtett ki a Bizottság,¹⁶³ a kisebbségi nyelvek használatához való jog, valamint a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozásának egyéb esetei, amelyek történhetnek a közérkölc, vagy mások jogainak védelme érdekében.

Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest, 2004, 91. o.

¹⁶² General Comment No. 10. (Nineteenth session) Freedom of expression (Art. 19). 29/06/83. 4. bek.

¹⁶³ Lásd: Emberi Jogok Bizottsága, (Comité des droits de l'homme) *Beatriz Weismann Lanza és Alcides Lanza Perdomo c. Uruguay ügy*, 1980. április 3-i, R.2/8. sz. vélemény, 15. bek. Jelen ügyben Uruguayban három évi börtönbüntetésre ítéletek egy házaspárt politikai véleményük kifejezése miatt. A Bizottság az országot a fogva tartottakkal szemben tanúsított embertelen bánásmód miatt is elmarasztalta. Az *Alberto Grille Motta c. Uruguay ügyben* (1980. július 29-i, R. 2/11. sz. vélemény), a panaszost Kommunista párttagsága miatt tartóztatták le és kínozták meg, a Bizottság ebben az ügyben is kimondta a 19. cikkely sérelmét az embertelen és megalázó bánásmód megállapítása mellett.

2.1.2.1. Politikai nézetek és államfők rágalmazása

A Bizottság a 19. cikkely alkalmazásáról szólva egy külföldi államfő rágalmazása miatt indított ügygel kapcsolatosan¹⁶⁴ kifejtette: Az egyének véleménynyilvánítási jogát, amely magában foglalja a politikai meggyőződés, az emberi jogokról alkotott vélemény kifejezését, az Egyezségokmány garantálja, és az általa említett esetekben korlátozható is, mindazonáltal egy államfői látogatás alkalmával történt, a vendég államfő emberi jogokkal kapcsolatos álláspontját bíráló transzparens és az azt tartó demonstráló eltávolítását az Egyezségokmányba ütközőnek minősítette.¹⁶⁵ A Bizottság szerint a panaszos a véleménynyilvánítási jogát gyakorolta a transzparens felmutatásakor, amelyet, a különvéleményt csatoló tag sem vont kétségbe.¹⁶⁶ Szintén államfő rágalmazásával kapcsolatban mondta ki a Bizottság, hogy a törvény által megengedett, és abban meghatározott korlátozások egyensúlyban kell, hogy legyenek a korlátozással védendő értékkel. Kifejtette, hogy a demokratikus társadalmakban a véleménynyilvánítás szabadsága és a szabad, cenzúrázatlan média különösen fontos szerepet játszik, és az államfő – közszereplőként – kritika tárgya lehet, vele szemben ellenzék jöhet létre. Az eljárással kapcsolatosan a tényállítások esetén megerősítette a valóság bizonyításának szükségességét.¹⁶⁷ Az egypártrendszerű állami politikai rendszert bírálta egy kameruni kérelmező, akit amiatt tartóztattak le és ítétek el, amiért egy, a BBC egyik munkatársának adott interjújában bírálta a kameruni elnököt és kormányát. Az ítélet szerint nyilatkozatában valótlanságot állított a kameruni gazdasági és politikai helyzetről, magatartását a „nemzeti és nemzetközi közvélemény megfertőzésének” minősítették. A Bizottság megállapítva a 19. cikkely sérelmét, kimondta: Nem volt szükséges a nemzeti egység védelme érdekében a panaszos

¹⁶⁴ Emberi Jogok Bizottsága: *Auli Kivenmaa c. Finnország ügy*, 1994. június 9-i, 412/1990. sz. vélemény.

¹⁶⁵ *Uo.* 9. 3. bek.

¹⁶⁶ Kurt Herndl különvéleménye, Melléklet, 3.1. bek. *uo.*

¹⁶⁷ Emberi Jogok Bizottsága: *Rafael Marques de Morais c. Angola ügy*, 2005. április 18-i, 1128/2002. sz. vélemény, 6. 9. bek. Jelen ügyben egy angolai újságíró, Rafael Marques de Morais egy független lapban jelentetett meg cikket dos Santos angolai elnökről, amely miatt letartóztatták, majd rágalmazásért elítélték. A cikkben kifejtettek szerint az elnök felelőssé volt tehető az állami intézmények „gyászos helyzetéért”, valamint felelős az intézményekben kialakult korrupcióért és hűtlen kezelésért. A Bíróságok a valóság bizonyítását az ügyben nem tették lehetővé.

letartóztatása, illetve a többpártrendszer támogatóinak elnémítására irányuló kísérlet.¹⁶⁸

2.1.2.2. A véleménynyilvánítás szabadsága és a kisebbségi nyelvek használatának joga

A Bizottság elé került, az Egyezségokmány 19. cikkelyének megsértését panaszoló beadványok között szerepelnek a (kisebbségi) nyelvi jogok megsértésének megállapítását kérők is. A Bizottság a véleménynyilvánítás szabadságának tárgykörébe tartozónak tekinti a kisebbségi nyelvhasználat jogát a többségi nyelvével szemben, amelyet több, Kanadával szemben benyújtott panaszra adott válaszában is megerősített Kanada tíz tartományából kilencben a többség angol anyanyelvű, ezzel szemben Québecben a francia nyelvet beszélők aránya 82%.¹⁶⁹ A két népcsoport, az angolok és a franciák közötti viszony az 1970-es évek eleje óta egyre feszültebb,¹⁷⁰ amelyet a nyelvi jogaikért küzdő, québeci angol kisebbségnek a bizottsághoz benyújtott panaszai is jól illusztrálnak. A *Singer c. Kanada ügy*¹⁷¹ panaszosa a kanadai – francia nyelvi többségű – Québec tartomány angol nyelvi kisebbségéhez tartozott, Montrealban üzemeltetett nyomdát, megrendelői döntően, de nem kizárólag angol anyanyelvű kanadaiak voltak. Singer több hivatalos értesítést is kapott a québeci hatóságoktól, amelyben felszólították, hogy az üzletén elhelyezett angol nyelvű feliratokat franciára cserélje le. Az akkor hatályos Francia nyelvi charta (*Charte de la langue française*) egyértelműen tiltotta az angol nyelvű feliratokat, a későbbi szabályozás enyhített a szigoron, de mindmáig komoly szankciókra számíthatnak azok, akik kizárólag angol nyelven, a francia nyelvű változat feltüntetése nélkül helyeznek el táblát a nagyközönség által is

¹⁶⁸ Emberi Jogok Bizottsága, *Womah Mukong c. Kamerun ügy*, 1994. augusztus 10-i, 458/1991. sz. vélemény, 9. 7. bek.

¹⁶⁹ WOEHLING, José: La constitution du Canada, la législation linguistique du Québec et les droits de la minorité anglo-québécoise. In: LEVRAT, Nicolas (szerk.): *Minorités et organisation de l'État*. Bruylant, Bruxelles, 1998, 561. o.

¹⁷⁰ MOLNÁR István János: *Kanada és a Québec-kérdés*. LOGOD Bt, Budapest, 1996, 35. o.

¹⁷¹ Emberi Jogok Bizottsága, *Singer c. Kanada. ügy*, 1994. augusztus 15-i, 455/1991. sz. vélemény.

frekvenciánál helyeken, vagy más, a charta által tiltott módon kizárólag az angol nyelvet használják.¹⁷² A Bizottság megállapítása szerint az államnak ugyan joga van egy vagy több nyelvet hivatalosnak minősíteni, ám mindez nem zárhatja ki, hogy a közélet szféráján kívül bárki a saját választása szerinti nyelven fejezze ki magát. A fent említett québeci gyakorlatot a Bizottság az Egyezségokmány 19. cikkelyébe ütközőnek találta. A québeci Francia nyelvi charta diszkriminatív jellegét állították a Bizottság által együtt tárgyalt *Ballantyne, Davidson, McIntyre c. Kanada ügy*¹⁷³ angol anyanyelvű panaszosai is. Ballantyne és Davidson ruha és festménykereskedelmet folytatott, döntően angol nyelvű vásárlóközönségüket pedig a kezdetektől fogva angol nyelvű feliratokkal próbálták megnyerni. McIntyre temetkezési vállalkozásából élt, 1988-ban a „Francia nyelvbizottság” (*Commission de la langue française*) vizsgálóbiztosától értesítést kapott, amelyben közölték vele, hogy az angol nyelvű, „Kelly Funeral Home” („Kelly temetkezési vállalat”) felirat, amelyet cége területén helyezett el, a Francia nyelvi charta rendelkezéseibe ütközik. Felszólították, hogy 15 napon belül írásban tájékoztassa a biztost a helyzet rendezése és a hasonló események elkerülése érdekében tett intézkedéseiről. A panaszos ezt követően eltávolította a feliratot.¹⁷⁴ A Bizottság előtt a panaszosok a québeci nyelvtörvény 58. cikkében foglalt rendelkezéseket támadták. (A törvény ezen – később alkotmányellenesnek minősített – szakaszának többszöri módosítását követően, a 2005-ben hatályos szabályozás értelmében a nyilvános feliratokat és a kereskedelmi reklámokat francia nyelven kell elkészíteni, ugyanakkor a francia mellett más nyelvi változat is megengedett, amennyiben a francia felirat nyilvánvalóan hangsúlyosabb módon kerül feltüntetésre. A kormány rendelettel megjelölhet olyan „területeket, eseteket, feltételeket vagy helyzeteket”, ahol csak franciául, vagy a felirat francia változatának hangsúlyosabb

¹⁷² Lásd a Francia nyelvi chartát, a „Francia nyelv ügyeinek québeci hivatala” (Office québécoise de la langue française) honlapján: <http://www.olf.gouv.qc.ca/> A québeci nyelvhasználattal kapcsolatban lásd még: MOLNÁR István János: *Kanada és a Québec-kérdés...* 112-117. old; valamint WOEHLING, José: *i. m.* 575-630. o.

¹⁷³ Emberi Jogok Bizottsága, *Ballantyne, Davidson, McIntyre c. Kanada ügy*, 1993. május 5-i, 359/1989, és 385/1989. sz. vélemény.

¹⁷⁴ McIntyre egy 100 éve alapított céget vezetett, amelynek 25 éve állt az élén. Övé volt az egyetlen angol nyelvű temetkezési vállalkozás, amely a 15 600 fős város 5 600 angol anyanyelvű lakosát szolgálta ki. Emberi Jogok Bizottsága, *Ballantyne, Davidson, McIntyre c. Kanada ügy*, 1993. május 5-i, 359/1989, és 385/1989. sz. vélemény, 2. 3. bek.

megjelenésével, vagy egyedül idegen nyelven lehet közzé tenni a kereskedelmi reklámfeliratokat.¹⁷⁵⁾

A Bizottság előtti eljárásban a kormány álláspontjának indokolására felhozott érvei szerint az 1763-óta lezajlott történelmi események bőségesen igazolták azt, hogy a francia nyelvet használók nyelvük és kultúrájuk védelmét igényeljék. A kormány a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának a kisebbségek saját nyelvük használatához való jogát deklaráló 27. cikkelyében foglaltakra is hivatkozott,¹⁷⁶ ugyanakkor utalt arra is, hogy amennyiben megállapítást nyer, hogy a Kanadában többséget alkotó angol nyelvet beszélők is hivatkozhatnak a 27. cikkelyre, emlékeztetett arra, hogy az Egyezségokmány előkészítő anyagai (*travaux préparatoires*) szerint a cikkely megfogalmazásának célja a *sajátos nyelvi jogok* különösen az oktatás, az igazságszolgáltatás, a közigazgatás, terén, illetve a kulturális és vallási intézményekben megvalósuló védelme volt. Mindezekből a kormány szerint az következett, hogy kereskedelmi reklámokra és az üzleti nevekre nem vonatkozik a 27. cikkely, még akkor sem, ha egyébként megállapítható lenne az alkalmazhatósága. A québeci kormány egy – közép-európai jogász számára – nem feltétlen pozitív csengésű kifejezéssel illetett gyakorlatot is elfogadhatóak tartott, – és elfogadhatónak tart ma is – a francia nyelv védelmében: ez a „franciásítás” (*francification*, angolul *Frenchification*) intézménye, amelyet szintén a már említett Francia nyelvi charta tesz kötelezővé. A kifejezés a francia nyelv minden területen, tehát a kultúrán és a közigazgatáson keresztül az üzleti életben is alkalmazandó gyakorlatot takarja, amelynek célja a francia nyelv kötelező és szinte kizárólagos használatának a mindennapok nyelvhasználati gyakorlatába való

¹⁷⁵ Québec tartomány Francia nyelvi chartájának 2005. július 1-i hatályos szövege a következő: „58. A köztéri hirdetésnek és a kereskedelmi reklámozásnak franciául kell történnie. Hirdetés két nyelven: Történhet egyszerre franciául és egy más nyelven, feltéve, hogy a francia változat határozottan túlsúlyban szerepel. A kormány választása: A kormány ugyanakkor rendeletben meghatározhatja azokat a helyeket, esteket és feltételeket, ahol, és amikor a köztéri hirdetés és a kereskedelmi reklám kizárólag francia nyelven, vagy a francia nyelvű változat túlsúlya nélkül, vagy kizárólag idegen nyelven helyezhető el.” Forrás: A québeci kormány honlapja: <http://www.gouv.qc.ca> ; http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=%2F%2FC_11%2FC11.htm (2005. augusztus 15.)

¹⁷⁶ Az Egyezségokmány 27. cikke szerint: „Olyan államokban, ahol a nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják.”

átültetése. Az érvelés szerint a charta mindenkit egyenlőként kezel, aki reklámozni kíván Québecben, és a panaszosok nem tudták bizonyítani, hogy őket a többi kereskedőtől eltérő bánásmódban részesítették volna. A québeci kormány ugyanakkor rámutatott, „*hogy a nyelvi szférában a de facto egyenlőség fogalma eleve kizárja a tisztán formális egyenlőséget, és szükségessé teszi az eltérő bánásmód alkalmazását, hogy az eltérő helyzetek közötti egyensúlyt helyreállító eredményre lehessen jutni.*”¹⁷⁷ Mindez a kormány szerint megerősíti, hogy Francia nyelvi charta nem más, mint megfontolt jogi válasz a québeci társadalom sajátos körülményeire, amelynek következtében Észak-Amerikában az angol nyelv fölényével, valamint az ebből következő társadalmi-gazdasági és politikai nyomással szemben a „franciásítás” (*francification, Frenchification*) mindmáig kiemelt szerepet élvez.¹⁷⁸ A québeci kormány érvelésében utalt arra, hogy a nyelv szimbolikus értéke a kollektív önazonosság kifejezőjeként a legerősebb eszköze a francia nyelvet beszélők kulturális identitása megőrzésének, ezért a hirdetések által közvetített nyelvi kép fontos eleme a nyelv használatával kapcsolatos szokások és viselkedési formák fenntartásának. E célt az Egyezségokmány rendelkezéseivel összeegyeztethetőnek tartotta, annál is inkább, mert a francia nyelvet védő jogi szabályozás kényes egyensúlyt teremt a két nyelvi közösség között, amelyek egyike, (az angol nyelvi közösség) állami szinten és a kontinensen is domináns demográfiai helyzetben van.¹⁷⁹

A Bizottság véleményében megállapította, hogy az Egyezségokmánnyal nem egyeztethető össze a kereskedelmi célú véleménynyilvánításnak az általa biztosított

¹⁷⁷ Emberi Jogok Bizottsága, *Ballantyne, Davidson, McIntyre c. Kanada ügy*, 1993. május 5-i, 359/1989, és 385/1989. sz. vélemény, 8. 7. bek.

¹⁷⁸ A kanadai Francia nyelvi charta a közigazgatási állások betöltésének feltételéül szabja a francia nyelv megfelelő ismeretét. E kérdés napjaink Európájában is aktualitással bír, 2005-ben az Európai Unió tagságára törekvő Romániában kisebbségi polgármestert büntettek meg azért, mert a városában többséget alkotó nemzetiség nyelvének ismeretét követelte meg a közigazgatási állások betöltéséhez... (2005. július 22-én a romániai Diszkriminációellenes Tanács 32 500,- forintnak megfelelő pénzbírságot szabott ki Ráduly Róbert, a 84 %-ban magyar lakosságú Csíkszereda polgármestere ellen, mivel a polgármesteri hivatal álláshelyeire való jelentkezőktől a magyar nyelv ismeretét is megkövetelte.) Forrás: Megbüntették Csíkszereda polgármesterét. *Index*, 2005. augusztus 12, 15:05. <http://index.hu/politika/kulfold/csikszer0812/?print> (2005. augusztus 16.)

¹⁷⁹ Emberi Jogok Bizottsága, *Ballantyne, Davidson, McIntyre c. Kanada ügy*, 1993. május 5-i, 359/1989, és 385/1989. sz. vélemény, 8. 8. bek.

jogok köréből való kizárása, nem ismeri el tehát a véleménynyilvánítás egyes megjelenési formái között való különbségét. A korlátozások jogszerűségéhez a törvény általi szabályozásuk mellett mások jogainak védelme érdekében való szükségességük is alapfeltétel. Jelen esetben a „mások jogai” kifejezés a 27. cikk értelmében a kanadai francia nyelvű kisebbség jogait foglalhatja magában, amely saját nyelvük használatára jogosítja fel őket, és amelyet nem veszélyeztethet másoknak a franciától eltérő nyelven történő kereskedelmi reklámozáshoz való joga. Következésképpen a Bizottság nem tartotta szükségesnek az angol nyelvű reklámozás, a kanadai francia nyelvű csoport sebezhető helyzetének védelme érdekében történő megtiltását, egyben javaslatot tett arra, hogy a törvény megengedhetné a kétnyelvű feliratok elhelyezését.¹⁸⁰ Végkövetkeztetésként kimondta: „*Egy állam megjelölhet (választhat) egy vagy több hivatalos nyelvet, de ez nem zárhatja ki a közélet területén kívül, a saját elhatározás alapján választott nyelven való (ön)kifejezés szabadságát.*”¹⁸¹ Jelen esetben a Bizottság kimondta az Egyezségokmány 19. cikkelyének sérelmét, a szükségszerűség hiánya miatt. A különvéleményeket megfogalmazók elsősorban a kisebbségi jogokat érintő 27. cikkellyel kapcsolatosan fejtették ki álláspontjukat, különösen az angol nyelvű lakosság kisebbségként való elismerése, illetve a 27. cikkely alkalmazhatóságát illetően. Birame Ndiaye különvéleménye szerint a Bizottságnak el kellett volna fogadnia a québeci kormány érvelését, amelyben a Francia nyelvi chartának a francia nyelvű közösség „nyelvi biztonságát” védő intézkedéseit kisebbségi jogként határozta meg,¹⁸² Kurt Herndl különvéleményében viszont a 27. cikk alkalmazhatatlansága mellett érvelt. Szerinte a kérdés nem a panaszosok kisebbséghez való tartozásának eldöntése volt, hanem csupán a 19. cikkely hatályának meghatározása, nevezetesen, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága vajon kiterjed-e a kereskedelmi reklámtevékenységre.¹⁸³

¹⁸⁰ A javaslatot később beépítették a Francia nyelvi chartába, lásd fentebb.

¹⁸¹ Emberi Jogok Bizottsága, *Ballantyne, Davidson, McIntyre c. Kanada ügy*, 1993. május 5-i, 359/1989, és 385/1989. sz. vélemény, 11. 4. bek.

¹⁸² Emberi Jogok Bizottsága, *Ballantyne, Davidson, McIntyre c. Kanada ügy*, 1993. május 5-i, 359/1989, és 385/1989. sz. vélemény, Birame Ndiaye különvéleménye, Appendix B, 5. bek.

¹⁸³ Emberi Jogok Bizottsága, *Ballantyne, Davidson, McIntyre c. Kanada ügy*, 1993. május 5-i, 359/1989, és 385/1989. sz. vélemény, Kurt Herndl különvéleménye, Appendix C, 2. bek.

A Bizottság véleményeit értékelve megállapítható, hogy a kisebbségi jogok és a véleménynyilvánítás szabadságának az Emberi Jogok Bizottsága előtt felmerült kérdéseire adott válaszok jól példázzák a probléma összetettséget. A Bizottság, és a különvéleményt megfogalmazók is óvakodtak attól, hogy valamiféleképpen definiálják a kisebbség fogalmát, ugyanakkor megállapítható, hogy érvelésükben nem utasították el a valamelyik közösséghez tartozó személyek jogainak kollektív jogként való felfogását.¹⁸⁴ Elmondhatjuk, hogy ebben a tekintetben az Emberi Jogok Bizottsága az Emberi Jogok Európai Bíróságánál kevésbé visszafogottan tárgyalja a kisebbségi jogokkal, illetve a kisebbségek meghatározásával kapcsolatban felmerülő kérdéseket.

2.1.2.3. A véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása a közerkölcs védelme érdekében

Az Egyezségokmány értelmében a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása mások jogai mellett a jóval nehezebben meghatározható közerkölcs védelmének érdekében is jogszerűnek minősülhet, ha a törvény által előírt keretek között történik. Általános, minden államban egyaránt alkalmazható fogalom híján a korlátozás jogszerűségét elbíráló szervek, – legyen szó az Emberi Jogok Bizottságáról, vagy az Emberi Jogok Európai Egyezménye esetében az Európai Emberi Jogi Bíróságról – nincsenek könnyű helyzetben. A Bizottság a *Leo R-Hertzberg, Uit Mansson és társai c. Finnország ügyben*¹⁸⁵ adott véleménye jól tükrözi az Egyezségokmány kontrollmechanizmusát megvalósító szerv álláspontját. Az első panaszos, Leo Rafael Hertzberg jogász, aki egy rádióműsorban nyilatkozott a homoszexuálisokat a munkavállalás terén érő hátrányos megkülönböztetésről, amelyre saját tapasztalatai alapján következtetett. A műsor szerkesztőjét a finn jog által kriminalizált

¹⁸⁴ Az egyéni és kollektív jogok problematikájáról lásd „*A kisebbségvédelem és a véleménynyilvánítás szabadságának egyes összefüggései*” c. fejezetben kifejtetteket.

¹⁸⁵ Emberi Jogok Bizottsága, *A SETA (Szervezet a szexuális egyenlőségért) által képviselt Leo R-Hertzberg, Uit Mansson, Astrid Nikula, valamint Marko és Tuovi Putkonen c. Finnország ügy*, 1982. április 2-i, R. 14/61. sz. vélemény.

„homoszexuális kapcsolat dicsérete” miatt vonták büntetőjogi felelősségre, ám másodfokon felmentették. Hertzberg szerint ezzel az eljárással a saját véleménynyilvánítási jogát is korlátozták. A második panaszos, Astrid Nikula fiataloknak szóló rádióműsort szerkesztett, amelyet egy, a homoszexuálisokról akkor megjelent könyv bemutatásának szándéka miatt a rádió elnöksége nem engedett adásba kerülni. Uit Mansson, Astrid Nikula műsorában vett volna részt vitapartnerként. Marko és Tuovi Putkonen egy harmadik személlyel együtt televíziós sorozat készítésével foglalkozott, amelyben olyan marginális társadalmi csoportokat mutattak be, mint például a homoszexuálisok. A televízió vezetése a büntetőjogi szankcióktól tartva nem engedélyezte semmilyen, az említett csoportot bemutató műsor sugárzását.

A Bizottság az első kérelmező esetében nem állapított meg érintettséget, megvizsgálta viszont a médiában megvalósuló véleménynyilvánítás jogát és a közerkölcsre való hivatkozással történő korlátozásának kérdését a többi kérelmező által előadottak és a finn jogszabályok alapján.¹⁸⁶ Érvéle szerint a közerkölccsel kapcsolatosan nincs egyetemesen alkalmazható közös szabályrendszer, tartalma az egyes társadalmakban igen eltérő lehet, következésképpen e téren a felelős nemzeti hatóságok bizonyos mérlegelési szabadsággal rendelkeznek. A Bizottság szerint nem lehet a finn hírközlési szervezet felelős szerveinek döntését megkérdőjelezni, amelyben megállapították, hogy a rádió és a televízió nem megfelelő fórum a homoszexualitással kapcsolatos kérdések megvitatására, amennyiben bizonyos műsorok olyannak ítélték, mint amelyek homoszexuális magatartás gyakorlására ösztönöznek. Véleményében hangsúlyozta a 19. cikkely 3. bekezdésében foglaltakat, amely szerint a jogok gyakorlása különleges köteleességeket és felelősséget hárít az említett szervekre, és *„ami a rádió és tévéműsorokat illeti, a hallgatóság nem ellenőrizhető, főképpen a kiskorúakat érő káros hatások*

¹⁸⁶ A kérelem idejében hatályos finn büntető törvénykönyv 20. fejezete 9. §-a szerint büntetendőek voltak a megbotránkozást kiváltó, nemi erkölcsöt sértő cselekmények, valamint büntethetőek voltak azon személyek, akik nyilvánosan, egyező nemű személyek közötti elkölcstelen viselkedésre ösztönöztek. Emberi Jogok Bizottsága, *A SETA (Szervezet a szexuális egyenlőségért) által képviselt Leo R-Hertzberg, Uit Mansson, Astrid Nikula, valamint Marko és Tuovi Putkonen c. Finnország ügy*, 1982. április 2-i, R. 14/61. sz. vélemény, 2. 1. bek.

*nem zárható ki*¹⁸⁷, mindezekre tekintettel a Bizottság nem állapította meg a panaszosok véleménynyilvánítási szabadsága korlátozásának jogszerűtlenségét.

2.1.2.4. A véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása mások jogai védelme érdekében

Mások jogainak védelme érdekében korlátozták a véleménynyilvánítási szabadságát a francia bíróságok a *Faurisson c. Franciaország ügy*¹⁸⁸ panaszosának, akit emberiségellenes bűncselekmények tagadása miatt vontak felelősségre, és ítéletek el Franciaországban. Az ügy hátterét a volt egyetemi tanár, Robert Faurisson elmélete képezte, amely szerint megkérdőjelezhető, hogy a náci a második világháború alatt a koncentrációs táborokban a gázkamrákat tömeggyilkosságok elkövetésére használták volna fel. Faurisson elméletét kifejtette a tudományos világ előtt, amely azt elvetette, a napi sajtó pedig nevetség tárgyává tette. A panaszost – állítása szerint a fent ismertetett véleménye miatt – több inzultus is érte, a fenyegető levelektől a testi sértésig. A francia jogszabály, amely alapján a panaszost elítélték, az 1881. évi sajtótörvényt módosító 1990. július 13-án született, kezdeményezőjének nevét viselő ún. *Gayssot-törvény* volt. Eszerint büntetendő „a Nemzetközi Katonai Törvényszéknek az 1945. augusztus 8-i Londoni Megállapodás mellékletében szereplő statútuma 6. cikke által megállapított egy vagy több olyan emberiség elleni bűncselekmény tagadása, melyet vagy a statútum 6. cikkében bűnszervezetnek nyilvánított szervezet tagjai, vagy pedig francia, illetőleg nemzetközi bíróságok által e bűncselekmények valamelyikében bűnösnek talált személyek követtek el”¹⁸⁹. Elítélésének alapjául többek között a következő megdöbbentő kijelentések szolgáltak: „Senki sem fogja velem elfogadtatni, hogy kettő meg kettő az öt, a Föld lapos, vagy a

¹⁸⁷ Emberi Jogok Bizottsága, *A SETA (Szervezet a szexuális egyenlőségért) által képviselt Leo R-Hertzberg, Ut Mansson, Astrid Nikula, valamint Marko és Tuovi Putkonen c. Finnország ügy*, 1982. április 2-i, R. 14/61. sz. vélemény, 10. 4. bek.

¹⁸⁸ Emberi Jogok Bizottsága, *Faurisson c. Franciaország ügy*, 1995. július 19-i, 55/1993. sz. vélemény.

¹⁸⁹ Fordítás: BÁN Tamás: A Holocaust tagadása: a Faurisson-ügy. *Fundamentum*, 1999. évi 1. szám, 162. o. Az ügyről lásd továbbá: SAJÓ András: *A szólásszabadság kézikönyve*. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Budapest, 2005, 56. o.

Nürnbergi Törvényszék tévedhetetlen. Komoly okaim vannak arra, hogy ne biggyek a zsidók kiirtására irányuló politikában, vagy a bűvös gázkamrában. (...) Szeretném azt látni, hogy a francia állampolgárok 100 százaléka ráébred arra, hogy a gázkamrák mítosza becstelen kohlomány, amelyet a nürnbergi győztes hatalmak bitelesítettek 1945-46-ban, és amelyet a mai francia kormány 1990. július 14-én az 'udvari történészek' jóváhagyásával hivatalossá tett."¹⁹⁰ Robert Faurissonnak az Emberi Jogok Bizottságához benyújtott panaszában kifejtett álláspontja szerint a Gayssot-törvény korlátozza a véleménynyilvánítás szabadságához való jogát, és általában a „tudományos kutatás (*academic freedom*) szabadságát”, valamint személy szerint ellene irányult. Kifogásolta továbbá, hogy a szóban forgó jogszabály elfogadhatatlan cenzúrát valósít meg, valamint akadályozza és bünteti a tudományos kutatást. Az ellene lefolytatott bírósági eljárással kapcsolatban megfogalmazott kritikája szerint a bíróság elfogult volt, többek között nem engedte meg, hogy álláspontját dokumentumokkal, köztük a Nürnbergi Törvényszék ítéletével is bizonyítsa. A francia kormány érvelése szerint a bíró feladata a kérdéses törvény alkalmazásakor nem az, hogy beavatkozzon a tudományos, illetve történelmi vitákba, hanem hogy megállapítsa, vajon a vitatott kifejezések tagadják-e a nemzetközi igazságszolgáltatási hatóságok által elismert emberiség-ellenes bűncselekmények létét. A Gayssot-törvényt illetően a kormány kifejtette: a jogszabálynak nem az volt a célja, hogy „véleménybűncselekményként” (*délit d'opinion*) kriminalizálja az említett cselekményt, ezért a Nürnbergi Törvényszék ítéletében megállapított tények tagadását minősítette az 1881. évi sajtótörvény rendelkezéseibe ütközőnek. Elfogadását a 80-as évek franciaországi „kifonomult antiszemita megnyilvánulásainak” elszaporodása indokolta, amelyet más eszközökkel nem lehetett megbüntetni.

A Bizottság, a panasz kivizsgálásakor figyelembe vette a francia parlamenti viták érveit, valamint más, a kérdés büntetőjogi szabályozását támogató és ellenző európai országok álláspontját, amelyet követően a következő véleményt fogalmazta meg: A Bizottságnak nem lehet feladata a tagállamok törvényeinek elméleti felülbírálata, csupán a

¹⁹⁰ Emberi Jogok Bizottsága, *Faurisson c. Franciaország ügy*, 1995. július 19-i, 55/1993. sz. vélemény, 2. 6. bek.

véleménynyilvánítási szabadság korlátozása jogszerűségének vizsgálata, az Egyezmény, valamint a bizottság által 1983-ban kiadott, 10. sz. „általános magyarázat” (*general comment*)¹⁹¹ fényében. Utóbbi szerint a *mások jogainak védelme* érdekében történő korlátozást illetően az Egyezségokmányban megfogalmazottakat egy *közösségre, mint egészre* is lehet vonatkoztatni. Mivel a panaszos állításai – teljes terjedelmükben szemlélve azokat – antiszemita érzelmeket kiváltó vagy azokat erősítő természetűek voltak, a korlátozás célja a zsidó közösség védelme volt, amelynek joga van antiszemita légkörtől mentes környezetben élni, ennél fogva a beavatkozás nem ütközött az Egyezségokmány 19. cikkelyébe. Végül a Bizottság megállapította a beavatkozás szükségességét is, hivatkozott a francia kormány tajgai és az igazságügyi miniszter nyilatkozataira, amely a „*Holocaust létének tagadását az antiszemitizmus fő eszközeként*” határozta meg.¹⁹²

A döntéshez a Bizottság számos tagja fűzött párhuzamos véleményt, amely jelzi a probléma sokrétűségét. Nisuke Ando szerint a Gayssot-törvényhez hasonló szabályozás veszélyeket is rejthet magában, mivel ha a „*tagadást*” (*contestation*) tágan értelmezik, a véleménynyilvánítás szabadságát jogellenesen korlátozó hatása lehet. Javaslatára szerint a kérdéses törvényt az antiszemita megnyilvánulásokat jól definiáló, speciális jogszabállyal kellene felváltani, vagy a büntető törvénykönyv már meglévő, mások jogait védő cikkelyeit kellene módosítani. Eckart Klein párhuzamos véleményében hangsúlyozva a döntéssel való egyetértését, a Gayssot-törvényről szólva megállapította, hogy az látszólag megtiltja a Nürnbergi Törvényszék ítéleteivel kapcsolatos jóhiszemű (*bona fide*) tudományos kutatási eredmények nyilvánosságra hoztatalát, ezért a szabályozás a szükségesség vizsgálatát nem állná ki. Álláspontja szerint az állam választhatott volna olyan megoldást is, amely kevésbé drasztikus módon szabályozza a kérdést, így nem lehetne azt a következtetést levonni, hogy az állam bizonyos történelmi tényeket, tapasztalatokat, jogi dogma szintjére emel. A Faurisson-ügyben viszont csupán a 19. cikkelyben meghatározott véleménynyilvánítás

¹⁹¹ Lásd: 162. lábjegyzet.

¹⁹² Emberi Jogok Bizottsága, *Faurisson c. Franciaország ügy*, 1995. július 19-i, 55/1993. sz. vélemény, 9. 7. bek.

szabadsága korlátozásának szükségességéről döntöttek, amely az eset összes körülményeit figyelembe véve megfelelt a szükségesség szigorú követelményeknek, sértette mások jogait. Rajsoomer Lallah, megerősítve az előzőekben ismertetett párhuzamos véleményben foglaltakat, amellet érvelt, hogy a francia jogszabály végeredményben a történelmi tények nyilvánvaló tagadását kriminalizálja, ezáltal a bíróságok számára előírja, hogy bizonyos érveket hogyan értékeljenek. Mindez, tovább gondolva, felveti a bíróságok pártatlanságának kérdését is. Álláspontja szerint a panaszos jogaiba való beavatkozás az Egyezségokmány 20. cikkelye 2. bekezdésében foglaltak szerint¹⁹³ is jogszerűnek minősült, mindemellett megjegyezte, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága az egyik legsebezhetőbb jog, és még törékenyebbnek bizonyulhat a beavatkozás szükségességének túl gyakori megállapítása esetén, amennyiben a 10. cikkely 2. és 3. bekezdésében foglaltakat túlságosan tágan értelmezik.

A gyűlöletre izgatás és a történelmi tények kérdése napjaink magyar igazságszolgáltatásának, jogalkotásának is aktuális kérdése, az ügyet 1999-ben elemző Bán Tamás az alábbi következtetésre jutott: *„A gyűlöletre izgatással – pontosabban ahogyan az egyezségokmány fogalmaz: a nemzeti, faji, vallási gyűlölet bármilyen hirdetése, mely megkülönböztetésre, ellenségeskedésre, vagy erőszakra izgatással – azonban igen óvatosan kell bánnunk, s alkalmazását e tilalom szűk értelmezésével korlátok között kell tartanunk, mert ha az államok könnyű kézzel folyamodhatnának felhasználásukhoz, az igen hamar a véleménynyilvánítás szabadságának mértéktelen és indokolatlan korlátozásához vezetne el.”*¹⁹⁴

Az Emberi Jogok Bizottsága joggyakorlatának teljesség igénye nélküli (vázlatos) áttekintését követően megállapítható, hogy az Emberi Jogok Bizottságának a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 19. cikkelyével kapcsolatos

¹⁹³ A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 20. cikke 2. bekezdése szerint: *„Törvényben kell megtiltani a nemzeti, faji vagy vallási gyűlölet bármilyen hirdetését, amely megkülönböztetésre, ellenségeskedésre vagy erőszakra izgat.”*

¹⁹⁴ BÁN Tamás: *i. m.* 166. o. Lásd alább az CEDH, *Lebideux és Isorni c. Franciaország ügy*, 1998. szeptember 23-i ítéletét, valamint a magyarországi joggyakorlattal kapcsolatban a Fővárosi Ítéltábla ífj. Hegedűs Loránt közösség elleni izgatási ügyében hozott másodfokú ítéletét.

megállapításai az alábbiakban tárgyalásra kerülő európai emberi jogi bírósági ítélkezési gyakorlatával rokonnak tekinthetők, a Bizottság az elé került ügyekben nagyrészt azonos következtetésekre jut, mint amelyekre – a vele ellentétben az államokra kötelező határozat meghozatalára jogosult – strasbourggi Emberi Jogok Európai Bírósága. A két fórum joggyakorlata közötti különbségek álláspontom szerint határozataik kötelező jellegének eltérése miatt állnak fenn, az ajánlás értékkel bíró vélemények megfogalmazásakor a Bizottság az Emberi Jogok Európai Bíróságánál bátrabbnak bizonyul bizonyos kérdések elbírálásakor, nem vonakodott attól, hogy hivatkozzon például a nemzeti kisebbségek nyelvhasználatát illetően az Egyezségokmányban a kisebbségi jogokat említő 27. cikkelyére, sőt, tovább menve, véleménye a kisebbségek definíciója igen kényes problémájának megoldásához is adalékként szolgálhat.

2.1.3. A véleménynyilvánítás szabadsága az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának határozataiban

A Gazdasági és Szociális Tanács alárendeltségében működő Emberi Jogi Bizottságot, (Commission des droits de l'Homme) amely határozataival szintén hozzájárul az emberi jogok, ezen belül a szólás- és véleménynyilvánítás szabadsága kereteinek meghatározásához, 1946-ban hozták létre, 2005-ben 53 tagállam választott képviselőjéből állt. A testület működésének végéhez közeledik, az ENSZ Közgyűlés 2005. március 25-i ülésén az ENSZ Főtitkára által előterjesztett jelentés szerint a Bizottságot fel kell hogy váltsa egy kevesebb tagból álló, a kevésbé politikai jellegű szerv, amelyet a Főtitkár az „Emberi Jogok Tanácsában” lát megvalósíthatónak. A létrehozandó Tanács tagjait a Közgyűlés minősített többséggel választaná.¹⁹⁵ A politikai jellegű Emberi Jogi Bizottság munkájának – összetétele miatti – viszonylagos eredménytelenségét megállapítva Thomas Buergenthal megjegyezte: Hiba lenne nem elismerni a „Bizottságnak az ENSZ emberi jogi napirendjének kibővítése terén játszott jelentős szerepét” és az emberi jogi jogsértésekkel való foglalkozás új technikáinak használata során végzett úttörő tevékenységét.¹⁹⁶ A Bizottság működése során gyakran szembesült a véleménynyilvánítás szabadságának államok általi korlátozásával, álláspontja lényegi elemeinek bemutatására szolgálnak az alábbi esetek.

a) A Bizottság 2004/42. határozatának preambulumban mély aggodalommal állapította meg, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága folytonos sérelmet szenved, nevezetesen az újságírók és a média számára tevékenységet végző személyek elleni támadások és merényletek formájában, valamint hitet tett amellett, hogy szükség van a média szakembereinek, valamint az újságírói források hatásosabb védelmére.¹⁹⁷ A

¹⁹⁵ „Dans une liberté plus grande: développement, sécurité et respect des droits de l'homme pour tous.” Az ENSZ Főtitkárának a Közgyűlés 2005. március 25-i ülése elé terjesztett jelentése. A/59/2005, 181-183. bek, 53. o.

¹⁹⁶ BUERGENTHAL Thomas: *International Human Rights*. West, St. Paul, MN (Egyesült Államok), 1995, 82. o.

¹⁹⁷ Az Emberi Jogi Bizottság, (Commission des droits de l'homme) 2004/42. sz. határozata a véleménynyilvánítás szabadságához való jogról. Preambulum, 4. bek, 2004. április 19. (Chap. XI.

Bizottság jelen határozatában kiemelte azt is, hogy a „*véleménynyilvánítás szabadságának tényleges gyakorlása (gyakorolhatósága)*”¹⁹⁸ *más emberi jogok védelmének szintjét jelző fontos mutató*”¹⁹⁹ A Bizottság lényegesnek találta annak megjegyzését is, hogy a nemzetbiztonság védelme, illetve a terrorizmus elleni küzdelem érdekében nem lehet önkényesen korlátozni a véleménynyilvánítás szabadságát.²⁰⁰ A határozat rendelkező része felhívja az államokat, hogy segítsék elő a pluralizmus megvalósulását a média területén, támogatva a többszínűséget a hírközlési rendszerek tulajdoni viszonyai és a források területén, mégpedig átlátható engedélyezési rendszerek, valamint a magántulajdonú média túlzott koncentrációjával szembeni hatásos szabályozás megvalósításával. A határozat felszólítja az államokat, hogy tartózkodjanak az újságírókkal szemben kiszabandó olyan szabadságvesztés, vagy pénzbüntetésektől, amelyek nincsenek arányban a jogsértés súlyosságával, és amelyek a nemzetközi emberi jogi szabályokba ütköznek. A határozat rendelkező részében a Bizottság többek között arra is felhívja az államokat, hogy ne használják ürügyül a terrorizmus elleni küzdelmet a véleménynyilvánítás szabadságának olyan mértékű korlátozására, amely ellentmondana nemzetközi jogi kötelezettségeikkel.²⁰¹

b) A Bizottságnak a véleménynyilvánítás szabadsága ügyében hozott 2003/42. sz. határozatában, – amelynek számos megállapítása részét képezi a 2004. évi határozatnak is – aggodalmának adott hangot a világ bármely részén hivatásukat gyakorló újságírók önkényes letartóztatása, bírói ítélet nélküli kivégzése, kínzása, megfélemlítése, üldözése és zaklatása miatt, valamint a jelentős számban előforduló esetek miatt, amelyek során túlzott mértékben kerül sor büntetőjogi eszközök igénybevételére rágalmozási ügyekben. A Bizottság aggodalmát fejezte ki továbbá az újságírók megfigyelése, a velük szemben alkalmazott, és gyakran büntetlenül maradó elkobzás, lefoglalás, cenzúra, erőszakkal való fenyegetés és diszkrimináció miatt. Az említett

E/2004/23-E/CN.4/2004/127)

¹⁹⁸ Beszűrás: P. Cs.

¹⁹⁹ Az Emberi Jogi Bizottság 2004/42. sz. határozat, *fentebb említve*, Preambulum, 3. bek.

²⁰⁰ *Uo.* 5. bek.

²⁰¹ Az Emberi Jogi Bizottság 2004/42. sz. határozata a véleménynyilvánítás szabadságához való jogról, *fentebb említve*, 4. cikk, g); i); m) bek.

jogsértéseket megkönnyítette és súlyosbította a Bizottság megállapítása szerint a szükségállapottal illetve rendkívüli állapottal való visszaélés, a csupán szükségállapotban gyakorolható hatáskörök gyakorlása anélkül, hogy a rendkívüli állapotot kinyilvánították volna. E körben említette a Bizottság az állambiztonság elleni támadások túlságosan tág értelemben vett meghatározását is.²⁰²

c) Az Emberi Jogi Bizottság 1993/45. sz. határozatával létrehozta a „Szólás- és szabad véleménynyilvánítás joga előmozdításának és védelmének különleges jelentéstevője” (*Special rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression*) tisztségét. A rapporteur feladata a véleménynyilvánítás szabadságának az emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában, valamint A Polgári és politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában megfogalmazott joga megsértésével kapcsolatos információk gyűjtése – előfordulásuk helyétől függetlenül – figyelemmel a Bizottság és az Albizottság²⁰³ már működő mechanizmusaira is, a tevékenység megkettőzésének elkerülése érdekében. A rapporteur feladata továbbá, hogy a média szereplőit az információgyűjtés, vagy a véleménynyilvánítás joga gyakorlásának előmozdítása során ért hátrányos megkülönböztetésről, fenyegetésről, kényszer alkalmazásáról, valamint üldöztetésükről és megfélemlítésükről gyűjtsön adatokat. Tevékenységi körébe tartozik a kormányoktól, nem kormányzati szervezetektől, valamint harmadik felektől a fenti tárgykörbe tartozó hitelt érdemlő és megbízható forrásból származó információk összegyűjtése, és erről éves jelentés készítése a Bizottság számára. A rapporteur jelentéseinek ajánlásokat, javaslatokat is tartalmaznia kell a véleménynyilvánítás szabadságának fejlesztése és védelme érdekében. Mandátumát az Emberi Jogi Bizottság 2002/48. sz. határozatában további területekre terjesztette ki: feladata teljesítése során a fent említett jogsértésekről sürgős felhívást és értesítést küld az érintett államoknak, valamint tényfeltáró látogatásokat tesz. A *special rapporteur*-t tevékenységének további folytatására hívta fel a már említett 2003/42, és a

²⁰² Az Emberi Jogi Bizottság 2003/42. sz. határozata a szólás és véleménynyilvánítás szabadságához való jogról, 3. cikk, a) és b) bek. 2003. április 23. (Chap. XI: E/CN.4/2003/L.11/Add.4)

²⁰³ Diszkriminációellenes és Kisebbségvédelmi Albizottság

2004/42. sz. határozat.²⁰⁴ A rapporteur²⁰⁵ Magyarországon legutóbb 1998 november 9- és 18. közötti időszakban tett látogatást, amelyről 1999. január 29-én tette közzé jelentését.²⁰⁶

2.2. A véleménynyilvánítás szabadsága az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet égisze alatt

Alexis Heraclides az EBEÉ „humán dimenzióját” a helsinki folyamat központi elemének tekintette, amely „az 1989-es eseményekben kulcsszerepet játszott”.²⁰⁷ Ha e kijelentés kissé túlzónak tűnik is, nem kerülhetjük el az azóta szervezetté vált Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet emberi jogi szabályalkotásának áttkintését, éppen a fent említett indokok miatt, ugyanis a hidegháború időszakában a keleti és a nyugati tömb között az EBEÉ töltötte be az európai béke és biztonság kérdéseiben a közvetítő szerepet, és biztosította mindemellett az emberi jogok területén létrejött – nagyrészt ugyan nem szerződési jellegű – normák létrehozásának kereteit. A „humán” vagy „emberi” dimenzió kifejezést a nyugati és a magukat el nem kötelezettnek nevező államok használták az 1980-as években a Helsinki Záróokmány VII. alapelvében foglaltakra, valamint az emberi kapcsolatokra, amelyekről a Záróokmány harmadik fejezetének első harmada rendelkezett, „Humanitárius és más területeken való együttműködés” cím alatt. Heraclides szerint a 90-es évek óta a kifejezés alatt az emberi jogok és alapvető szabadságjogok, a jog uralma (rule of law) demokrácia és demokratikus intézmények, a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogai, és az

²⁰⁴ *Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression.* Az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Főbiztosának kiadványa.

<http://www.ohchr.org/english/issues/opinion/> (2005. április 5.)

²⁰⁵ A tisztséget 1993-tól 2002 júliusáig az indiai Abid Hussain töltötte be, 2003 augusztusától a kenyai Ambeyi Ligabo végzi ezt a feladatot.

²⁰⁶ E/CN.4/1999/64/Add.2. sz. jelentés.

²⁰⁷ HERACLIDES, Alexis: The diplomatic process of elaborating the C.S.C.E. human dimension commitments: From ideological incompatibility to community of values. In: DECAUX, Emmanuel és SICILIANOS, Linos-Alexandre (szerk.): *I. m.* 27. o.

emberi kapcsolatok értendők.²⁰⁸ A fogalmat tehát eképpen lehetne *stricto sensu* értelmezni. Az információ, a kultúra és az oktatás, valamint a népek önrendelkezési jogának belső jogi aspektusa, a bevándorlás és a humanitárius jog, a *latu sensu*, tágabb értelemben való meghatározás eleme lehet. A helsinki folyamat, amely az államok békés egymás mellett élését, és a kelet-nyugati párbeszédnek az emberi jogok területére való kiterjesztését segítette elő, Heraclides szerint a 90-es éveket megelőzően „felforgató” fázisában volt, csupán 1990-óta vált egyfajta közös, páneurópai meggyőződésé, így mára stabilizáló és konszolidáló szakaszába lépett. Wilhelm Grewe, a 80-as években az értékközösség hiányát megállapító álláspontjával²⁰⁹ ellentétben Heraclides egyenesen a megvalósult értékközösségről beszél az 1992-es stockholmi tanácskozást követően.²¹⁰

Arie Bloed, az EBEÉ természetéből adódóan az emberi jogok korábbi, csupán a nemzetközi jog területén érvényesülő normáit a jogállamiság és a jog uralma részeként fogja fel, amelynek következtében – egyetértve Thomas Buergenthallal – arra a következtetésre jutott, hogy egy nemzeti intézmény vagy norma sem kerülhetett ki az EBEÉ hatásköre alól.²¹¹ Az EBESZ által elfogadott dokumentumok jogi jellegét illetően Pieter van Dijk álláspontját erősíti meg, aki nem tett különbséget a „*jogilag kötelező*” és „*politikailag kötelező*” normák betartásának kötelezettségét illetően. Igaz, hogy amíg az előbbi be nem tartásának jogi következményei lehetnek, az utóbbihoz nem fűződik jogi következmény, de mindez nem befolyásolhatja magát a végrehajtás kötelezettségét. Van Dijk álláspontja szerint a politikailag kötelező jellegű normák be nem tartása – hasonlóan a nemzetközi jog normáinak be nem tartásához – elfogadhatalan, ebben a tekintetben tehát nem lehet különbség a jogilag illetve a politikailag kötelező normák között.²¹² Az EBESZ keretén belül elfogadot szabályokat Emmanuel Roucouas „*morálisan, vagy politikailag kötelezőnek*” tekinti, annál is inkább,

²⁰⁸ HERACLIDES, Alexis: *i. m.* 28. o.

²⁰⁹ GREWE, Wilhelm G.: *i. m.* 757. o. Az értékközösség hiányát megállapító álláspontot lásd fent, az emberi jogokat az Egyesült Nemzetek rendszerében bemutató fejezetben.

²¹⁰ HERACLIDES, Alexis: *i. m.* 30. o.

²¹¹ BLOED, Arie: The C.S.C.E. human dimension commitments: present and prospects. In: DECAUX, Emmanuel és SICILIANOS, Linos-Alexandre (szerk.) *I. m.* 46. o.

²¹² DIJK, Pieter van: The Final Act of Helsinki – Basis for a Pan-European System? In: *Netherlands Yearbook of International Law*, 1980, 110. o.

mivel az EBESZ-dokumentumok – az ENSZ Biztonsági tanácsában elfogadottaktól eltérően – konszenzussal születtek, tehát minden állam pozitív szavazatával.²¹³ Az EBESZ illetve a korábbi EBEÉ normáinak jelentősége Bloed megfogalmazása szerint abban mutatkozik meg, hogy végrehajtásuk illetve ellenőrzésük sokkal kifinomultabb, hatékonyabb, mint a „hagyományos” nemzetközi szerződéseké. Az EBESZ eljárásait a rugalmassággal lehetne jellemezni, annak ellenére, hogy a „rugalmasság” nem jelent egyben „hatékonyt” is. Megállapítható tehát, hogy az EBESZ keretein belül kidolgozott normák általában részletesebbek mint a hagyományos nemzetközi jogi normák, emellett gyakran azok *progresszív továbbfejlesztésének tekinthetők*, amelyet jól példáz az EBESZ veszélyes helyzetek megoldására szolgáló cselekvési mechanizmusa, vagy a nemzeti kisebbségek védelme.²¹⁴ A legjelentősebbnek tekinthető dokumentum, az 1975. évi Helsinkai Záróokmány egyes rendelkezéseit (az Értekezlet tagállamainak egymás közötti viszonyait rendező alapelvekről szóló nyilatkozatot) a Nemzetközi Bíróság *A nicaraguai és ellene irányuló katonai tevékenységek* ügyében hozott ítéletében a résztvevő államok által kifejezett *opinio juris*-ként aposztrofálta.²¹⁵

2.2.1. A szólásszabadság az EBEÉ és az EBESZ által elfogadott dokumentumokban

Az 1994-ben Budapesten szervezetté alakult Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet 1975. évi Helsinkai Záróokmányában a résztvevő államok az egymás közötti kapcsolataikat vezérlő elveket foglalták nyilatkozatba, amely az azt követő mintegy két évtizeden át jelentős befolyást gyakorolt az államközi viszonyrendszerre. A Nyilatkozat VII. alapelve az emberi jogok és alapvető szabadságjogok tiszteletben tartását írta elő

²¹³ ROUCOUNAS, Emmanuel: Remarques sur la portée juridique des engagements C.S.C.E. concernant la dimension humaine. In: DECAUX, Emmanuel és SICILIANOS, Linos-Alexandre (szerk.) *La CSCE: Dimension humaine et règlement des différends*. Cahiers du Centre de Droit International de Nanterre, 8, Montchrestien, Paris, 1993, 94. o.

²¹⁴ BLOED, Arie: *i. m.* 52. o.

²¹⁵ CIJ, *Nicaraguai és ellen irányuló katonai tevékenységek ügye*, 1986. június 27-i ítélet, 204. bek.

az aláírók számára, mint olyan alapelvet, amely alkalmazásra kellett hogy kerüljön közöttük, függetlenül a részes felek politikai, gazdasági és társadalmi rendszerétől. Az akkori Európa 33 tagállama állam- és kormányfőinek aláírását viselő dokumentum VII. alapelvében a résztvevő államok vállalták a vallásszabadság biztosítását, fajra, nemre, nyelvre, vallásra tekintet nélkül, valamint a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogát a törvény előtti egyenlőségre, biztosítják számukra a lehetőséget, hogy ténylegesen éljenek az emberi jogokkal és alapvető szabadságokkal. A Záróokmány a továbbiakban nem nevesíti az elismerendő és biztosítandó jogokat, ugyanakkor hivatkozik az Egyesült Nemzetek Alapokmányára, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatára, valamint a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányára, amelyekkel az aláíróknak összhangban kell, hogy cselekedjenek. (Az utóbbi esetében amennyiben részesei az Egyezségokmánynak)²¹⁶

2.2.1.1. A Helsinkii Záróokmány

A Záróokmány IV. szakasz, II. fejezetében - amelynek az „Információ” címet adták - az aláíró államok célul tűzték maguk elé, „hogya megkönnyítik az információ minden fajtájának szabadabb és szélesebb körű terjesztését, ösztönzik a tájékoztatási együttműködést és az információcserét más országokkal, továbbá javítják azokat a feltételeket, amelyek között valamely résztvevő állam újságírói hivatásukat gyakorolják egy másik résztvevő államban”, és kifejezték szándékukat az információ terjesztésének és hozzáférhetőségének javítására. Mindennek keretében vállalták, hogy elősegítik területükön más résztvevő államok újságjai és időszakos vagy nem időszakos nyomtatott kiadványai terjesztésének javítását. Ennek érdekében - a szóbeli információk terjesztésének megkönnyítése (konferenciák, előadókörutak szervezése) mellett - „ösztönzik cégeiket és illetékes szervezeteiket olyan egyezmények és

²¹⁶ Az európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Záróokmánya. Az európai biztonsággal összefüggő kérdések. (Helsinki Záróokmány, 1975.) Dunay Pál fordítása. In: Nemzetközi szerződések... 57-60. o.

szerezések kötéseire, amelyek a többi résztvevő államból származó újságok és kiadványok mennyiségének és választékának fokozatos növelésére irányulnak.” Az audiovizuális eszközök útján közvetített információt illetően az aláíró államok vállalták, hogy „elősegítik a film, a rádió és a televízió útján közvetített tájékoztatás terjesztésének a javítását. Ebből a célból: ösztönzik a más résztvevő államokból származó kép- vagy hangfelvétel formájában rögzített változatosabb információk szélesebb körű bemutatását és sugárzását, amelyek országaik életének legkülönbözőbb oldalait illusztrálják, és amelyeket a közvetlenül érintett szervezetek és cégek közötti olyan egyezmények vagy megállapodások alapján kapnak, amelyek szükségessé válhatnak; megkönnyítik a felvett audiovizuális anyagok importját más résztvevő államokból, az illetékes szervezetek és cégek útján.”²¹⁷

A Záróokmány nagy figyelmet szentelt az újságírók munkakörülményeinek javítására, mind az aláíró államok saját állampolgárait, mind a résztvevő államoknak a területükön tartózkodó újságíróit illetően. E rendelkezések egy részének időszerűsége napjainkra erőteljesen csökkent, például a beutazás feltételeinek, valamint a vízumok kiadásának megkönnyítése²¹⁸, ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül az aláíró államoknak azon kötelezettségvállalása, amely szerint „az újságírók szakmai tevékenységük törvényes gyakorlásának következményeképpen nem utasíthatók ki és más módon sem büntethetők. Kiutasítás esetén az akkreditált újságíró tájékoztatást kap ennek okairól, és kérelmezheti ügyének felülvizsgálását.”²¹⁹.

²¹⁷ Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet záróokmánya IV. szakasz, 2. fejezet, preambulumban. Kossuth, Budapest, 1975, 74-76. o. Megjegyzendő, hogy a rendelkezés időszerűségéhez ma sem fér kétség, a román hatóságok 2004-ben az engedélyeztetés hiánya miatt indítottak eljárást Koltay Gábor, trianoni békét bemutató filmjének erdélyi városokban történt vetítése ügyében. A film magánrendezvény keretében történt levetítése miatt 330 000,- forintnak megfelelő bírságot szabott ki a székelyudvarhelyi rendőrség. A vetítést szervező Jakab Attila, az udvarhelyi Fiala Fórum elnöke első fokon megnyerte a bírság kifizetése ellen indított pert. Forrás: Jogtalan volt a Trianon-film vetítése miatt kivetett bírság. *Magyar Rádió online*, 2005. április 13. szerda 10:45, http://www.radio.hu/print_wrapper.php?cikk_id=132600 (2005. április 14.)

²¹⁸ Figyelmen kívül hagyva az Európai Unió Tanácsa 539/2001/EK (2001. március 15.) sz. rendeletét, amelynek 1. cikke Magyarország szomszédai közül az Ukrajnából és Szerbia-Montenegróból beutazókkal szemben vízumkötelezettséget ír elő, amennyiben átlépik a tagállamok külső határait. (A vízumkötelezett országok felsorolását a rendelet I. melléklete tartalmazza.)

²¹⁹ Szomorú aktualitás, hogy újságíró kiutasítására, illetve tényfeltáró újságíró életét kioltó támadásra is sor került a közelmúltban. Lásd: Bayer Zsolt újságíró kiutasítása Romániából a magyar területi

2.2.1.2. A EBEÉ és az EBESZ egyéb dokumentumai

a) Az EBEÉ 1989. évi bécsi záródokumentuma megerősítette az emberi jogok védelmének szükségességét és pontosította az 1975-ös Záróokmány rendelkezéseit, (elsősorban a vallásszabadság, az önkényes letartóztatással, fogvatartással kapcsolatos garanciák, a halálbüntetés kérdésében) létrehozta a Helsinki Záróokmány ellenőrzési rendszerét, amely négylépcsős ún. „monitorrendszert” állított fel.²²⁰ Ennek legfontosabb jellemzői a következőkben foglalhatók össze:

- A részes államok információkat cserélnek az EBEÉ emberi dimenziójára vonatkozó kérdésekben,
- kétoldalú találkozók tartanak, hogy megvizsgálják és megoldják az e körbe tartozó kérdéseket – ideértve az egyes konkrét helyzeteket és az egyedi eseteket.
- Bármelyik állam diplomáciai csatornákon más államok figyelmébe ajánlhat az EBEÉ emberi dimenziójára vonatkozó helyzeteket és eseményeket,
- bármelyik állam az EBEÉ-találkozókön tájékoztatást adhat az információcseréről, valamint az egyes helyzetekről és egyedi esetekről.

b) A tisztán diplomáciai úton megvalósuló „monitorrendszer” mellett az 1991. évi moszkvai találkozón felállították a *Demokratikus intézmények és emberi jogok irodáját* (Office for Democratic Institutions and Human Rights), amely varsói székhellyel működik, és tevékenységi körébe tartozik többek között az emberi jogok terjesztése

autonómiát támogató álláspontja miatt. Forrás: Lapunk főmunkatársát kitiltották Romániából. *Magyar Nemzet*, 2004. március 1, 1. o. <http://mn.mno.hu/print.mno?type=2&id=206685&rvt=2&t=undefined> (2005. április 14.); valamint az ukrán Georgij Gongadze brutális meggyilkolása, aki a 2000-ben Ukrajnában hatalmon lévő politikusok korrupciós ügyeit tárta fel. Az akkori ellenzéki pártok Leonyid Kucsma volt elnököt tartották a felbujtónak. Forrás: Megtalálták a lefejezett ukrán újságíró gyilkosait. *Origo*, 2005. március 1, kedd, 16:37. <http://origo.hu/nagyvilag/20050301megtalaltak.html> (2005. április 14.)

²²⁰ Lásd: http://www.osce.org/documents/mcs/1989/01/16059_en.pdf (2005. október 22.)

mellett a választások tisztaságának, valamint a helsinki folyamat céljai megvalósulásának ellenőrzése.

c) Az 1990 júniusában Koppenhágában tartott csúcstalálkozó eredményeképpen megszületett záródokumentum a korábbiaktól eltérően már bővebben is kitér a sajtószabadság biztosításának kötelezettségére. A dokumentum szerint: a résztvevő államok megerősítik, hogy:

- „Mindenkinek joga van a szólásszabadsághoz, beleértve a kommunikációhoz való jogot. Ez a jog magában foglalja a véleményformálás, az információ és eszmék befogadása és átadása szabadságát a közhatóságok általi beavatkozástól mentesen, valamint a határookra való tekintet nélkül.
- Ezen jog gyakorlása csak olyan korlátozásoknak vethető alá, amelyeket törvény határoz meg, és amelyek megfelelnek a nemzetközi normáknak. Így például semmilyen korlátozást nem érvényesítenek bármely fajta dokumentum sokszorosítására szolgáló eszközök igénybevétele és használata tekintetében, amennyiben tiszteletben tartják a szellemi tulajdonhoz fűződő jogokat, beleértve a kiadói jogot;”
- A moszkvai dokumentum az emberi jogok nemzetközi jogban betöltött szerepét illetően is fontos megállapítást tett, hangsúlyozva, hogy a visszavonhatatlan emberi dimenziós kötelezettségvállalások minden résztvevő állam közvetlen és legitim érdeklődési körét képezik, és nem tartoznak valamely állam kizárólagos belső joghatósági körébe.²²¹

d) Az 1990. november 19-21-i párizsi csúcstalálkozó eredményeképpen fogadták el a „Párizsi Charta az Új Európáért” című dokumentumot, amelynek első fejezete „Az emberi jogok, a demokrácia és a jog uralma” címet viselte. A Charta aláírói

²²¹ *Freedom of expression, free flow of information, freedom of media. CSCE/OSCE Main provisions 1975-2001.* A Médiaszabadság EBESZ-megbízottjának kiadványa, 2001. <http://osce.org/fom> (2005. április 22.) 14. o.

megerősítették, hogy „megkülönböztetés nélkül minden egyénnek joga van a gondolat, a lelkiismeret és vallás vagy a hit szabadságára, a szólásszabadságra”²²².

e) Az 1991. júliusi krakkói, az EBESZ-tagállamok kulturális örökségéről szóló konferencián a résztvevő államok vállalták a véleménynyilvánítás szabadságának a kultúra területén való biztosítását, és vállalták, hogy csupán a törvényekben biztosított esetekben fognak korlátozást bevezetni.²²³ A szimpózium során az államok kifejezték elkötelezettségüket a művészet és a kultúra szabadságát illetően, és kijelentették, hogy az írott művek kiadását, a zenei, színházi és audiovizuális művek bemutatását és sugárzását, valamint a képzőművészeti alkotások bemutatását az államok nem fogják akadályozni vagy megzavarni, kivéve, ha a korlátozásokat a hazai jogszabályok írják elő, és teljes mértékben megfelelnek a nemzetközi standardoknak (international standards). A résztvevő államok kifejezésre juttatták abbéli meggyőződésüket is, amely szerint a művészet és a kultúra területén a gondolatoknak az államoktól független terjesztése segíti a pluralizmus, valamint a kifejezés szabadságát.²²⁴

f) Az EBEÉ szakértőinek 1991. évi genfi találkozásán fogalmazták meg a nemzeti kisebbségek számára az államok által a médiában biztosítandó jogokat, amelynek megfelelően a médiához való hozzájutás tekintetében „az államok senkivel szemben sem alkalmaznak etnikai, kulturális, nyelvi vagy vallási alapú hátrányos megkülönböztetést”, továbbá a médiumok számára elérhetővé teszik azon információkat, amelyek segítségükre lehetnek, hogy műsoraikban figyelembe vegyék a nemzeti kisebbségek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási önazonosságát.²²⁵

²²² Párizsi Charta az új Európáért. A Külügyminisztérium fordítása. In: *Nemzetközi szerződések...* 71. o.

²²³ A Médiaszabadság EBESZ-megbízottjának jelentése, 2001. (2005. március 12.) <http://www.osce.org/fom> (2005. április 21.)

²²⁴ *I. m. (Freedom of expression, free flow of information, freedom of media)*. 13. o.

²²⁵ A megállapítás a kisebbségi jogok „egyéni”, illetve „kollektív” értelmezése tekintetében lehet figyelemre méltó, ugyanis a szöveg itt egyértelműen a kisebbség, mint csoport jogaira, és önazonosságára utal. „(VII.2) *In access to the media, they (the participating States) will not discriminate against anyone based on ethnic, cultural, linguistic or religious grounds. They will make information available that will assist the electronic mass media in taking into account, in their programmes, the ethnic, cultural, linguistic and religious identity of national minorities.*” Az EBEÉ nemzeti kisebbségi szakértőinek genfi találkozásán született dokumentum, *i. m.* 14. o.

g) Az 1991. évi, az EBESZ emberi dimenziójával foglalkozó moszkvai találkozón a független médiát a szabad és nyitott társadalmak elengedhetetlen elemének tekintették, amelynek ugyanakkor korlátozhatatlan joga van a külföldről származó információkhoz való hozzájutásra. Az EBEÉ „Emberi dimenziója Konferenciájának” 1991. októberi moszkvai találkozóján született dokumentuma szerint a résztvevő államok ismételten hitet tesznek a véleménynyilvánítás szabadsága mellett, ugyanakkor elismerik, hogy a „szabad média nélkülözhetetlen a szabad és nyílt társadalom számára, és a felelősségre vonható kormányzati rendszerek különösen fontosak az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelme szempontjából.”²²⁶ A határokon átnyúló információáramlás korlátozását a törvényhez kötöttségtől és nemzetközi standardoknak való megfeleléstől tették függővé. A média függetlenségének és a független média egyenlő elbánásban részesítésének hangsúlyozása a 90-es évek elejének viszonyait tükrözi, a későbbiekben a hangsúly áttevődik a magántársaságok megjelenése okozta problémák megoldására. Lényeges eleme továbbá a záródokumentumnak az újságírók hivatásgyakorlásának minden körülmények közötti biztosítása is, valamint veszélyes helyzetekben való védelmük biztosításának kötelezettsége.²²⁷

h) A 90-es években a közép- és kelet-európai térségben zajló privatizációs hullám a média területét is elérte; a médiumok többsége ezáltal a közvetlen állami, vagy kormányirányítás alól kikerülve gazdasági társaságok tulajdonába került. A sajtószabadság törvényi feltételei kialakításának időszakát követően új problémák merültek fel, amelyek közül említést érdemel a szerkesztői függetlenség kérdése a kereskedelmi és közszolgálati csatornák esetében, valamint az állami beavatkozások jogszerűsége. Ez utóbbira ma a terrorizmus elleni világméretű küzdelem ad indokot a kormányok számára. Az 1991. évi oslói szakértői értekezlet jelentése a változatos és

²²⁶ „26. They further recognize that independent media are essential to a free and open society and accountable systems of government and are of particular importance in safeguarding human rights and fundamental freedoms.” Az EBEÉ „Emberi dimenziós Konferenciájának” 1991. októberi moszkvai találkozója dokumentuma, *i. m.* 14-15. o.

²²⁷ *Uo.*

független műsorszórási rendszerről megállapította, hogy az minden demokráciában lényeges szereppel rendelkezik,²²⁸ a jelentés ugyanakkor jelentős elmozdulást mutat a médiát korlátok közé szorítani kívánó államok bizonyos esetekben történő beavatkozási jogának kiterjesztését illetően. Az oslói értekezlet jelentése szerint ideális esetben a gazdasági körülményeknek biztosítaniuk kell a tökéletes szerkesztői függetlenséget, ugyanakkor kifejtették, hogy egyes esetekben szükség lehet az állami beavatkozásra, a sajtó sokféleségének biztosítása céljából. A szakértők álláspontja szerint figyelembe kell venni azt is, hogy a sajtó és a műsorszórási rendszer az adott állam kulturális önazonossága részét képezi.²²⁹

i) Az 1993. évi római tanácsi találkozó résztvevői aggodalommal utaltak a növekvő nacionalista megnyilvánulásokra, valamint a területi terjeszkedési politikára, a rasszizmusra, a sovinizmusra, az idegengyűlöletre és az antiszemitizmusra, mint olyan tényezőkre, amelyek egyenesen ellentmondtak az EBEÉ alapelveinek és állásfoglalásainak. Elutasítva a fenti jelenségeket, a miniszterek megállapították, hogy azok erőszakhoz, erőszakos elszakadási kísérletekhez, etnikai viszályhoz, legrosszabb esetben tömeges deportálásokhoz, etnikai tisztogatáshoz és ártatlan polgári személyek elleni erőszakhoz vezethetnek.²³⁰

j) A fenti megállapításokat erősítette meg az EBEÉ/EBESZ budapesti találkozója 1994-ben, egyúttal a résztvevő államok vállalták, hogy továbbra is előmozdítják az ellenük irányuló hatékony intézkedéseket, amelynek érdekében belső jogszabályokat alkotnak, valamint erőfeszítéseket tesznek az e tárgyban fennálló törvényi rendelkezéseik hatékony alkalmazására. A résztvevő államok ismételten megerősítették, hogy a független és pluralisztikus média elengedhetetlen a szabad és nyitott társadalom számára, elítélték az újságírók elleni támadásokat és zaklatásokat.

²²⁸ „A diverse and independent press and broadcasting system has a vital role to play in any democracy.” I. m. 15. o.

²²⁹ (II.27) Ideally, economic conditions should guarantee complete editorial independence. It was, however, pointed out that State intervention could sometimes be necessary in order to protect the diversity of the press. In this context, it was mentioned that one should also take into account that the press and broadcasting system are parts of the cultural identity of a country. EBEÉ szakértői szeminárium a demokratikus intézményekről, oslói jelentés az EBESZ számára. I. m. 15. o.

²³⁰ A EBEÉ római tanácsi döntései „Az EBEÉ és az új Európa – biztonságunk oszthatatlan” „Decisions of the Rome Council Meeting, CSCE and the New Europe – Our security is indivisible”. X. 1. bek. i. m. 16. o.

Megjegyezték, hogy a gyűlölet és az etnikai feszültség szítása a médiában – különösen amennyiben azt a kormány valósítja meg – a konfliktusokra való korai figyelmeztetésnek tekinthető.²³¹

2.2.2. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet

Médiaszabadság-megbízottjának hozzájárulása a véleménynyilvánítás szabadsága védelméhez

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet 1996-os lisszaboni csúcsertekezletén született elhatározásának megfelelően 1997 decemberében hozta létre²³² „Az EBESZ Médiaszabadság-megbízottja” intézményét (OSCE Representative on Freedom of the Media), amelynek feladata elsősorban a médiával kapcsolatos fejlemények figyelemmel kísérése, a szólásszabadság megsértésére való figyelemfelhívás a jogsértések korai szakaszában, valamint az EBESZ tagállamok támogatása, hogy a szólás és a média szabadsága területén megfeleljenek az EBESZ elveinek és állásfoglalásainak. E tevékenysége körében a Megbízott hatásköre a kormányokra, a parlamentekre, a médiára és a nem kormányzati szervezetekre egyaránt kiterjed.²³³ Amennyiben a véleménynyilvánítás szabadságának, vagy a média szabadságának megsértése merül fel, a Megbízott közvetlen kapcsolatba lép a részes állammal, és segítséget nyújt az érintett félnek a kérdés megoldásában. Mindemellett az EBESZ-megbízott információt gyűjt és fogad a média helyzetéről, amelyet jóhiszemű, „*bona fide*” forrásokból szerez meg. Mandátuma kiterjed arra is, hogy a részes államoktól és más érdekelt felektől (szervezetektől vagy intézményektől, a médiától vagy annak képviselőitől és nem-kormányzati szervezetektől) bármikor

²³¹ „A valódi partnerség felé egy új korszakban” „*Towards a Genuine Partnership in a New Era*” Az EBESZ budapesti találkozásának záródokumentuma, VIII. fejezet, Emberi dimenzió – tolerancia és a diszkrimináció tilalma, 25. bek, *i. m.*. 16-17. o.

²³² A tisztséget az EBESZ Állandó Bizottsága hozta létre 193. sz. döntésével, 1997. november 5-én. Lásd: 137th Plenary Meeting, PC Journal No. 137, Agenda item 1.

²³³ *OSCE Representative on Freedom of the Media*. A Megbízott hivatalának kiadványa, Vienna, *é. n.* <http://www.osce.org/fom> (2005. április 21.)

kérelmeket, javaslatokat és észrevételeket gyűjtsön és fogadjon az EBESZ alapelveinek és állásfoglalásainak teljesítésével kapcsolatban, ideértve az intolerancia vélelmezett súlyos eseteit is.²³⁴ A Megbízott feladatai közé tartozik a soros elnökkel való rendszeres konzultáció, az Állandó Tanács (Permanent Council) számára történő jelentéskészítés. A Megbízott nem fogad el jelentéseket terrorista, vagy olyan személyektől illetve szervezetektől, amelyek nyíltan támogatják a terrorizmust vagy az erőszakot, és nem lép kapcsolatba velük. Az EBESZ Médiaszabadság-megbízottja együttműködik a hasonló tevékenységet végző nemzetközi szervezetekkel, valamint az Egyesült Nemzetekkel, annak szakosított intézményeivel és az Európa Tanáccsal. Lényeges, hogy a Megbízott nem rendelkezik bírói vagy hatósági jogkörrel, személyét a Miniszterek Tanácsa a soros elnök javaslatára, a részes államokkal történt konzultációt követően három évre nevezi ki.²³⁵ A mandátum egyszer, három évvel meghosszabbítható, a kinevezéshez szükséges eljárás betartása mellett.

Az EBESZ Médiaszabadság-megbízottja tevékenysége során kiadott állásfoglalásai, az ENSZ Vélemény- és szólásszabadsággal kapcsolatos jelentéstevőjével, valamint az Amerikai Államok Szervezete Szólásszabadsággal kapcsolatos jelentéstevőjével közösen kiadott nyilatkozatai fontos hozzájárulásként értékelhetők a média- és a véleménynyilvánítás szabadságának európai megvalósulásához, az aktuális problémák feltárásához és megoldásához.

a) A megbízott és az említett két jelentéstevő 2000. november 30-i közös nyilatkozata szerint a véleménynyilvánítás szabadságát a világ több területén is kétféle kritikus nagyságú veszély fenyegeti, nevezetesen az újságírók és véleménynyilvánítási jogukat gyakorlók elrablása, fenyegetése, az ellenük irányuló támadások, berendezéseik, eszközeik megrongálása, valamint a rágalmozással, becsületsértéssel kapcsolatos jogszabályok alkalmazásával való visszaélés. A nyilatkozat részletes és

²³⁴ A szöveg itt a „*hate speech*” „*gyűlöletbeszéd*” tényállására utal. (A fogalom pontosabb meghatározását lásd: az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 1997. október 30-án elfogadott R (97) 20. sz. ajánlásának mellékletében, 1. bek.)

²³⁵ Az EBESZ Állandó Bizottsága 193. sz. döntése, 12. bek. Az első Megbízott 1997 decemberétől 2004-ig Freimut Duve volt, a tisztséget 2004-óta Haraszi Miklós tölti be.

konkrét szabályozási javaslattal áll az államok elé, amelyben a rágalmazási ügyekben feltétlenül betartandó előírásokat, „minimum standardokat” fogalmazták meg, hogy iránymutatásul szolgáljanak a rágalmazással kapcsolatos jogszabályok felülvizsgálata során. Az ajánlások a következők:

- A vonatkozó „nemzetközi standardoknak” megfelelően a rágalmazás bűncselekményi minősítését meg kell szüntetni, és a szabályozást át kell helyezni a polgári jog területére.
- Gátat kell vetni annak, hogy az állam, valamint olyan tárgyak, mint a jelképek és zászlók, a kormányzervek és bármely közhatalmi szerv érdekében rágalmazási eljárást kezdeményezhessenek.
- A rágalmazással kapcsolatos jogszabályoknak tükrözniük kell a közügyek megvitatásának fontosságát, és azt az elvet, amely szerint a közszereplőknek a nem közszereplőkkel szemben nagyobb fokú kritikát kell elviselniük, következésképpen a hivatalos személyek rágalmazás elleni védelmét célzó jogszabályokat hatályon kívül kell helyezni.
- A rágalmazási ügyek felperesének kell viselnie az ellene felhozott közügyekkel kapcsolatos állítások hamissága bizonyításának terhet.
- Véleményének kifejezése miatt senkit sem lehet rágalmazásért felelősségre vonni.
- A közügyeket érintő megállapításokkal kapcsolatban lehetőséget kell biztosítani annak bizonyítására, hogy a közlés az adott körülmények között indokolt volt.
- A rágalmazás miatt kiszabott polgári jogi kártérítési összeg nem lehet olyan mértékű, amely gátlólag hatna a szabad véleménynyilvánítás gyakorlására, célja csak a becsület helyreállítása lehet, és nem a felperes megjutalmazása, vagy az alperes megbüntetése. Az esetleges pénzbírói kártérítésnek szigorúan arányosnak kell lennie az okozott kárral,

ugyanakkor a jogszabályoknak a nem pénzbani kártérítést kell előnyben részesíteniük.²³⁶

b) A megbízottak ugyanakkor felhívták és felhívják a figyelmet a rasszizmus veszélyeire az ezzel kapcsolatos törvényi szabályozást érintő ajánlásaikban. A három tisztségviselő 2001. február 27-i közös nyilatkozatában a médiát a rasszizmus, a diszkrimináció, az idegengyűlölet és az intolerancia elleni küzdelem eszközének tekinti, amelynek ugyanakkor a véleménynyilvánítás szabadságát, valamint az állampolgároknak az információk megismeréséhez való jogát is tiszteletben kell tartania. E jogok segítségével alkothatnak véleményt és hozhatnak döntéseket. A nyilatkozat ugyanakkor szólásszabadság jogának korlátozásában rejlő veszélyekre is figyelmeztet. Egyes esetekben a polgári jogi, büntetőjogi közigazgatási jogi intézkedések összeütközésbe kerülhetnek a véleménynyilvánítás szabadságával, így a velük szemben támasztott garanciális követelményeknek különleges jelentősége van. A közös nyilatkozat az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez hasonló feltételek meglétéhez köti a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozását, amelynek elsődleges feltétele, hogy törvényben meghatározott legyen, jogos célt kövessen, és a nemzetközi jog (!) állapítsa azt meg. Mindez magában foglalja, hogy a korlátozó intézkedéseket politikai pártoktól és gazdasági körök befolyásától függetlenül kell megtenni úgy, hogy ne legyenek sem önkényesek, sem diszkriminatívok. Biztosítani kell továbbá a megfelelő jogorvoslatot is. A nyilatkozat kiemeli, hogy amennyiben az említett garanciális feltételek nem teljesülnek, fennáll a veszélye annak, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozási jogával visszaélnek. Különösen ott, ahol az emberi jogokat és a demokrácia szabályait nem tartják tiszteletben, illetve ott, ahol a „gyűlöletbeszéd”-et („*hate speech*”) kriminalizáló szabályokat azok ellen fordították, akiket védeniük kellett volna. Mindezek hatására a nyilatkozat megfogalmazza a „gyűlöletbeszéddel” kapcsolatos jogszabályok alapvető feltételeit, amelyek az alábbiak:

²³⁶ Az EBESZ Médiaszabadság-megbízottja, az ENSZ Szólás- és szabad véleménynyilvánítás joga jelentésvivője és az Amerikai Államok Szervezete Szólásszabadsággal kapcsolatos jelentésvivője közös nyilatkozata. London, 2000. november 30. <http://www.osce.org/fom> (2005. március 20.)

- „Senkit nem lehet olyan kijelentések miatt megbüntetni, amelyek igazak.
- Senkit sem lehet „gyűlöletbeszéd” miatt megbüntetni, kivéve, ha bizonyítást nyer, hogy a cselekményt diszkriminációra, ellenségeskedésre vagy erőszakra izgatási szándékkal követték el.
- Tiszteletben kell tartani az újságírók döntési jogát az információk és eszmék közönséggel való közlésének módját illetően, különösen, ha rasszizmusról és intoleranciáról tudósítanak.
- Senkit sem lehet előzetes cenzúrára kötelezni.
- Minden bíróság által kiszabott szankció szigorúan meg kell, hogy feleljen az arányosság követelményének.”²³⁷

A nyilatkozat hangsúlyozza az internet fontosságát az információk szabad áramlása terén, és elítéli a véleménynyilvánítás szabadsága által védett eszmék terjesztésének korlátozását, valamint az emberi jogok védelmezőinek megfélemlítését. A rágalmazást kriminalizáló jogszabályokkal kapcsolatban a dokumentum a már idézett 2000. november 30-i közös nyilatkozatban foglaltakra, mint követendő nemzetközi standardokra hivatkozik.

c) Az EBESZ Médiaszabadság-megbízottja, az ENSZ Vélemény- és szólásszabadsággal kapcsolatos jelentéstevője, valamint az Amerikai Államok Szervezete Szólásszabadsággal kapcsolatos jelentéstevője 2002. december 10-én közösen kiadott nyilatkozatának preambulumban a véleménynyilvánítás szabadsága hangsúlyozása mellett felhívta a figyelmet a média koncentrációjának növekedése által okozott veszélyre is, amely elsősorban a szerkesztői függetlenséget fenyegeti. A nyilatkozat rendelkező része az igazságszolgáltatás terén megvalósuló szólásszabadság témakörét öleli fel, amely szerint a bíróságokkal vagy a bírakkal kapcsolatosan tett észrevételek miatti különleges megszorítások nem indokolhatók, az igazságszolgáltatás kulcsfontosságú közszereppel bír, és szükségképpen lehetőséget kell adni munkájának nyilvánosság általi vizsgálatára. A nyilatkozat szerint nem igazolhatók a folyamatban

²³⁷ Az EBESZ Médiaszabadság-megbízottja, az ENSZ Szólás- és szabad véleménynyilvánítás joga jelentéstevője és az Amerikai Államok Szervezete Szólásszabadsággal kapcsolatos jelentéstevője közös nyilatkozata. London, 2001. február 27. <http://www.osce.org/fom> (2005. március 20.)

levő ügyekről szóló tudósításokkal szembeni szankciók (kivéve, ha ezt a tisztességes eljárás, vagy az ártatlanság véelme indokolja, ugyanis a véleménynyilvánítás szabadságának meg kell hajolnia e jogok előtt), amelyeket a bírósági eljárásokra vonatkozó általános garanciák megléte esetén tart csak elképzelhetőnek. Az ilyen ügyekben nem tartja jogszerűnek a sommás eljárást sem. A nyilatkozat utolsó, ám egyben leglényegesebb megállapítása a rágalmazás tényállásának dekriminalizálására vonatkozik, eszerint a büntetőjogi szankció a véleménynyilvánítás szabadságának nem megengedhető korlátozása; el kell törölni minden olyan jogszabályt, amely a rágalmazást a büntetőjog eszközeivel szankcionálja, és amennyiben szükséges, polgári jogi szabályokkal kell őket felváltani.²³⁸

d) Az EBESZ Médiaszabadság-megbízottja tevékenysége során a nem kereskedelmi célú közszolgálati műsorszórókkal kapcsolatban tett ajánlásai ugyancsak érintik a véleménynyilvánítás szabadságának kérdéskörét. A Megbízott 2003 márciusában Ljubljanában kibocsátott ajánlásában a független információk közlése és a társadalmi csoportok médiabeli képviselőinek szükségessége miatt a közmédiaok létét egyenesen szükségesnek nevezte, amely integráló szerepet is betölt a társadalmi csoportok között. Egy ilyen rendszer alkalmas a nemzeti identitás megfogalmazására, a kultúra terjesztésére, az oktatásra, amelyet a kereskedelmi média nem képes biztosítani. A közmédiaoknak ugyanakkor alkalmasnak is kell lenniük programjaik magas színvonalú fenntartására annak érdekében, hogy megfeleljenek ezirányú kötelezettségüknek, és egyszersmind minőségi műsorok készítésével az egész média számára mértékadóak legyenek. A Megbízott szerint az (akkor még) EU tagjelölt országok nemzeti parlamentjeinek és kormányainak a fenti célok teljesítését lehetővé tevő jogszabályokat kell elfogadniuk, és intézményeket kell létrehozniuk, illetve a meglévőket erre alkalmassá kell tenniük. Ennek során figyelemmel kell lenni a

²³⁸ *Az EBESZ Médiaszabadság-megbízottja, az ENSZ Szólás- és szabad véleménynyilvánítás joga jelentéstevője és az Amerikai Államok Szervezete Szólásszabadsággal kapcsolatos jelentéstevője közös nyilatkozata.* London, 2002. december 10. <http://www.osce.org/fom> (2005. március 20.)

függetlenség és a gazdálkodás átláthatóságának követelményére, és biztosítani kell a megfelelő és biztos finanszírozást.²³⁹

e) 2003. június 14-én a médiumok és az internet szabadságáról rendezett amszterdami konferencia a Megbízott javaslatára ajánlásokat fogadott el az új technikai kihívásokra adott válaszként, egyúttal kijelölte a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozásának feltételeit ezen a területen is. Nem engedi a cenzúrának az írott sajtóban már jogellenesnek minősített eszközei használatát ezen a területen sem, és megerősíti az információkhoz való hozzájutás alapvető jogának elvét.

f) A 2002. decemberi közös nyilatkozat már kitért a rágalmazás büntetőjogi eszközökkel történő szankcionálásának elfogadhatatlanságára; ezt a sort folytatja a 2003. november 25-i párizsi EBESZ-konferencia ajánlása is, amely az egyes államok jogi szabályozását összehasonlítva fogalmaz meg ajánlásokat a kérdésben. Az EBESZ Médiaszabadság-megbízottja által szervezett tanácskozás résztvevői a tagállamok rágalmazást kriminalizáló, hatályos jogszabályiról folytattak vitát, amelynek lezárásaként a kormányok, a köztisztviselők, a jogalkotó, illetve az igazságszolgáltatás számára fogalmaztak meg ajánlásokat. A kormányok és tisztviselőik kötelesek népszerűsíteni a rágalmazás dekriminalizálását, különösen, ha a közhatalmat gyakorlók becsülete és méltósága ellen elkövetett cselekmények büntethetőségére irányul. A közhatalmat gyakorlók a számukra megfogalmazott ajánlás szerint kötelesek tartózkodni a médiák elleni rágalmazási perekétől. A dokumentum kitér továbbá a már korábbi ajánlásokban is szereplő igényre, amely a rágalmazásért kiszabható büntetőjogi szankciók eltörlését, – különösen, ha az hivatalos személy ellen irányul – valamint az ártatlanság vélelmének alkalmazását irányozza elő. Az igazságszolgáltatás elveit illetően az ajánlás szerint csupán azon cselekmények minősülhetnek rágalmazásnak, amelyek tényállítást fogalmaznak meg, nem büntethető tehát a vélemény kifejtése. A bizonyítás terhét az itt megfogalmazottak szerint a cselekmény sértettjének kellene viselnie, neki

²³⁹ *Public service broadcasting: New Challenges, New Solutions*. Az EBESZ Médiaszabadság-megbízottja ajánlásai. Ljubljana, 2003. március 11. <http://www.osce.org/fom> (2005. március 20.)

kellene tehát bizonyítani, hogy a vele szemben felhozott tényállítások hamisak, és az elkövető elmulasztotta igazságtartalmának ellenőrzését, illetve mindezt a becsület csorbításának szándékával tette. A bíróságok rágalmazási ügyekben kötelesek tartózkodni mind a letöltendő, mind a felfüggesztett szabadságvesztés-büntetés kiszabásától, és a pénzbüntetést kell előnyben részesíteniük, amelyeknek az okozott hátránnyal arányosnak kell lenniük, céljuk nem irányulhat az elkövető megbüntetésére, csupán az elégtétel megadására. A szankcióknak semmiképpen nem lehet céljuk az érintett sajtóorgánium csődbe juttatása sem.²⁴⁰

Nem szükséges komolyabb vizsgálódás annak megállapításához, hogy az imént felsorolt, az ajánlás által megfogalmazott egyes követelmények előírása – különösen, ami a bizonyítási teher megfordulását illeti, – büntetőjogi szempontból is aggályos lehet, és azt eredményezheti, hogy a média, amely ezáltal quasi szabad kezet kapna a hamis tények közlése terén, a tudósítások, elemzések, illetve a tényfeltárás helyett egyre inkább a politika eszközévé válik.

g) Az EBESZ Médiaszabadság-megbízottja 1997. évi alapító döntésének megfelelően információt gyűjt a részes államokban a média állapotáról, amelyet rendszeres időközönként tesz közzé. 2004. szeptember 16-án született jelentésben fontos szerepet kapott a rágalmazással kapcsolatos állami jogszabályok és a mai bírói gyakorlat elemzése.

- A Megbízott Haraszi Miklós elődjéhez, Freimut Duve-hoz hasonlóan folytatja a rágalmazás bűncselekményének dekriminalizálásáért folytatott munkát, amelynek eredményeképp nem túl meggyőző számú, mindössze öt ország törölte büntető törvénykönyvéből e bűncselekményt.²⁴¹ Ezen

²⁴⁰ *Lois en matière de diffamation et d'offense: Quels moyens mettre en oeuvre pour dépénaliser la diffamation et abroger les lois sur l'offense?* Az EBESZ Médiaszabadság-megbízottja és a „Riporterek határok nélkül” (Reporters sans frontières, RSF) által szervezett, 2003. november 24-25-i párizsi konferencia ajánlásai. <http://www.osce.org/fom> (2005. március 20.)

²⁴¹ Az öt állam: Amerikai Egyesült Államok (17 állam továbbra is fenntartja a büntetőjogi szabályozást), Moldávia, Ukrajna, Bosznia-Hercegovina és Grúzia.

államokban csupán a polgári jog eszközeivel van lehetőség a cselekmény okozta sérelemért való elégtételre. A jelentés ugyanakkor beszámol a negatív fejleményekről is, elsőként említve a szlovák büntető törvénykönyv tervezett módosítását, amely a rágalmazás esetében fenn kívánja tartani a büntetőjogi szankciókat.

- Az újságírók ellen rágalmazás miatt indult büntetőeljárások között a Bencsik András és Bertók László elleni első fokú ítéletet emelte ki, amelynek során az említett eljárásban 2004. január 21-én felfüggesztett szabadságvesztést szabott ki a Pesti Központi Kerületi Bíróság. A vitatott cikk Mécs Imrének az 1956-os forradalmat követő megtorlás során tanúsított magatartását minősítette.²⁴²
- A Megbízott hasonlóan aggodalmat keltőnek minősítette azt az eljárást is, amelynek során egy azerbajdzsáni lap főszerkesztőjét, Aydin Quliyevet egy év felfüggesztett szabadságvesztésre ítélték, amiért egy másik sajtótermékben már közölt cikket publikált saját lapjában.²⁴³ A felhozott további esetek és az Emberi Jogok Európai Bírósága *Oberschlick c. Ausztria ügyben*²⁴⁴ kialakított álláspontjának idézését követően az alábbi következtetést vonta le: A források védelméhez hasonlóan az újságírókkal szemben nem lenne szabad büntetőeljárást indítani akkor sem, ha az általuk terjesztett információ hamis vagy becsületsértő.²⁴⁵
- A Megbízott 2005. február 25-i nyilatkozatában a rágalmazási cselekmények európai büntetési gyakorlatáról szólva megjegyezte, hogy az 55 államból csupán kilenben került sor szabadságvesztés-büntetés kiszabására újságírók ellen indított ügyekben. Ezzel szemben két új EU-

²⁴² Az elsőfokú ítélet teljes szövegét lásd: Mécs Imre honlapja, <http://www.mecsimre.hu> (2005. május 26.). A Pest Megyei Bíróság másodfokú ítéletét lásd: Ítélet a Bencsik-ügyben. In: *Fundamentum*, 2004. 4. szám, 69-75. o.

²⁴³ Lásd bővebben: <http://www.cascfen.org/news.php?nid=210&cid=6>

²⁴⁴ CEDH, *Oberschlick c. Ausztria ügy*, 1991. április 25-i ítélet. Az ügy részletesebb ismertetését lásd a politikusok rágalmazását tárgyaló fejezetben.

²⁴⁵ Az EBESZ Médiaszabadság-megbízottja, Haraszi Miklós 2004. szeptember 16-i jelentése, 3. o. <http://www.ocse.org/fom> (2005. március 20.)

tagállamban: Magyarországon és Lengyelországban a közelmúltban alkalmazásra kerültek e büntetőjogi szankciók.²⁴⁶

- A Médiaszabadság-megbízott információgyűjtő tevékenységének eredményeképp 2005 márciusában jelent meg a jogszabálygyűjtemény, amelyben az EBESZ-tagországok becsületsértéssel és rágalommal kapcsolatos jogszabályait, illetve bírósági gyakorlatát gyűjtötték egybe egy kérdőíves felmérés segítségével. Ezáltal az újságírók, valamint a kutatók számára összehasonlíthatóvá és hozzáférhetővé váltak a tagországok e tárgyban született jogszabályai.²⁴⁷

Álláspontom szerint a fenti gondolatmenet alapján azt a következtetést vonhatnánk le, hogy az éles hangú, illetve olykor sértő kritika joga kizárólag az újságírókat illetné. Az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlata a politikusokkal, illetve közszereplők elleni kritika határainak tág értelmezésével ugyanakkor nem csupán az újságírók számára teremt privilegizált helyzetet, hanem minden kritizáló számára. A problémával kapcsolatosan viszont további kérdésként merül fel, hogy nem sértené-e a jogegyenlőség elvét, ha a megtámadott közszereplő nem újságíróval szemben jogszerűen indíthatna büntetőeljárást, a Médiaszabadság-megbízott által javasoltak szerint viszont az ugyanezen cselekményt elkövető újságíró ellen nem lenne lehetőség ugyanilyen eljárás megindítására. A strasbourgi állandó joggyakorlat következetesen a politikusokkal szembeni kritika, valamint a közügyek megvitatásához való jogot tartja szem előtt, függetlenül a kritikát megfogalmazó, vagy a közügyeket megvitatni kívánó személyétől.²⁴⁸

²⁴⁶ *Statement at the Fourth Winter Meeting of the OSCE Parliamentary Assembly.* Az EBESZ Médiaszabadság-megbízottja, Haraszi Miklós közleménye „az EBESZ Parlamenti Közgyűlés Negyedek Téli Találkozóján. 2005. február 25. <http://www.osce.org/fom> (2005 május 10.)

²⁴⁷ *Libel and Insult Laws: A matrix on where we stand and what we would like to achieve. A comprehensive database on criminal and civil defamation provisions and court practices in the OSCE region.* Vienna, 2005. <http://www.osce.org/fom>

²⁴⁸ Lásd alább, továbbá: CEDH, *Grimberg c. Oroszország ügy*, 2005. július 21-i ítélet, 25. bek.

3. A véleménynyilvánítás szabadsága az Európa Tanács keretei között

3.1. *A véleménynyilvánítás szabadsága az Emberi Jogok Európai Egyezményében, állam általi korlátozásának lehetőségei és jogszerűségének kérdései az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéleteinek tükrében*

Az univerzális szinten született egyezmények mellett nem csupán a részes államok nagy száma miatt tekinthető kiemelkedőnek az Emberi Jogok Európai Egyezménye, hanem a hosszú ideje és nagy hatékonysággal működő kontrollmechanizmusa miatt is. Az Egyezmény és a benne foglalt jogok államok általi tiszteletben tartása felett őrködő Emberi Jogok Európai Bírósága létrehozása joggal nevezhető mérföldkőnek az emberi jogok védelme terén. Az Egyezmény születésekor az európai gondolat és az emberi jogok védelmének kodifikációja nem fonódtak egybe, különösen jellemző ez az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata elfogadásának idejére, amikor az emberi jogok nemzetközi védelme jogi alapjait kidolgozó René Cassin sem hitt egy európai egyezmény és az ahhoz kapcsolódó bíróság működésének hatékonyságában.²⁴⁹ Olivier Philip 1950-ben erősen vitathatónak látta az európai intézményrendszer létjogosultságát egy olyan Nyugat-Európában, ahol az alapvető emberi jogok betartásának kötelezettségét senki sem vonta kétségbe.²⁵⁰ Az Emberi Jogok Európai Bíróságáról szóló első tervezet 1949 februárjában, a brüsszeli kongresszuson került az államok nyilvánossága elé, amelyet ugyanezen év június 12-én, az Emberi Jogok Európai Egyezményének tervezetével együtt terjesztettek elő az akkor nem sokkal több, mint egy hónapja létrejött Európa Tanács Miniszteri Bizottságában, hogy nem

²⁴⁹ TEITGEN, Pierre-Henri: *Faites entrer le témoin suivant*. Ouest-France, 1988, 489. o.

²⁵⁰ PHILIP, Olivier: *Le problème de l'Union Européenne*. La Baconnière, 1950, 221. o.

egészen másfél évnyi előkészítő munkát követően 1950. november 5-én a római Barberini-palotában megtörténjen az ünnepélyes aláírás. Az Egyezmény ratifikációja egyes államok esetében több tíz évet is igénybe vett,²⁵¹ a 90-es évek közép-kelet-európai politikai rendszerváltásait követően azonban az Egyezmény, és a Bíróság előtti egyéni panaszjog elfogadása az újonnan csatlakozó államok számára az Európa Tanács tagságának feltételévé vált. Egyetérthetünk Emmanuel Decaux megfogalmazásával, aki szerint az Egyezmény mára magának az Európa Tanácsnak is jelképévé vált.²⁵²

Az 1950-ben született Emberi Jogok Európai Egyezménye (teljes nevén: *Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről*), amely az Emberi Jogok Európai bíróságának ítélkezési gyakorlatával együtt a jogok korlátozásának feltételeit a leginkább pontosító szerződésnek nevezhető, a kötelezettségekkel és felelősséggel együttjáró szabadságok gyakorlását csupán törvényben meghatározott olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak engedi alávetni, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban. A korlátozás célját a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában megfogalmazottaknál részletesebben és pontosabban határozza meg: a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából teszi őket lehetővé. Megengedi ugyanakkor az államok számára, hogy a rádió-, televízió-, illetve mozgóképvállalatok működését engedélyhez kössék.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikke szerint:

²⁵¹ Franciaország 1974-ben ratifikálta az Egyezményt, más államok viszont az aláírást is jóval később tették meg: Finnország 1989-ben írta alá, és 1990-ben erősítette meg, Monaco a 2004. évi aláírást követően 2005. november 30-án ratifikálta az Egyezményt.

²⁵² DECAUX, Emmanuel: Les États parties et leurs engagements. In: PETTITI, Louis-Edmond – DECAUX, Emmanuel – IMBERT, Pierre-Henri (szerk.): *La Convention Européenne des Droits de l'Homme. Commentaire article par article*. Economica, Paris, 1999, 18. o.

„(1) Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárookra tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson. Ez a Cikk nem akadályozza, hogy az államok a rádió-, televízió- vagy mozgókép-vállalatok működését engedélyezéshez kössék.

(2) E kötelezettségekkel és felelősséggel együttjáró szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.”²⁵³

Anthony Lester álláspontja szerint az Egyezmény 10. cikkelyében megfogalmazott véleménynyilvánítási szabadság védelme ugyanakkor bizonyos tekintetben gyengébbnek minősíthető, mint a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 19. cikke által védett jogoké, ugyanis az Egyezségokmány szerint „Nézetei miatt senki sem zaklatható”²⁵⁴, ezt a jogot azonban az Egyezmény nem biztosítja. Nem tartalmazza továbbá az információk keresésének jogát (a *megismerés jogát tartalmazza*), továbbá nem utal a *mindenfajta* adat megismerésének jogára. Lester szerint ugyanakkor az Emberi Jogok Európai Bizottsága korábbi joggyakorlatában az Egyezségokmány 19. cikkelyének megfelelően értelmezte az Európai Egyezményt, amely a többi nemzetközi emberi jogi dokumentumnál sokkal részletesebb és sajtóságosabb kivételeket tartalmaz a véleménynyilvánítás szabadságának joga alól.²⁵⁵

²⁵³ Megjegyzendő, hogy a *Magyar Közlöny*ben megjelent hivatalos magyar fordítás a hiteles angol szöveg tükörfordításaként az *erkölcsök* szót többször, míg a szintén hiteles francia szöveg egyes számban használja. Jelen tanulmánynak nem célja a kétféle megfogalmazás esetleges elméleti, dogmatikai eltéréseinek tárgyalása.

²⁵⁴ A hiteles angol szöveg szerint: „Everyone shall have the right to hold opinions without interference.”

²⁵⁵ LESTER, Anthony: Freedom of Expression. In: MACDONALD, Ronald St. J.; MATSCHER, Franz; PETZOLD, Herbert (szerk.): *The European System for the Protection of Human Rights*. Kluwer Academic Publishers-Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Boston, London, 1993, 466-467. o.

Az Emberi Jogok Amerikaközi Egyezményével való összehasonlítás eredményeképp megállapítható, hogy az európai Egyezmény nem tiltja kifejezetten az előzetes cenzúrát tiltó rendelkezéseket, valamint nem utal közvetlenül a nyilvános, becsületsértő támadások elleni válaszadás jogára sem, amely utóbbi része az Amerikaközi Egyezmény 14. cikkének.²⁵⁶

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye által kialakított kontrollmechanizmus az 1954-ben megalakult Emberi Jogok Európai Bizottsága, az 1959-ben létrejött Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által alkotott intézményrendszeren keresztül valósult meg, egészen az 1998. november 1-jén hatályba lépett, az Egyezmény 11. Kiegészítő Jegyzőkönyve által szabályozott intézményi és eljárási reformig, amelynek bevezetésére nem utolsó sorban a 90-es évekre a működést is veszélyeztető megnövekedett ügyteher miatt került sor.²⁵⁷ Az Emberi Jogok Európai Bírósága egyediségét a mára már minden részes állam által elfogadott egyéni panaszjogban fogalmazhatjuk meg, amelyhez hasonló intézményeket

²⁵⁶ Az Amerikaközi Egyezmény 13. cikkelye 2. bekezdése szerint: *13. Cikk. 1. Mindenkinek joga van a gondolat és kifejezés szabadságára. Ez a jog magában foglalja a mindenfajta tájékoztatás keresését, megszerzését és közlését, határokról tekintet nélkül, akár szóban, vagy írásban, nyomtatásban, a művészet formájában vagy az egyén választása szerinti bármilyen más eszköz útján. 2. Az előző bekezdésben meghatározott jog gyakorlását nem lehet előzetes cenzúrától függővé tenni, de az azt követő polgári felelősség alá tartozónak kell tartani, amelyet a törvény kifejezetten megállapít az alábbi célokból szükséges mértékben:*

a) mások jogainak vagy jó hírnevének tiszteletben tartása; vagy b) a nemzeti biztonság, közrend, közegészség vagy erkölcs védelme.

3. A kifejezés jogát nem lehet közvetett módszerekkel vagy eszközökkel korlátozni, mint pl. a kormány vagy magánosok által gyakorolt ellenőrzéssel való visszaélés az újságpapírral, a rádiófrekvenciákkal vagy a tájékoztatás során használt felszereléssel kapcsolatban vagy bármely olyan eszközzel, amely a közlés, az eszmék és vélemények terjesztésének megakadályozására irányul.

4. A 2. bek. rendelkezései ellenére a szórakoztató üzemeket előzetes cenzúra alá lehet vetni kizárólag abból a célból, hogy a gyermekek és serdülőkorúak erkölcsi védelme érdekében szabályozzák azok megtekintését.

5. Háborús propagandát, nemzeti, faji vagy vallási gyűlölködés előmozdítását, amely a jogellenes erőszak vagy más hasonló jogellenes cselekmény elkövetésére történő izgatást valósít meg személy vagy személyek csoportja ellen bármilyen alapon, beleértve a fajt, színt, vallást, nyelvet vagy nemzeti származás kérdését, a törvény által büntetendő cselekménynek kell tekinteni.

A válasz joga

14. Cikk. 1. Minden olyan személynek, akit pontatlan, sértő állításokkal vagy a köz számára terjesztett eszmékkel sértettek meg, általánosságban törvénnyel szabályozott kommunikációs eszköz útján joga van a válasza vagy a helyreigazítás elérésére ugyanolyan közlési módon, a törvény által megállapított feltételek mellett.

2. A válasz vagy helyreigazítás egy esetben sem csökkenti az esetleg más módon beálló jogi felelősséget.

3. A becsület és a jó hírnév hatékony védelme érdekében minden kiadónak, minden újságnak, film, rádió és televíziós társaságnak rendelkeznie kell olyan felelős személlyel, akit nem védenek mentességek vagy különleges kiváltságok.” KOVÁCS István és SZABÓ Imre (szerk.) i. m. 444-445. o.

²⁵⁷ BAKA András: Az Emberi Jogok új Európai Bírósága. In: KOVÁCS Péter és GAZDAG Ferenc (szerk.): *Európa Tanács 1949-1999. tanulmányok és dokumentumok.* Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1999, 66. o.

csupán regionális szinten találhatunk (például az Emberi Jogok Amerikaközi Egyezményéhez kapcsolódó bizottság és bíróság), melyek hatékonysága elmarad az európai intézményé mögött, főképpen az említett egyéni panaszjog elfogadásának hiánya miatt. A Bíróság és az Egyezményt értelmező joggyakorlata tekintélyét emellett a megállapított jogsértést szankcionáló kártérítés is emeli, amelynek megfizetését az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága felügyeli.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye értelmezésének feladata a strasbourgi Bíróság hatásköre²⁵⁸, ám gyakorlata eltér a „közönséges” nemzetközi szerződésektől. François Rigaux szerint, ha az Egyezmény „olyan szerződés lenne, mint a többi”, igen szigorú szabályokat kellene alkalmazni az értelmezésére, különösen, amikor valamely tagállam felelősségéről dönt az Emberi Jogok Európai Bírósága. Ebben az esetben a nemzetközi szerződések értelmezési szabályai szerint a Bíróságnak kutatnia kellene a felek szerződéskötés kori akaratát²⁵⁹, a testület azonban nem lépett az interpretáció ezen – a Rigaux professzor által szubjektívnek, vagy „szándékkeresőnek” nevezhető²⁶⁰ – útjára, így az értelmezés objektív formáját választotta, amelyet ennél fogva mindig az ítélet meghozatalának időpontjában fennálló tények, illetve társadalmi körülmények figyelembevételével tesz meg, az ítéletet tehát, mint ahogyan azt a *Marckx c. Belgium ügyben* kimondta, a „mai körülmények fényében”²⁶¹ hozza meg.²⁶² Mindezt abban az esetben tartja problematikusnak, amikor a fejlődés nem minden jogterületen következik be. A belső jogban a jogszabályi hierarchia biztosítja a jogrendszer egységét, a később született szabályok is meg kell, hogy feleljenek az alkotmány rendelkezéseinek, az Emberi Jogok Európai Egyezménye esetében azonban a helyzet fordított; itt az Egyezményt (a legfőbb szabályt) olykor a korábbtól eltérően

²⁵⁸ Lásd az Egyezmény 19. 30. 32. és 47. cikkét.

²⁵⁹ Lásd a nemzetközi szerződések jogáról szóló, 1969. évi bécsi egyezmény 31-32. cikkét.

²⁶⁰ RIGAUX, François: *i. m.* 403. o. Lásd továbbá: OVEY, Clare és WHITE, Robin (szerk.): *Jacobs and White, The European Convention on Human Rights*. Oxford University Press, New York, 2002, 39. o.

²⁶¹ CEDH, *Marckx c. Belgium ügy*, 1979. június 13-i ítélet, 41. bek. Ebben az ügyben a Bíróság a házasságon kívül született gyermekeknek a házasságban születettektől való eltérő jogállását szabályozó jogszabályokat értékelte a társadalmi fejlődésre való tekintettel.

²⁶² Különösen így van ez az olyan, jogi keretek között nehezen meghatározható fogalmak, mint a közérkökcs értelmezésének esetében, amelynek időben és az egyes társadalmi rendszerekben való változását természetesnek tekinti a Bíróság. Lásd: alább.

értelmezheti a Bíróság, tekintettel a társadalmi körülmények változására. E felfogást nem osztotta, és álláspontjával bíróként is kisebbségbe került Sir Gerald Fitzmaurice, aki szerint az objektív értelmezés alapján véve hibás volt.²⁶³ A *Golder-ügy*höz csatolt különvéleményében kifejtettek szerint az Egyezmény értelmezése terén elővigyázatosnak kell lenni, és a konzervatív megközelítést kell elfogadni, ugyanis a kiterjesztő értelmezés a részes államokról olyan kötelezettségeket állapítana meg, amelyeket nem kívántak magukra vállalni az Egyezmény ratifikálásakor.²⁶⁴

A Bíróságnak meg kellett határoznia olyan fogalmak körvonalait is, mint a *magánélet*, a *családi élet*, vagy a *véleménynyilvánítás szabadsága*, illetve a *művészet szabadsága*, illetve az Egyezmény 8, 9, 10. és 11. cikkének 2. bekezdésében megjelenő *nemzetbiztonság*, *közbiztonság*, *közkerölcs* vagy *mások jó hírneve* tartalmát. Az egyes állami jogrendszerek által adott különféle definíciók összehasonlítása kétségtelenül szolgálthatna egyfajta megoldást, a Bíróság azonban a fogalmak meghatározása helyett – élve az Egyezmény adta lehetőséggel – mindenekelőtt a beavatkozás *demokratikus társadalomban való szükségességét* vizsgálja, valamint a belső jog alapján egyébként jogszerűnek minősülő beavatkozás *arányosságát*.²⁶⁵

Disszertációm következő részében a véleménynyilvánítás szabadságához való jog állami korlátozásának az Egyezmény 10. cikkelyében szabályozott egyes lehetőségeit, kívánom áttekinteni, kezdve a legproblematisabb, a közkerölcsre való hivatkozással történő jogkorlátozással. A véleménynyilvánítás szabadságának egyik legkényesebb kérdése az állam igazgatási szervei, egyes hatóságok vagy az igazságszolgáltatási szervek által fogatosított korlátozások, szankciók jogszerűsége, amelyeket a jogszabályok, illetve az egyezmények megengedő cikkeire alapoznak. A kérdéssel kapcsolatos viták belső bíróságok előtti megoldása gyakran ellentétben áll az Emberi Jogok Európai Egyezményével, különösen igaz ez az Egyezmény 10. cikke (2).

²⁶³ OVEY, Clare és WHITE, Robin: *i. m.* 40. o.

²⁶⁴ CEDH, *Golder c. Egyesült Királyság ügy*, 1975. február 21-i ítélet, Sir Gerald Fitzmaurice különvéleménye, 39. bek.

²⁶⁵ RIGAUX, François: *i. m.* 406. o.

bevezetésében szabályozott, jogilag nehezen definiálható fogalom esetében, mint a közkerölcs.

3.1.1. A véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása a közkerölcsekre való hivatkozással

A véleménynyilvánítás szabadsága, mint alkotmányos alapjog korlátozhatóságát a jogszabályok (elsősorban az Alkotmány), valamint a nemzetközi szerződések rendelkezései csupán igen szűk körben teszik lehetővé. A véleménynyilvánítás szabadsága meg kell hajoljon más alkotmányos alapjogok előtt, valamint olyan esetekben, amikor a korlátozás lehetőségét a belső jogba transzformált nemzetközi szerződés is tartalmazza. Ilyen lehetőséget biztosít többek között az Emberi Jogok Európai Egyezménye az erkölcs(ök) védelme érdekében. A közkerölcs sérelme mint a korlátozás egyik indoka számos kérdést vet fel. Nemcsak a korlátozás jogszerűségéről, de fogalmáról is megoszlanak a vélemények, ám a bizonytalanságot, az elméleti problémákat csökkenti az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlata. A strasbourgi joggyakorlat szerint a felmerülő problémák megoldhatók, a véleménynyilvánítás szabadsága az erkölcsök sérelmére való hivatkozással úgy korlátozható, hogy mindeközben nem sérülnek az Emberi Jogok Európai Egyezményében meghatározott alapvető jogok sem.

A közkerölcs fogalmának meghatározására – eltérően a közrend vagy a közbiztonság fogalmától – jogilag is pontos választ adni szinte lehetetlen, egyes korokban és eltérő társadalmi csoportokban más-más cselekmény vagy magatartás számíthat olyannak, amely sérti a közkerölcset. A definíció szükségességéről, illetve a definíció nélkülözhetetlenségéről folytatott eszmefuttatások emlékeztetnek az ENSZ Emberi Jogi Bizottságában a 70-80-as években zajlott vitákra, amelyek a kisebbségek, pontosabban a nemzeti kisebbségek fogalmáról zajlottak.²⁶⁶ A szakértőknek hosszú

²⁶⁶ BRUHÁCS János: A kisebbségek védelmének nemzetközi jogi szabályozása az ENSZ keretében. In:

évekig, évtizedekig nem sikerült egységes, mindenki által elfogadható meghatározást alkotniuk, amelynek eredménye az lett, hogy mindezidáig sem született univerzális szintű, a nemzeti kisebbségek védelmét szolgáló egyezmény.²⁶⁷ Ugyanakkor felelős politikusok és jogászok részéről – leszámítva a sajátosan külön úton járó Franciaországot²⁶⁸ – fel sem merül a nemzeti kisebbségek létének tagadása, a fenti problémák ellenére sem. A közerkölcs esetében a helyzet hasonló, jóllehet a kodifikáció már megtörtént a pontos definíció nélkül is. Meggyőződésem szerint a fogalomnak konkrét jogszabályban történő megalkotása nem feltétele a közerkölcs sérelme megállapításának, annál is inkább nem, mert mindegyre az adott ügyben, az adott időben és helyen eljáró hatóság vagy igazságszolgáltatási szerv jogosult – és egyúttal kötelessége is –, amennyiben jogsértést állapít meg. A közerkölcsre való hivatkozással történő jogkorlátozás nem csupán része egyes jogszabályoknak, mint például a sajtótörvénynek, de kihirdetett, jogrendszerünk részévé vált nemzetközi egyezmények rendelkeznek felőle. Nehezen védhető álláspont tehát a közerkölcs létének tagadásának vagy az emberi jogok korlátozásának indokolására alkalmatlan eszközként történő kezelése csupán nehezen meghatározhatóságra, illetve pontos definíció hiányára való tekintettel. Az ítélkezési gyakorlatban találunk példát arra is, hogy a Bíróság merészebbnek bizonyult a fogalom meghatározásának az állam részére való átengedésénél, és kifejezetten egy állami bíróság által hozott ítélet meghatározását fogadta el, amikor a *Hashman és Harrup c. Egyesült Királyság ügyben* a „jó erkölccsel ellentétes viselkedés” tartalma merült fel.²⁶⁹ Az Emberi Jogok Európai Bírósága

HERCZEGH Géza (szerk.): *Tanulmányok a nemzeti kisebbségek jogi védelméről*. Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kisebbségvédelmi Munkaközössége, 1988.

²⁶⁷ Úgy vélem, az itt tárgyalt probléma esetében részben igaz Kovács Péter a kisebbség fogalmának meghatározásáról alkotott keserűen ironikus, ám a valóságot teljes mértékben tükröző véleménye, amely szerint „*Ha valaki a kisebbségek definíciójának taglalásába fog, akkor alapos okkal feltételezhető, hogy vagy disszertációt ír, vagy pedig valamely kisebbségvédelmi kodifikációs kísérlet előrehaladását készül lelassítani.*” KOVÁCS Péter: *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem*. Budapest, Osiris, 1996. 36. o.

²⁶⁸ Franciaország kifejezetten elutasítja a kisebbségek kollektív jogait, valamint azok létét is. Lásd: PÁKOZDY Csaba: Flachbarth Ernő gondolatainak időszerűsége a kisebbségvédelemben, az 1947. évi kisebbségvédelmi szerződéstervezet tükrében. In: SZABÓ Marcel (szerk.): *Emlékkönyv Flachbarth Ernő tiszteletére*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2003. 171. o. A korzikai autonómiával kapcsolatos francia alkotmánybíráskodási gyakorlatot l. KOVÁCS Péter: *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem*... 37–38. o.

²⁶⁹ „...a jó erkölccsel ellentétes viselkedés olyan magatartásként határozható meg, amelynek jellegzetessége, hogy azt az érintett személy kortárs bonfitársainak nagy többsége inkább rossznak, mint jónak tartja.” CEDH,

ugyanakkor eme a korábbi ítélkezési gyakorlatában követett logikával – álláspontom szerint – ellentmondó ítéletében a *törvényben való meghatározottság* követelményeinek nem megfelelőként kezelte a *jó erkölcsöt*, mint követendő magatartást.²⁷⁰ Egyet lehet tehát érteni Baka András bíróval, aki a *Hashman és Harrup* ítélethez fűzött különvéleményében kifejtette: a Bíróság, az ítéletben már hivatkozott *Steel c. Egyesült Királyság ügyben* a közrendbe való ütközést *törvényben előírtnak* minősítette és a „jó magaviselet” (a közrend sérelmétől való tartózkodás) elbírálását az állami hatóságokra bízta.²⁷¹ Mindez a lehetőség adott lett volna a *Hashman és Harrup ügyben* is, amelynek esetében Baka András bíró nem látott egyezményesértést.²⁷²

3.1.1.1. A közerkölcs fogalma

A közrend, illetve az erkölcs védelmében történő, akár jogszabályi alapokon álló beavatkozások kérdése felveti többek között a fogalmak értelmezési problémáit (mit jelentenek, és ki határozhatja meg tartalmukat), sőt egyes vélemények szerint a közerkölcsnek a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozására való alkalmasságát is.²⁷³ Az Emberi Jogok Európai Bírósága, szembesülve ezzel a problémával, az 1959. évi angol obszcén kiadványok elleni küzdelemről szóló törvény kapcsán adott érvelése során megállapította, hogy az említett törvény célja sokkal inkább kapcsolódik az erkölcs védelméhez, mint a 10. cikk által elfogadható bármely más célhoz.²⁷⁴ A Bíróság

Hashman és Harrup c. Egyesült Királyság ügy, 1999. november 25.-i ítélet, 38. bek. Részletesebb ismertetését lásd: lentebb.

²⁷⁰ CEDH, *Hashman és Harrup c. Egyesült Királyság ügy*, 1999. november 25.-i ítélet, 40. bek. V. ö. CEDH, *Steel és mások c. Egyesült Királyság ügy*, 1998. szeptember 23.-i ítélet, 75. bek.

²⁷¹ „Az angol jog adekvát módon meghatározta közrend sérelme jogsértés konstitutív elemeit”. CEDH, *Steel és mások c. Egyesült Királyság ügy*, 1998. szeptember 23.-i ítélet, 75. bek.

²⁷² Az ügy részletesebb elemzését lásd: fentebb.

²⁷³ Lásd: LÁBADY Tamás és SÓLYOM László alkotmánybírák különvéleményét a 20/1997. (III. 19.) sz. AB határozathoz, 1. pont; valamint HALMAI Gábor: A sajtónyilvánosság határainak módosulásai. In: HALMAI Gábor és VÁSÁRHELYI Mária (szerk.): *A nyilvánosság rendszerváltása. Új mandátum*, Budapest 1998. 100. o, és HALMAI Gábor és TÓTH Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok*. Budapest, Osiris, 2003. 441. o.

²⁷⁴ „Seul ce dernier objectif entre en ligne de compte en l'espèce car la destination desdites lois – combattre les publications "obscènes", définies par leur tendance à "dépraver et corrompre" – se rattache de beaucoup plus près à

elismerte ezáltal a törvényhozó lehetőségét arra, hogy az erkölcsök védelmét jogszabályban biztosítsa. A strasbourgi Bíróság óvakodott attól, hogy meghatározza a közrend vagy az erkölcs minden tagállamban egyaránt alkalmazható „európai” fogalmát, ugyanakkor nem tagadta meg a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozásának az Egyezmény 10. cikkében biztosított lehetőségét az erkölcs nehezen definiálhatóságára való hivatkozással.²⁷⁵ A Bíróság a korlátozások jogszerűségéről, „egy demokratikus társadalomban való szükségességükről” jogosult állást foglalni és dönteni a panaszos által sérelmezett gyakorlatnak, vagy bírói, igazgatási aktusnak az Egyezménybe ütközéséről. A *Chorherr c. Ausztria ügyben* megállapította: „elsősorban a nemzeti hatóságokra hárul a belső jog értelmezése és alkalmazása”, valamint „A belső jogszabályoktól – amelyek nem készülhetnek fel minden eshetőségre – megkívánt pontosság jelentős mértékben függ a megvizsgált szövegtől, az általa szabályozott területtől, valamint címzettjeinek számától és jogállásától.”²⁷⁶ A Bíróság a *Müller és mások c. Svájc* ügyben az erkölcsről kifejtette: „*napjainkban, úgymint a Handyside-ügy idejében is, hasztalanul keresték az egyes szerződő államok jogi és társadalmi rendjében annak egységes fogalmát. Ezen követelményből kialakuló nézet időben és térben változik, különösen korunkban, amelyet a jelen tárggyal kapcsolatos vélemények alapvető változása jellemez. Az államuk élő társadalmi erőivel való közvetlen és állandó kapcsolatuknak köszönhetően az állami hatóságok a nemzetközi bírónál elvileg jobb helyzetben vannak, hogy nyilatkozzanak e követelmények, úgymint a „korlátozás” vagy „szankció” „szükségessége” pontos tartalmáról.*”²⁷⁷ A strasbourgi bírák gondolkodásmódjától egyébiránt nem idegen a helyi, olykor történelmi sajátosságok figyelembe vétele: a *Rekvényi c. Magyarország ügyben* a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozásának szükségességét (a rendőrök politikai szerepvállalásának egyes kérdéseit) a sajátos magyar társadalmi viszonyokat

la protection de la morale qu'à n'importe laquelle des autres fins admissibles selon l'article 10 par. 2 (art. 10-2)." CEDH, *Handyside c. Egyesült Királyság ügy*, 1976. december 7-i ítélet, 46. bek. Lásd: ugyanezen ítélet 52. bek.

²⁷⁵ CEDH, *Handyside c. Egyesült Királyság ügy*, 1976. december 7-i ítélet, 48. bek: „Különösképpen, nem lehet a különböző szerződő államok belső jogrendjéből levezetni az »erkölcs« egységes európai fogalmát.” Az ügy részletes ismertetését lásd: alább.

²⁷⁶ CEDH, *Chorherr c. Ausztria ügy*, 1993. augusztus 25-i ítélet 25. bek.

²⁷⁷ CEDH, *Müller és mások c. Svájc ügy*, 1988. május 24-i ítélet, 35. bek.

figyelembe véve bírálta el.²⁷⁸ A Bíróság állandó joggyakorlata a fentiek alapján nem igazolja Frédéric Sudre kritikai megállapítását, aki a *Rekvényi-ügyben* hozott ítéletet „sajnálatosnak” tartja.²⁷⁹

A Bíróság tehát az állami hatóságokat az erkölcs kérdésében illetékesebbnek tartja, mint a korlátozások szükségességének megállapítása terén, amelynek pontosítását nem tagadja meg. Ennélfogva az erkölcs fogalmának helyhez és időhöz kötött meghatározása, megállapítása az államok belső hatóságaira, bíróságaira vagy Alkotmánybíróságaira hárul. Megállapítható tehát, hogy az említett fogalmak – meghatározási nehézségek ellenére – léteznek, sőt a strasbourgi Bíróság az Emberi Jogok Európai Egyezményének a tulajdon védelméről szóló 1. Kiegészítő Jegyzőkönyvében említett közérdekből történő megfosztás esetében a *közérdek* fogalmába is beleérti az erkölcsöt.²⁸⁰ A véleménynyilvánítás szabadsága tehát korlátozható az Egyezmény 10. cikkében említett érdekre, az erkölcsök védelmére való hivatkozással. E korlátozás lehetőségét az említett egyezményeken kívül az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata, valamint a magyar Alkotmánybíróság határozatai is megerősítik. De vajon az állami hatóságok meddig mehetnek el az erkölcs meghatározása terén? Vajon korlátlan szabadsággal rendelkeznek-e az „erkölcsös” magatartások megítélésében? A strasbourgi Bíróságnak az *Open Door and Dublin Well Woman ügyben* hozott ítélete szerint „A Bíróság nem fogadhatja el, hogy az állam az erkölcs védelme területén teljes mértékben diszkrecionális, és ellenőrzésnek alá nem

²⁷⁸ Az ügyben a Bíróság kifejtette: „Tekintettel az e területen a nemzeti hatóságok számára meghagyott mérlegelési jogkörre a Bíróság úgy találja – különösen a történelmi háttér fényében –, hogy a Magyarországon azzal a céllal meghozott intézkedések, hogy a rendőrséget a pártpolitika közvetlen befolyásától megvédelmezzék, egy demokratikus társadalomban „nyomós társadalmi szükséglet”-re adott válasznak tekinthetők.” CEDH, *Rekvényi c. Magyarország ügy*, 1999. május 20-i ítélet, 48. bek. (az Igazságügyi Minisztérium által közzétett fordítás, lásd: <http://www.im.hu/adat/letoltes/rekv2.hu>; Lásd továbbá *mutatis mutandis*: CEDH. *Vogt c. Németország ügy*, 1995. szeptember 26-i ítélet, 43. bek; CEDH. *Otto-Preminger Institut c. Ausztria ügy*, 1994. szeptember 20-i ítélet, 48. bek; CEDH. *Wingrove c. Egyesült Királyság ügy*, 1996. október 22-i ítélet, 48. bek; valamint CEDH, *Hashman és Harrup c. Egyesült Királyság ügy*, 1999. november 25.-i ítélet, 15-17. bek.

²⁷⁹ SUDRE, Frédéric: *Droit international et européen des droits de l'homme*. Presses Universitaires de France, Paris, 2001, 305. o.

²⁸⁰ „Or la notion de « protection de la morale », employée à l'article 10 par. 2 (art. 10-2) de la Convention, est comprise dans l'idée, beaucoup plus large, d'« intérêt général » au sens du second alinéa de l'article 1 du Protocole (P1-1).” CEDH. *Handyside c. Egyesült Királyság ügy*, 1976. december 7-i ítélet, 62. bek.

vetett jogkörrel rendelkezzen”.²⁸¹ Elismeri ugyanakkor, hogy „a nemzeti hatóságok e területen nagy mérlegelési szabadsággal rendelkeznek.”²⁸² A joggyakorlat többször is megerősítette, hogy mindezek ellenére az állami beavatkozásoknak az Egyezményvel való összeegyeztethetősége kérdésében a Bíróság jogosult dönteni.²⁸³

3.1.1.2. A közerkölcs az ítélkezési gyakorlatban

Az első ítélet, amelynek során a közerkölcs kérdése merült fel, 1976-ban született. Talán nem érdektelen felidézni az ügy azon részleteit, amelyek más fényben láttatják az ítélet gyakran idézett alaptézisét a közerkölcs európai standardjának bizonytalan jellegéről. Jelen esetben egy gyermekeknek szóló, többek között szexuális felvilágosítást is tartalmazó könyv kiadója, Richard Handyside ellen folyt eljárás Angliában, a pornográfiaellenes törvény rendelkezéseinek megszegése miatt, amelynek során a *Little Red Schoolbook*nak a kiadónál, valamint a nyomdában fellelhető példányaikat az angol hatóságok elkobozták. Az említett törvény értelmében egy cikk obszcénnek minősül, amennyiben hatása olyan természetű, amely egészében értékelve erkölcsileg lezülleszt és megrontja azon személyeket, akiknek, tekintettel az érdemi körülményekre, esélyük volt azt elolvasni, látni vagy hallani annak tartalmát.²⁸⁴ A *Handyside-ügyben* született ítéletet gyakran idézik a sajtószabadság egyik legjelentősebb döntéseként. Esetünkben, a közerkölcs meghatározása tekintetében jelentőséggel bírnak az ügy részletei is. Jóllehet az angol bíróságok megállapításai eltérő társadalmi helyzetben születtek, az 1960-as évek erkölcsi problémái nem vesztettek időszerűségükből. A könyv eredetileg 12 éven felüli iskolásoknak készült, többek

²⁸¹ CEDH, *Open Door and Dublin Well Woman c. Írország* ügy, 1992. október 29-i ítélet, 68. bek.

²⁸² *Uo.*

²⁸³ CEDH, *Norris c. Írország* ügy, 1988. október 26-i ítélet, 45. bek.

²⁸⁴ Az 1964-ben módosított, az obszcén kiadványokról szóló 1959. évi angol törvény 1. cikke értelmében: „*Un article est réputé obscène au sens de la présente loi si son effet, ou celui de l'une de ses parties au cas où il en renferme plusieurs, est de nature, apprécié dans son ensemble, à dépraver et corrompre des personnes qui, eu égard aux diverses circonstances pertinentes, ont des chances d'en lire, voir ou entendre le contenu.*” CEDH, *Handyside c. Egyesült Királyság* ügy, 1976. december 7-i ítélet, 25. bek.

között a következő fejezetcímekkel: „az oktatás”, „az oktatók”. Az alcímek közül említésre méltó a klasszikus felvilágosító jellegűek mellett a „pornográfia”, „az abortusz” vagy „a homoszexualitás”, amelyekben az angol bíróságok obscénnek minősülő megfogalmazásokat találtak. A könyv háttérét vizsgálva a bíróság nem talált a házasságra vonatkozó tartalmi elemet, mindezt amiatt kifogásolta, mert a kiadványt „referenciajellegűnek” tekintették. A bíróság szerint a *Little Red Schoolbook* egésze alkalmas volt, hogy ártson a gyermekek és tanárok viszonyának (a kiadvány bevezetőjében „a felnőttek mind papírtigrisek” kijelentés szerepelt), úgy, hogy közben a gyermekek önmegvalósítását tekintette mindenképp (olykor a törvények) felettinek. Nem tekintette törvényellenesnek a hasis fogyasztását vagy a 16 évnél fiatalabb lányokkal való szexuális kapcsolatot, amely az angol jog szerint tilos volt; a pornográfiával kapcsolatban a bíróság megállapítása szerint a könyv elolvasása során a gyermekek azt a következtetést vonhatták volna le, hogy abból „jó ötleteket meríthetnének”. A könyv anélkül szólt az állatokkal történő szexuális viszonyról, hogy elítélte volna azt. (A kiadvány – mint korábban említésre került – kifejezetten iskolás korúaknak készült...) Az angol hatóságok többek között a pornográfiaellenes törvényre hivatkozva elkobozták a fellelhető példányokat, valamint megsemmisítették a nyomtatáshoz szükséges mintával együtt. A kérelmező, a mű kiadója szerint mindez az Egyezmény 10. cikkében foglalt véleménynyilvánítás szabadságát sértette. A strasbourgi Bíróság ítéletében kifejtette: az Egyezmény által felállított (jog)védelmi mechanizmus szubszidiárius jellegű az állami jogvédelmi rendszerekhez képest, és elsősorban az államok feladata az Egyezményben szabályozott jogok biztosítása. Miután pontosította az erkölcsről adott definíciót (amely szerint nem létezik időtől és helytől független „európai” erkölcsfogalom²⁸⁵) hangsúlyozta, hogy a „szükségesség”, valamint az „ellentmondást nem tűrő társadalmi igény” megállapítása elsősorban szintén az állami hatóságok feladata, amelyek a Bíróságnál előnyösebb helyzetben vannak az erkölcsi kérdések megítélése terén. Strasbourg mindössze a felügyelet gyakorlását vállalhatja magára, ami a *demokratikus társadalomban való szükségességet illeti*. Gyakorolva e jogát nem zárkózott el a kiadvány konkrét minősítésétől sem (!), amikor

²⁸⁵ Lásd: fentebb.

az angol igazságszolgáltatási hatóság határozatával kapcsolatban megállapította: „A kiadvány lényegében tisztán ténybeli információkat tartalmaz, általában pontosakat, és gyakran hasznosakat, amint ezt a *London Quarter Sessions* megállapította. Mégis egyaránt magában foglal, különösen a szexualitást érintő, és a tanulókról szóló rész »Légy önmagad« alrészében olyan mondatokat, vagy bekezdéseket, amelyeket a fejlődésük kritikus szakaszán áthaladó fiatalok úgy értelmezhetnek, hogy korai és számukra ártalmas tapasztalatokat szerezzenek, netán bizonyos törvénysértések elkövetéséhez fogjanak.”²⁸⁶ Az eset összes körülményére tekintettel a strasbourgi Bíróság nem állapította meg a 10. cikkbe való ütközést; e döntésében hosszú időre előremutatón határozta meg a közerkölccsel, és annak megítélésével kapcsolatos álláspontját, amelyet az újabb ügyekben általában következetesen képvisel.

A legutóbbi idők strasbourgi ítélkezési gyakorlatának érdekes példáját adja a *Hashman és Harrup c. Egyesült Királyság ügy*,²⁸⁷ amelyben a kérelmezők egy nyilvános és engedélyezett angliai rókadászatot zavartak meg szándékosan, megtévesztő vadászkiáltás-, hang- és füttyjeleket adva, amelynek következtében néhány, a vadászatban résztvevő kutya a vadászterülettől eltávolodott, majd egy autóúton egyiküket teherautó gázolta el. A kérelmezők az angliai eljárás során beismerték, hogy szokásuk a vadászatok szabotálása, szándékuk az volt, hogy a vadászkutyáknak a vadászmestertől és a lovasoktól való elcsalogatásával megakadályozzák a rókák elpusztítását. A *Magistrates' Court* első fokon megparancsolta a kérelmezőknek, hogy tegyenek ígéretet „jó magaviselet tanúsítására”, és a jó erkölcsbe ütköző magatartásuk miatt a kérelmezőket 100 font sterling 12 hónapra való bizományba tételére ítélték. A büntetést az 1361. évi, a békebírókról szóló törvény, valamint az 1980. évi, a *Magistrates' Court*-okról szóló törvény alapján szabták ki. Az ítéletben megállapítottak mindazonáltal nem minősülnek büntetőjogi szankciónak. A másodfokon eljáró *Crown Court* ítélete szerint az elsőfokú ítéletnek megfelelően a kérelmezők magatartása (az állatok veszélyeztetésén túl) a jó erkölcsbe ütközött, anélkül, hogy a közrendet

²⁸⁶ Ítélet, 52. bek.

²⁸⁷ CEDH, *Hashman és Harrup c. Egyesült Királyság ügy*, 1999. november 25-i ítélet.

veszélyeztette volna. Az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt a kérelmezők az Egyezmény 10. cikkére hivatkozva panaszolták, hogy az angol bíróságok nem tartották tiszteletben a szabad véleménynyilvánításhoz való jogukat, ugyanis a jó erkölcsbe ütköző magatartásukra való hivatkozással történt büntetés nem volt *törvényben meghatározott*. A kérelmező állítása szerint a jó erkölcsbe ütköző magatartást illető jogszabályok nem felelnek meg a 10. cikk támasztotta követelményeknek, mivel nem tartalmaznak elégséges objektivitást, továbbá a „jó magaviseletre” való kötelezés azért sem minősül *törvényben meghatározottnak*, mivel nem pontosítja az érintett személyek számára, hogy jogszerűen mit tehetnek meg, és mit nem. A Bíróság elfogadta a fenti érvelést annak ellenére, hogy egy korábbi ítéletében egy angol bíróság által a „közrendbe nem ütköző jó magatartásra kötelezés” esetében a törvényben meghatározottság kérdésében nem talált aggályokat, mivel a közrendnek törvényhozó általi meghatározását nem találta egyezményesértőnek, hasonlóan korábbi, a közkerölcs meghatározását érintő ítéleteiben megfogalmazottakhoz.²⁸⁸ A bírói tanács tagjainak álláspontját Baka András bíró sem osztotta, különvéleményében elemezte a vonatkozó korábbi ítélkezési gyakorlatot. Következésképpen nem találta egyezményesértőnek az angol bíróságok ítéleteit, amelyekben a kérelmezőt a „jó erkölcsnek megfelelő viselkedésre” kötelezték, annál is inkább, mivel azok legálisan szervezett szórakozást, egy vadászatot zavartak meg szándékos magatartásukkal, amely a bíróságok szerint nem veszélyeztette ugyan a közrendet, de a jó erkölcsbe ütközött. A követendő magatartás egyértelműségéhez nem fér kétség. Az e magatartástól való tartózkodás kimondása álláspontja szerint semmiképpen nem tekinthető a véleménynyilvánítási szabadság olyan korlátozásának, amely nem *törvényben meghatározott*.²⁸⁹

²⁸⁸ CEDH, *Steel c. Egyesült Királyság* ügy, lásd:fent.

²⁸⁹ Lásd: BAKA András bíró különvéleménye a *Hasbman és Harrup-ügy* 1999. november 25-i ítélethez.

3.1.1.3. A művészet, a vallási meggyőződés és a közerkölcs kapcsolata

A strasbourgi ítélkezési gyakorlat szolgáltat jó néhány olyan esetet is, amelyek során a közerkölcsre való hivatkozás a vallási meggyőződés, vagy a művészet szabadságán keresztül kapcsolódik össze a véleménynyilvánítás szabadságának kérdéseivel. A művészi szabadságra való hivatkozás és az alkotások erkölctelennek, illetve erkölcsösnek ítélese az egyes ügyekben gyakran egyszerre van jelen, a két fogalom szorosan összefügg, így ezek együttes tárgyalása indokolt. Az Emberi Jogok Európai Bírósága többek között az *Otto-Preminger-Institut c. Ausztria*, a *Wingrove c. Egyesült Királyság*,²⁹⁰ valamint a *Müller és mások c. Svájc ügyben*²⁹¹ szembesült olyan, a nemzeti hatóságok által hozott engedélyezési eljárási határozatokkal, amelyek istenkáromló, illetve a katolikus vallást gyalázó filmek, vagy az utóbbi esetben egy, emberek és állatok fajtalanokodását ábrázoló kiállítás képeinek elkobzását érintették. A panaszosok minden esetben a 10. cikket hívták fel védelmükre, a kormányok pedig a vallásgyalázást tiltó törvényekre, vagy a nemzeti hatóságok határozataiban megfogalmazott közerkölcs sérelmére hivatkoztak, amely indokolhatja a tárgyalt szabadságjog korlátozását. Az elsőként említett, precedensértékű ítélet egy a XIX. században (1894-ben) született történet modern filmes feldolgozását érintette, amelynek eredeti szerzőjét 1895-ben „vallás elleni bűncselekmény” miatt elítélték. Az 1985-ben egy osztrák filmvállalat által a nagyközönség számára nyilvánosan is meghirdetett bemutatási időpontot megelőzően az Innsbrucki Egyházmegye keresetére az ügyész „vallási tanok becsmérlése”²⁹² miatt eljárást indított, és a tervezett első előadás előtti napon megejtett, bíró által is ellenőrzött zártkörű vetítést követően az osztrák Médiatörvény

²⁹⁰ CEDH, *Otto-Preminger-Institut c. Ausztria* ügy, 1994. szeptember 20-i ítélet; CEDH, *Wingrove c. Egyesült Királyság* ügy, 1996. október 22-i ítélet.

²⁹¹ CEDH, *Müller és mások c. Svájc* ügy, 1988. május 24-i ítélet.

²⁹² Az osztrák Büntető Törvénykönyv 188. § szerint: „*Herabwürdigung religiöser Leben: Wer öffentlich eine Person oder eine Sache, die den Gegenstand der Verehrung einer im Inland bestehenden Kirche oder Religionsgesellschaft bildet, oder eine Glaubenslehre, einen gesetzlich zulässigen Brauch oder eine gesetzlich zulässige Einrichtung einer solchen Kirche oder Religionsgesellschaft unter Umständen herabwürdigt oder verspottet, unter denen sein Verhalten geeignet ist, berechtigtes Ärgernis zu erregen, ist mit Freiheitsstrafe bis zu sechs Monaten oder mit Geldstrafe bis zu 360 Tagessätzen zu bestrafen.*” http://www.unisalzburg.at/ssk/docs/stgb/stgb188_191.htm#top (2005. július 31.)

rendelkezései alapján elrendelte a film lefoglalását.²⁹³ A Tartományi Bíróság ítélete szerint a film, amely Istent szenilis és impotens idiótaként, Szűz Máriát gátlástalanul szemérmetlen nőszemélyként, a római katolikus vallás egyik legfontosabb misztériumát, az eucharisziát nevetség tárgyaként ábrázolta, „más jogilag védett javak”-at sértett, amelyeket az Alkotmány fogalmaz meg. Ítélete szerint a művészet szabadsága nem korlátlan, szemben állnak vele az Alkotmány által védett egyéb jogok, mint a lelkiismereti és vallásszabadság (a hit és meggyőződés szabadsága), valamint a renden és tolerancián alapuló társadalmi élet szükségessége. A bíróság indokolása szerint a Büntető Törvénykönyvbe ütközés önmagában nem feltétlenül indokolná az alaptörvényben is biztosított művészeti szabadság korlátainak sérelmét, jelen esetben a film provokatív, egyházellenes mivolta miatt a művészet szabadságának engednie kellett más „jogilag védett javak” javára.²⁹⁴

Az Emberi Jogok Európai Bírósága előtti eljárásban a kérelmező társaság azt kifogásolta, hogy a film kópiájának elkobzása sértette a 10. cikkben foglalt jogait. A Bíróság a *törvényben meghatározottságot* megállapította, ítélete szerint az osztrák jogot helyesen alkalmazták az innsbrucki igazságszolgáltatási szervek, amikor is a művészi szabadsághoz való jog és a vallásos meggyőződés tiszteletéhez való alkotmányos jog közötti egyensúlyt próbálták megtalálni. Ami a kérelmező jogaiba történt beavatkozás *céljának jogszerűségét illeti*, a Bíróság szerint „A vallásukat gyakorló személyeknek, tartozzanak bár a vallási többséghez vagy egy vallási kisebbséghez, számítaniuk kell a kritikára. Tolerálniuk kell, és el kell fogadniuk vallásuknak mások által történő elutasítását, sőt a vallásukkal szemben ellenséges elméletek propagálását is. Ugyanakkor az a mód, ahogyan a hitvallásokat és vallási elméleteket kritizálják vagy tagadják, olyan kérdés, amely az állam felelősségét alapozhatja meg, nevezetesen, hogy

²⁹³ Hasonló, vallási köntösben megjelenő, erotikus elemeket blaszfémiával ötvözőnek minősített film bemutatásához szükséges engedélyek megtagadása volt a tárgya a Bíróság *Wingrove c. Egyesült Királyság ügyben* hozott ítéletének, amelyben a strasbourgi fórum ismételten megerősítette fent kifejtett álláspontját, amely szerint: „*általánosságban nagyobb mérlegelési lehetőséggel bírnak az államok abban az esetben, amikor a véleménynyilvánítás szabadságát szabályozzák olyan kérdésekben, amelyek alkalmasak a belső meggyőzések megsértésére az erkölcs, és különösen a vallás területén.* CEDH, *Wingrove c. Egyesült Királyság ügy*, 1996. október 22-i ítélet, 58. bek.

²⁹⁴ CEDH, *Otto-Preminger-Institut c. Ausztria ügy*, 1994. szeptember 20-i ítélet, 16. bek.

a vallásukat gyakorlók számára biztosítsa a 9. cikk által garantált jogok nyugodt gyakorlását.”²⁹⁵ A tiroli hatóságok által foganatosított intézkedések, amelyek a vallásos tisztelet tárgyai ellen irányuló, „jogos felháborodást keltő” cselekmények megszüntetésére irányultak, az osztrák Btk-n alapultak. Mindezekre tekintettel a Bíróság a beavatkozás célját az Egyezmény 10. cikke 2. bekezdésének megfelelően jogszerűnek minősítette, *mások jogai védelme* érdekében. A Bíróság, a beavatkozás *demokratikus társadalomban való szükségességéről* adott indokolásában megerősítette az erkölcsről korábbi ítéleteiben kikristályosodott álláspontját. Szükségessnek ítélte, hogy a demokratikus társadalmakban a vallásos tisztelet tárgyai elleni jogellenes támadásokat szankcionálják vagy megelőzzék, továbbá megjegyezte, hogy „minden megsabott »formaság«, »feltétel«, »korlátozás« vagy szankció arányos lehet a követendő cél érdekében.”²⁹⁶ A Bíróság az elkobzást és a lefoglalást is, a korábban már említett *közfelfogásra* való nemzeti bírói hivatkozást elfogadva egyezménykonformnak minősítette.²⁹⁷

A Bíróság döntése nem talált egyértelmű fogadtatásra, a fenntartásokkal élők által megfogalmazott kritikák közül megemlítenő, hogy az ítélet megszületésekor még működött Emberi Jogok Európai Bizottsága volt tagja, Jean-Claude Geus szerint a Bíróság jelen ítéletében a többségi vallások védelme mellett állt ki, amelynek értelmében „a kifejezés szabadsága csak akkor lenne szabad, ha az nem zavarná a többséget”²⁹⁸. Álláspontját Pettiti bírónak a *Wingrove c. Egyesült Királyság ügyhöz*²⁹⁹ fűzött párhuzamos véleményével támasztotta alá, amelyben a francia bíró a következőképpen fogalmazott: „*Mások jogainak a 10. cikkely 2. bekezdése szerinti értelmezése nem korlátozódhat a hívők vagy filozófusok kizárólag egyetlen csoportja, vagy az*

²⁹⁵ Ítélet, 47. bek.

²⁹⁶ Ítélet, 49. bek.

²⁹⁷ Ítélet, 56. bek.

²⁹⁸ GEUS, Jean-Claude: *Quelle liberté d'expression pour l'artiste?* In: SALVIA, Michele de; VILLIGER, Mark E. (szerk.) *The Birth of European Human Rights Law / L'éclosion du Droit européen des Droits de l'Homme. Liber Amicorum, Studies in honour of / Mélanges en l'honneur de Carl Aage Nørgaard.* Nomos, Baden-Baden, 1998, 87. o.

²⁹⁹ CEDH, *Wingrove c. Egyesült Királyság ügy*, 1996. október 22-i ítélet.

*említették többsége jogainak védelmére.*³⁰⁰ Utóbbi kijelentés álláspontom szerint nem ellentétes a Bíróság által az *Otto-Preminger Institut c. Ausztria ügyben* megfogalmazottakkal, ugyanis a Bíróság az ítélet már említett 47. bekezdésében kifejezetten utalt arra, hogy a többségi vallások képviselőinek el kell fogadniuk, illetve tolerálniuk kell vallásuknak mások általi elutasítását, valamint az azzal ellentétes elméletek propagálását is.³⁰¹ Szintén ellentétes véleményének adott hangot François Rigaux, a Louvain-i Katolikus Egyetem emeritus professzora, aki szerint amennyiben két alapjog között merül fel konfliktus, nincs logikus magyarázat arra, hogy az egyik jog a másik rovására érvényesüljön, éppen ellenkezőleg, a 10. cikk és a benne foglalt korlátozási lehetőség esetében az állam beavatkozási lehetőségét megszorítóan kell értelmezni. Ennélfogva a szabadság kell, hogy legyen az alapelv, a korlátozás pedig a kivétel.³⁰² Guy Haarscher a többségi álláspontot megfogalmazó bírakkal egyetértve az ítéletet úgy értelmezte, mint amely a meggyőződés szabadságát helyezi a véleménynyilvánítás szabadsága fölé, és amely jogot teremt arra, hogy ne sérüljön az emberek vallásos meggyőződéséhez való joga olyan filmek által, amelyek megtekintése egyébként nem kötelező.³⁰³ Paul Mahoney álláspontja szerint az államok széles mérlegelési jogosultsággal rendelkeznek ebben a kérdésben, a 10. cikkely pedig megállapítja a blaszfémiát büntetni rendelő jogszabályok korlátait, amelyet ebben az esetben nem lépett át a bepanaszolt Ausztria.³⁰⁴

³⁰⁰ PETTITI bírónak a *Wingrove c. Egyesült Királyság-ügy*, 1996. október 22-i ítéletéhez fűzött párhuzamos véleménye, 22. bek.

³⁰¹ Lásd: fentebb.

³⁰² RIGAUX, François: *i. m.* 409. o.

³⁰³ HAARSCHER, Guy: Le blasphémateur et le raciste. In: *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, No. 23. 1995. július 1, 419. o.

³⁰⁴ MAHONEY, Paul: Hozzászólás az Emberi Jogok Európai Egyezményéről 1993. szeptemberében Budapesten tartott nemzetközi konferencia vitájához. In: *8e Colloque international sur la Convention européenne des droits de l'homme*. Éditions du Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1996, 83. o.

3.1.2. Exkurzus: A kisebbségvédelem és a véleménynyilvánítás jogának összefüggései

3.1.2.1. Egyéni és kollektív jogok

A kisebbségvédelem, illetve a nemzeti kisebbségek védelme által felvetett kérdések a nemzetközi, a kollektív biztonság vagy a nemzetbiztonság fenntartása, biztosítása mellett nem választhatók el véleménynyilvánítás szabadságának problémáitól. A nemzetbiztonság lényeges elemének tekinthető a kisebbségek védelme, amelynek eredményeként lehetőség nyílt az olyan nemzeti-etnikai konfliktusok megelőzésére, amelyek kirobbanásukat követően veszélyt jelenthetnének a nemzetközi biztonságra is. A történelem számos példáját mutatja annak, hogy a meg nem oldott etnikai feszültségek, nemzetiségi konfliktusok akár fegyveres konfliktusokhoz is vezethetnek, megoldásuk egyik eszköze a kisebbségvédelem – többé-kevésbé intézményesült – rendszere lehet, amelyhez szorosan kapcsolódik a véleménynyilvánítás szabadsága. Christian Hillgruber állapította meg 1994-es tanulmányában, hogy a *politikai szabadságjogok* nagy befolyással rendelkeznek a nemzeti kisebbségek fejlődési és növekedési esélyeit illetően.³⁰⁵

A különféle regionális szervezetek – földrajzi közelségüknek fogva – alkalmasak lehetnek arra, hogy előre jelezzék, vagy még kialakulásuk előtt megkíséreljék megakadályozni a globális biztonságra veszélyt jelentő eseményeket. E tekintetben Európában több szervezet tevékenysége is megemlíthető. Ilyen példának okáért az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet keretén belül tevékenykedő Nemzeti Kisebbségek Főbiztosa, akinek feladata az előrejelzés és a megelőző tevékenység a nemzeti és etnikai feszültségek legkorábbi szakaszában.³⁰⁶ Az Európa Tanács és más

³⁰⁵ HILLGRUBER, Christian: Protecting Minorities by Safeguarding Individual Freedoms. In: HILLGRUBER, Christian és JESTAEDT, Matthias (szerk.): *The European Convention on Human Rights and the Protection of National Minorities*, Wissenschaft und Politik, Köln, 1994, 47. o.

³⁰⁶ A Főbiztos intézményének hatásköre azonban nem terjed ki a szervezett terrorista cselekményekkel

regionális nemzetközi szervezetek fórumként is szolgálhatnának az államok egymás közötti kisebbségi jogvitáinak, illetve az anyaországgal nem rendelkező kisebbségek problémáinak megvitatásához.³⁰⁷ Az ilyen és ehhez hasonló megelőzési mechanizmusok valódi hatékonyságáról megoszlanak a vélemények, az államok valódi akarat híján (általában politikai-gazdasági megfontolások miatt) általában nem jutnak el a vitarendezés e formáinak igénybe vételéig. A kisebbségi konfliktusok ennél fogva gyakran évtizedekig megoldatlanul fennállhatnak, kisebb vagy nagyobb mértékű, de folyamatos, állandó veszélyforrást jelenthetnek az érintett államok igazgatási, törvényhozási, katonai intézkedései, illetve a többségi nemzet, vagy a szóban forgó kisebbség erőszakos akciói miatt. Az így kialakult európai etnikai feszültségforrások között említhetők a baszk, az északi, a csecsen szélsőségesek akciói, a balkáni népek egymás elleni harcai, vagy a törökországi kurd lakossággal kapcsolatos állami tevékenység. Az említett konfliktusok megoldás híján nem egy esetben eszkalálódtak, megjelentek a szélsőséges csoportok által elkövetett, illetve magukra vállalt terrorista cselekmények is.

Az etnikai feszültségek – és ezáltal a nemzetközi biztonságot fenyegető viszályok egyik okának – megoldási lehetőségeként kínálkozik a kisebbségvédelem nemzetközi rendszere, amelynek modern kori története az I. világháborút lezáró békeszerződésekkel, valamint a Nemzetek Szövetségének kisebbségvédelmi rendszerével kezdődött. A nemzeti kisebbségek, mint csoportok védelme – nem érintve a kisebbségek meghatározásának kérdését³⁰⁸ nem választható el a kollektív és az egyéni emberi jogok közötti eltérő megközelítések, felfogások tárgyalásától. A II. világháborút követően az Egyesült Nemzetek Alapokmányára épülő nemzetközi jogrendszerben a kollektív jogok mellőzését vagy merev elutasítását követhetjük nyomon, amely együtt járt a két világháború között nem túl sikeresen ugyan, de mégis létező

összekapcsolódó kisebbségi problémákra. Lásd bővebben: KOVÁCS Péter: *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem*. Osiris, Budapest, 1996, 121. o.

³⁰⁷ Lásd: Európai Békéltetési és Választottbírói Egyezmény.

³⁰⁸ A nemzeti kisebbségek meghatározásáról, a definíció problematikájáról, valamint a kisebbségvédelem XX. század végi fejlődéséről lásd: SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: *A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században*. MTA Kisebbségkutató Intézet, Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2003.

nemzetközi kisebbségvédelmi rendszer teljes megszűnésével.³⁰⁹ A 90-es évek balkáni etnikai konfliktusaival újjáéledt az igény a szabályozásra,³¹⁰ de korántsem az univerzalitás igényével. A 90-es évek rendszerváltásait követően a kisebbségi jogok elismerése úgy tűnik, elsősorban a közép-kelet-európai államok számára jelent valamiféle kötelezettséget (a kisebbségi jogok tiszteletben tartása az Európa Tanácsba való felvétel kritériumaként szerepelt, valamint az európai államok és szervezetek ösztönöztek a jószomszédi viszonyt elősegítő kétoldalú szerződések, alapszerződések megkötésére is, amely egyezmények fontos elemeit képezik a nemzeti és etnikai kisebbségek védelmét szolgáló, sok esetben csupán *soft law* jellegű szabályok).³¹¹

3.1.2.2. A véleménynyilvánítás szabadsága és az anyanyelv használatához való jog

A nemzeti kisebbségek védelme ugyanakkor nem korlátozható a kisebbségvédelmi egyezményekre. A médián keresztül történő oktatás és nevelés, – amelyet Antonio Perotti a multikulturális társadalmakban alapvető fontosságúnak tart – valamint a kisebbségek hozzásegítése a tömegkommunikációs eszközökhöz, elősegítheti a kisebbségek jogainak a többségi társadalommal való elfogadtatását.³¹² A jogi eszközöket számba véve megállapítható, hogy a kisebbségek védelmét az 1945 utáni egyetemes nemzetközi jog csupán az egyéni emberi jogok védelmén belül tartja

³⁰⁹ A II. világháborút követően a kisebbségek jogaira való utalás a kétoldalú megállapodásokon kívül csupán a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 27. cikkében lelhető fel, ott is kisebbségekhez tartozó *személyek* jogait határozza meg.

³¹⁰ Lásd: az ENSZ Közgyűlésének 1992. december 18-án elfogadott 47/135. sz. határozatát amely „A nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó *személyek* (kiemelés P. Cs.) jogainak nyilatkozata” címet viseli.

³¹¹ A teljesség igénye nélkül itt kell megemlíteni az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201 (1993) sz. ajánlását, valamint az EBEE 1990. évi koppenhágai nyilatkozatát. A kisebbségvédelem eszközei közül nem hagyható természetesen figyelmen kívül az Európa Tanács keretén belül született Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája, vagy a Nemzeti Kisebbségek Védelmének Európai Keretegyezménye, amelyek nemzetközi szerződésként valódi kötelezettségeket rónak a részes államokra.

³¹² PEROTTI, Antonio: *Plaidoyer pour l'interculturel*. Az Európa Tanács kiadványa, Strasbourg, 1994, 114. o.

megvalósíthatónak. Az egyéni emberi jogvédelem területén kell tehát keresnünk azokat az eseteket, amelyek érintik a kisebbségek jogait (olykor általuk kollektívnek minősített jogokat is). Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlata jó néhány olyan esetet ismer, amikor a hátrányos megkülönböztetés kapcsán (például *Belga nyelvi-ügy*) a kisebbségek jogai is szóba kerülhettek, ugyanakkor e kérdések mindig közvetetten, más jogok védelme kapcsán merültek fel.³¹³ Ilyen jogok a szólás, a véleménynyilvánítás vagy a gyülekezés szabadsága, amelyek korlátozása bizonyos földrajzi-történelmi helyzetekben különösen súlyosan érintheti a „kisebbséghez tartozó személyeket”. Az Emberi Jogok Európai Bíróságához napjaink etnikai konfliktusaival kapcsolatosan beérkezett kérelmek közül több is kiragadható, de különös figyelmet érdemelnek azok, amelyek benyújtói jogaik Törökország általi megsértését sérelmezték a Bíróság előtt. Ezen ügyek hátterében gyakran állnak olyan állami intézkedések, amelyek az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10., a véleménynyilvánítás szabadságát biztosító cikkelyében biztosított jogokkal kapcsolatosak. Az Európai Unió tagságra pályázó Törökország súlyos emberi jogi problémák terhét cipeli, amelyek egy része az ország keleti részén élő kurd lakosság elleni fegyveres akciók, valamint igazságszolgáltatási aktusok következménye. (Jóllehet, az utóbbi években a török állam komoly erőfeszítéseket tett az emberi jogok szigorúbb betartása érdekében, a Bíróság az Európa Tanács és az Európai Unió által is szorgalmazott³¹⁴ 2001. évi alkotmánymódosítások³¹⁵ ellenére gyakran hoz az országgal szemben elmarasztaló ítéletet.) Általában is elmondható, hogy az államok, eljárásuk során gyakran nyúlnak a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozásának eszközéhez,

³¹³ Az általános diszkrimináció-tilalom a még hatályba nem lépett 12. Kiegészítő jegyzőkönyvben került megfogalmazásra.

³¹⁴ Lásd: az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1256 (2001). számú határozatát, az Európai Unió Tanácsának 2001. március 8-i, 2001/235/CE sz. határozatát, (*Európai Unió Hivatalos Lapja* 2001/03/24, L 085. szám, 0013-0023. old), valamint a Bizottság COM(2001) 700 final-SEC(2001) 1756; és COM(2002) 700 final-SEC(2002) 1412. sz. jelentéseit.

³¹⁵ Törökország nem utolsó sorban az Európai Unióhoz való csatlakozás követelményeként jogharmonizációs programja keretében 2001-ben több, a kisebbségek jogait is érintő jogszabályt módosított, köztük az Alkotmányt, az oktatásról, illetve a médiákról szóló törvényeket. Az Alkotmánynak a török kormány által kiadott francia és angol nyelvű fordítását lásd a: <http://www.byegm.gov.tr>, kommentárját LECLERC, Jacques: „*Turquie*” in: *L'aménagement linguistique dans le monde*, Québec, TLFQ, Université Laval, 2003. október 29, <http://www.tlfq.ulaval.ca/axl/asia/turquie.htm>, (2003. december 11). c. honlapon.

amely egy jogaiért vagy jogi elismeréséért küzdő kisebbség (illetve tagjai) számára adott esetben súlyos szankciót jelenthet. A hozzávetőlegesen 10-12 millió fős kurd nemzetiségű lakosság kollektív jogait Törökország nem ismeri el, a kisebbségeket érintő egyéni jogok kiterjesztésére a már említett alkotmánymódosítás, valamint a folyamatban lévő jogharmonizáció során napjainkban kerül sor, amelynek keretében ma már elvi lehetőség nyílik a magánéletben, – és korlátozott módon – az oktatásban történő nyelvhasználatra,³¹⁶ valamint egyes sajtótermékek, vagy művészeti kiadványok kisebbségi nyelven történő kiadására.³¹⁷ (A török nyelvi jogokat illetően említésre méltó az 1983. október 19-i 2932. sz. törvény 3. cikkelye (1) bekezdése, amelynek értelmében „*A török állampolgárok anyanyelve a török.*” A (2) bekezdés szerint „*Tilos a törökön kívül más nyelv anyanyelvkénti használata...*”³¹⁸ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a 2001. évi alkotmánymódosításokat követően is hatályos az Alkotmány 42. cikkelyének (9) bekezdése, amely kimondja: „*A török állampolgárok számára anyanyelvként nem oktatható más nyelv, mint a török...*”³¹⁹, a kurd nyelvet azonban a reform óta oktathatják. Az 1983. október 19-i 2932. sz. törvény 2. cikkelye értelmében az oktatásban, a tudományos kutatás területén és a közintézmények kiadványaiban használhatók a Törökország által elismert államok első hivatalos nyelvén kívüli nyelvek is, (ezt egyébként a hivatkozott törvény alapesete tiltja...) amennyiben olyan nemzetközi szerződés rendelkezik efelől, amelynek Törökország részes állama.³²⁰)

Az országban zajló kisebbségi konfliktus (amelynek során a kelet-törökországi területeken rendkívüli állapot kihirdetésére is sor került) hatásai túlmutatnak Törökország területén, a szélsőséges csoportok (napjainkra már egyre ritkább) akciói a nemzetközi biztonságra is veszélyt jelentenek. A kisebbségvédelem hiánya, illetve a kisebbségek létének tagadása tehát bizonyos esetekben forrása lehet a nemzetközi

³¹⁶ 2002. augusztusától engedélyezett az iskolákban a kurd nyelv oktatása. A külföldi nyelvek oktatásáról szóló törvény módosítása lehetővé teszi, hogy olyan nyelven is tartsanak különórákat, amelyet a török állampolgárok a mindennapi életben hagyományosan használnak. A kérdésről bővebben lásd: A török kormány a jogharmonizációról kiadott hírlevelét, <http://www.byegm.gov.tr/on-sayfa/uyum/uyum-inglizce-59hukumet.htm> (2004. január 24.), valamint: LECLERC, Jacques: *i. m.* 7. 3. pont.

³¹⁷ Ennek feltételeiről és gyakorlatáról lásd: LECLERC, Jacques: *i. m.* 6. 2. pont.

³¹⁸ Lásd: LECLERC, Jacques: *i. m.* 6. 3. pont.

³¹⁹ A Török Köztársaság Alkotmánya, 42. cikk, (9) bek. <http://www.byegm.gov.tr> (2004. január 24.)

³²⁰ Lásd: LECLERC, Jacques: *i. m.* 6. 3. pont.

terrorizmusnak, amennyiben az említett csoportok radikalizálódnak. A probléma megoldását kereshetnék a kollektív kisebbségi jogok kiterjesztésének területén is, ám a török állam felfogását és jogrendszerét ismerve minderre igen kevés az esély, annál is inkább, mivel – amint már fent említésre került – nincs sem kötelező szabály, sem nagyhatalmi gyakorlat a nemzeti kisebbségek kollektív jogainak elismerésére nézve. Az uniós csatlakozás feltételeinek teljesítése mellett ugyanakkor az Európa Tanács által, a demokratikus folyamatok elősegítése érdekében támasztott ajánlások között szerepel az európai kisebbségvédelmi eszközök ratifikációja,³²¹ amely lényeges elmozdulást jelenthetne a kisebbségek elismerése felé, amennyiben Törökország ratifikálná azokat. Mindebből az következik, hogy a kisebbségek jogainak védelmét, és ezen keresztül a nemzetközi biztonságra veszélyt jelentő helyzetek megoldását az egyéni emberi jogok terén is keresnünk kell.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének kontrollmechanizmusát ellátó Emberi Jogok Európai Bírósága előtti ügyeket vizsgálva levonható a következtetés, amely szerint a kisebbségek elleni hátrányos megkülönböztetés gyakran az egyéni emberi jogok, mint például a szólás vagy a véleménynyilvánítás szabadsága sérelmének köntösében jelenik meg, ezáltal a Bíróságnak az említett tárgykörben hozott elmarasztaló ítéletei következményeként esetlegesen megvalósuló állami gyakorlat- vagy jogszabály-változtatások nem csupán az Egyezmény betartásának és betartatásának sikerességét bizonyíthatják, de fontos lépéseket jelenthetnek a kisebbséghez tartozó személyek jogainak biztosítása, illetve a kisebbségek elismerése felé is. A Bíróságnak az Egyezmény 10. cikkelyével kapcsolatos ítélkezési gyakorlata bőségesen kínál olyan eseteket, amelyek a fentiek alátámasztására szolgálnak.

³²¹ Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1256 (2001) sz. határozata 16. bekezdésének l) pontjában a török hatóságok számára ajánlásként fogalmazta meg a Nemzeti Kisebbségek Védelmének Európai Keretegyezményében, valamint a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájában megfogalmazott elvek megvizsgálását az említett egyezmények aláírása és ratifikálása céljából, valamint abból a célból, hogy alkalmazzák a bennük megfogalmazott elveket a különféle Törökországban élő etnikai csoportokat illetően.

3.1.2.3. A „szeparatista propaganda” és a véleménynyilvánítás szabadsága

A közelmúltban született ítéletek közül részletesebb említést érdemel a Bíróság *Kizilyaprak c. Törökország ügyben*³²² hozott ítélete, amelyben a panaszost, aki egy kiadványtulajdonosa, hat hónapi börtönbüntetésre, valamint 50 000 000 török líra pénzbüntetésre ítélte a török „Állambiztonsági Bíróság” (sic!) szeparatista propaganda kifejtése miatt, amelyet egy az ország délkeleti részén (kurdok által lakott területen) szolgált fiatal katona emlékiratainak kiadásával követett el.³²³ A kiadványban többek között szó esik a katonák által a polgári lakosság (az Állambiztonsági Bíróság hivatalos szóhasználata szerint *kurd származású állampolgárok*) ellen elkövetett gyilkosságokról és erőszakos cselekményekről, amelyeket a szerző náci módszerként nevezett meg³²⁴, valamint egy „politikai mozgalom (PKK)³²⁵ elleni háborúról” amelyet a hadsereg szerint „szeparatistának” és „banditának”³²⁶ minősített személyek ellen vívtak. A bíróság szerint a törvényben meghatározott, a Törökország területi épsége elleni *szeparatista propaganda* fogalmát kimerítette, hogy a kiadvány a nevezett területen élő népet, amelyet Törökországhoz állampolgári kötelék fűz, kurdnak minősítette, valamint a PKK akcióit *nemzeti küzdelemnek* nevezte. A strasbourgi Bíróság ítélete szerint nem kétséges, hogy az említett kiadvány nem „semleges” leírása az eseményeknek, érzelmi elemekkel fűtött, a török hadsereget igen negatív színben tünteti fel, és éles hangú kritikát fogalmaz meg a török szervek tevékenységével szemben, ugyanakkor nem uszít erőszakra, fegyveres ellenállásra, sem pedig felkelésre. A szerző maga is kifejti, hogy a leírtakkal nem azt akarta kifejezni, hogy a „PKK tagjainak igaza van”³²⁷. A Bíróság álláspontja szerint, még ha a török bíróságnak a szeparatista propagandát illető megállapítása helytálló is lenne, nem lehetne olyannak ítélni, mint amely önmagában igazolná a panaszos véleménynyilvánítási szabadságához fűződő jogába való beavatkozást. Következésképpen a panaszos elítélése az elérni

³²² CEDH, *Kizilyaprak c. Törökország ügy*, 2003. október 2-i ítélet.

³²³ A kiadott mű címe: *„Abogyan a kurd nép ellen harcoltunk! – Egy katona emlékiratai”*. A kiadó előszavában a „török Kurdistan” kifejezést használta.

³²⁴ *Ítélet*, 10-12. bek.

³²⁵ Kurd Munkáspárt.

³²⁶ *Ítélet*, 16. bek.

³²⁷ *Ítélet*, 39. bek.

kívánt cél tekintetében aránytalannak bizonyult, nem volt megállapítható a beavatkozás „szükségessége egy demokratikus társadalomban”, tehát megvalósult az Egyezmény 10. cikkének sérelme. Az ún. „szeparatista propaganda” vádja gyakran fordul elő a török bíróságok előtti ügyekben, főként olyan esetekben, amelyekben a vádlottak (általában sajtótermék útján) a kurd nép önrendelkezési jogára vagy az önálló kurd államra utalnak, mind a belső, mind a strasbourgi Bíróság előtti érvelésükben a véleménynyilvánítás szabadságára hivatkozva.

A *Caralan c. Törökország ügy*³²⁸ panaszosa egy kiadóvállalat fő részvényese és kiadója volt, akit a törvényen kívül helyezett Török Forradalmi Kommunista Párt konferencia-anyagának kiadása miatt ítétek 5 hónapi szabadságvesztés-büntetésre. Ebben az esetben a török Állambiztonsági Bíróság a terrorizmus elleni törvény rendelkezéseire hivatkozva hozta meg ítéletét, amely szerint a panaszos az állam területi integritása elleni szeparatista propagandát fejtett ki, valamint terrorszervezetet népszerűsített. A török bíróság szerint a könyvben a Törökország keleti részén fekvő „*Kurdisztán*”-ra történt utalás, valamint a kiadvány a következő mondatot tartalmazta: „*A kurd nemzetnek joga van az önrendelkezésre, ebből következően pedig önálló állam megalakítására.*” Az ügyben a strasbourgi Bíróságnak nem volt lehetősége álláspontjának kifejtésére, ugyanis a kormány és a panaszos között békés megegyezés született, bizonyítékul szolgálva arra, hogy Törökország jelenlegi kormányai – jóllehet az ország jogrendszere és igazságszolgáltatása nem mindenütt van összhangban az Emberi Jogok Európai Egyezményének szellemével – nem viszonyulnak ellenségesen az Egyezményben foglalt jogok biztosításának kötelezettségéhez. Megjegyzendő, hogy az Egyezmény előkészítő anyagaiban is hangsúlyozásra került, hogy a területi integritás érdeke nem engedi meg a nemzeti kisebbségek demokratikus úton történő, politikai céljaik elérését célzó véleménynyilvánítási szabadságának semmilyen korlátozását.³²⁹

³²⁸ CEDH, *Caralan c. Törökország ügy*, 2003. szeptember 25-i ítélet.

³²⁹ HILLGRUBER, Christian: *i. m.* 49. o.

3.1.2.4. Kisebbségi autonómia és a véleménynyilvánítás szabadsága

A kisebbségi kérdéseket tárgyaló közép- vagy kelet-európai jogász számára nem jelent meglepetést, hogy a nyugat-európai, a kisebbségek jogait csupán egyéni emberi jogként elismerő felfogás a nemzet fogalmát az állampolgárával azonosítja,³³⁰ nem tévén különbséget a mi felfogásunk szerint oly egyértelműen elkülöníthető fogalmak között. Mindezek tudatában nem meglepő a török jogrendszernek a török nemzet fogalmáról alkotott felfogása. A *Török Szocialista Párt és mások c. Törökország ügyben*³³¹ a kérelmezők – a párt alapító tagjai – a szervezet feloszlását sérelmezték, amelyet a török Alkotmánybíróság a területi integritás és a nemzet egysége veszélyeztetése miatt foganatosított (ti. a program ellentétben állt a fent nevezett elvekkel, és az alapokmány tartalmazott utalást a nemzeti felszabadító mozgalmakra is). A török Alkotmánybíróság indoklásában megnyilatkozott a „török nemzet” fogalmáról, amelyet az alkotmány értelmében a következőképpen értelmezett: „Mindazon személyeket, akik a Török Köztársaságot alkotják, *török nemzetnek* nevezik.”³³² (...) „A nemzetet alkotó etnikai csoportok nem oszlanak többségre és kisebbségre.”³³³ Az Alkotmánybíróság mindezt az általános diszkrimináció-tilalommal támasztja alá (hasonlóan a francia Conseil constitutionnel érveléséhez, amely szerint – mint fentebb láthattuk – a francia alkotmány nem enged meg semmiféle megkülönböztetést, amely az etnikai, faji származás alapján tenne különbséget a francia állampolgárok között). Kifejtette továbbá azt is, hogy az alkotmány nem tagadja meg a kurdok identitáshoz való jogát, a kurd eredetű állampolgárokat semmi nem akadályozza identitásuk kifejezésében, ui. a magánéletben, a munkahelyen és az írott sajtóban, valamint a művészetek terén használhatják a kurd nyelvet. Megjegyzendő, hogy mindez valóban jelentős előrelépés volt az elmúlt évtizedek gyakorlatához képest. A Lausanne-i Szerződést idézve ugyanakkor azt is megjegyezte: „Az eltérő nyelv vagy eredet nem elégséges ahhoz, hogy egy

³³⁰ Lásd: például a francia *nationalité* és a *citoyenneté* fogalmának elhatárolását, amely szerint az előbbi *állampolgárságot*, az utóbbi, egy szóval le nem fordíthatóan az *állampolgári jogok*-at jelenti.

³³¹ CEDH, *Török Szocialista Párt és mások c. Törökország ügy*, 2003. november 13-i ítélet.

³³² *Ítélet*, 15. bek.

³³³ *Uo.*

*csoport számára a „kisebbség” minősítést megadják.*³³⁴ (E megállapítással kapcsolatban lényegesnek tartom megjegyezni, hogy az Alkotmánybíróság által képviselt, és a fentiekben vázolt álláspont megjelent az EBESZ 1991. július 19-i genfi szakértői értekezletének záródokumentumában is...) A vád és az ítélet szerint a párt függetlenségi harcra hívott fel, és ez az attitűdje a terrorista csoportokéhoz hasonló, amely erőszakra mozgósít. Az Alkotmánybíróság idézte még a Párizsi Chartát az Új Európáért, amely elítélte a rasszizmust, az etnikai eredetű gyűlöletet és a terrorizmust; valamint a Helsinki záróokmányt, amely a határok sérthetetlensége és a területi integritás tiszteletben tartását hangsúlyozta. A hivatkozott belső jog a török Alkotmánynak a nemzet és az ország területének egységére utaló cikke³³⁵ mellett a politikai pártokról szóló törvény paragrafusait is idézte, amely többek között a következőket tartalmazza: *„A politikai pártok a) nem állíthatják, hogy Törökország területén nemzeti vagy vallási, kulturális vagy hitvallási, faji vagy nyelvi különbözőségen alapuló kisebbségek léteznek, b) nem lehet céljuk, és nem folytathatnak olyan tevékenységet, amely arra irányul, hogy a Török Köztársaság területén a török nyelvtől és kultúrától eltérő nyelv és kultúra védelme, fejlesztése és terjesztése által kisebbségek létrehozásával aláássa a nemzeti egységet.*³³⁶ A kérelmező a strasbourgi Bíróság előtt nem hivatkozott az Emberi Jogok Európai Egyezménye diszkriminációt tiltó cikkére, csupán a 11., a gyülekezés és az egyesülés szabadságát kimondó cikk sérelmét panaszolta. Az ítéletnek a kisebbségi jogokkal, sőt az önrendelkezéssel és az autonómiával kapcsolatosan lényeges mondanivalója lehet számunkra. A Bíróság szerint a párt programja, amely az önrendelkezést is említette, a szövegkörnyezetben nem bátorít a Törökországtól való elszakadásra. Az ítéletnek – álláspontom szerint – leglényegesebb megállapítása, amelynek során a Bíróság kimondta: *„Az a tény, hogy egy ilyen politikai tervezet (ti.*

³³⁴ Mindazonáltal a hivatkozott Lausanne-i Szerződés - amelynek 37. cikke szerint Törökország elismerte a szerződésnek az Alkotmánnyal való egyenrangúságát – 39. cikke szerint nem lehet megszorításokat alkalmazni a török állampolgárok szabad nyelvhasználatát illetően a magánélet, a kereskedelem, a vallás, a sajtó, bármilyen természetű publikáció, vagy a nyilvános gyűlések területén. Lásd: LECLERC, Jacques: *i. m.* 6. 1. pont.

³³⁵ A török Alkotmány 3. cikke szerint „A Török Állam területével és nemzetével, egy, oszthatatlan egységet alkot. (...)” Lásd: <http://www.byegm.gov.tr> .

³³⁶ A politikai pártok alapszabályáról szóló 1983. április 24-i 2820. sz. törvény, 81. cikk. Lásd: LECLERC, Jacques: *i. m.* 6. 3. pont.

autonómia) a török állam jelenlegi elveivel és felépítésével összeférhetetlennek tűnik, nem teszi azt a demokratikus szabályokkal ellentétessé.”³³⁷

Közép-Európa mai – elsősorban a határokon túli magyarságot érintő – romániai eseményeit szemlélve a strasbourgi Bíróság fenti megállapításának jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni.³³⁸

A Bíróságnak a *Török Szocialista Párt ügyében* hozott ítéletében kifejtettek szerint „A demokrácia lényegét képezi a különböző politikai tervek előterjesztése és megvitatása, még azoké is, amelyek újra felvetik egy állam aktuális szervezetének kérdéseit, feltéve, hogy nem célozzák magának a demokráciának a veszélyeztetését”.³³⁹ (Ami a török Alkotmánybíróság által említett terrorizmust illeti, a strasbourgi bírák szerint az ügynek nem voltak olyan elemei, amelyek a működését meg sem kezdő, de már betiltott párt felelősségét alapozta volna meg a törökországi terrorizmust illetően. A Bíróság végül az Egyezmény 11. cikkébe ütközőnek minősítette az Alkotmánybíróságnak a pártot feloszlató döntését, amely aránytalan volt az elérni kívánt cél tekintetében, ennél fogva nem minősült "szükségesnek egy demokratikus társadalomban".)

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10 cikkében biztosított véleménynyilvánítási szabadság, és a kisebbségek jogai közti kapcsolat a Bíróság *Karkin c. Törökország ügyben* 2003. szeptember 23-án hozott ítéletében is nyomon követhető. Az ügy alapját képező belső jogi eljárásban a panaszost, aki egy szakszervezet titkára volt, 1 éves szabadságvesztésre, valamint pénzbüntetésre ítélték egy kurd ünnepen

³³⁷ CEDH, *Török Szocialista Párt és mások c. Törökország ügy*, 2003. november 13-i ítélet, 43. bek.

³³⁸ Az autonómiája kivívását törvényes úton elérni kívánó Székely Nemzeti Tanács autonómia-tervezetét a Román Védelmi Tanács 2004. január 21-én nem csupán alkotmányellenesnek, és az állam területi integritását sértőnek, de a demokrácia és az európai jogelvekkel is ellentétesnek nyilvánította. Lásd: SZÜSZER-NAGY Róbert, Fölösleges riadalom című cikkét a *Hargita Népe* 2004. (XVI. évf) január 23-i számában <http://www.hhrf.org/hargitanepe/2004/jan/hn040123.htm> (2004.január 23.) Kérdés, hogy a Védelmi Tanács alkotmány-értelmezése mennyire tekinthető hitelesnek, az alkotmányok hiteles értelmezése az európai államok többségében valamely legfelsőbb bíróság, vagy az Alkotmánybíróság jogkörébe tartozik. A testület nem bírói, vagy igazságszolgáltatási fórum, újabb kérdés ugyanakkor, hogy a román Alkotmánybíróság – amely elé a jelek szerint minden bizonnyal végül ez a probléma is eljut – az Emberi Jogok Európai Bíróságához hasonló álláspontot foglal-e majd el a magyarság autonómiáját illetően.

³³⁹ CEDH, *Török Szocialista Párt és mások c. Törökország ügy*, 2003. november 13-i ítélet, 43. bek.

elmondott beszéde miatt. A vád jelen esetben is gyűlöletre és ellenségeskedésre való izgatás, emellett *társadalmi osztályal szembeni, valamint faji diszkrimináció* volt. A török bíróság a panaszosnak az Egyezmény 10. cikkében foglalt jogaiba történő beavatkozást a *nemzetbiztonság, a közbiztonság, illetve a területi integritás* veszélyeztetésével indokolta, amelyet a Bíróság is elismert. A kérdéses beszédben a panaszos összefüggést teremtett a mitológia és az aktuális politika között, szolidaritást vállalva a kurd néppel. Beszédében a kapitalista osztályt a kurd nép elleni jogtalanságok és gyilkosságok fő okozójaként nevezte meg, a munkásokat, valamint a "kizsákmányoltakat" a kapitalizmussal való szembenállásra buzdította, egy mitológiai hőshöz hasonlítva őket. A Bíróság ítélete szerint „*az a tény, hogy egy ilyen politikai beszéd a nemzeti jogszabályokkal összeegyeztethetetlennek minősülhet, nem teszi azt a demokratikus szabályokkal ellentétessé*”.³⁴⁰ A beszéd nem ösztönzött sem erőszakra, sem fegyveres ellenállásra vagy felkelésre. Mindemellett egy békés ünnepségen hangzott el Ankarában, távol a konfliktusok által érintett területtől. A Bíróság végül megállapította: A beavatkozás *nem minősült szükségesnek egy demokratikus társadalomban*, a büntetés aránytalan volt, következésképpen sérültek a panaszosnak az Egyezmény 10. cikkelye által védett jogai. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának az idézett, Törökországgal szemben hozott ítéletek illeszkednek ahhoz, a *Handyside-ügyben* megfogalmazott, és hosszú ideje követett joggyakorlathoz, amely az Egyezménnyel összeegyeztethetőnek tartja „*az államra vagy a népesség valamely részére nézve sértő, megbotránkoztató vagy nyugatalanító*” információk vagy eszmék terjesztésének szabadságát.³⁴¹ Christian Hillgruber szerint a *Handyside-ügyben* született ítélet, még ha más kontextusban fogalmazódott is meg, az autonómiát, sőt a szeparatista propagandát hirdető politikai vélemények kifejezésének jogát is elismeri abban az esetben, ha az nem hív fel erőszak alkalmazására.³⁴²

Megállapítható ugyanakkor, hogy Törökország eredményes erőfeszítéseket tett az emberi jogok, köztük a nyelvi jogok elismerése terén, a 2002. évi alkotmányreformnak köszönhetően úgy tűnik, elismerésre került a kurdok, mint saját nyelvvel rendelkező

³⁴⁰ CEDH, *Karkin c. Törökország ügy*, 2003. szeptember 23-i ítélet, 36. bek.

³⁴¹ CEDH, *Handyside c. Egyesült Királyság ügy*, 49. bek.

³⁴² HILLGRUBER, Christian: *i. m.* 47. o.

közösség létezése.³⁴³ A török állam politikáját véleménynyilvánítás szabadsága terén az Egyezmény 1954. évi ratifikációja óta folyamatos, a jogok egyre szélesebb körű elismerése felé tett, kezdetben óvatos, de mára lendületesnek mondható lépések jellemzik, amelynek során az – Egyezmény előkészítő anyagaiban megtalálható javaslatuk szerint – a *szélsőséges propaganda tilalma* Egyezménybe foglalásának javaslatától mára eljutottak a fent említett 2002. évi reformokig. (A 10. cikkben említett *területi sérthetlenségre* utaló, a véleménynyilvánítás jogának korlátozását lehetővé tevő klauzula török javaslatra került az Egyezménybe.)³⁴⁴ Ibrahim Özden Kaboglu, az isztanbuli Marmara Egyetem professzora szerint Törökországban szükségesnek tűnik a kiegyezés a pluralizmus és az állam oszthatatlanságának elmélete között, mivel a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása a várttal ellentétes hatásokat is kiválthat.³⁴⁵

A fentiekben vázolt egyéni emberi jogokon keresztül történő „kisebbségvédelem” ugyanakkor csupán kezdetnek minősíthető azon államok esetében, amelyek nem ismerik el a kollektív jogokat. A kisebbségek ugyanis évtizedeken, akár évszázadokon keresztül is kitartanak az őket, mint közösséget megillető – és immár nem precedens nélküli – jogokért folytatott (nem mindig jogszerű eszközökkel megvalósuló) küzdelem mellett. Végző soron a kollektív jogok elismerése vezethet a nemzetközi biztonságot veszélyeztető helyzetek megoldásához, amelynek példáját a magyar politikai (és jogi?) köztudat a dél-tiroli osztrákok, az Åland-szigeteki svédek vagy a katalánok jogainak elismerésében véli megtalálni. E területek kisebbségi lakóinak jogait nemzetközi (államközi) szerződések garantálják, amelyek azonban nem a kisebbségek kollektív jogain alapulnak. Bizonyos kollektív – de nem nemzeti kisebbségi – jogok elismerésének jeleit láthatjuk ugyanakkor az Emberi Jogok Európai Bíróságának

³⁴³ KOVÁCS Péter: *La protection internationale des minorités nationales aux alentours du millénaire*. A. Pedone, Paris, 2005, 42. o.

³⁴⁴ AKILLIOGLU, Tekin: Attitude de la Turquie à l'égard de la Convention Européenne des Droits de l'Homme. In: TAVERNIER, Paul (szerk.): *Quelle Europe pour les droits de l'homme?* Bruylant, Bruxelles, 1996, 194. o.

³⁴⁵ KABOGLU, Ibrahim Özden: La liberté d'expression en Turquie. *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, No. 38. 1999. április 1, 376. o.

legújabb, a vallási- etnikai közösségek autonómiájának követelését elismerő ítéleteiben.³⁴⁶

3.1.2.5. Szeparatizmus és sajtótermék betiltása Nyugat-Európában

A területi integritás, a közrend vagy a közbiztonság sajtótermék általi veszélyeztetését illetően nem csupán török példákat találhatunk a strasbourgi joggyakorlat elemzése során. A sajtótermékek bevonására, ill. megjelentetésének, vagy az országba való beengedésének a közrendre, illetve a területi integritás védelmére való hivatkozással történő megakadályozására van joga a francia belügyminiszternek az 1881. évi sajtótörvény felhatalmazása alapján, amelyet gyakorolt is 1988-ban, egy, a baszk terrorizmust jogszerűnek tartó kijelentéseket tartalmazó könyv franciaországi terjesztésének betiltásakor. Jogkörének terjedelmével kapcsolatos kérdések az Emberi Jogok Európai Bírósága napirendjén is szerepeltek, a strasbourgi bírák e kérdésben elfoglalt álláspontját jól szemlélteti az *Ekin egyesület c. Franciaország ügyben* 2001-ben hozott ítélet. A francia belügyminiszter 1988. áprilisában az egyébként a baszk történelemmel foglalkozó, könyv³⁴⁷ terjesztését, értékesítését tiltotta meg az 1881. évi francia sajtótörvény abban az időszakban hatályos 14. cikkelye alapján, mivel álláspontja szerint a kiadvány terjesztése – amelynek utolsó, politikai jellegű fejezetét a baszk felszabadítási mozgalom szerkesztette – „szeparatizmusra buzdít, és igazolja az erőszak alkalmazását, és amely a közrendre veszélyt előidéző természetű”³⁴⁸ volt. Az első fokon eljáró *Tribunal administratif* (közigazgatási bíróság) ítélete szerint a könyvben

³⁴⁶ „A vallási közösségek autonómiája a pluralizmus elengedhetetlen feltétele egy demokratikus társadalomban” CEDH, *Hassan és Tchaouch c. Bulgária ügy*, 2000. október 26-i ítélet, 62. bek.; „A Bíróság megismétli, hogy az a tény, hogy a személyek egy csoportja autonómiát követel, vagy akár egy ország valamely területének elszakadását igényli, – és amely ezzel alapvető alkotmány- és területváltozást követel meg – nem igazolja szükségzerűen egyesülésük betiltását. Területi változások követelése beszédekben és tüntetéseken automatikusan nem értelmezhető az állam területi egységét és nemzetbiztonságát fenyegető veszélyként.” CEDH, *Stankov és Ilinden egyesült macedón szervezet c. Bulgária ügy*, 2001. október 2-i ítélet, 97. bek.

³⁴⁷ A spanyol, francia, angol és baszk nyelven megjelent és Spanyolországban kiadott könyv francia címe „*Euskadi en guerre*” („Baszkföld háborúban”) volt.

³⁴⁸ CEDH, *Ekin egyesület c. Franciaország ügy*, 2001. július 17-i ítélet, 13. bek.

megjelent: „a spanyol állami erők igazolja az ETA terrorszervezet arányos erőszakos válaszáat” kijelentés veszélyt jelenthetett a közrendre, ezért a belügyminiszter a könyvet betiltó rendeletében nem követett el jogsértést. A felhatalmazást adó francia sajtótörvényt a fellebbezési eljárásban a *Conseil d'État* (Államtanács) ugyan nem tartotta az Egyezménybe ütközőnek,³⁴⁹ de a sajtótermék betiltására vonatkozó miniszteri rendeletet megsemmisítette, nem látva esélyét a közrend veszélyeztetésének, és a két védett jog közül jelen esetben a sajtó szabadságát látta olyannak, amely a közrend és az állam területi egysége védelme felett áll. Az Emberi Jogok Európai Bírósága hasonlóképpen döntött, álláspontja szerint a kiadvány tartalma nem jelentett veszélyt a közrendre, nem indokolta tehát a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozását.³⁵⁰ Mindezek mellett ugyanakkor megerősítette, hogy a szeparatizmus és a közrend veszélyeztetése esetén alkalmazott, törvény által előírt szankciók legitim, jogos célt követhetnek, alkalmazásukat tehát nem tartja az Egyezménybe ütközőnek.³⁵¹ A nemzetbiztonság és a véleménynyilvánítás szabadsága nincsenek feltétlenül kibékíthetetlen ellentétben egymással, fejtette ki Sandra Coliver, aki szerint a véleménynyilvánítás szabadsága a kormányok ellenőrzéséhez járulhat hozzá, a nemzetbiztonság ugyanakkor előfeltétele az emberi jogok, köztük a véleménynyilvánítás szabadsága élvezetének.³⁵²

A kisebbségvédelem és a véleménynyilvánítás szabadságának értékeléseként megállapítható, hogy a nemzeti kisebbségek védelme, a nemzetközi biztonság és a véleménynyilvánítás szabadsága csupán látszólag egymástól igen távol eső jogterületek, hiszen első látásra a kisebbségvédelem és a nemzetközi biztonság között található mindössze összefüggés, amennyiben a kisebbségi konfliktusok eskalálódnak. A kisebbségvédelem XX. századi történetét vizsgálva azonban arra a következtetésre

³⁴⁹ A francia Államtanács, a *Conseil d'État* joggyakorlata szerint a polgármesterek is rendelkeznek a közrend és a közbiztonság védelme érdekében a sajtót korlátozó jogosultságokkal. (CEDH, *Ekin egyesület c. Franciaország ügy*, 2001. július 17-i ítélet, 22. bek.) Az Egyezmény belső jogban való érvényesülését és a tagállami bíróságok általi értelmezésének egyes kérdéseit lásd: alább.

³⁵⁰ CEDH, *Ekin egyesület c. Franciaország ügy*, 2001. július 17-i ítélet, 63. bek.

³⁵¹ *Ítélet*, 48. bek.

³⁵² COLIVER, Sandra: Commentary to the Johannesburg Principles on National Security, Freedom of Expression and Access to Information. *Human Rights Quarterly*, Volume 20 Number 1 February 1998, 13. o.

juthatunk, hogy a kollektív jogok elismerése csupán korlátozottan érvényesül, elsősorban saját nemzetrészeit határain kívül tudó közép-kelet-európai országok számára bír különös jelentőséggel, és elsősorban számukra írták (írják) elő a kisebbségvédelmi szabályok betartását. A XX. század közepétől az egyén emberi jogi védelme került előtérbe, amely alapvetően megváltoztatta a kisebbségek jogaihoz való hozzáállást. Az egyén, a „kisebbségekhez tartozó személy” emberi jogainak védelme korlátozottan és közvetetten ugyan, de eszköze lehet a kisebbségvédelemnek, elsősorban az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikkelyében biztosított szabad véleménynyilvánítás jogának biztosítása által. Mindez ugyanakkor csupán kezdeti szakasz lehet a kisebbségek kollektív jogainak elismeréséért folytatott küzdelemben, ugyanis a tapasztalatok szerint a nemzetközi békét többé nem fenyegető kisebbségi konfliktusok általában a kollektív jogok elismerésének köszönhetőek. Flachbarth Ernő – akit egykori tanítványa Gál Gyula a két világháború közötti nemzetközi kisebbségvédelmi rendszer legkiválóbb magyar szakértőjeként mutat be³⁵³ – egy 1937-ben született tanulmányában tett megállapítása szerint: „A kisebbségi kérdés tehát akkor sem vesztené el az időszerűségét és nem is fogja elveszíteni mindaddig, amíg azokat a bevált módszereket, amelyekkel a vallási kérdést megoldani sikerült, nevezetesen az *autonómia módszerét* a nemzeti kisebbségek problémájára nem alkalmazzák.”³⁵⁴ E megállapítást erősíti meg a Bíróság korábban idézett, a *Hassan és Tchaouch ügyben* született, vallási autonómia kérdésében hozott döntése.³⁵⁵ Egyetérthetünk William Kymlicka megállapításával, aki a nemzeti kisebbségek autonómiájukért folytatott küzdelmét áttekintve arra a következtetésre jutott, hogy a modern államok mára felhagytak a XIX. századi gyökerű közvetlen asszimilációs politikájukkal, és fokozatosan elismerik a valóságot, nevezetesen, hogy maguk is többnemzetiségű államok. Mindezt ugyanakkor lassú és fájdalmas folyamatként vetíti előre, amelynek következményeként viszont újra előtérbe kerül a többnyelvűség, valamint a kisebbségi

³⁵³ GÁL Gyula: Flachbarth Ernő, a tudós és professzor. In: SZABÓ Marcel (szerk.): *Emlékkönyv Flachbarth Ernő tiszteletére*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2003. 11. o.

³⁵⁴ FLACHBARTH Ernő: *Individualista és kollektivisták irányzatok a nemzetközi kisebbségi jogban*. Különnyomat a debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem 1936-37. évi Évkönyvéből. Debreceni M. Kir. Tisza István-Tudományegyetemi Nyomda, Debrecen, 1937, 28. o.

³⁵⁵ Lásd fentebb.

autonómia különböző formáinak megjelenése.³⁵⁶ Némi bizalomra ad okot egyúttal az, hogy a „Nyugat legtöbb nemzeti kisebbsége ma lényegesen több autonómiával rendelkezik, mint mondjuk harminc, vagy ötven évvel ezelőt, és kevés nemzeti kisebbség autonómiája csökkent ez alatt az idő alatt.”³⁵⁷

3.1.3. A sajtó és a véleménynyilvánítás szabadsága – „kötelezettségek és felelősség”

A strasbourgi Bíróságnak a véleménynyilvánítás szabadságával (az Egyezmény 10. cikkével) kapcsolatos ítélkezési gyakorlata a 60-as évekig nyúlik vissza, az azóta eltelt időszak alatt született ítéletek némelyike az említett jog gyakorlása és az állam általi korlátozása kérdéseinek sarokkövévé vált.³⁵⁸ Napjaink ítéleteinek jelentőségét az adja, hogy az ügyek számának növekedésével a Bíróság – visszautalva korábbi döntéseire – az Egyezmény egyre pontosabb értelmezését valósítja meg, megkönnyítve (?) ezzel a tagállami bírók Egyezmény-értelmezési tevékenységét.

A 10. cikket érintő ügyek közül kiemelendők, és a magyar ítélkezési gyakorlat számára is tanulsággal szolgálhatnak azon esetek, amelyek során a magánszemélyekkel, az igazságszolgáltatás egyes alkalmazottaival, bírakkal, ügyészekkel, rendőrtisztekkel, politikusokkal szemben elkövetett rágalmozási ügyekben elítélt vagy elmarasztalt panaszos fordult a strasbourgi Bírósághoz, amely ítéleteiben pontosította a 10 cikkely által meghatározott jogok állam általi korlátozásának határait. Az esetjog azonban nem csupán tanulsággal szolgál az állami ítélkezési gyakorlat számára, Louis-Edmond Pettiti bíró 1999-ben megfogalmazott véleménye szerint „*A véleménynyilvánítás*

³⁵⁶ KYMLICKA, William: Identity politics in multination states. In: *State Consolidation and national identity*. Venice Commission, Collection Science and Democracy, No. 38, Council of Europe Publishing, 2005, 49. o.

³⁵⁷ KYMLICKA, Will: Igazságosság és biztonság, a kisebbségi nacionalizmus kezelésének kritériumai nyugaton és keleten. Karnis Andrea fordítása. In: *Fundamentum*, 2001. 3. szám, 8. o

³⁵⁸ Lásd bővebben: MAVI Viktor: *Az Európa Tanács és az embri jogok*. Imre László kiadó, Budapest, 1993; valamint GRÁD András: *Kézikönyv a strasbourgi emberi jogi ítélkezésről*. HVG-ORAC, Budapest, 2000.

szabadságát illetően mostantól fogva az Európa Tanács tagállamaiban az igazságszolgáltatás és a politikai élet viszonyát már nem csupán a nemzeti jog határozza meg, hanem az Emberi Jogok Egyezménye 10. cikkelyével való összhang is.”³⁵⁹ A rágalmazási ügyek tárgyalása előtt szükségesnek tartom a már idézett Pettiti bíró, a párizsi ügyvédi kamara volt elnöke utolsó cikkében megfogalmazott gondolatainak felelevenítését, amelyben a francia jogász a politikusok és a sajtó mai viszonyát értékelte. Eszerint a napjainkra a politikusok egyszerre váltak sebezhetőbbé, ugyanakkor védettebbé is. Sebezhetőbbé, mert a televízió az írott sajtónál tíz- vagy százszor nagyobb közönséghez jut el, és a közvélemény immár nem tanúsít tiszteletet választott képviselői iránt, elfogadja a velük szemben megfogalmazott kritikát. A politikusok emellett védettebbé is váltak, mivel a parlament tagjainak egymás iránti szolidaritása is felerősödött. Pettiti szerint ezt a tendenciát a napjainkra az egyre kevésbé harcos sajtó is erősíti, amely a „politikai korrektség” nevében kíméli mind a hatalmon lévőket, mind az ellenzékét.³⁶⁰ A politikai hatalom gyakorlói is kevésbé agresszívek, mint korábban; kialakult közöttük a „politikailag korrekt” viselkedés stílusa, amely élet veszi a korábbi ellentéteknek. A „békeállapotra való áttérést” segítette az is, hogy a gazdasági kényszer folyamányaként egyfajta közeledés figyelhető meg a politikai jobb- és baloldal között,³⁶¹ így a konfliktus más területekre helyeződött át, mint például a második világháború eseményeinek tagadása, ahol a történész tudományos szabadsága ütközik az emlékezet védelmével.³⁶² Élessé váltak a sajtó és a politika csatái, amelyet a média saját eszközeivel még inkább felfokoz, és az is megfigyelhető, hogy megnőtt a szakadék a jobban informált, az információkat őrző politikusok és az államtitkokat kutató tényfeltáró sajtó között. Pettiti bíró álláspontja szerint napjainkban a parlamenti politizálás visszaszorulása figyelhető meg, valamint annak a sajtó általi, mindinkább karikatúrába illő kritikája, ahol a politikusok a televíziós csatornák színészeivé, az újságírók pedig egyszerű

³⁵⁹ PETTITI, Louis-Edmond: La liberté d’expression, la Convention Européenne des Droits de l’Homme et la vie politique. In: DUPUY, René-Jean (szerk.): *Mélanges en l’honneur de Nicolas Valticos. Droit et justice*. A. Pedone, Paris, 1999, 459. o.

³⁶⁰ *Uo.* 460. o.

³⁶¹ A cikk az 1990-es évek franciaországi politikai helyzetére utal. Lásd: PETTITI, Louis-Edmond: *i. m.* 461. o.

³⁶² *Uo.*

műsorvezetőkkel válnak.³⁶³ Mindemellett bátorítólólag hat a sajtó effajta viselkedésére, hogy a sajtóperekben született elmarasztaló ítéletek a kiadványok igazgatóit, főszerkesztőit csupán alacsony mértékű kártérítési összegekre marasztalják; az Egyesült Királyságot kivéve a kiszabott büntetések nem visszatartó erejűek³⁶⁴, nem riasztják el a szerkesztőket a visszaeséstől, ugyanis a kártérítési, büntetési összeget eleve beszámítják a várható költségekbe, a szenzációs hír közzlése által megnövekedett példányszám következtében elkönnyvelt bevételnövekedés emellett jóval magasabb, mint a per folytán esetlegesen elszenvedhető veszteség. Pettiti még a büntetőjogban érvényesülő ártatlanság véelmét is e folyamatot erősítőnek látta, amely nem akadályozza meg a sajtó féktelenségét, sem a politikusok beavatkozását a „közönséges emberek” magánéletébe.³⁶⁵ Szemléltetésül az *Allenet de Ribemont c. Franciaország ügyet*³⁶⁶ hozta fel, amely jól példázza az effajta visszaéléseket. (Az említett jogeset alapja egy emberölési ügy, amelyben 1976. december 24-én Jean de Broglie francia parlamenti képviselő és volt miniszter a panaszos és üzlettársa, Pierre De Varga-Hirsch lakása előtt vált gyilkosság áldozatává. Utóbbi az áldozat pénzügyi tanácsadója volt, aki de Ribemonttal nagyobb összegű kölcsönt vett fel egy étterem megvásárlása céljából, amelynek keze az áldozat volt. A gyilkosságot követő televíziós sajtótájékoztatón a nyomozás vezetője, Jean Ducret, valamint a szintén jelen levő Michel Poniatowski belügyminiszter a panaszost a tettes büntársának, és egyben de Broglie megölésére való felbujtónak nevezte. Egy másik televíziós csatornán a riporter szerint az ügyben mindenre fény derült, megtalálták a felbujtókat és a tettet is, amelyet Ducret megerősített. A panaszost 1977. január 14-én előzetes letartóztatásba helyezték, majd 1977. március 1-én az ellene emberölésben való bűnrészesség miatt indított eljárást bizonyítékok hiányában megszüntették. A strasbourgi Bíróságon a panaszos az Egyezmény 6.

³⁶³ Uo. PETTITI bíró elméletét támasztja alá az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1506 (2001) sz. ajánlása, amely a *Véleménynyilvánítás- és az információ szabadsága az európai médiákban* címet viseli. Az ajánlás elítéli a „szenzáció-újságírást”, a véleménynyilvánítás szabadságával ellentétesnek tartva a minőségi újságírásnak az említett célok miatti háttérbe szorítását. Lásd: alább.

³⁶⁴ Az addigi legmagasabb kártérítési összeget a *Tolstoy-Miloslavsky-ügy* (CEDH, 1995. július 13-i ítélet.) panaszosára rótták ki Angliában, a Bíróság ítélezési gyakorlatában azóta előfordultak hasonlóan magas kártérítési összegek miatt benyújtott panaszok is, lásd: CEDH, *Pakdemirli c. Törökország ügy*, 2005. február 22-i ítélet; valamint CEDH, *Steel és Morris c. Egyesült Királyság ügy*, 2005. február 15-i ítélet.

³⁶⁵ PETTITI, Louis-Edmond: *i. m.* 460. o.

³⁶⁶ CEDH, *Allenet de Ribemont c. Franciaország ügy*, 1995. január 23-i ítélet.

cikkelye 2. bekezdésében foglalt, az ártatlanság véelmét biztosító joga megsértése miatt indított eljárást³⁶⁷, amelyben sikerrel követelte a nyomozás vezetője és a belügyminiszter nyilatkozatai által számára okozott nem vagyoni kár megtérítését a francia államtól. A 6. cikkely 2. bekezdésének megsértését kimondó ítéletében a Bíróság az ártatlanság véelméhez fűződő jogot az Egyezmény 10. cikkelyében foglaltak fényében értelmezte, amely szerint „A 6. cikkely 2. bekezdése nem akadályozhatja meg a hatóságokat abban, hogy tájékoztassák a közönséget a folyamatban lévő büntetőügyekről, ám mindez azt igényli, hogy a hatóságok a tájékoztatást mindazzal a diszkrécióval és fenntartással adják meg, amelyet az ártatlanság véelme parancsol”³⁶⁸).

Visszatérve Pettiti bíró elméletéhez: a sajtótörvények általános elvei, a bizonyítás szabályai és előírásai, valamint a jóhiszeműség kötelezettsége (különösen az 1881. évi, ma is hatályos francia sajtótörvény) minden állampolgárt köteleznek, a különlegesség pedig a közszereplést vállaló politikusok szerepét illetően említendő, ők ugyanis egyrészt információközlőként, másrészt a sajtó célpontjaként vesznek részt a politikai vitákban. Két tendencia ütközik itt szükségszerűen egymással: Az újságírók sokkal inkább érdeklő a politikusok viselkedése, mint a „közembereké”, következésképpen egyre inkább behatol a magánszférájukba. A politikus ugyanakkor egyre inkább követeli megnyilatkozásai védettségét, ez utóbbi legszembetűnőbb megvalósulása az államfő elleni rágalmozás kriminalizálása egyes jogrendszerekben.³⁶⁹

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikkének 2. bekezdése az 1. bekezdésben biztosított szabadságok biztosítása mellett a „kötelezettségekkel és felelősséggel együtt járó szabadságok gyakorlását”-t említi, lehetővé téve a korlátozást már korábban említett esetekben. A felsorolt szabadságok ugyanakkor az Egyezmény szerint „kötelezettségekkel és felelősséggel” is járnak.³⁷⁰ E kötelezettségeket és felelősséget a

³⁶⁷ Az Egyezmény 6. cikkelye 2. bekezdése a következőképpen rendelkezik: „Minden bűncselekménnyel vádolt személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.”

³⁶⁸ CEDH, *Allenet de Ribemont c. Franciaország* ügy, 1995. január 23-i ítélet, 38. bek.

³⁶⁹ PETTITI, Louis-Edmond: *i. m.* 460. o.

³⁷⁰ Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikkely, 2. bek. Lásd: fentebb.

10. cikk 2. bekezdésének különlegességeként említi Coussirat-Coustère,³⁷¹ aki szerint ez a formula a korlátozások bevezetéseként akár jogilag súlytalan is maradhatott volna, ha a Bíróság nem így rendelkezik. A strasbourgi bírák álláspontja szerint „bárki gyakorolja is a véleménynyilvánítás szabadságát, az »kötelezettségeket és felelősségeket« foglal magában, amelyek terjedelme függ az azt gyakorló személy helyzetétől, és az alkalmazott technikai eljárástól”.³⁷² Coussirat-Coustère szerint a Bíróság a közéletet választotta, amikor nem engedte meg, hogy a kötelezettségek áthágása és a felelősség semmibe vétele a jogoktól való megfosztást vonja maga után, és az Egyezmény 17. cikkében említett joggal való visszaélésnek minősüljön.³⁷³ A véleménynyilvánítás szabadságát deklaráló 10. cikk alkalmazása során felmerülő 17. cikk³⁷⁴ tág értelmezése Anthony Lester szerint a véleménynyilvánítás szabadságának lényegét semmisítené meg a népszerűtlen és szélsőséges politikai nézeteket valló személyek esetében.³⁷⁵ Pierre Lambert 1995-ben írt tanulmányában³⁷⁶ kritikusabban szemlélte a Bíróságnak kötelezettségekkel és a felelősséggel kapcsolatosan képviselt álláspontját, ugyanis amellet, hogy a Bíróság minden egyes, a véleménynyilvánítás szabadságát érintő ítéletében hivatkozott a sajtószabadság gyakorlásához kötődő kötelezettségekre és felelősségekre, nem hagyható figyelmen kívül, hogy az itt megjelenő értékek közötti konfliktus megoldásakor a véleménynyilvánítás szabadságát a becsület és a jó hírnév rovására részesítette előnyben.³⁷⁷ Ez alól egyetlen kivétalként említette a *Barfod c. Dánia ügyet*³⁷⁸, amelyben a strasbourgi bírák egy, a grönlandi bíróság ülnökeit érintő rágalmazási ügyben a tisztviselőket elfogultsággal vádoló panaszost elmarasztaló

³⁷¹ COUSSIRAT-COUSTÈRE, Vincent: Article 10 § 2. In: PETTITI, Louis-Edmond; DECAUX, Emmanuel; IMBERT, Pierre-Henri (szerk.): *i. m.* 410. o.

³⁷² CEDH, *Handyside c. Egyesült Királyság ügy*, 1976. december 7-i ítélet, 49. bek.

³⁷³ COUSSIRAT-COUSTÈRE, Vincent: *i. m.* 410. o.

³⁷⁴ Az Egyezmény 17. cikke a következőképpen rendelkezik: „Az Egyezmény egyetlen rendelkezését sem lehet úgy értelmezni, hogy az bármely állam, csoport, vagy személy számára jogot biztosítana olyan tevékenység folytatására vagy olyan cselekedet végrehajtására, amely az Egyezményben foglalt jogok és szabadságok megsértésére vagy pedig az Egyezményben meghatározottnál nagyobb mértékű korlátozásra irányul.”

³⁷⁵ LESTER, Anthony: *i. m.* 466. o.

³⁷⁶ LAMBERT, Pierre: La liberté de la presse, la protection de la réputation d'autrui et la Convention Européenne des Droits de l'Homme. In: *Liber amicorum Marc-André Eissen*. Bruylant és L.G.D.J, Bruxelles, Paris, 1995, 271. o.

³⁷⁷ LAMBERT, Pierre: *i. m.* 273. o.

³⁷⁸ CEDH, *Barfod c. Dánia ügy*, 1989. február 22-i ítélet, bővebb ismertetését lásd a disszertáció *Az igazságszolgáltatás szereplőit ért rágalmazások* című fejezetében.

dán bírósági ítéletet egyezménykonformnak ismert el.³⁷⁹ A következőkben tárgyalásra kerülő *Lingens* és *Oberschlick ügyben* a Bíróság a politikusokkal szembeni kritika határait határozta meg, akiknek közszereplőként sokkal többet kell elviselniük, mint a nem közszereplőknek. A 10. cikkely 2. bekezdése ugyanakkor „*mások jó hírnevét*” védi, következésképpen a politikusokét is. E védelem előírásainak egyensúlyban kell állniuk a politikai kérdések megvitatásának szabadságával.³⁸⁰ Lambert szerint manapság a sajtószabadságot csupán érdekcsoportok veszélyeztetik, ezzel szemben a jó hírnév, vagy mások jogainak védelme állandó veszélyeknek van kitéve. Ezzel az állásponttal nincs egyedül, „*minden nehézség nélkül elképzelhető*”, – állítja Len Masterman – hogy „*Európában a médiák egyre kevésbé tekinthetők a véleménynyilvánítás szabadsága bástyáinak, mint inkább az érdekcsoportok szolgálatában alkalmazott fegyvereknek*”³⁸¹. A rágalmozási esetekkel kapcsolatos álláspontjának összefoglalásaként Lambert a Bíróságnak a *Barfod c. Dánia ügyében*³⁸² megfogalmazottakat idézte, amely szerint „*óvakodni kell attól, hogy büntetőjogi és más szankcióktól való félelemmel tartsák vissza az állampolgárokat*” az intézmények elleni kritikák megfogalmazásától, valamint a közérdekű kérdések felvetésétől.³⁸³

³⁷⁹ Az ügy részleteit és a kapcsolódó joggyakorlatot lásd alább, a rágalmozási ügyeket részletesen tárgyaló fejezetben.

³⁸⁰ CEDH, *Lingens c. Ausztria ügy*, 1986. július 8-i ítélet, 42. bek; CEDH, *Oberschlick c. Ausztria ügy*, 1991. május 23-i ítélet, 59. bek.

³⁸¹ MASTERMAN, Len: Le développement de l'éducation aux médias dans l'Europe des années 80. Éducation et culture, Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1988, 113. o.

³⁸² CEDH, *Barfod c. Dánia ügy*, 1989. február 22-i ítélet, 29. bek; lásd még: CEDH, *Amihalachioaie c. Moldávia ügy*, 2004. április 20-i ítélet.

³⁸³ LAMBERT, Pierre: *i. m.* 278. o.

3.1.4. Rágalmazási ügyek – a politikusokkal szembeni kritika határai

3.1.4.1. A politikusok múltja...

A strasbourgi Bíróságnak a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos ítélezési gyakorlatának egyik legjelentősebb döntése a *Lingens c. Ausztria ügyben*³⁸⁴ született 1986-ban. Ítéletében a Bíróság először nyilatkozott meg a politikusokkal szembeni kritika határaitól (amelyet kiterjesztően értelmezett)³⁸⁵, valamint a tényállítás és az értékítélet elhatárolásáról a rágalmazási ügyekben.³⁸⁶ Az itt megfogalmazott elveket a magyar Alkotmánybíróság is figyelembe vette a 36/1994. (VI. 24.) sz. AB határozatának meghozatalakor.³⁸⁷ Az ügy alapját képező rágalmazási per a panaszosnak egy, az osztrák sajtóban közzétett cikke miatt indult, amelyben Peter Michael Lingens, a Profil című magazin főszerkesztője lapjának 1975. október 9-i számában Bruno Kreisky távozó kancellárt, egyben az Osztrák Szocialista Párt (SPÖ) elnökét megalkuvónak (opportunistának), és az akkori politikai életben jelen lévő egykori náci cinkostársának nevezte.³⁸⁸ (A cikk megjelenése előtt öt nappal, a törvényhozási választások másnapján Simon Wiesenthal, a Zsidó Dokumentációs Központ vezetője

³⁸⁴ CEDH, *Lingens c. Ausztria ügy*, 1986. július 8-i ítélet.

³⁸⁵ „*Partant, les limites de la critique admissible sont plus larges à l'égard d'un homme politique, visé en cette qualité, que d'un simple particulier: à la différence du second, le premier s'expose inévitablement et consciemment à un contrôle attentif de ses faits et gestes tant par les journalistes que par la masse des citoyens; il doit, par conséquent, montrer une plus grande tolérance.*”, CEDH, *Lingens c. Ausztria ügy*, 1986. július 8-i ítélet, 42. bek.

³⁸⁶ A Bíróság ítéletében foglaltak szerint: „*gondosan különbséget kell tenni tények és értékítéletek között. Ha az előbbieik valósága bizonyítható, az utóbbi pontosságának (hitelességének) bizonyítására nincs szükség.*” CEDH, *Lingens c. Ausztria ügy*, 1986. július 8-i ítélet, 46. bek.

³⁸⁷ A 36/1994. (VI. 24.) AB határozat II/2. pont, 6. bek. szerint: „*A Kormánynak - hatalmi helyzetére tekintettel - önmegtartóztatást kell tanúsítania a büntető felelősségre vonás igénybevételénél, különösen akkor, amikor a nem jogszerű támadás esetén más eszközök is rendelkezésére állnak a megfelelő válaszadáshoz. A demokráciában a kormányzat cselekedetét vagy mulasztását nem csupán a törvényhozó és a bírói hatalom részéről kell alaposan vizsgálni, hanem a sajtó és a közvélemény részéről is. A közszereplést vállaló személyeknek vállalni kell azt is, hogy mind a sajtó, mind pedig a szélesebb közvélemény figyelemmel kíséri minden szavukat és cselekedetüket, így nagyobb türelmet kell tanúsítaniuk a kritikai megnyilvánulásokkal szemben. (Lingens v. Austria, Castells v. Spain, Oberschlick v. Austria, Thorgerirson v. Iceland stb.)*”

³⁸⁸ Az 1975 október 14-i cikkében Kreisky kijelentéseiről a következőképp nyilatkozott. „*Bei einem anderen würde man es wahrscheinlich übelsten Opportunismus nennen*” hozzátéve, hogy Kreisky esete sokkal összetettebb, mivel ő komolyan is gondolta, amit mondott. CEDH, *Lingens c. Ausztria ügy*, 1986. július 8-i ítélet, 12. bek.

egy televíziós vitában Friedrich Peter, az Osztrák Liberális Párt (FPÖ) elnökének – az FPÖ akkor még az SPÖ esetleges koalíciós partnereként jött számításba – múltjával kapcsolatosan hozott nyilvánosságra adatokat, amelyek szerint Friedrich Peter a világháború alatt egy olyan SS gyalogos hadosztályban szolgált, amely Oroszországban a német vonalak mögött polgári személyek ellen tömegmészárlásokat követett el. Peter nem tagadta az SS-egységben eltöltött szolgálatát, ugyanakkor azt bizonygatta, hogy a mészárlásokban nem vett részt.) Kreisky, a műsort követően, miután kizárta a Peter pártjával esetlegesen létrejövő koalíció lehetőségét, a Wiesenthal által képviselt szervezetet és annak módszereit „politikai maffiának”, illetve a „maffia módszereinek” minősítette. A panaszos, Peter Michael Lingens a lapjában megjelent cikkekben elemezte a történeteket, valamint a Harmadik Birodalom fegyveres erőinek szervezeti rendszerét, amely reguláris és speciális egységekből állt, az utóbbiak tagjait nem sorozták, ide a jelentkezés önkéntes volt. Az SS első gyalogos hadosztályának világháborús tevékenységét vizsgálva kitért a tagjaival szemben lefolytatott, majd megszünt büntetőeljárásra is, amellyel kapcsolatban megjegyezte: még ha az érintettet meg is illeti az ártatlanság vélelme, múltja miatt elfogadhatatlan, hogy ő az osztrák politikai élet résztvevője legyen.³⁸⁹ A cikkek megjelenését követően a kancellár feljelentést tett a panaszos ellen, akivel szemben a bécsi tartományi bíróság 1979-ben első fokon rágalmozás miatt pénzbüntetést szabott ki, valamint elrendelte az ítélet közzétételét az említett kifejezések használata miatt, elutasítva Kreisky kancellár kártérítési igényét az újságíró jóhiszeműségére való hivatkozással. Lingens szerint a cikkekben leírtak értékítéletet fejeztek ki, ennél fogva nem ütköztek büntető jogszabályba. Az Emberi Jogok Európai Bírósága – a sikertelen fellebbezések, valamint az Emberi Jogok Európai Bizottsága elfogadhatósági határozatát követően – osztotta a panaszos ezirányú álláspontját, megerősítve azt az elvet, amely szerint értékítéletek esetében a valóság bizonyítása „megvalósíthatatlan, és veszélyezteti magát a véleménynyilvánítás szabadságát is”³⁹⁰, következésképpen az osztrák bíróságok megsértették a kérelmezőnek a 10. cikkelybe foglalt, a véleménynyilvánítás

³⁸⁹ CEDH, *Lingens c. Ausztria ügy*, 1986. július 8-i ítélet, 9-12. bek.

³⁹⁰ *Ítélet*, 46. bek.

szabadságához fűződő jogát, a beavatkozás tehát „nem volt szükséges egy demokratikus társadalomban”, amely aránytalannak minősült az elérni kívánt jogi célhoz (mások jogainak védelme) képest. A. H. Robertson értékelése szerint a politikusok elleni kritika határainak tágításával a *Lingens-ügyben* a Bíróság szakított korábbi, a (szólásszabadság korlátozásával szemben engedékenyebb)³⁹¹ joggyakorlatával.³⁹² Az ügyben felmerült a véleménynyilvánítás jogának más, az Egyezményben biztosított joggal való ütközésének kérdése is, nevezetesen a 8., a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog és a 10. cikkelyben meghatározottak viszonya. Frédéric Sudre megállapítása szerint annak ellenére, hogy az Egyezmény az említett jogok kölcsönös „semlegesítését” célozza azáltal, hogy felruhazza az államokat a véleménynyilvánítás szabadságának a magánélethez való jog védelme érdekében történő korlátozására, világos, hogy az előbbi az utóbbin felülkerekedik.³⁹³ A Bíróság álláspontja szerint Lingens részéről Kreisky politikai kijelentéseinek kritikája hangzott el, ezért a véleménynyilvánítás szabadságát nem lehetett a magánélethez való jog fényében elemezni.³⁹⁴ Az Egyezményhez 10. cikke 1. bekezdésének kommentárját elkészítő Gérard Cohen-Jonathan következtetése szerint a Bíróság jó érzékkel értékelte úgy, hogy az elfogadható kritika határai a politikusokkal szemben tágabbak, mint a magánszemélyek esetében, tehát annak ellenére, hogy a politikust kétségtelenül megilleti a jó hírnév védelme a magánéletén kívül eső területeken, de ez egyensúlyban kell hogy álljon a politikai kérdések szabad megvitathatóságához fűződő érdekekkel.³⁹⁵

A nemzeti szocialista pártokhoz kapcsolódó, illetve irányításuk alatt álló katonai-félkatonai egységek egykori tagjait érintő rágalmozási perek a közép-kelet-európai államok ítélkezési gyakorlatában is megjelentek, amelynek az érintett államoknak az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez való csatlakozása óta egyik lehetséges

³⁹¹ Beszúrás: P. Cs.

³⁹² ROBERTSON, A. H. és MERRILLS, J. G. *Human Rights in Europe, A study of the European Convention on Human Rights*. Manchester University Press, Manchester and New York, 1993, 153. o.

³⁹³ SUDRE, Frédéric: *i. m.* 303. o.

³⁹⁴ *Ítélet*, 38. bek.

³⁹⁵ COHEN-JONATHAN, Gérard: Article 10. In: PETTITI, Louis-Edmond; DECAUX, Emmanuel; IMBERT, Pierre-Henri (szerk.): *i. m.* 401. o.

következménye a strasbourgi Bíróság előtti eljárás. A *Feldek c. Szlovákia ügy*³⁹⁶ is ebbe a sorba illeszkedik, amelynek panaszosa, Lubomír Feldek a *Lingens-ügy* panaszosához hasonlóan újságíró volt, aki 1993-ban Dušan Slobodník, a függetlenségét elnyerő Szlovákia első kulturális és oktatási miniszterének náci múltjáról jelentetett meg újságcikket. A cikk szerint, amelynek nyilvánosságra hozatala miatt Lubomír Feldeket a szlovák bíróságok rágalmozásért elítélték, a nevezett miniszter „náci múltja” nem tette őt méltóvá a miniszteri tisztség betöltésére, kárt okozott az ország megítélésének, ezért a lemondást javasolta számára. A kinevezésnek az inkriminált cikk megjelenését megelőzően és azt követően külföldi sajtóvisszhangja is volt, neves lapok foglalkoztak az új miniszter viselt dolgaival. A panaszos egy későbbi cikkében a következőképpen írt: „(...) amikor (Slobodník) fasiszta múltját említem, nem kívánok címkézni. Csupán azt gondolom, a tény, hogy részt vett az SS által szervezett terrorista kiképzésben, megengedi, hogy fasiszta múltjáról beszéljünk. Úgy vélem, egy ilyen személynek semmi keresnivalója egy demokratikus állam kormányában.”³⁹⁷ Megjegyzendő, hogy az írások nem tartoztak a tényfeltáró újságírás körébe, ugyanis az érintett miniszter a cikkek megjelenése előtt egy évvel, 1992-ben megjelent önéletrajzában említette, hogy tagja volt az 1939-ben alapított nemzeti szocialista Hlinka-párt katonai alakulatának, az ún. „Hlinka-Ifjúságnak”, és nem tagadta a terrorista kiképzésben való 1945-ös részvételét sem. Slobodník, aki a kérdéses időszakban 17 éves volt, megjegyezte azt is, hogy szerinte a tagság feltétele volt egy asztalitenisz bajnokságon való részvételnek, és ami a terrorista kiképzést illeti, állítása szerint kizárták a részvételből, mert „nem tartották megbízhatónak, az arról alkotott negatív véleménye miatt”.³⁹⁸ (Slobodníkot 1945-ben egy szovjet katonai törvényszék 15 év börtönre ítélte a németek által szervezett kiképzésben való részvétel és az onnan történt kizárásakor kapott parancs miatt, amelynek értelmében 1945. március 22-én leszereléséért cserébe a szovjet hadsereg elleni kémkedéssel bízták meg. A büntetést 1960-ban a Szovjetunió Legfelsőbb Bírósága a jogsértés elkövetésére utaló bizonyítékok hiányában eltörölte.) A panaszos, Lubomír Feldek a szlovák bíróságok előtti ügyben – amelynek során először

³⁹⁶ CEDH, *Feldek c. Szlovákia ügy*, 2001. július 12-i ítélet.

³⁹⁷ *Ítélet*, 13. bek.

³⁹⁸ *Ítélet*, 18. bek.

pénzbüntetést róttak ki rá, majd a perköltség egy részének megfizetésére kötelezték – a tényállítás és az értékítélet közötti különbséget hangsúlyozta azt állítva, hogy kijelentései az utóbbi kategóriába tartoznak. Mindezek ellenére elsősorban a „fasiszta múlt” kifejezés használata miatt ítélték el, amely a szlovák bíróságok szerint sértette a miniszter becsületét, valamint személye elleni sérelemnek volt minősíthető.³⁹⁹

Az itt tárgyalt ügy abban különbözik a „fasiszta múlttal” kapcsolatos esetektől, hogy jelen esetben a fogalom meghatározásának problematikája is felmerült, a szlovák Legfelsőbb Bíróság semmítőszéki tanácsa ugyanis állást foglalt a fogalom tartalmát illetően. Az ítélet szerint:

„csak olyan személyt lehet fasiszta múltúnak tartani, aki aktívan terjesztette és gyakorolta a fasizmust. Egy szervezethez való tartozás pusztán ténye és egy terrorista kiképzésben való részvétele, anélkül, hogy azt gyakorlati cselekmények követnék, nem alapozza meg a fasiszta múlt jelzőt”⁴⁰⁰

Az Emberi Jogok Európai Bírósága, amely a fenti érvelést nem osztotta, ítéletében a következőképpen fogalmazott:

„A Bíróság nem hagyhatja jóvá a »fasiszta múlt« kifejezés megszorító értelmezését sem. Mindez kiterjesztő értelemmel bír, amely alkalmas arra, hogy az olvasóban eltérő értelmezést váltson ki tartalmát és jelentését illetően. Ezek egyike lehet, hogy az ekképpen minősített személy tagja volt egy fasiszta szervezetnek, akkor is, ha nem vett részt a kifejezetten a fasiszta eszmék terjesztésére szánt tevékenységekben.”⁴⁰¹

Ezen álláspont egybecseng a Bíróságnak a *Lingens-ügyben* képviselt álláspontjával, ahol a „náci múlt” fogalma tartalmának elemzésétől tartózkodott ugyan a testület, de nem vitatta az ügy panaszosának (az osztrák bíróságok által kétségbe nem vont)

³⁹⁹ Ítélet, 22. bek.

⁴⁰⁰ Ítélet, 33. bek.

⁴⁰¹ Ítélet, 86. bek.

megállapítását, amely szerint a kifejezés a katonai-félkatonai egységek (mint például az SS) tagjaira vonatkozatható. Nyilvánvaló tehát a szlovák és az osztrák bíróságok fogalom-értelmezése közötti eltérés. Az előbbi által megállapítottakat a strasbourgi Bíróság legalábbis árnyalta, a *Feldek-ügyben* a politikusok múltját illetően a kifejezés kiterjesztő értelmezése mellett állt ki, egyezményesértőnek minősítve a panaszosnak az általa használt kifejezések miatti elítélését. A *Feldek-ügyben* született ítélet ismételt példája annak, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlatában az amerikai joggyakorlatához hasonlóan ítéli meg a becsületsértő kifejezések használatát. Az Egyesült Államok Legfelső Bíróságának joggyakorlata ugyanakkor a „*támadó szavak*”–„*fighting words*” használatát nem tartja minden körülmények között elfogadhatónak, a *Chaplinsky v. New Hampshire ügyben* az egy békebírót „*lefasisztázó*” felperes védekezését nem fogadta el, az „*átkozott fasiszta*”–„*damned fascist*” és az „*átkozott gengszter*”–„*God damned racketeer*” kifejezést nem minősítette a véleménynyilvánítás szabadsága által védettnek, mivel – figyelemre méltó indokolása szerint – az említett szavak nem tekinthetők eszmék kifejezésének,⁴⁰² ezáltal nem állnak az Alkotmány 1. kiegészítésének védelme alatt. Mindezek mellett egyetérthetünk Horváth Krisztina megállapításával, aki szerint Közép-Kelet-Európában a véleménynyilvánítás szabadsága „nehezen megszokható jogosultság az évtizedeken át ellenőrzött megnyilvánulási lehetőségek után.”⁴⁰³

⁴⁰² NIEUWENHUIS, Aernout: Freedom of Speech: USA vs Germany and Europe. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, Vol. 18. No. 2, 2000. június, 205-206. o.

⁴⁰³ HORVÁTH Krisztina: *Az Emberi Jogok Európai Egyezményének gyakorlata az időtényező, valamint az ezredforduló egyes földrajzi, történelmi és politikai kihívásai tükrében*. PhD értekezés, Miskolc, 2002, 100. o.

3.1.4.2. Nemzeti szocialista eszmékkel való azonosulás vádja, tényállítás és értékítélet

A második világháborúval kapcsolatosan nem csupán a náci pártokhoz, katonai egységekhez való tartozás, vagy az esetlegesen elkövetett jogsértések ügyei kerültek az Emberi Jogok Európai Bírósága elé, de a náci eszmék feltételezett felbukkanása is szerepelt a Bíróság napirendjén. Az *Oberschlick c. Ausztria ügy*⁴⁰⁴ panaszosát azért ítélte el az osztrák bíróság, mert nyilvánosságra hozta egy, az Osztrák Szabadságpárt (FPÖ) akkori főtitkárával szemben megfogalmazott feljelentés szövegét. Az FPÖ főtitkára, Walter Grabher-Meyer ugyanis a választási kampány egyik televíziós vitájában kifejtett álláspontja szerint a nők súlyos anyagi helyzetével indokolt terhesség-megszakítások számát úgy kívánta csökkenteni, hogy 50 százalékkal emelte volna az osztrák nők családi segélyeinek összegét, ugyanakkor felére csökkentette volna a bevándorló anyák támogatását. Ehhez indoklásul azt is hozzáfűzte, hogy más európai országok hasonlóan járnak el a bevándorlókkal szemben. Gerhard Oberschlick, a „Forum” című lap főszerkesztője lapjában megjelentette az általa és mások által W. Grabher-Meyer ellen benyújtott keresetet, amelyben az általa javasolt intézkedéseket „az NSDAP filozófiájával és céljaival egyezőnek” minősítette, amely cselekmény véleményük szerint az Osztrák Büntető Törvénykönyvnek a gyűlöletre izgatást kriminalizáló 283, a bűncselekmények igazolását tiltó 282, valamint az 1945. május 8-i „alkotmánytörvénynek”⁴⁰⁵ a Nemzeti Szocialista Német Munkáspárt (NSDAP) betiltását célzó cikkeibe ütközött. A cikk szerint az említett intézkedéseknek a bevándorlást akadályozó hatásai is lehettek volna. Az alperes sikerrel végződő rágalmozási pert kezdeményezett az újságíró ellen, aki szerint a politikus az NSDAP céljainak szellemében tevékenykedett, és minden eszközzel e pártnak a külföldiekkel szembeni intézkedéseit magasztalta, valamint ausztriai alkalmazásukat javasolta.

⁴⁰⁴ CEDH, *Oberschlick c. Ausztria ügy*, 1991. május 23-i ítélet.

⁴⁰⁵ Verfassungsgesetz vom 8. Mai 1945 über das Verbot der NSDAP (Verbotsgesetz 1947).

Az eset vizsgálatokor nem hagyható figyelmen kívül a bécsi fellebbviteli bíróság ítélete, amely G. Oberschlick cikkét illetően a következőképpen foglalt állást: Az alperes „semmibe vette az újságírás etikai szabályait azzal, hogy túlmént az érdekelt fél (a felperes)⁴⁰⁶ kijelentéseinek összehasonlító és kritikai elemzésén, olyan indítóókot tulajdonítva neki, amelyet ő nem fejtett ki, (...) azt állítva, hogy (a felperes)⁴⁰⁷ a nemzeti szocialista ideológiából merített ihletet”.⁴⁰⁸ A bécsi tartományi bíróság fellebbviteli eljárásában hozott ítélete szerint a cikk közlése – anélkül, hogy a tények mindezt kellőképpen megerősítenék – azt a meggyőződést keltette az olvasóban, hogy W. Grabher-Meyer nemzeti szocialistaként viselkedett volna.⁴⁰⁹ A strasbourgi Bíróság az egyezményesértés vizsgálatokor kifejtette, hogy a nemzeti hatóságok a nemzetközi bírónál jobb helyzetben vannak azon esetek elbírálásakor, amelyekben olyan vádak elbírálásának kérdései merülnek fel, mint például a rágalmozás, ugyanis a hasonló minősítés „egy bizonyos fokon az adott állam jogi kultúrája felfogásaitól függhet”.⁴¹⁰ Mindemellett nem osztotta a bécsi fellebbviteli bíróság álláspontját a panaszos által állítottak igazságtartalmának bizonyítási kötelezettségét illetően, a strasbourgi bírák ugyanis az újságíró cikkében foglaltakat értékítéletként fogták fel, amelynek igazságtartalma nem bizonyítható.⁴¹¹ Mindennek következtében az Emberi Jogok Európai Bírósága úgy ítélte meg, hogy az újságíró megbüntetésére az Egyezmény 10. cikkelyébe ütközött, az állam tehát jogellenesen korlátozta G. Oberschlick véleménynyilvánítási jogát, és ez a „mások jó hírnevének védelme érdekében” történt beavatkozás „nem volt szükséges egy demokratikus társadalomban”.⁴¹² Az ítélethez három bíró fűzött különvéleményt, amelyekben ellentétes álláspontot fogalmaztak meg a beavatkozás jogszerűségét illetően. Thór Vilhjálmsson bíró szerint a bécsi bíróságok ítéleteiben foglaltaknak megfelelően a panaszos újságíró által közölt cikkben leírtakat nem lehet értékítéletnek tekinteni, Matscher valamint Bindschedler-Robert

⁴⁰⁶ Beszúrás: P. Cs.

⁴⁰⁷ Beszúrás: P. Cs.

⁴⁰⁸ CEDH, *Oberschlick c. Ausztria ügy*, 1991. május 23-i ítélet, 16. bek.

⁴⁰⁹ *Ítélet*, 23. bek.

⁴¹⁰ *Ítélet*, 56. bek.

⁴¹¹ A felperesek W. Grabher-Meyer nyilatkozatainak elemzését követően arra a meggyőződésre jutottak, hogy „az alperes tudatosan a nácihoz közel álló gondolatokat fejtett ki.” *Ítélet*, 63. bek.

⁴¹² *Ítélet*, 64. bek.

bírák ugyanezen az állásponton voltak, ugyanis véleményük szerint az említett cikk maga is tartalmazott bizonyítást az állított tényeket illetően. (A cikk hosszan idézett az NSDAP programjából, amelyet az alperes által javasoltakkal vetett össze.)⁴¹³ A Bíróság *Oberschlick-ügyben* hozott ítélete Vincent Coussirat-Coustère szerint illeszkedik korábbi (elsősorban a *Lingens-ügyben* kialakított) ítélkezési gyakorlatához, „a sajtó útján megfogalmazott kritika tehát részben tartalmazhat értékítéletet, amely elválaszthatatlan része a véleménynyilvánítás szabadságának”.⁴¹⁴ Amennyiben tehát az értékítélet valóságának bizonyítása lenne az egyetlen lehetőség a büntetés alóli mentesülésre, a Bíróság joggyakorlata szerint ennek megkövetelése önmagában is a véleménynyilvánítás szabadságába való szükségtelen beavatkozásnak minősül.⁴¹⁵

A nemzeti szocialista eszmékhez való kötődés vádja jelent meg a Bíróság *Scharsach és News Verlagsgesellschaft c. Ausztria ügyben*,⁴¹⁶ amelynek 1. panaszosa (Hans-Henning Scharsach) a panaszos társaság (News Verlagsgesellschaft mbH.) által kiadott lapban jelentetett meg cikket „Braun statt Schwarz und Rot” címmel, amelyben az 1995-ös ausztriai választásokat követő kormánykoalíciós lehetőségeket latolgatta. A cikk címe; „Fekete és vörös helyett barna” magyarázatot igényel: Az osztrák politikai közéletben a fekete az Osztrák Néppártot (ÖVP), a vörös az Osztrák Szociáldemokrata pártot (SPÖ), a barna pedig azon személyeket vagy pártokat jelöli, akik vagy amelyek a nemzeti szocialista eszmerendszerrel mutatnak elkötelezettséget. A cikk szerzője a Jörg Haider vezette Szabadságpárttal (FPÖ) való koalíció valószínűségét vizsgálta, valamint azt, hogy mennyire nem lett volna kívánatos az említett pártok és a Szabadságpárt közötti politikai együttműködés. Álláspontjának alátámasztására kilenc okot sorolt fel, amelyeket cikke alcímeiben fejtett ki. Az írás Jörg Haider és más FPÖ-tagok nyilatkozataira utalva vitatta a párt történelemszemléletét, a párt „németeskedését” (Deutschtümelei), valamint a Németországhoz való sovinizta jellegű vonzódását, rasszizmusra való hajlandóságát, amely szerinte az „Österreich zuerst” („Először

⁴¹³ Lásd az említett bírák által az ítélethez fűzött különvéleményt.

⁴¹⁴ COUSSIRAT-COUSTÈRE, Vincent: Article 10 § 2. In: PETTITI, Louis-Edmond; DECAUX, Emmanuel; IMBERT, Pierre-Henri (szerk.): *i. m.* 416. o.

⁴¹⁵ *Uo*, lásd továbbá: CEDH, *Lingens c. Ausztria ügy*, 1986. július 8-i ítélet, 46. bek.

⁴¹⁶ CEDH, *Scharsach és News Verlagsgesellschaft c. Ausztria ügy*, 2003. november 13-i ítélet.

Ausztria”) címmel végzett közvélemény-kutatást inspirálta. A cikkben kifejtettek szerint valószínűleg az ország külföldi megítélésére is hátrányos lett volna egy esetleges, az FPÖ-t is magába foglaló koalíció. H-H. Scharsach cikkében több nevet is említett, akiket „Kellernazi”-nak (az osztrák bíróság által adott értelmezés szerint olyan személyek, akik a nemzeti szocialista ideológiát nem nyilvánosan, hanem titokban, rejtett tevékenységgel támogatják)⁴¹⁷ nevezett. A cikk utalt arra is, hogy ezen személyek Jörg Haider elnökségének ideje alatt léptek be (újra) a pártba, valamint a megnevezett, vagy csak nevük kezdőbetűjével jelölt tagok jelenléte miatt a náciaktól való elhatárolódás – amit Jörg Haider hangoztatott a valóságban sohasem valósult meg. Az írás által név szerint említett politikusok egyike, (Rosenkranz asszony) aki cikk megjelenésének időpontjában az FPÖ alsó-ausztriai tartományi szervezetének elnökhelyettese, valamint a Szövetségi Tartományi Gyűlés (Landtag), majd az Emberi Jogok Európai Bírósága előtti eljárás idején a képviselőház (Nationalrat) tagja volt, rágalmozási és sajtó-helyreigazítási eljárást kezdeményezett az újságíró, illetve a lap kiadója ellen a St. Pölteni Tartományi Bíróságon.⁴¹⁸ A politikus megítélését illetően lényegesnek minősül, hogy Rosenkranz férje ismert jobboldali politikus volt, aki egyben a „Fakten”-címmel megjelenő, szélsőjobboldalinak minősített lap szerkesztői tisztét is betöltötte. 1996. június 21-én az első panaszost a bíróság az Osztrák Büntető Törvénykönyv 111. szakaszában szabályozott rágalmozás büntette⁴¹⁹ miatt találta bűnösnek, és 60 000,- schilling (4 360,- euró) 40 napi részletekben való megfizetésére, vagy ennek hiányában 20 napi szabadságvesztésre ítélte, három évi próbaidőre

⁴¹⁷ *Ítélet*, 18.bek.

⁴¹⁸ Az újságíró ellen az osztrák Médiatörvény 6. valamint az Osztrák Büntető Törvénykönyv 111. szakaszában szabályozott rágalmozás („*üble Nachrede*”) volt a vád, a helyreigazítási kérelem a News Verlagsgesellschaft ellen indult.

⁴¹⁹ Az Osztrák Büntető Törvénykönyv 111. szakasza a következőképpen szabályozza a rágalmozás „*Üble Nachrede*” büntetését: StGB § 111. „(1) Wer einen anderen in einer für einen Dritten wahrnehmbaren Weise einer verächtlichen Eigenschaft oder Gesinnung zeibt oder eines unehrenhaften Verhaltens oder eines gegen die guten Sitten verstößenden Verhaltens beschuldigt, das geeignet ist, ihn in der öffentlichen Meinung verächtlich zu machen oder herabzusetzen, ist mit Freiheitsstrafe bis zu sechs Monaten oder mit Geldstrafe bis zu 360 Tagessätzen zu bestrafen. (2) Wer die Tat in einem Druckwerk, im Rundfunk oder sonst auf eine Weise begeht, wodurch die üble Nachrede einer breiten Öffentlichkeit zugänglich wird (Anmerkung: z.B. im Internet), ist mit Freiheitsstrafe bis zu einem Jahr oder mit Geldstrafe bis zu 360 Tagessätzen zu bestrafen. (3) Der Täter ist nicht zu bestrafen, wenn die Behauptung als wahr erwiesen wird. Im Fall des Abs. 1 ist der Täter auch dann nicht zu bestrafen, wenn Umstände erwiesen werden, aus denen sich für den Täter hinreichende Gründe ergeben haben, die Behauptung für wahr zu halten.” <http://www.internet4jurists.at/strafrecht/beleidigung1.htm> (2004. augusztus 7.)

felfüggesztve. (A panaszos kiadóvállalatot a Médiatörvény 6. szakasza értelmében 30 000,- schilling Rosenkranz részére történő megfizetésére kötelezte a bíróság.) Az ügy belső bíróságok előtti zajló szakasza során több az idegengyűlölettel, a második világháborút túlélő náci ideológiával, valamint a politikusok bírálhatóságával kapcsolatos kérdés merült fel, többek között a már említett „Kellernazi” kifejezés értékelése, amely a strasbourgi Bíróság előtti eljárásban is központi helyet kapott. A St. Pölteni Tartományi Bíróság szerint a terminus a nemzeti szocialista ideológiát titokban támogatók körét jelöli, az e körhöz való tartozás megvetendő, valamint az ilyen magatartás ellentétes a becsülettel és az erkölccsel. A bíróság szerint nem volt bizonyítható, hogy Rosenkranz a férje által szerkesztett, szélsőségesnek minősített magazin társszerzője lett volna, és nem ütközött jogszabályba hogy egyes cikkek létrejötténél segédkezett. Annak ellenére, hogy Rosenkranz kritikával illette a náci pártot betiltó 1945. és 1947. évi törvényeket, a bíróság nem talált semmilyen bizonyítékot, amely a politikusnő föld alatti náci tevékenységére utalt volna, és amely igazolta volna a „Kellernazi” minősítést. A másodfokú tárgyalás során a panaszosok azzal érveltek, hogy a szóban forgó kifejezést az FPÖ korábbi elnöke, Steger alkotta, azon kollégáira utalva, akik hivatalosan a demokrácia melletti elkötelezettségüket hangoztatták, ugyanakkor „titokban nem határolódtak el a neonáci eszméktől vagy a neonáci cselekményektől”.⁴²⁰ A másodfokú bíróság, amely elutasította a fellebbezést, és hatályában fenntartotta az első fokú döntést, a kifejezésről a következőket állapította meg: Steger pártelnök a „Kellernazi” szót több, mint 6 évvel az eljárás kezdete előtt alkotta, és a mindennapi olvasótól nem volt elvárható valódi, eredeti értelmének ismerete, amely nélkül becsületsértésre alkalmasnak tekintette használatát.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága előtti eljárás gerincét a kérdéses cikk minősítése képezte, amelynek során a felek érvelésük során tényállítás és az értékítélet elhatárolásának kérdését vetették fel. A panaszosok által kifejtett álláspont szerint az osztrák bíróságok cikküket tévesen ítélték meg, ugyanis értékítélet helyett tényállításnak minősítették azt, amely ugyanakkor a következő valós tényeken alapul:

⁴²⁰ CEDH, *Schbarsach és News Verlagsgesellschaft c. Ausztria* ügy, 2003. november 13-i ítélet, 19 .bek.

Rosenkranz férje közvetlen kapcsolatban volt neonácikkal, (Rosenkranz helyesírási hibákat javított egy szélsőjobboldali lapban) és mindezekon felül nem határolódott el világosan és nyilvánosan a nemzeti szocialista eszméktől. Az újságíró, H-H. Scharsach által kifejtettek szerint a cikkben leírtakkal nem állt szándékában a politikusnő rágalmozása, csupán bírálta az FPÖ-höz fűződő viszonyát, valamint hiányolta a náci ideológiától való elhatárolódását. A kritika határai pedig Rosenkranz-cal mint politikussal szemben jóval tágabbak, mint a magánszemélyekkel szemben. Az osztrák kormány megjegyezte, hogy a bíróságok a cikkben leírtakat tényállításként kezelték, mégpedig olyan tényállításként, amelyet a kérelmezők nem tudtak bizonyítani. A Bíróság, ítéletében hivatkozva az Egyezmény 10. cikkelyével kapcsolatos korábbi joggyakorlatára a szólásszabadságot a demokratikus társadalmak lényegi alapjának, fejlődésének, valamint az önkifejezés alapvető feltételeként határozta meg. Az Egyezmény 10. cikkelye tehát azokat az „információkat”, „eszméket” is védi, amelyek sértők, megdöbbenetők vagy megrázóak.⁴²¹ Megerősítette továbbá, hogy a politikusokkal szembeni kritika határai tágabbak, mint magánszemélyek esetében⁴²², és az Egyezmény által biztosított emberi jogok gyakorlásának szabadságába való beavatkozás szükségessége a „nyomós társadalmi érdeket”⁴²³ foglalja magában. A Bíróság ítéletét a beavatkozás „demokratikus társadalomban való szükségességének” feltételére alapozta, amelyet az említettek mellett a sajtónak a demokratikus közéletben betöltött „házőrző kutya” jellegével⁴²⁴ indokolt. A Bíróság ítélkezési gyakorlatában megállapítottak szerint „a 10. cikkely 2. bekezdése alapján szűk tér kímálkozik véleménynyilvánítás szabadságának a politikai kijelentések vagy a közérdekkel kapcsolatos kérdések megvitatása területén való korlátozására”⁴²⁵. A „Kellernazi” kifejezést illetően a strasbourgi bírák több kérdésben is eltérő álláspontot fogalmaztak meg, mint

⁴²¹ Lásd: CEDH, *Nilsen and Johnsen c. Norvégia ügy*, 1999. november 25-ítélet, 43. bek.

⁴²² Lásd továbbá: *Lingens c. Ausztria ügy*, 1986. július 8-i ítélet, 42. bek.

⁴²³ A Bíróságnak a nyomós társadalmi szükségességet illető álláspontjával kapcsolatosan lásd: CEDH, *Lingens c. Ausztria ügy*, 1986. július 8-i ítélet, 39-40. bek.; valamint CEDH, *Sunday Times c. Egyesült Királyság ügy*, 1991. november 26-i ítélet, 50. bek.

⁴²⁴ A sajtónak a demokratikus társadalmakban betöltött „házőrző kutya” szerepével kapcsolatban lásd: CEDH, *Thorgeir Thorgeirsson c. Izland ügy*, 1992. június 25-i ítélet, 63. bek.; CEDH, *Bladet Tromsø és Stensaas c. Norvégia ügy*, 1999. május 20-i ítélet 59. és 68. bek.; CEDH, *Unabhängige Initiative Informationsvielfalt c. Ausztria ügy*, 2002. február 26-i ítélet, 46. bek.

⁴²⁵ CEDH, *Sürek c. Törökország ügy*, 1999. július 8-i ítélet, 61. bek.

az osztrák bíróságok. Mindenek előtt nem találták meggyőzőnek azt az érvelést, amely szerint a feleségtől nem várható el férje nyilvános bírálata. Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéletében megfogalmazottak szerint jelen esetben Rosenkranzhoz, mint a politikai közélet szereplőjéhez intézték a felhívást, hogy határolódjon el a neonácikat támogató férjétől, ennél fogva a politikusnő bírálhatósága is szélesebb körű, mintha a vitában magánszemélyként szerepelt volna. A Bíróság szerint az osztrák igazságszolgáltatási szervek az említett körülményeket nem vették kellőképpen figyelembe. Az ítéletben a Bíróság kitért arra is, hogy a kifejezést a szerzők idézőjelben használták, amelyet így az eredeti, Steger által megfogalmazottak szerint kell értelmezni.

Az ítéletnek a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos legfontosabb eleme a tényállítás és az értékítélet fogalmának, tartalmának értelmezése volt. Az osztrák bíróságok a kifejezést tényállításként kezelték, ezt az álláspontot azonban a strasbourgi Bíróság nem osztotta. Kifejtette ugyanakkor, hogy a két fogalom egymástól való elhatárolása az esetek nagy részében nem könnyű feladat, mindazonáltal a Bíróság korábbi joggyakorlatának megfelelően⁴²⁶ az értékítéletnek elégséges számú tényeken kell alapulnia, hogy a 10. cikkelynek megfelelő, megengedhető kritikának minősüljön. A tényállítás és az értékítélet elhatárolása tényekkel való bizonyíthatóságuk fokától függ. A Bíróság egyetértett az osztrák bíróságokkal abban, hogy Rosenkranz maga nem volt neonáci, ugyanakkor az inkriminált kifejezést az ítéletében foglaltak szerint megengedett értékítéletként, és nem tényállításként kell értelmezni.⁴²⁷ Indokolásában kifejtette: Rosenkranz egy jól ismert jobboldali politikus felesége volt, akinek férje szélsőjobboldalinak minősített lap szerkesztői tisztét is betöltötte. Ezen elemek önmagukban még nem minősültek olyan elemeknek, amelyek a tényállítást megalapozták volna, emellett Rosenkranz maga is politikusként tevékenykedett, és ebbéli minőségében nem határolódott el férje politikai nézeteitől, viszont nyilvános kijelentései során bírálta a náci pártokat betiltó törvényeket. Mindezekből következően

⁴²⁶ Lásd: CEDH, *De Haes és Gijssels c. Belgium* ügy, 1997. február 24-i ítélet, 47. bek.; valamint CEDH, *Jerusalem c. Ausztria* ügy, 2001. február 27-i ítélet, 43. bek.

⁴²⁷ CEDH, *Scharsach és News Verlagsgesellschaft c. Ausztria* ügy, 2003. november 13-i ítélet, 39-40. bek.

a rendelkezésre álló tényelemek elégséges ténybeli alapot biztosítottak a vitatott kifejezés használatára, amely szerint a politikusnőnek a szélsőjobboldalhoz való hozzáállása legalábbis tisztázatlan volt. Az újságíró pedig nem tett mást, mint a rendelkezésre álló adatok alapján személyes véleményét (értékkítéletét) fejtette ki az akkori osztrák politikai helyzet elemzése során.

A közelmúlt rágalmozási ügyei közül említést érdemel a *Grinberg c. Oroszország ügy*, amelynek során a tényállítás és véleménynyilvánítás közötti elhatárolást pontosíthatta a Bíróság 2005. július 21-én született ítéletében. A panaszos újságírót az uljanovszki régió újonnan megválasztott kormányzójáról, V. A. Samanov tábornokról írt cikkében leírtak miatt marasztalt el rágalmozás büntetében az uljanovszki bíróság. A cikk beszámolt arról, hogy Samanov a választás napján a következő nyilatkozatot tette: „A helyi sajtóval kíméletlenül kell bánni”. A panaszos cikkében leírtak szerint a tábornok-kormányzó a választási ígéretei közül csupán egyet tartott be: hadat viselt a független sajtó, valamint az újságírók ellen. Említette továbbá, hogy egy Samanov által kezdeményezett eljárás következményeként az egyik lap főszerkesztőnőjét egyéves javító-nevelő munkára ítélték, amelyet rendkívül súlyosnak minősített. Az ügy erkölcsi oldaláról szólva megjegyezte: *„Hogyan indíthat harcot három erőteljes ember, – akik közül kettő tábornok, egyik pedig Oroszország Hőse – egy nő ellen, aki még csak fiatal lány! Mindez érthetővé teszi, annak a Budanov ezredesnek a Samanov általi támogatását, aki egy 18 éves (csecsen) lányt ölt meg. Semmi szégyen, semmi lelkiismeret-furdalás!”*⁴²⁸ A cikk megjelenését követően Samanov „polgári rágalmozási eljárást” indított a panaszos újságíró, Iszak Pavlovics Grinberg, a szerkesztőbizottság és a lapot kiadó alapítvány ellen. Keresetében a tábornok a „*semmi szégyen, semmi lelkiismeret-furdalás*” megfogalmazást sérelmezte, amelyet valótlanak, becsületét és jó hírnevét csorbítónak talált, amiért 20 000,- eurónak megfelelő kártérítést követelt a panaszostól. Az első fokon eljáró bíróság megállapította a jogsértést, a „*semmi szégyen, semmi lelkiismeret-furdalás*” kifejezést becsületsértőnek és a felperes hírnevét csorbítónak minősítette. A bíróság szerint az alperes nem tudta bizonyítani állításainak igazságát (a kártérítés összegét

⁴²⁸ CEDH, *Grinberg c. Oroszország ügy*, 2005. július 21-i ítélet, 9. bek.

200,- eurónak megfelelő rubelben állapította meg). A panaszos fellebbezésében hangsúlyozta, hogy az elsőfokú bíróság nem tett különbséget a vélemény és a tényállítás között, ennél fogva az előbbihez joga lévén, nem követett el becsületsértést. Kitért továbbá arra is, hogy a használt kifejezés az orosz nyelvben bevett fordulat az emberek cselekedeteinek bírálataira.⁴²⁹ A másodfokon eljáró bíróság helyben hagyta az elsőfokú ítéletet, ám érvelése feltétlenül idézésre méltó, eszerint: „A „vélemény” és „tényállítás” kifejezéseket érintő érvelést nem lehet figyelembe venni (...) mert az alperes véleményét a nyilvános sajtóban kinyomtatták, és a közlés pillanatában az tényállítássá vált.”⁴³⁰

A strasbourgi Bíróság előtti eljárásban a panaszos hivatkozott arra, hogy egy folyamatban lévő politikai vita során fejtette ki véleményét, és Samanov cselekedeteit minősítette vele, nem pedig személyiségét. A kormány szerint bizonyítani kellett volna állításainak valóságát, amit a panaszos elmulasztott, továbbá lényegesnek tartotta, hogy a cikkben leírtak a felperes személyiségére vonatkoztak, nem pedig cselekedeteire. Végül elismerte a panaszos jogaiba való beavatkozást, de azt *mások jó hírneve vagy jogai védelme* érdekében jogszerűnek tartotta. A Bíróság korábbi, állandó ítélkezési gyakorlatára hivatkozva megállapította, hogy a 10. cikkely 2. bekezdése alapján kevés mozgástér kínálkozik a politikai kijelentésekkel vagy közérdekű kérdéseket érintő vitákkal kapcsolatos korlátozásokra,⁴³¹ azonfelül a közszereplőként eljáró politikusokkal szembeni elfogadható kritika határai tágabbak, mint a magánemberekkel szembeniek, ugyanis az előbbieket elkerülhetetlenül és köztudottan minden szavukkal és cselekedetükkel kiteszik magukat a sajtó és a közvélemény általi vizsgálatnak,⁴³² ennél fogva mindezekkel szemben nagyobb fokú türelmet kell hogy tanúsítsanak. A Bíróság szerint ugyanakkor *„Egy politikus bizonyosan jogosult jó hírnevének védelmére, még akkor is, amikor nem magánemberként jár el, de e védelem feltételeit a politikai kérdések nyílt*

⁴²⁹ A kifejezés oroszul: „ , !” Lásd: *uo.*

⁴³⁰ CEDH, *Grinberg c. Oroszország ügy*, 2005. július 21-i ítélet, 14. bek.

⁴³¹ Lásd: CEDH, *Süreks c. Törökország ügy*, a Nagykamara 1999. július 8-i ítélete, 61. bek.

⁴³² CEDH, *Grinberg c. Oroszország ügy*, 2005. július 21-i ítélet, 25. bek.

*megvitatásához fűződő érdekekkel kell mérlegre tenni.*⁴³³ A tényállítás és a véleménynyilvánítás elhatárolását illetően a Bíróság megerősítette a *Lingens c. Ausztria ügyben*⁴³⁴ megfogalmazottakat, amely szerint a tényállítások bizonyíthatók, az értékítélet valóságát nem kell bizonyítani. Ez utóbbi bizonyításának megkövetelése lehetetlen, ha teljesíteni kívánjuk a véleménynyilvánítás szabadságának feltételeit. A bíróság ítélete szerint a vitatott kifejezések használata jellegzetes példája az értékítéletnek, amely a panaszos szubjektív megjegyzése volt Samanov viselkedéséről. A leírtak bizonyítása tehát nem lehetséges. A vitát pedig, amely a sajtónak az uljanovszki kerületben érvényesülő szabadságáról alakult ki, a Bíróság természetesen közérdekűnek minősítette, végül kimondta az Egyezmény 10. cikkelyének megsértését; a beavatkozás nem volt szükségesnek minősíthető egy demokratikus társadalomban.⁴³⁵

3.1.4.3. Idegengyűlölet, „fenyegető szavak”

Sokat vitatott, de a joggyakorlatot valószínűleg hosszú távra meghatározó jellegű ítéletet hozott a Bíróság Nagykamara a *Jersild c. Dánia ügyben*⁴³⁶, amelyben az újságíró véleménynyilvánításhoz való joga került szembe a rasszista, idegengyűlölő nézetek sajtóban való bemutathatóságának kérdésével. A panaszos, Jens Olaf Jersild a dán televízió műsorszerkesztőjeként rasszista fiatalokkal – akik magukat „zölddzsekiseknek” nevezték – készített interjút, amelynek vágott, szerkesztet formáját egy politikai magazin részeként mutatták be. A mindössze néhány perces műsorban a panaszos, néhány „zölddzseki” és egy műsorvezető szólalt meg. A panaszos a műsor során bemutatta a fiatalok nagyon rossz szociális helyzetét, munkanélküliségét és nézeteikre, valamint törvénybe ütköző cselekedeteikre (rablásaikra, mások zaklatására) vonatkozó kérdéseket tett fel számukra. A beszélgetés inkriminált részei a következőképpen hangzottak:

⁴³³ *Uo.* Lásd továbbá: CEDH, *Lingens c. Ausztria ügy*, 1986. július 8-i ítélet, 42. bek.

⁴³⁴ Lásd: fentebb.

⁴³⁵ CEDH, *Grinberg c. Oroszország ügy*, 2005. július 21-i ítélet, 34. bek.

⁴³⁶ CEDH, *Jersild c. Dánia ügy*, 1994. szeptember 23-i ítélet.

Panaszos (P): „*Rasszista vagy?*”

Egy, a fiatalok közül (Z): „*Igen, annak tartom magam*”. *Jó rasszistának lenni. Szerintem Dánia a dánoké.*” A feketékkal kapcsolatban a következő kijelentés hangzott el: „*nem emberi lények, állatok (...) Az embereknek engedélyezni kellene, hogy rabszolgáik legyenek*”.

P: „*Azért, mert a feketék nem emberi lények?*”

Z: „*Nem, láthatod a testfelépítésüket is, (...) megnézel egy gorillát, és összehasonlítod valamelyik jegyét, egyformák.*”

P: „*Mit jelent neked a Ku Klux Klán?*”

Z: „*Sokat jelent, mert azt hiszem, helyes, amit tesznek. Egy néger nem emberi lény, hanem állat, hasonlóan a többi külföldi munkáshoz, a törökökhöz, a jugoszlávokhoz és társaikhoz.*”

A panaszosnak a bevándorlókkal és a vendégmunkásokkal kapcsolatos további kérdéseire a következő válaszok hagzottak el:

Z: „*nem szeretjük a mentalitásukat, (...) azt nem szeretjük, amikor a zimbabwei rongyaikban járnak és az utcán hadoválnak*” (...) „*Droggal kereskednek.*”

A televízió felügyeleti szervéhez nem érkezett bejelentés a műsorral kapcsolatban, de az álborgi érsek az igazságügyi minisztériumhoz fordult. A vizsgálatot követően a főügyész a koppenhágai törvényszék előtt eljárást kezdeményezett a három (18 év alatti) riportalany ellen, a fent idézett kijelentések miatt. A panaszost a televízió híradójának⁴³⁷ főszerkesztőjével, Lasse Jensennel együtt a „*zölddzsekisek*” által elkövetett cselekményben való bűnrészesség miatt helyezték vád alá. A dán büntető törvénykönyv 266. b) cikke, amelynek megsértése miatt az eljárások indultak, az alábbiak szerint rendelkezett: „*Aki nyilvánosan, vagy az emberek széles körében való terjesztés szándékával az emberek egy csoportját fajúk, színük, nemzeti vagy etnikai származásuk vagy hitük miatt fenyegető, sértő, vagy megalázó kijelentést, vagy másfajta közlést tesz*”, pénzbüntetéssel, vagy két évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető. Az eset idején hatályos dán médiatörvény szerint a műsorokban tett nyilatkozatokért a nyilatkozattevő, valamint a felelős szerkesztő is felelősséggel tartozott, szándékosságára

⁴³⁷ A dán köztelevízió a tárgyalt időszakban a „Danmarks Radio” nevű vállalat része volt.

való tekintet nélkül.⁴³⁸ A koppenhágai törvényszék előtt a panaszos és a főszerkesztő felmentésüket kérték, egyben kifejtették, hogy magatartásuk nem volt összehasonlítható a másik három vádlottéval, amellyel semmilyen rokonszenvet nem mutattak. Állításuk szerint a műsorban egyedül egy társadalmi tényről kívántak a valóságnak megfelelően beszámolni, egyébként pedig a műsor csupán undort váltott ki a hallgatóságból, és szánalmat a három másik vádlottal szemben, akik saját felelősségükre tették nevetség tárgyává magukat. Az eljárás során hangoztatták, hogy különbséget kellene tenni a nyilatkozatokat tevő személyek és egy műsor felelős szerkesztői között, mivel az utóbbiak „véleménynyilvánítási joga különleges”.⁴³⁹ A monopolhelyzetben levő Danmarks Radio társaságnak pedig kötelessége volt mindenfajta, közérdeklődésre számot tartó nézet ismertetése, olyan formában, amelyben azt szerzőik megtették. A panaszosok hivatkoztak még a közönség információs jogára, amennyiben jogukban állt a társadalomra különösen veszélyes magatartást tanúsító fiatalokról információt szerezni. A törvényszék végül mindannyiukat bűnösnek találta, a panaszost és a televíziós szerkesztőt 5 napi elzárásra átváltoztatható pénzbüntetésre ítélték. A törvényszék indokolása szerint a panaszos ismerte a fiatalok nézeteit, és előre láthatta, hogy az előzetesen felvett beszélgetés folyamán rasszista kijelentéseket fognak tenni. A többórás felvétel ideje alatt – amelynek során részben a televízió költségén sört is fogyasztottak – bátorította is őket szélsőséges álláspontjuk kifejtésére. A dán bírák kiemelték azt is, hogy a panaszos nem fűzött semmilyen ellen-kommentárt az elhangzottakhoz, még a vágott anyaghoz sem. A fellebviteli bíróság és a dán legfelsőbb bíróság is megerősítette a törvényszék ítéletét. A legfelsőbb bíróság mérlegre tette a megsértett csoportok érdekeit és a társadalom tájékoztatásának jogát, előbbit tartva fontosabbnak, nem fűződhet ugyanis nagyobb érdek a tájékoztatáshoz, mint a rasszista sértések megbüntetéséhez. A két érték közötti egyensúlyt keresve a dán bírák többsége álláspontja szerint a műsorban elhangzottak csupán egy jelentéktelen csoport összefüggéstelen és becsületsérő megjegyzései voltak, amelyek az emberek nagy többségének érdeklődésére nem tarthatnak számot. Nem

⁴³⁸ CEDH, *Jersild c. Dánia ügy*, 1994. szeptember 23-i ítélet, 19-20. bek.

⁴³⁹ *Ítélet*, 13. bek.

lehetett hír- vagy információértékük, amely igazolta volna közlésüket vagy a panaszosok felmentését. A bírák az imént megfogalmazottakkal nem a sajtónak a szélsőséges eszmék közléséhez való jogát kívánták tagadni, mindössze arra hívták fel a figyelmet, hogy sokkal kiegyensúlyozottabban kell beszámolniuk róluk, a szóban forgó esettől eltérő módon. A bíróság hangsúlyozta azt is, hogy a sajtónak a közérdekű eseményekről kell beszámolnia. Az ítéletnek lényeges eleme volt a rasszista csoport létszámának hangsúlyozása, amelyet a legfelsőbb bíróság egyik tagja különvéleményében is kiemelt. Szerinte az említettek ellenére a riport informatív értékű volt, fontos társadalmi problémát mutatott be, így a panaszos felmentése mellett voksolt.⁴⁴⁰

Az Emberi Jogok Európai Bírósága előtti eljárásban a kérelmező a 10. cikkelyben megfogalmazott jogainak sérelmét panaszolta, a jogokba való beavatkozást a kormány sem vitatta, mindazonáltal egy a nemzetközi szerződések értelmezése szempontjából is lényeges kérdésre hívta fel a figyelmet, nevezetesen az Emberi Jogok Európai Egyezményében biztosított véleménynyilvánítási szabadság, és az ENSZ 1965. évi, a Faji megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezményében foglaltak párhuzamos betartásának kötelezettségére.⁴⁴¹ Álláspontja szerint a 10. cikkelyt nem lehet úgy értelmezni, mintha az lerontaná vagy kiüresítené a faji megkülönböztetés elleni védelemhez való jogot. A beavatkozás jogszerűségéhez tehát nem fért kétség, a Bíróság által eldöntendő kérdés a beavatkozás „*demokratikus társadalomban való szükségessége*” volt. A panaszos kérelmében hivatkozott arra, hogy a műsor egy mindaddig ismeretlen, súlyos társadalmi jelenséget mutatott be, nevezetesen fiatal és műveletlen, szociálisan hátrányos helyzetű rasszisták által elkövetett erőszakos cselekményeket, következésképpen a véleménynyilvánítás szabadsága előtt meghajlik „*mások jó hírneve*” vagy egyéb „*jogai védelméhez*” fűződő

⁴⁴⁰ Ítélet, 17-18. bek.

⁴⁴¹ Az 1969. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett 1965. évi ENSZ-egyezmény vonatkozó 4. cikke a következő: „*a részes államok „törvény által büntetendő cselekménnyé nyilvánítják a faji felsőbbrendűséget vagy a gyűlöletre alapozott eszmék terjesztését, a faji megkülönböztetésre való izgatást, valamint bármely faj, vagy más színű, vagy más etnikai származású személyek csoportja ellen irányuló minden erőszakos cselekedetet, vagy arra való izgatást, továbbá a fajgyűlölő tevékenység mindenfajta támogatását, annak anyagi támogatását is beleértve*”.

érdek.⁴⁴² A kormány szerint a panaszos a „zölddzsekisek” problémáját sokkal inkább a szenzáció, mint az információközlés szemszögéből mutatta be, a műsor igen csekély információértékkel bírt. Annak ellenére, hogy a panaszos tudatában volt annak, hogy a „zölddzsekisek” büntetőjogi szankcióknak fogják kitenni magukat, bátorította őket a rasszista kifejezések megtételére, amelyeket a műsor folyamán egyáltalán nem ellensúlyozott.

A Bíróság ítéletében – amelyben figyelemre méltó elem, hogy első alkalommal vonatkoztatta a korábban csupán az írott sajtóra alkalmazott szabályokat az audiovizuális eszközökre⁴⁴³ – az újságírók „kötelességét és felelősségét” hangsúlyozva megjegyezte: *„Nem feladata a Bíróságnak, sem a nemzeti hatóságoknak, hogy a sajtó helyébe képzelje magát annak kimondása érdekében, hogy a tudósítások terén milyen technikát kell alkalmazni az újságíróknak.”*⁴⁴⁴ A Bíróság ugyanakkor megvizsgálta a szóban forgó műsor előkészítésének módját, időtartamát, a kontextust, amelyben bemutatták, valamint a műsor sugárzásának célját, amelynek eredményeképpen a következő következtetésre jutott: A műsorvezető a bevezetőjében hivatkozott a téma nyilvánosság előtt zajló megvitatására, valamint a sajtóban a dániai rasszizmusról korábban megjelent kommentárookra. Semmi sem engedett arra következtetni, hogy nem a probléma bemutatása volt a cél. A riport egészét tekintve pedig megállapította, hogy *„nem tűnhetett olyanak, mint amelynek célja a rasszista eszmék és meggyőződések terjesztése lett volna.”*⁴⁴⁵ A kormány és a nemzeti hatóságok által felhozott indokolást, amely szerint a panaszos meg sem próbálta ellensúlyozni a „zölddzsekisek” idegenellenes kijelentéseit, a Bíróság nem tartotta a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása tekintetében elfogadhatónak, mivel a műsor bevezető részében a panaszos részletesen bemutatta a rasszista nézeteket valló fiatalokat, igen rossz szociális helyzetükkel, valamint korábban elkövetett szabálysértéseik bünlajstromával együtt. Az indokolásban kifejtették azt is, hogy a panaszos egyes kijelentéseket vissza is utasított, pl: kijelentette: *„fontos*

⁴⁴² CEDH, *Jersild c. Dánia* ügy, 1994. szeptember 23-i ítélet, 28. bek.

⁴⁴³ GUEDJ, Alexis: *Liberté et responsabilité du journaliste dans l'ordre juridique européen et international*. Bruylant-Nemesis, Bruxelles, 2003, 294. o.

⁴⁴⁴ *Ítélet*, 31. bek.

⁴⁴⁵ *Ítélet*, 33. bek.

beosztásban is vannak feketék”⁴⁴⁶, ám bár kifejezetten nem ítélte el cselekedeteiket. Az ítéletben a 10. cikkely sérelmét állapították meg, a beavatkozást nem minősítették „szükségesnek egy demokratikus társadalomban”, és az alkalmazott szankciókat aránytalannak tekintették az elérni kívánt céllal – „mások jogainak védelmével” – szemben.

Az ítélet értékelését illetően a szakirodalomban is eltérő álláspontok alakultak ki. Mireille Delmas-Marty szerint a strasbourgi bírák többségének el kellett volna fogadni különvéleményt megfogalmazó társaik álláspontját, amelyek a dán hatóságok eljárását nem találták egyezményesértőnek.⁴⁴⁷ A Bíróság korábban kifejtett meggyőződése szerint nem kívánt beleavatkozni a sajtó műsorszerkesztési elveibe⁴⁴⁸, mégis a *Jersild-ügyben* hozott ítélet bizonyos, de Gérard Cohen-Jonathan szerint a korábbi joggyakorlattal nem teljesen koherens⁴⁴⁹ támpontokat nyújthat a sajtóorgánumok szerkesztői, illetve a tagállamok hatóságai számára a hasonló esetek mérlegelésekor. A *Jersild-ügyben* hozott ítéletet értékelve megállapítható, hogy a Bíróság joggyakorlata a rasszista kijelentések megítélésének területén változáson megy keresztül, és az amerikai gyakorlat⁴⁵⁰ felé látszik elmozdulni, amely az „eszmék piacán” (*marketplace of ideas*) megengedi a fentiekhez hasonló kijelentések sajtó útján való bemutatását is. (Az Egyesült Államok Legfelső Bírósága ítélekezési gyakorlata az Alkotmány 1. kiegészítésére hivatkozva nem tiltja a szélsőséges, sértő, sőt rasszista jellegű kijelentéseket, megmozdulásokat sem, „feltéve, ha céljuk nem közvetlenül egy jogellenes tett kiváltása, vagy felbújtás, feltételezve, hogy az valószínűleg el is vezethet ilyen cselekedetekhez”).⁴⁵¹ Hasonlóan vélekedik Sajó András is, amikor megállapítja: a

⁴⁴⁶ Ítélet, 34. bek.

⁴⁴⁷ DELMAS-MARTY, Mireille: Pluralisme et traditions nationales. (Revindication des droits individuels) In: TAVERNIER, Paul (szerk.): *Quelle Europe pour les droits de l'homme?* Bruylant, Bruxelles, 1996, 89. o.

⁴⁴⁸ Lásd: *ítélet*, 31. bek.

⁴⁴⁹ COHEN-JONATHAN, Gérard: Discrimination raciale et liberté d'expression. *Revue universelle des droits de l'homme*, 7. évf. 1-3. szám, 1995. március 15, 3. o.

⁴⁵⁰ Az 1969-ben született *Brandenburg v. Ohio*, illetve az 1979-es *Village of Skokie v. National Socialist Party* ügyeket részletesebben lásd: HALMAI Gábor: A véleménynyilvánítás szabadsága. In: HALMAI Gábor és TÓTH Gábor Attila (szerk.): *Emberi Jogok*. Osiris, Budapest, 2003, 462-463. o.

⁴⁵¹ HALMAI Gábor: *uo*.

szélsőséges nézetek terjesztése önmagában nem jelent veszélyt a demokráciára.⁴⁵² A korábbi joggyakorlatot illetően Anthony Lester 1993-ban a következőket jegyezte meg: „Az európai megközelítés – amely az Egyezményhez fűződő joggyakorlatban tükröződik – a rasszista kifejezésmódot a támadó fegyverek használatához hasonlónak minősíti, amely nem érdemli meg, hogy a véleménynyilvánítás védett formája legyen.”⁴⁵³ Régis de Gouttes, a francia semmítőszék főügyésze szerint a Bíróság újabb ítéleteiben egyenesen hajlíthatatlannak mutatkozik a véleménynyilvánítás szabadságának más jogok fölé való helyezésében, amelyet a *Jersild*-ügy mellett a 2001-ben született *Ekin c. Franciaország*⁴⁵⁴, valamint a *Lehideux és Isorni c. Franciaország ügyben*⁴⁵⁵ született ítéletek is bizonyítanak.⁴⁵⁶ Kifejtette továbbá, hogy jelen esetben az európai felfogás (az Emberi Jogok Európai Bírósága felfogása) jelentősen különbözik az univerzális szintűtől, amelyet a Faji megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló, 1965. évi egyezmény ellenőrző szerve, a Faji diszkrimináció kiküszöbölésével foglalkozó bizottság (Committee on the Elimination of Racial Discrimination) 1993. március 23-án született XV. sz. általános ajánlása (General Recommendation) is bizonyít, eszerint „a faji felsőbbrendűségeen vagy gyűlöleten alapuló eszmék terjesztésének megtiltása összeegyeztethető a véleménynyilvánítás és kifejezés szabadságával.”⁴⁵⁷ Gérard Cohen-Jonathan szerint a hasonló helyzetekben, amikor a véleménynyilvánítás szabadsága más hasonló alapjoggal, mint a faji diszkrimináció tilalmával ütközik, – egyik jognak a másik fölé való helyezésével ellentétben – a kettő közötti „kiegyezést” kell keresni.⁴⁵⁸ Az esetet értékelve Alexis Guedj figyelemre méltó megállapítást tett az újságírók kötelezettségeivel és felelősségével kapcsolatban, amelynek során az újságírói etikát is

⁴⁵² SAJÓ András: The Self-Protecting Constitutional State. *East European Constitutional Review*, Vol. 12. No. 2/3, 2003. nyár/ősz, 85. o.

⁴⁵³ LESTER, Anthony: *i. m.* 473. o.

⁴⁵⁴ CEDH, *Ekin egyesület c. Franciaország ügy*, 2001. július 17-i ítélet.

⁴⁵⁵ CEDH, *Lehideux és Isorni c. Franciaország ügy*, 1998. szeptember 23-i ítélet.

⁴⁵⁶ GOUTTES, Régis de: Les ambivalences de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'Homme en 2001. In: TAVERNIER, Paul (szerk.): *La France et la Cour européenne des Droits de l'Homme, La jurisprudence de l'an 2001*. Université Paris-Sud, Centre de recherches et d'Études sur les Droits de l'Homme, Cahiers du CREDHO No 8 – 2002, 25. o.

⁴⁵⁷ GOUTTES, Régis de: Hozzászólás az Emberi Jogok Európai Egyezményéről 1993. szeptemberében Budapesten tartott nemzetközi konferencia vitájához. In: *8e Colloque international sur la Convention européenne des droits de l'homme*. Éditions du Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1996, 79-80. o.

⁴⁵⁸ COHEN-JONATHAN, Gérard: Discrimination raciale et liberté d'expression... 6. o.

érintette: eszerint a strasbourgi bírák többsége az újságírói szabadságnak nagyobb jelentőséget tulajdonított, mint mint a faji gyűlölet elleni védekezésnek. A Bírák hozzájárultak ahhoz, hogy a műsorról kapcsolatban felmerüljön a külföldiek semmibe vételének és a faji gyűlöletre való ösztönzés gyanúja. Vajon ez lehetett Jersid szándéka? Valószínűleg nem. Ugyanakkor, mint az információszabadság privilegizált jogosultja „*az újságírónak fel kell vállalnia kötelezettségeit és felelősségét: ügyelnie kellett volna a minimális szakmai etikai szabályokra*”⁴⁵⁹ hogy ne kerülhessenek közlésre a faji toleranciát semmibe vevő megjegyzések, amelyek megzavarhatják az egyébként is törékeny társadalmi egyensúlyt, amely a demokratikus társadalmak lényegi jellemzője. Guedj szerint „*A Bíróság ítéletének következményeként káros hatások szülehetnek, nevezetesen – és sajnálatosan – az európai emberi jogok nemzeti szinten megvalósuló hatékonyságát illetően.*”⁴⁶⁰

3.1.4.4. A II. világháború alatt elkövetett cselekmények...

A háború idején fontos politikai tisztségeket viselő politikusok, államférfiak megítélésében bekövetkezett változások, tevékenységük, eszmeiségük vagy akár politikai beállítódásuk értékelése az idő múlásával változhat, pozitív és negatív irányban is. Napjainkban nemzeti hősnak tekintett személyek megítélésével kapcsolatosan új elemzések jelennek meg, amelyek tevékenységüket, politikai állásfoglalásaikat a közfelfogással ellentétben kifejezetten negatív színben tüntetik fel, de megfigyelhető az annak idején háborús bűncselekményekkel vagy hazaárulással vádolt (és elítélt) személyek nemzeti hősként való feltüntetése is.⁴⁶¹ A történészek, a még élő kortársak vitái gyakran rágalmozási perekként folytatódnak a bíróságokon, amelynek következtében a strasbourgi fórum sem kerülhette el e kérdéskör tárgyalását. A 10. cikkely sérelmével kapcsolatos a *Lehideux és Isorni c. Franciaország ügy*, amelyben a Bíróság megállapította: „*a nácibarát politika igazolása nem élvezheti a 10. cikkely általi*

⁴⁵⁹ GUEDJ, Alexis: *i. m.* 298. o.

⁴⁶⁰ *Uo.*

⁴⁶¹ Függetlenül az ítélet jogszerűségétől.

*védelmet*⁴⁶², ugyanakkor a vichyi Franciaország egykori államfője, Pétain marsall emlékét védelmező szervezet (amelynek legalitását a Bíróság nem vonta kétségbe) vezetőinek a francia bíróságok általi elítélését nem tartották az Egyezményrel összeegyeztethetőnek.

Az ügy panaszosai, akik kortársai (egyikük minisztere) voltak Philippe Pétain marsallnak, az egykori államfő emlékének ápolását célzó szervezet vezetőiként hirdetést tettek közzé a francia *Le Monde* napilapban, „Franciák, hamar felejtetek!” („*Français, vous avez la mémoire courte!*”) címmel. A cikk azon tényekre helyezte a hangsúlyt, amelyek igazolták a marsall bizonyos döntéseit, nem szólt ugyanakkor az 1945 augusztusában árulás miatt halálra ítélt Pétain múltjának azon eseményeiről, amelyek ártottak volna a szerzők által róla festett egyértelműen pozitív képnek, mint például „több tízezer külföldi állampolgárságú zsidó üldözéséről és német koncentrációs táborokba való deportálásáról”⁴⁶³. A strasbourgi Bíróság elkerülte a történelmi tényekről való ítélezést, így nem nyilatkozott a „bűncselekmények igazolásáról”, vagy az „ellenséggel való együttműködés” vétségéről, amelyek a francia jogban büntetendőnek minősülnek, megállapítva, hogy a panaszosok (Marie-François Lehideux és Jacques Isorni) cselekményeinek minősítése a nemzeti hatóságokra tartozik. Megállapította ugyanakkor azt is, hogy nem döntheti el ezt a kérdést, amely „egy, a történészek között még mindig folyamatban lévő vitát” vet fel a szóban forgó események lefolyásáról és értelmezéséről. A Bíróság szerint nem volt bizonyítható, hogy a panaszosok tagadni vagy felülvizsgálni akarták volna azon cselekményeket, amelyeket ők cikkükben „atrocitásnak”, „náci üldözésnek” vagy „német mindenhatóságnak és barbarizmusnak” neveztek. Pétain marsall politikáját „rendkívüli mértékben ravasz”-nak minősítve a cikk szerzői a Bíróság szerint egy, a vichyi kormány politikájáról és szerepéről szóló vitákban is megjelenő álláspontot képviseltek, amelyet a történészek a „kettős játék” politikájának neveznek. (Az időről időre megjelenő, ún. kettős játék politikájának kérdése a vichyi rendszer megítélésében jelen van a francia

⁴⁶² CEDH, *Lehideux és Isorni c. Franciaország ügy*, 1998. szeptember 23-i ítélet, 53. bek.

⁴⁶³ *Ítélet*, 49. bek.

köztudatban.) A Bíróság ítéletében megerősítette, hogy ezek az események különböznek azoktól, amelyek bizonyítást nyertek, mint például a Holocaust, „amelynek tagadását vagy igazolását az Egyezmény 17. cikkelye kivonja a 10. cikkely hatálya alól.”⁴⁶⁴ A véleménynyilvánítás határait pontosítva a Bíróság nyilatkozatot tett a Philippe Pétaint méltató cikk egyoldalúságáról is. Megerősítette, hogy az elemzés csupán a politikus életpályájának előnyös eseményeit világította meg, amely módszer ugyan vitatható, de megismételte meggyőződését, amely szerint „az Egyezmény 10. cikkelye a vélemény tartalmán túl védi annak kifejezési módját is”⁴⁶⁵. A Bíróságnak a *Lehideux és Isorni ügyben* hozott ítélete, amely a kérelmezők elítélését aránytalannak, és egyben egyezményesértőnek minősítette, tanulsággal szolgálhat a politikusokkal szembeni eltérő megítélés tekintetében is: Ítéletében ugyanis a strasbourgi Bíróság megerősítette azt az elvet, amely szerint az eltelt idő befolyással lehet az említett személyek megítélésére, amelynek megfelelően nem ütközik az Egyezménybe az egyes politikusok egyoldalú, akár megdöbbentőnek is tekinthető minősítése, amely ellentétes is lehet az aktuális felfogással, illetve értékeléssel.⁴⁶⁶ E megállapítás a szakirodalomban heves vitát váltott ki, Gérard Cohen-Jonathan, és vele egyetértésben Alexis Guedj a Bíróság által megfogalmazottakat egyszerre elfogadhatatlannak és felháborítóknak tartotta, elsősorban azért, mert a második világháborúban az emberiség ellen elkövetett bűncselekményeket a háborút követően elvülhetetlennek minősítették,⁴⁶⁷ Diane de Bellescize a Bíróságnak ebben az ügyben született döntést ellentmondásosnak ítélte, (elsősorban a Nagykamara bíráinak 15:6 arányú szavazata miatt) továbbá feltette a kérdést: Vajon a Bíróság nem avatkozott-e be túlságosan a francia bírák mérlegelési jogába?⁴⁶⁸ Patrice Rolland megállapítása szerint a Bíróság

⁴⁶⁴ Lásd: *uo.* A második világháború egyes eseményeinek, mint például a náci rémtetteknek tagadása gyakran merült fel az Emberi Jogok Európai Bíróságához, illetve a korábbi Bizottsághoz intézett panaszokban, ezek többsége az elfogadhatósági feltételek hiánya miatt nem jutott el az érdemi ítéletig. Az emberiségellenes bűncselekmények tagadására vonatkozóan az Egyezmény részes államaiban igen eltérő a szabályozás, a tiltó jogszabályok szükségességének kérdésével a strasbourgi Bíróság nem foglalkozik.

⁴⁶⁵ CEDH, *Lehideux és Isorni c. Franciaország ügy*, 1998. szeptember 23-i ítélet, 53. bek.

⁴⁶⁶ *Ítélet*, 55. bek.

⁴⁶⁷ GUEDJ, Alexis: *i. m.* 326. o.

⁴⁶⁸ BELLESCIZE, Diane de: La France et l'Article 10 de la Convention européenne des droits de l'homme (L'emprise de la Convention Européenne des droits de l'homme sur la jurisprudence et la législation française). *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, No. 61, 2005. január 1, 230. o.

jelen ügyben a védelem érveinek elutasításával csupán fenntartotta a véleménynyilvánítás joga korlátozásával kapcsolatos hagyományos álláspontját.⁴⁶⁹

Egy politikus világháború alatt tanúsított magatartása motiválta a *Radio France és mások c. Franciaország ügy*⁴⁷⁰ panaszosait, akik egy akkor 80 éves politikus, Michel Junot múltjáról készítettek rádióműsört. Junot 1942 és 1945 között a német megszállás alatti Franciaországban Pithiviers alprefektusaként tevékenykedett, majd 1977-1995-ig Jacques Chirac helyetteseként Párizs alpolgármestere volt. A rádióműsor-sorozatban azt állították Junot-ról, hogy egykori ellenálló mivolta erősen kétséges, a világháború idején a körzetébe tartozó internálótáborokat felügyelte, ahonnan ezreket deportáltak Auschwitzba. Az 1997. január 31. és február 1. közötti időszakban hatvankétszer elhangzott összeállítás szerzői a *Le Point* című hetilap cikkére hivatkoztak, amely szerint Michel Junot alprefektusként 1942-ben „külföldi és francia zsidók ezreinek deportálását felügyelte” (...) valamint „elismerte egy szállítmány deportált Drancy-ba⁴⁷¹ indításának megszervezését”⁴⁷². A panaszosok az általuk készített műsorban azt állították, hogy a magát ellenállónak valló Junot – saját állítása szerint – nem tudott a deportált zsidók további sorsáról, és szerinte a múltnak erre a fejezetére fátylat kellene borítani. Időközben a műsor átesett némi változtatáson is, ám továbbra is rendszeresen ismételte, hogy az információt a *Le Point* hetilap közölte. 23 órát követően már azt közölték, hogy Michel Junot nem adott parancsot letartóztatásra, internálásra vagy a Drancy-ba való szállításra, csupán a rend felügyelete volt a feladata. A reggeli adásban már az is elhangzott, hogy Junot cáfolta az ellene a hetilap által felhozott vádak. Lényeges megjegyezni, hogy a *Le Point* által közölt cikk korabeli jegyzőkönyveket, az alprefektus által írt jelentéseket, leveleket idézett szó szerint, és egy Michel Junot-val készült interjút is megjelentetett, amelyben – a rádióműsorral ellentétben – nem került közlésre a deportálás megszervezésére utaló állítás. A politikus hivatalos személy

⁴⁶⁹ ROLLAND, Patrice: Liberté d'expression et apologie de la collaboration. Affaire Lehideux et Isorni (23 septembre 1998). In: *Actes de la Cinquième Session d'information (arrêts rendus en 1998, Cahiers du CREDHO no. 5)* <http://www.credho.org/cedh/session05/session05-07.htm> (2005. december 16.) 5. bek.

⁴⁷⁰ CEDH, *Radio France és mások c. Franciaország ügy*, 2004. március 30-i ítélet.

⁴⁷¹ A deportálások franciaországi központja, ahonnan más, németországi lágerekbe szállították őket.

⁴⁷² CEDH, *Radio France és mások c. Franciaország ügy*, 2004. március 30-i ítélet, 35. bek.

becsületének megsértése miatt indított eljárást a szerkesztők ellen, amelyet a francia sajtótörvény 29. és 31. cikkében foglaltakra alapozott.⁴⁷³ A párizsi büntetőtörvényszék (*Tribunal correctionnel*) a panaszosokat bűnösnek találta, és pénzbüntetésre, valamint az ítélet eredményének két napon keresztül, kétóránkénti közlésére ítélte őket. A bíróság indokolása szerint az, hogy a szerzők állítása szerint Michel Junot alprefektus aktív szerepet játszott a deportálásokban, és cselekedeteit Maurice Papon-éhoz hasonlították, aki ellen korábban emberiség elleni bűncselekményekben való bűnrészesség miatt indult eljárás, valamint kétségbe vonták ellenállói tevékenységét, megvalósította a hivatalos személy becsületének megsértése tényállását. A bíróság a panaszosok jóhiszeműségével kapcsolatban megjegyezte: A más médiában korábban megjelent becsületsértő állítások közlésének módszere elítélendő, mivel ahhoz vezet, hogy valóságnak, vitathatatlan bizonyosságnak tüntessen fel olyan tényeket, amelyek igazságát nem bizonyították.⁴⁷⁴ Mindezek mellett, megvizsgálva a hetilap cikkében leírtakat, a bíróság szerint abból nem lehetett arra a következtetésre jutni, amely szerint az alprefektus felügyelte volna deportálásokat, sem arra, hogy elismerte volna azok indításának megszervezését. A közölt jegyzékek és levélváltások alapján pedig nem lehet megállapítani, hogy Junot-nak személyes szerepe lett volna a deportálások indításának szervezésében. A vizsgált bizonyítékokból egyvalamire lehet következtetni, mégpedig, hogy Michel Junot alprefektusként a német megszállás ideje alatt „*buzgón és határozottan, különös aggályok nélkül (...) gyakorolta hivatalát*” mindez azonban nem bizonyítja a szervezésben való részvételét, „*következésképpen nem jogosítanak fel arra, hogy emberiség elleni bűncselekményekben való bűnrészességgel vádolják*”⁴⁷⁵. A rádióműsor viszont azt hangsúlyozta, hogy Junot felügyelte a gyűjtőtáborokat és a táborokban felügyelt a rendre, amelyet szintén nem tudtak bizonyítani a panaszosok. Az alprefektusnak az ellenállási mozgalomban való részvételét illetően egy szervezet és

⁴⁷³ Az 1881. július 29-i francia sajtótörvény 2004. december 31-óta hatályos szövege szerint a hivatalos személy becsületének megsértését a becsületsértő állítások közvetlen vagy reprodukció általi közlésével lehet megvalósítani, amely akkor is büntetendő, ha az azt kételkedve, („*sous forme dubitative*”) teszik, vagy ha az érintett személy beazonosítható. <http://www.legifrance.gouv.fr/texteconsolide/PCEAA.htm> (2005. augusztus 5.) A törvény részletesebb elemzését lásd: SAJÓ András: *A szólásszabadság kézikönyve...* 49-51. o.

⁴⁷⁴ CEDH, *Radio France és mások c. Franciaország ügy*, 2004. március 30-i ítélet, 11. bek.

⁴⁷⁵ *Uo.*

több magánszemély is bizonyította, hogy segítette az üldözött zsidóságot a megszállás ideje alatt. A francia bíróság álláspontja szerint a műsor szerkesztői nem utolsó sorban szenzációkeltés céljából fogalmazták meg a fent idézett kijelentéseket, amely elfogadhatatlan, ennél fogva jóhiszeműségüket nem látta bizonyítottnak. A másodfokon eljáró bíróság előtt olyan eredeti dokumentum is bemutatásra került, – ezt a panaszosok a műsor elkészítése idején még nem ismerték – amely szerint az alprefektus levélben kérte felettesétől a táborok élelmezési helyzetének javítását, jóllehet saját szavai szerint a táborok felügyelete nem tartozott hatáskörébe. A panaszosok két sikertelen fellebbezést követően fordultak az Emberi Jogok Európai Bíróságához. Beadványukban a Bíróság korábbi joggyakorlatára hivatkoztak, amely szerint az újságíróknak nem lehet feladata, hogy módszeresen és formálisan elhatárolódjanak az olyan idézetekben megfogalmazottaktól, amelyek harmadik személyekre nézve sértőek vagy őket provokálók lennének, illetve becsületüket sértnék.⁴⁷⁶ Hangsúlyozták, hogy a francia államnak a deportálásokban való részvétele fontos társadalmi kérdés, amely közérdeklődésre tarthat számot, és az általuk közöltek nem kívánták Junot becsületét vagy jó hírnevét megsérteni, csupán a történelem, napjaink Franciaországa jelentős érdeklődésre számot tartó időszakának jobb megvilágításához kívántak hozzájárulni. (A panaszosok a Bíróság előtti érvelésükben már csupán a táborokon kívüli rend fenntartását tulajdonították az alprefektusnak...) A Bíróság hangsúlyozta, hogy belső bíróságok döntései Egyezménybe ütközésének vizsgálatakor nem feladata, hogy a hatáskörrel rendelkező nemzeti bíróságok szerepébe helyezkedjen,⁴⁷⁷ a 10. cikkely fényében azonban ellenőrizheti az általuk mérlegelési jogkörükben hozott döntéseket.⁴⁷⁸ Csupán azt vizsgálhatja, hogy a nemzeti hatóságoknak a panaszosok jogaiba való beavatkozása „arányosnak minősült-e az elérendő cél érdekében”, valamint az általuk hivatkozott okok „relevánsak és elégségesek” voltak-e. Mindezek keretében a Bíróságnak meg kell győződnie arról, hogy a nemzeti hatóságok a szabályokat a 10.

⁴⁷⁶ *Ítélet*, 27. bek. A hivatkozott döntés: CEDH, *Thoma c. Luxembourg ügy*, 2001. március 29-i ítélet, 64. bek.

⁴⁷⁷ A Bíróság joggyakorlata ezzel ellenkező irányba ható esetet is ismer, ahol a strasbourgi bírák kifejezetten állást foglaltak egy, a nemzeti bíróság által nem értékelt bizonyítékot illetően. V. ö: CEDH, *Sabou és Pircălab c. Románia ügy*, 2004. szeptember 28-i ítélet, 40. bek; valamint CEDH, *Pakdemirli c. Törökország ügy*, 2005. február 22-i ítélet, 49. bek, lásd: alább.

⁴⁷⁸ CEDH, *Radio France és mások c. Franciaország ügy*, 2004. március 30-i ítélet, 32. bek.

cikkelyben megfogalmazott elveknek megfelelően alkalmazták, és ezen kívül a releváns tények elfogadható módon történő értékelésére támaszkodnak-e.⁴⁷⁹ A Bíróság az előtte fekvő ügyben megállapította, hogy a francia állam magas rangú tisztviselőinek a német megszállás ideje alatti magatartása az egyik legkomolyabb közérdekű kérdés, és az ezzel kapcsolatos információk közreadása teljes mértékben megfelel a média demokratikus társadalmakban betöltött funkciójának. Mivel a véleménynyilvánítás szabadsága is felmerült, a strasbourgi bírák szerint jelen esetben a francia bíróságnak korlátozott a mérlegelési jogköre a panaszosokkal szembeni szankciók „*parancsoló társadalmi szükségszerűségét*” illetően. A hetilap által közölt idézésével kapcsolatosan megjegyezte: „*az újságírói szabadság magában foglalja bizonyos adag túlzás, sőt provokáció lehetőségét is*”,⁴⁸⁰ egyébként általánosságban annak megkövetelése, hogy az újságírók következetesen tartsák magukat távol egy olyan idézet tartalmától, amely másokat sérthet, provokálhat, vagy becsületüket sértene, nem egyeztethető össze a média azon szerepével, amely egy adott időpontban fennálló tényekről, véleményekről és eszmékről való tájékoztatás által valósul meg⁴⁸¹. A *Le Point* cikkének pusztán idézésével tehát a panaszos nem szegte volna meg a jóhiszeműség kötelezettségét, a párizsi fellebbviteli bíróság által képviselt, iménti érvelés tehát nem győzte meg a strasbourgi Bíróságot. Ugyanakkor a kérdéses műsorszámok olyan állítást tartalmaztak, amelyek nem szerepeltek a hetilap cikkében. A műsorban azt állították, hogy Michel Junot elismerte egy szállítmány „*indításának megszervezését*”, az idézett cikk szerint viszont Junot „*felelősséget viselt*” érte, de nem szervezte a transzport indítását. A Bíróság nem látta bizonyítottnak, hogy az újságírók csupán túlzó, vagy provokatív módon fogalmaztak volna, jelen esetben valótlan információt közöltek, megmásították a *Le Point* cikkében leírtakat. Mindezekre tekintettel a Bíróság a francia bíróságokhoz hasonlóan Michel Junot becsületének, méltóságának megsértését látta panaszosok által készített műsorban, különösképpen a hatvankétszeri közlésre tekintettel, következésképpen nem találta egyezményesértőnek a panaszosok megbüntetését. Ítéletében hangsúlyozta az állami hatóságok mérlegelési jogkörét, és megállapította, hogy az elérni kívánt cél – mások jogainak védelme –

⁴⁷⁹ *Uo.*

⁴⁸⁰ CEDH, *Radio France és mások c. Franciaország ügy*, 2004. március 30-i ítélet, 37. bek.

⁴⁸¹ *Uo.*

érdekében a panaszosok jogaiba való beavatkozás „*relevánsnak és elégségesnek*” volt tekinthető, továbbá „*szükségesnek minősült egy demokratikus társadalomban*”, tehát nem sértették meg az Egyezmény 10. cikkelye által biztosított jogokat. Az ítélet a hét bíró egyhangú szavazatával született.

Az Egyesült Királyság ellen indult *Tolstoy-Miloslavsky ügy*⁴⁸² panaszosa történészként a Winchester College akkori igazgatójáról, Lord Aldingtonról pamfletet tett közzé, amelyben az igazgatót a második világháborúban a megszállt Ausztria területén polgári személyekkel szemben elkövetett hadijogsértéssel vádolta. Tolstoy Miloslavsky kutatásai szerint Lord Aldington parancsnoksága alatt egy, az Ausztriát megszálló ötödik brit hadsereg és a szovjetek közötti megállapodás alapján 1945 május közepe és június eleje között 70 000 hadifoglyot és kozák, valamint jugoszláv menekültet (köztük nőket és gyermekeket) adtak át a szovjet és a jugoszláv erőknek. Az átadott személyek, amelyek többsége 1918-20-as oroszországi menekült volt, a Nemzetek Szövetsége vagy valamely nyugat-európai ország útlevelével rendelkeztek. Kiadásukat követően a menekültek legtöbbször a szovjet csapatok lemészárolták, vagy kényszermunka-táborokba hurcolták. Tolstoy Miloslavsky megállapítása szerint Lord Aldington – akit felelőssé tett a történetekért – nem volt méltó egy olyan nagy tekintélyű intézmény vezetésére, mint a Winchester College. A szerző írásában megfogalmazottak szerint Lord Aldington kezéhez 70 000 ember vére tapad.⁴⁸³ A pamfletet a Winchester Collegeban tanulók szüleinek, valamint a Lordok Háza néhány tagjának is elküldték, amelyet követően Lord Aldington rágalmazási pert indított a High Court of Justice (Queens Bench Division) előtt. Az eljárás kimenetele nem volt kétséges, mindemellett a bíróság az angol bíróságok által rágalmazási ügyben valaha kiszabott legnagyobb kártérítési összeget ítélte meg a felperes javára. A bíróság a felperes indítványára megtiltotta az írásban szereplő megállapítások közlését, közlésének engedélyezését, illetve a közlés elősegítését is. A bíróság megtiltotta minden olyan állítás közzétételét (függetlenül megfogalmazási módjától), amelynek

⁴⁸² CEDH, *Tolstoy-Miloslavsky c. Egyesült Királyság ügy*, 1995. július 13-i ítélet.

⁴⁸³ *Ítélet*, 8. bek.

következményeképpen az olvasóban a felperes bűnösségével kapcsolatos meggyőződés alakul ki.⁴⁸⁴ A sikertelen fellebbezést követően az alperes Tolstoy-Miloslavsky az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult, az Egyezmény 10. cikkében meghatározott jogának sérelmét panaszolva. Beadványában ugyanakkor a döntés jogszerűségét nem, csupán a kártérítés magas mértékét kifogásolta. Az általa közölt állítások valóságtartalmának kérdése sem az angol, sem a strasbourgi Bíróság előtti eljárásnak nem képezte tárgyát, mindazonáltal álláspontja szerint az angol bíróság ítélete korlátozta a kérelmezőt foglalkozásának gyakorlásában. A panaszában előadottak szerint az ítéletben megfogalmazott parancs, amelynek célja a felperes jó hírvének és jogainak védelme volt, aránytalanak minősült, ugyanis a megtámadott döntés megtiltott számára minden, az említett történéseket és Lord Aldington negatívan érintő kritikai elemzést is, súlyos és állandó akadályát képezve ezzel történelmi tevékenységének. A strasbourgi bírák nem osztották a kérelmező következtetéseit, mégis az intézkedést céljához képest aránytalanak minősítették.⁴⁸⁵ Ítéletük szerint senki nem állíthatja, hogy a rágalmozás tényének megállapítása ellentétes lenne a 10. cikkelyvel, ugyanakkor a kártérítés és az említett intézkedések együtt a véleménynyilvánítás 10. cikkelyben biztosított szabadságának aránytalan korlátozását jelentették. Az ítéletet értékelve Halmai Gábor arra a következtetésre jutott, hogy a *„ténykérdésben biztosított helyreigazítás is sértheti a sajtószabadságot, ha a kártérítés összege túlságosan magas”*⁴⁸⁶. Megállapításom szerint a Bíróság ennél árnyaltabban fogalmazott, ugyanis jelen ügyben nem a helyreigazítás, hanem a kártérítés és az egyéb szankciók Egyezménybe ütközését mondta ki a strasbourgi fórum.

A fent bemutatott ügyek elemzésének következtetéseként megállapítható, hogy a második világháború hatásai (elsősorban a náci eszmék, valamint a politikusok múltjának megítélése terén) közvetetten hatással bírnak napjaink ítélkezési gyakorlatára, ezáltal az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlatára is. A

⁴⁸⁴ *Ítélet*, 12. bek.

⁴⁸⁵ *Ítélet*, 52. bek.

⁴⁸⁶ HALMAI Gábor: Becsületvédelem és sajtószabadság. *Fundamentum*, 2000. 4. szám, 83. o.

strasbourgi Bíróság ítéleteiben elkerülte az események történelmi szempontból való értékelését, ugyanakkor nem esett az Egyezmény 10. cikkelye megszorító értelmezésének kísértésébe sem. Az Egyezmény az „európai kontrollmechanizmusaként” tovább pontosította a véleménynyilvánítás szabadságának át nem hágható korlátait, továbbfejlesztette a politikusokkal szembeni rágalmozás problematikájával, valamint az értékítéletekkel és tényállításokkal kapcsolatos ítélkezési gyakorlatát.

3.1.5. Az igazságszolgáltatás szereplőit ért rágalmozások

3.1.5.1. Az ügyésszel szembeni kritika szabadságának határai

A közelmúltban Strasbourgban született döntések közül az Egyezmény értelmezése szempontjából a Bíróság későbbi joggyakorlatára nézve is különös jelentőséggel bírnak az Emberi Jogok Európai Bíróságának az igazságszolgáltatás szereplőivel szembeni rágalmozási perekben hozott ítéletei. Részletesebb elemzésre méltó a Bíróság *Steur c. Hollandia ügyben* 2003. október 28-án⁴⁸⁷, a *Perna c. Olaszország ügyben* 2003. május 6-án, a *Skatka c. Lengyelország ügyben* 2003. május 27-én, a valamint a *Barfod c. Dánia ügyben* 1989. február 22-én hozott ítélete. A *Perna*-ügyben született ítélet a jelenlegi strasbourgi joggyakorlat szempontjából érdemel figyelmet. A Bíróság héttagú tanácsa által egyhangúlag hozott első fokú döntést követő sikeres panaszosi és állami fellebbezés következményeként végül a Nagykamara mondta ki a jogerős ítéletet, megváltoztatva az első fokon eljáró tanács döntését.⁴⁸⁸

A *Perna*-ügy panaszosa újságíró, aki 1993. november 21-én megjelent írásában azzal vádolta Giancarlo Casellit, a palermói ügyészség elnökét, hogy politikailag elfogult, valamint félre kívánta állítani szakmai és politikai ellenfeleit. Az inkriminált cikkben, amely alapján az olasz bíróságok rágalmozás büntetében bűnösnek találták, a főügyészt azzal vádolta, hogy a Kommunista Párt szimpatizánsaként és egy képviselő

⁴⁸⁷ Ebben az ügyben egy ügyvédről állapította meg a fegyelmi bíróság, hogy ügyvédhez nem méltó magatartást tanúsított akkor, amikor védence vallomása alapján azzal vádolt egy rendőrtisztet, hogy a kihallgatáskor szabálytalanul járt el, meg nem engedett nyomást gyakorolt vallomás megtételéhez, valamint nem biztosított tolmácsot külföldi védence számára. Jóllehet a fegyelmi bíróság csupán a tényeket állapította meg, de szankciót nem szabott ki, mindez egyezményesértőnek minősült. Lásd még: CEDH, *Cumpana és Mazare c. Románia* 2003. június 10-i ítélet, amelyben a panaszosok egy bírót és egy polgármestert csalással vádoltak, valamint egy karikatúrát közöltek róluk. Elítélésük nem minősült egyezményesértőnek; Az újságírói források felfedésének kérdése merült fel a Bíróság *Ernst és mások c. Belgium ügyben*, 2003. július 20-án hozott ítéletében. A strasbourgi bírák egyezményesértőnek minősítették az újságírók lakásán tartott házkutatásokat.

⁴⁸⁸ Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 43. cikk, 3. bek. értelmében a Nagykamara előtti eljárásra akkor kerülhet sor, ha az „Egyezmény vagy az ahhoz kapcsolódó jegyzőkönyvek értelmezését vagy alkalmazását érintő lényeges kérdést, vagy egy egyébként általános jelentőségű lényeges kérdést vet fel.”

régi barátjaként az utóbbi utasításait hajtotta végre ügyészi munkája során. Perna szerint Caselli hivatalba lépésekor „hármás hűségesküt” tett: Istennek, a törvénynek és Botteghe Oscure utcának. (Utóbbiban az Olasz Kommunista Párt székhelye volt.) A főügyészt a következő kifejezésekkel minősítette: „jámbor, szigorú és elfogult.” A cikkben leírtak szerint a főügyész az Olasz Kommunista Párt (PCI) „árnyékkormányának igazságügyi minisztere”, Luciano Violante jobbkezeként ismert Andreotti volt miniszterelnök ellen indított vizsgálatot, amelyben Andreottit korrupcióval és a maffiával való kapcsolattal vádolta. Az eljárást, amelynek Perna szerint nem a tények felderítése volt a célja, hanem az akkori politikai életben meghatározó szerepet játszó politikai osztály ellehetetlenítése, valamint a hatalom nem politikai eszközökkel való megszerzése, nyolc hónappal később lezárták. A cikk írója szerint a Kommunista Párt szisztematikusan szerezte meg az igazságszolgáltatás – főként az ügyészségek – kulcspozícióit, hogy politikai ellenfeleit (a kereszténydemokratákat és a szocialistákat) a közvélemény előtt olyan ügyészségi vizsgálatokkal lehetetlenítse el, amelyeknek nem az illető politikusok felelősségre vonása volt a célja, hanem csupán nevük meghurcolása. Állításait, amelyeket nem tudott tényekkel bizonyítani, értékítéletnek tüntette fel.⁴⁸⁹ Caselli a monzai törvényszék előtt Pernát sajtó útján elkövetett rágalmazással vádolta, amelyet súlyosbított az a körülmény, hogy mindezt hivatalos személy ellen követte el hivatali tevékenységével kapcsolatosan. A törvényszék, amely szerint a cikk rágalmazó jellege teljesen nyilvánvaló volt, az olasz sajtótörvény alapján 1 000 000,- és 1 500 000,- líra pénzbüntetésre ítélte Pernát és a lap kiadóját, valamint elrendelte az ítélet publikálását is. Az ítélet szerint a cikk rágalmazó jellege teljesen nyilvánvaló volt, az újságíró által leírtak kizárták annak lehetőségét, hogy a főügyész a hivatásának megfelelően járt volna el, és hogy betartotta volna a függetlenség és tárgyilagosság, illetve a feddhetetlenség alapvető követelményeit, valamint azt állította, hogy a palermói ügyészség elnöke hivatását egyenesen politikai célok elérésére használta. A törvényszék szerint Perna semmilyen bizonyítékkal nem támasztotta alá állításait. Az ítélet ellen az újságíró fellebbezést nyújtott be. A milánói fellebbviteli bíróság ítéletének

⁴⁸⁹ CEDH, *Perna c. Olaszország ügy*, a Nagykamara 2003. május 6-i ítélete, 13. bek.

indokolásában részletesen szétválasztotta a kérelmezőnek a tényállítás és az értékítélet körébe tartozó kijelentéseit, kiemelve, hogy ítéletének meghozatalakor nem minden tényállítást tekintett olyannak, amely a rágalmozás fogalmi elemeit magán viselte volna. Eszerint: Semmiképpen sem minősült rágalmozásnak Giancarlo Caselli politikai meggyőződésére és a Caselli és Violante képviselő közötti szoros barátságára való utalás. A bíróság álláspontja szerint a politikai meggyőződés szabadsága és az egyesülési jog a bírókra is vonatkozik, amennyiben hivatásuk körén kívül gyakorolják azokat. Ugyanakkor a „hűségsküre” vonatkozó állítást, valamint a politikai párt utasításnak követését a milánói fellebbviteli bíróság különösen súlyosnak értékelte, és nem véleménynyilvánításnak, hanem tényállításnak tekintette, amelyet a panaszos semmivel sem tudott alátámasztani. A másodfokú bíróság ítélete szerint a panaszos állításait nem is próbálta tényekkel igazolni, ügyvédei szerint azok pusztán vélemények voltak.

A fellebbviteli eljárás során született ítéletet az olasz Semmítőszék szintén megerősítette. A panaszos a belső jogorvoslati fórumok kimerítését követően az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt indított eljárásban a véleménynyilvánítás szabadságának megsértése mellett az olasz bíróságok eljárását is kifogásolta, ugyanis álláspontja szerint azzal, hogy nem tették számára lehetővé állításainak bizonyítását, nem tartották be az Egyezmény 6. cikk, 1. bekezdése, valamint a 3. bekezdés d) pontja által számára biztosított eljárási jogokat.⁴⁹⁰ (A panaszos a felperessel szembeni

⁴⁹⁰ Az Egyezmény hivatkozott rendelkezései a következők: „1. Mindenkinnek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen (...) tárgyalja, és hozzon határozatot (...) az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. (...) 3. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van - legalább - arra, hogy (...) d) kérdéseket intézzen vagy intéztessen a vád tanúhoz és kieszközhessen, a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanút megidézik, illetve kihallgatják;” Megjegyzendő, hogy az 1993. évi XXXI. törvény által kihirdetett egyezmény szöveg a 6. cikk 1. bekezdésében említett „tisztességesen” kifejezése a hivatalos francia szövegben „équitablement”-ként szerepel, amelynek magyar nyelvi megfelelője az „igazságosan” „pártatlanul” „méltányosan”, illetve „ekvivalens módon” terminus. (Lásd: ECKHARDT Sándor, OLÁH Tibor (szerk.): *Francia-magyar nagyszótár*, Akadémiai kiadó, Budapest, 1999, 518. old, illetve PÁLFY Miklós (szerk.): *SCRIPTUM GIB Francia-magyar elektronikus szótár*, Szeged, 1998.) A francia mellett egyaránt hivatalos angol szöveg „fair hearing” kifejezése jóval tágabb jelentést tartalmaz, az „igazságos”, „pártatlan” „nem részrehajló” „méltányos” mellett tartalmazza a „tisztességes” jelentést is. (Lásd: ORSZÁGH László, MAGAY Tamás (szerk.): *Angol-magyar nagyszótár*, Akadémiai kiadó, Budapest, 1998, 543. o.) Ebben az esetben a nemzetközi szerződés értelmezésének

kontradiktórius bizonyítást kérelmezett, amit az olasz ítélkezési fórumok mindegyike elutasított.) A Semmítőszék ítélete szerint a tanúmeghallgatás feleslegesnek bizonyult, ugyanis azzal csupán Caselli főügyész politikai meggyőződését lehetett volna bizonyítani, amely a rágalmazási ügy szempontjából nem volt lényegi körülmény, sokkal inkább ilyen volt a politikai nyomásra történő eljárásindítás vádja, amelyet viszont rágalmazásnak minősítettek, emellett a bizonyítási teher átfordulását sem tartották a bíróságok jogszerűnek. A strasbourgi bírák osztották ezen álláspontot, megerősítve azt a tényt, hogy a panaszos csupán újságcikkkel és a felperes vallomásával kívánta érveit alátámasztani, az eljárás során mindvégig értékítéletnek állítva be a Caselliről leírtakat.⁴⁹¹ A Bíróság végül azért utasította el a 6. cikk megsértésének megállapítására irányuló panaszt, mert nem találta megfelelően bizonyító erejűnek a panaszos által az olasz bíróságok előtti eljárásban indítványozott bizonyítási cselekményeket.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága előtti eljárás központi kérdése tekintetében nem elhanyagolható az olasz kormány érvelése, amelynek lényegi eleme volt az igazságszolgáltatás intézménye és tisztségviselői tekintélyének védelme. A kormány memorandumában hangsúlyozta, hogy „tekintettel az igazságszolgáltatásnak a társadalomban betöltött különleges szerepére, szükségesnek bizonyulhat annak védelme az alaptalan támadásokkal szemben, különösen akkor, amikor a tartózkodás kötelezettsége az érintett tisztviselők számára nem teszi lehetővé a fellépést.”⁴⁹² A panaszos szerint viszont egy magas rangú köztisztviselő harcos politikai aktivitása elkerülhetetlenül befolyásolja őt hivatása gyakorlásában.

feladata hárulna (hárult volna) a fordítóra, amelyet egyértelműen rendez az 1969. évi bécsi egyezmény a nemzetközi szerződések jogáról. Az 1987. évi 12. törvényerejű rendelettel kihirdetett bécsi egyezmény 33. cikke 3. és 4. bekezdése szerint „A szerződés kifejezéseit mindegyik hiteles szövegben azonos értelműnek kell vélelmezni. Ha a hiteles szövegek összehasonlítása során olyan értelemkülönbségek derülnének ki, amelyek a 31. és 32. Cikk alkalmazásával nem küszöbölhetők ki, akkor azt az értelmet kell – a szerződés tárgyát és célját figyelembe véve – elfogadni, amely a szövegek közti ellentétet a legjobban összeegyezteti (...)” Ennek megfelelően az utóbb általam említett magyar terminusok jobban közelítenek a szóban forgó kifejezéseknek az Emberi Jogok Európai Egyezmény által tulajdonított értelméhez.

⁴⁹¹ CEDH, *Perna c. Olaszország ügy*, a Nagykamara 2003. május 6-i ítélete, 31. bek.

⁴⁹² *Ítélet*, 35. bek.

A Bíróság Kamarája 2001. július 25-i ítéletében hivatkozott az általa sajtóügyekben gyakran említett elvre, amely szerint a véleménynyilvánítás szabadsága a demokratikus társadalmak lényegi alapját képezi. Az említett szabadságnak az Egyezmény 10. cikkelye 2. bekezdése által meghatározott korlátok között kell érvényesülnie. A korábbi, stabil joggyakorlat szerint *„mindez nem csupán a kedvezően fogadott, veszélytelennek vagy közömbösnek tekintett „információkra” vagy „eszmékre” vonatkozik, hanem azokra is, amelyek sértőek, megbotránkoztatóak vagy nyugtalanítóak. Ezt kívánja a pluralizmus, a tolerancia, a nyitottság szelleme, amely nélkül nem létezhet „demokratikus társadalom”.*⁴⁹³ A Bíróság szerint a 10. cikkely által említett kivételeket ugyanakkor megszorítóan kell értelmezni, a 2. bekezdésben említett korlátozásoknak meggyőző módon megalapozottak kell lenniük,⁴⁹⁴ a „szükségszerűség” követelménye a Bíróság ítélezési gyakorlata szerint „parancsoló társadalmi szükségszerűséget” kell, hogy jelentsen.⁴⁹⁵ Az ügy lényegi elemeivel kapcsolatosan a Bíróság megjegyezte, hogy a vélemény igazságtartalmát nem kell bizonyítani, *„a vélemény lehet szélsőséges, többek között nélkülözhet minden valóságalmot is.”*⁴⁹⁶ A strasbourgi bírák – oszta az olasz kormány aggodalmát az igazságszolgáltatás szereplőit ért kritikákkal kapcsolatban – általánosságban megállapították, hogy *„A közérdekű kérdések, amelyekről a sajtónak jogai és kötelezettségei betartása mellett joga van információkat és nézeteket közölni, magukban foglalják a bírói hatalommal kapcsolatos információkat és nézeteket is. Mégis a bíróságok eljárásának – amely az igazságszolgáltatás biztosítója, és amelynek küldetése alapvető jelentőségű egy jogállamban – szüksége van a közösség bizalmára. Ezért kell tehát megvédeni azt az alaptalan támadásoktól, mindenek előtt akkor, amikor az igazságszolgáltatás funkcionáriusainak tartózkodási kötelezettsége megtiltja számukra a reagálást.”*⁴⁹⁷

⁴⁹³ Ítélet, 38. bek.

⁴⁹⁴ Lásd: többek között CEDH, *Jersild c. Dánia ügy*, 1994. szeptember 23-i ítélet, 31. bek; CEDH, *Janowski c. Lengyelország ügy*, a Nagykamara 1999. január 21-i ítélete, 30. bek; CEDH, *Nilsen és Johnsen c. Norvégia ügy*, a Nagykamara 1999. november 25-i ítélete, 43. bek.

⁴⁹⁵ CEDH, *Perna c. Olaszország ügy*, 2001. július 25-i ítélet, 38. bek, ii. pont.

⁴⁹⁶ Ítélet, 38. bek. iv. pont. Lásd továbbá: CEDH, *De Haes és Gijssels c. Belgium ügy*, 1997. február 24-i ítélet, 47. bek; CEDH, *Prager és Oberschlick ügy*, 1995. április 26-i ítélet, 37. bek.

⁴⁹⁷ CEDH, *Perna c. Olaszország ügy*, 2001. július 25-i ítélet, 38. bek, v. pont. Lásd továbbá: CEDH, *Prager és Oberschlick c. Ausztria ügy*, 1995. április 26-i ítélet, 34. bek.

A 10. cikkely sérelmének kérdését tárgyalva a Bíróság kettéválasztotta a Perna által „hűségesküeként” feltüntetett állítást az ügyészségek megszerzését célzó pártpolitikára való utalástól. A két tényállást külön-külön vizsgálva a Bíróság kitért a tényállítás és a véleménynyilvánítás elhatárolására is. Az utóbbit illetően a Bíróság korábbi joggyakorlatának megfelelően kimondta: Meg kell különböztetni a tényállítást az értékítélettől, továbbá amennyiben a tényállítás valódiságához nem fér kétség, az értékítélet bizonyítására nincs szükség.⁴⁹⁸ A Bíróság nézete szerint a kérdéses „hűségesküre” vonatkozó kijelentésnek csupán jelképes értelme volt, és csupán a Caselli főügyész harcos politikai aktivitásával⁴⁹⁹ szembeni kritikaként volt értelmezhető. Mindemellett az olasz fellebbviteli fórum is elismerte, hogy itt egy szimbolikus értelmű kijelentésről van szó, annak ellenére, hogy a kifejezés használatával a szerző a felperesnek egy politikai párttól való függőségére utalt. Az ítélet indokolása szerint jelen esetben a Bíróság arra keresett választ, hogy az újságírói hivatás szabályaival, illetve a véleménynyilvánítás szabadságával összeegyeztethetők-e a hasonló kifejezések. A Kamara megállapítása szerint a felperes ellen a harcos politikai aktivitással kapcsolatosan megfogalmazott kritika valós, nem vitatott tényeken alapult, amelyet az olasz bíróságok is bizonyított tényként kezeltek. A bírák hangsúlyozták az igazságszolgáltatás szereplőinek a megalapozatlan vádakkal szembeni védelme fontosságát (különösen, ha a válaszadás már említett joga korlátozott), egyúttal megerősítették, hogy a sajtó képezi a politikusok és a közvélemény azon eszközét, amelynek segítségével megbizonyosodhatnak arról, hogy a funkcionáriusok megbízatásuknak megfelelően teljesítik magas küldetésüket. *„Egy politikai párt aktivistájaként – bármilyen irányultságú is legyen a szóban forgó párt – egy köztisztviselő kockára teszi az igazságszolgáltatás pártatlanságáról és függetlenségéről alkotott képet, amelyet annak mindig, változatlanul sugározni kell.”*⁵⁰⁰ Az említett magatartással a köztisztviselő elkerülhetetlenül kiteszi magát a sajtó kritikájának, amely számára az igazságszolgáltatás függetlensége és pártatlansága jelentős, közérdekre számot tartó témának minősül. A Bíróság kimondta: A panaszos szóhasználata, a „hűségeskü”

⁴⁹⁸ Lásd: CEDH, *Lingens c. Ausztria ügy*, 1986. július 8-i ítélet, 46. bek.

⁴⁹⁹ Az eredeti szövegben: „*militantisme politique*”.

⁵⁰⁰ CEDH, *Perna c. Olaszország ügy*, 2001. július 25-i ítélet, 40-41. bek.

kifejezés kétségtelenül erősnek minősült, de emlékeztetni kell arra, hogy az újságírói szabadság magában foglalja a túlzásokhoz való fordulás lehetőségét, sőt a provokációt is.⁵⁰¹ A Bíróság végül hangsúlyozta, hogy döntésének meghozatalakor a korábbi ítélkezési gyakorlatának megfelelően figyelemmel kellett lennie a felperes Caselli nyílt, sőt tüntető militáns politikai megnyilvánulásaira, mint ahogyan azt a *Lopes Gomes da Silva c. Portugália ügyben* is tette.⁵⁰² Mindezekre tekintettel a panaszos által a főügyésszel szemben megfogalmazott kifejezéseket (a „hűségesküre” vonatkozóan) a Bíróság nem tartotta túlzónak,⁵⁰³ az elfogadható kritika határain belül állónak minősítette, annál is inkább, mivel valós tényeken alapultak. Egy köztisztviselő militáns politikai magatartásának a sajtó általi bemutatását, illetve az ellene megfogalmazott kritikát kétségtelenül közérdeklődésre számot tartónak minősítette, amelynek élveznie kell az Egyezmény 10. cikkelye által a véleménynyilvánítás szabadságának biztosított védelmet. A panaszost a „hűségeskü” tárgyában elmarasztaló olasz bírósági ítéletet a strasbourgi fórum első fokon az Egyezmény 10. cikkelyébe ütközőnek minősítette. A fennmaradó vádpontok esetében (az igazságszolgáltatás pozícióit megszerezni kívánó pártpolitikában való részvételt illetően) viszont nem állapították meg a 10. cikkely sérelmét, mivel a Bíróság indokolása szerint az újságíró által erre vonatkozóan tett kijelentések nem kellően alátámasztott tényállításnak minősültek, amelyek nem kizárólag a főügyész harcos politikai aktivitásán alapultak.⁵⁰⁴

A Nagykamara bírái az egyezmény sértés feltételeinek áttekintését követően újra elemezték a panaszos cikkében leírtakat, és *a priori* nem tartották kizárhatónak az egyezmény sértés megállapítását a hasonló esetekben, amelyek során a nemzeti hatóságok egymástól elválasztva értékelik a cikkben leírtakat. Jelen esetben viszont a másodfokon eljáró bírák szerint az újságíró megállapításainak egymástól elválasztott elemzése és az egyezmény sértés megállapítása a cikk lényegi mondanivalójának szem

⁵⁰¹ Lásd: CEDH, *Prager és Oberschlick c. Ausztria ügy*, 1995. április 26-i ítélet, 38. bek.

⁵⁰² CEDH, *Lopes Gomes da Silva c. Portugália ügy*, 2000. szeptember 28-i ítélet, 35. bek.

⁵⁰³ Vö.: CEDH, *De Haes és Gijssels c. Belgium ügy*, 1997. február 24-i ítélet, 47. bek.

⁵⁰⁴ CEDH, *Perna c. Olaszország ügy*, 2001. július 25-i ítélet, 47. bek.

elől tévesztését eredményezte volna.⁵⁰⁵ Az ítéletben, részletesen kifejtve, hogy mit nem állított a panaszos, a Nagykamara áttételesen utalt arra is, hogy milyen hangvételt kellett volna megütnie a cikknek ahhoz, hogy az ne legyen rágalmozó jellegű (következésképpen megállapítható legyen az egyezmény 10. cikkének sérelme). A Nagykamara szerint tehát a panaszos „nem azt állította, hogy Caselli politikai meggyőződéseket táplál, vagy azokat kinyilvánítja, és mindezek arra engedhetnek következtetni, hogy hivatása gyakorlása során elfogult lenne”. A panaszos ezzel szemben világos, és egyértelmű üzenetet fogalmazott meg a nagyközönség számára, amely szerint a főügyész a párt, illetve annak egyes vezetői közvetlen utasítására cselekszik, és egy az ügyészségeket elfoglalni kívánó politikai stratégia megvalósítója. Ebben a szövegösszefüggésben a „hűségesküre” való utalás már csupán jelképesnek tekinthető, következésképpen a panaszosra rágalmozás miatt kirótt pénzbüntetés nem minősült aránytalannak, és a panaszos jogainak sérelme egy „demokratikus társadalomban szükségesnek minősült, mások jogainak védelme érdekében”, így a Nagykamara 16:1 arányban született ítélete szerint nem volt megállapítható az Egyezmény 10. cikkének sérelme.⁵⁰⁶ Az eset kapcsán a szakirodalomban is felmerült a bírák függetlensége, valamint politikai elkötelezettségük összeegyeztethetőségének kérdése. Patrick de Fontbressin javaslata szerint a nagy súlyú politikai ügyekben az egyszemélyes döntés helyett a kollektív határozatokat kellene előnyben részesíteni, így vissza lehetne szerezni az igazságszolgáltatásba vetett, de időközben elvesztett bizalmat.⁵⁰⁷

A döntéshez Conforti bíró által csatolt különvélemény szerint a véleménynyilvánítás szabadságához való jog nem választható el az egyezmény 6. cikkelyében foglalt eljárási garanciáktól. Álláspontja szerint az igazságszolgáltatás az Egyezménybe ütközően utasította el a panaszos által kérvényezett bizonyítási eszközöket, amelyek közül különösen súlyosnak minősítette a felperes tanúként való kihallgatásának elvetését.

⁵⁰⁵ CEDH, *Perna c. Olaszország ügy*, a Nagykamara 2003. május 6-i ítélete, 40. bek

⁵⁰⁶ CEDH, *Perna c. Olaszország ügy*, a Nagykamara 2003. május 6-i ítélete, 47-48. bek

⁵⁰⁷ FONTBRESSIN, Patrick de: Le militantisme politique du juge, un danger pour les libertés? (en marge à l'arrêt Perna de la Cour européenne du 6 mai 2003) *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, No. 58, 2004, 434. o.

Egy főügyész újságíró általi rágalmazásáról lévén szó, az olasz bíróságok eljárása Conforti bíró szerint a megfélemlítés benyomását kelti, különösen, ha az eljárásnak a helyi viszonyokhoz képest gyors lefolyását vesszük szemügyre.⁵⁰⁸

3.1.5.2. „Bírálat” vagy „sértés” – magánlevélben

A *Skalka*-ügy panaszosa, aki lopás minősített esete miatt kiszabott szabadságvesztés-büntetését töltötte a panasz benyújtásának időpontjában, fogvatartásának ideje alatt levelezést folytatott a Katowicei Regionális Bíróság Büntető Kollégiumával. Mivel nem elégedett meg a bíróság válaszlevelében foglaltakkal, 1994. november 15-én a Katowicei Regionális Bíróság elnökének panaszlevelet címzett, amelyben a Kollégium tagjait „*beszámíthatatlan pojácának*”⁵⁰⁹, „*kreténnek*”, egyiküket pedig „*korlátolt személy*”-nek, „*bühyének*” illetve „*analfabétának*” nevezte. Az illetékes ügyész vádemelésének megfelelően a bíróság a vádlottat *állami hatóság feladata ellátásának helyszínén vagy nyilvánosan történő megsértése* miatt nyolc hónapi börtönbüntetésre ítélte. Az elkövetési magatartás a Katowicei Regionális Bírósághoz intézett levél által valósult meg, amelyben a kérelmező megsértette a Büntető Kollégium egy, személyében be nem azonosítható bíróját, valamint a Regionális Bíróságot, mint állami hatóságot. Az ítéletet a lengyel Büntető Törvénykönyv 237. cikkére alapozták, amely szerint „*Aki állami hatóságot feladata ellátásának helyszínén vagy nyilvánosan megsért*”,⁵¹⁰ szabadságvesztéssel vagy pénzbírsággal büntetendő. A panaszos szerint a levelében foglaltakat magánszemély elleni, és nem az államhatalom képviselője elleni sérelemnek kellett volna tekinteni. A lengyel bíróság ítéletében figyelembe vette az orvosszakértői véleményét is, amely szerint a panaszos beszámítható volt. Megjegyezte továbbá, hogy a vádlottnak, mint állampolgárnak jogában állt az állami hatóságok elleni kritika megfogalmazása, mindazonáltal a szóban forgó levélben túllépte az elfogadható bírálat

⁵⁰⁸ Conforti bíró különvéleménye, 1-2. bek.

⁵⁰⁹ „*irresponsible clowns*”

⁵¹⁰ CEDH, *Skalka c. Lengyelország ügy*, 2003. május 27-i ítélet, 23. bek.

határait, és egyenes szándékkal a bíróság becsületének csorbítását valósította meg. Miután a fellebbviteli bíróság fenntartotta az elsőfokú ítéletet, valamint a lengyel Legfelsőbb Bíróság előtti megsemmisítési eljárás is eredménytelen volt, a panaszos kérelmét az Emberi Jogok Európai Bírósága elfogadhatónak minősítette. A kormány álláspontja szerint a bíróságok tekintélyét óvni kellett a destruktív, lényegében megalapozatlan támadásoktól, a kérelmező szerint viszont a levelében megfogalmazottak nem voltak alkalmasak a bíróság mint hatóság megsértésére, ugyanis azokat egy bírósági alkalmazott (bíró) személye ellen fogalmazta meg. Az Emberi Jogok Európai Bírósága, miután hangsúlyozta a véleménynyilvánítás szabadsága, mint a demokratikus társadalmak alapvető kritériumát, valamint a bíróságok közmegebecsülésének fontosságát, illetve a megalapozatlan támadásoktól való védelmüket, megállapította, hogy különbséget kell tenni „*bírálat*” és „*sértés*” között. Az ítéletben megfogalmazottak szerint amennyiben bármilyen véleménynyilvánítás egyedüli célja a bíróság vagy egy tagjának megsértése, (becsületsértés) a megfelelő büntetés nem ütközik az Egyezmény 10. cikke 2. bekezdésének rendelkezéseibe. A strasbourgi Bíróság azt is megállapította, hogy a kérelmező, a lengyel bírósághoz intézett levelében sértő szavakat használt, a levél egésze pedig egyértelműen becsmérlőnek volt tekinthető.⁵¹¹ Alkalmazva az arányossági tesztet, a büntetés természetét és súlyosságát is figyelembe véve a nyolc hónapos szabadságvesztést aránytalanul szigorú intézkedésnek tekintette, tekintettel a panaszos előéletére is, ugyanis korábban még nem marasztalták el hasonló cselekmény miatt. Megállapította ugyanakkor, hogy a bíróság tekintélyének védelme jelen esetben elegendő, és jelentős ok volt a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozására, következésképpen a bíróság, mint intézmény és egy meg nem nevezett, de azonosítható bíró megsértése miatt kimondott megfelelő ítélet nem ütközik az Egyezmény 10. cikke 2. bekezdésébe.⁵¹² Jelen esetben tehát a kérdés nem a kérelmezőnek a bírósághoz intézett levele miatti megbüntetésének jogszerűsége, hanem a büntetés megfelelőnek, illetve „*szükségesnek*” való minősítése volt. Az arányosság elvének, valamint a közös

⁵¹¹ *Ítélet*, 35. bek.

⁵¹² *Ítélet*, 38-41. bek.

standardok (a bűncselekmény és sérelem súlya vagy ismétlődése) biztosítása a Bíróság feladata, amely az ítéletet a fentiek figyelembe vételével hozta meg. Nem minősítette a levélben megfogalmazottakat a bíróság elleni nyílt és átfogó támadásnak, ugyanis a levélváltásról (a levelek tartalmáról) a nyilvánosságnak nem volt tudomása. Végül megjegyezte: Noha egy kevésbé súlyos büntetés igazolható lett volna, a lengyel bíróságok a véleménynyilvánítás korlátozásakor túllépték a „szükségesség” határát, következésképpen megsértették az Egyezmény 10. cikkét. A kártérítési igényt az eset körülményeire való hivatkozással utasította vissza a Bíróság, ugyanis a kérelmező az eljárás alatt korábban más bűncselekményért kiszabott szabadságvesztés-büntetését töltötte.

3.1.5.3. Nem hivatásos bíró megsértése – a sajtóban

A *Perna és Skatka* ügy kérelmezőihez hasonlóan Bjørn Barfod az Emberi Jogok Európai Bizottsághoz eljuttatott panaszában egy bírói tanács tagjainak rágalmazása miatti elítélését tartotta a véleménynyilvánítás szabadságába ütközőnek. A Bizottság a kérelmet a Bíróság elé utalta, amely egyes vélemények szerint példátlanul szigorú ítéletet hozott az ügyben,⁵¹³ ugyanakkor Pierre Lambert az ítélkezési gyakorlat egyetlen olyan kivételének tartotta, amelyben a Bíróság a becsület és a jó hírnév védelmét a véleménynyilvánítás szabadságához való jognál nagyobb mértékben tartotta védendőnek. Jóllehet a kérelem alapja a 80-as évek végén Dániában lefolytatott eljárás volt, de a Bíróság 1989-ben született ítéletében kimondottakat – amint a fentiekben láthattuk – a mai joggyakorlat egyre inkább követni látszik. Az ügy panaszosa Bjørn Barfod, grönlandi kőfaragó volt, aki a helyi adórendeletet bíróság előtt vitató Grönlandon dolgozók érdekében írt újságcikkében kritikával illette a bírói tanács összetételét. Az ügyben eljáró Grönlandi Felsőbb Bíróság⁵¹⁴ három tagja közül kettő nem hivatásos bíróként (ülökként) vett részt az eljárásban, akik egyben a helyi

⁵¹³ Lásd: Gölcüklü bíró különvéleményét.

⁵¹⁴ Cour supérieure de Groenland (Grønlands Landsret).

önkormányzat közalkalmazottai voltak. A panaszos által a cikkben leírtak szerint a két tisztviselő (egyikük a helyi múzeum igazgatója, másikuk a város lakásügyi tanácsosa) elfogult volt a helyi adókat illetően, ugyanis a munkaadójuk adóbevételeiről döntöttek a perben, és a dán alkotmány szerint nem is vehettek volna részt az eljárásban. A bíróság ugyan titkosan szavazott, de a panaszos állítása szerint nem volt kétséges, hogy az önkormányzat javára 2:1 arányban született döntés meghozatalakor hogyan szavazott a két ülnök. A Felsőbb Bíróság hivatásos bírója a panaszos cikkét úgy ítélte meg, hogy az alkalmas volt a két ülnök tekintélyének csorbítására, és általánosságban arra, hogy az állampolgárok előtt aláassa az igazságszolgáltatás tekintélyét;⁵¹⁵ majd mint a legmagasabb rangú grönlandi igazságügyi tisztviselő, „felkérte” a sziget rendőrfőnökét rágalmozás miatti büntetőeljárás megindítására. A panaszost a grönlandi bíróság bűnösnek találta, és ítéletében kimondta: Bjørn Barfod „a kérdéses cikkben olyan kifejezéseket használt, amelyek alapján a két érintett joggal hihette, hogy becsületük sérelmet szenvedett”. A panaszost a fellebbviteli eljárás során is elmarasztalták, és pénzbüntetésre ítélték, amelyet követően az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult, amely ítéletének meghozatalakor – korábbi gyakorlatához híven – figyelembe vette a bepanaszolt állam sajátos viszonyait, így a grönlandi bíraskodásnak az európai kontinensen bevettől olykor jelentősen eltérő sajátosságait is. (Hasonlóan járt el a Bíróság a *Rekvényi c. Magyarország ügyben*,⁵¹⁶ amikor ítéletének meghozatalakor figyelembe vette a sajátos magyar viszonyokat.) Grönlandon széles körben vannak be laikusokat az igazságszolgáltatásba, a kerületi bíróságokon a háromtagú bírói tanács minden tagja laikus, akik általában négy éven keresztül állampolgári kötelezettségként látják el a bírói feladatokat. Minden szavazati joggal rendelkező állampolgár kötelezhető erre, szokásos polgári foglalkozása gyakorlása mellett, akik a dán jog szerint kötelesek betartani a függetlenség követelményét, és csak a hatályos jogszabályok és a bemutatott bizonyítékok alapján ítélezhetnek. A grönlandi fellebbviteli fórum megállapítása szerint a panaszos nem bizonyította állításait,

⁵¹⁵ CEDH, *Barfod c. Dánia ügy*, 1989. február 22-i ítélet, 8-10. bek.

⁵¹⁶ Lásd fentebb.

amelyeket csupán a háromtagú bíróság összetételéből levont következtetése alapján fogalmazott meg.

A Bíróság, mérlegelve a dán bírói fórumok, és az Emberi Jogok Európai Bizottsága érvelését, megállapította, hogy a panaszos cikke két állítást tartalmazott: Az egyik a felsőbb bíróság összetételére vonatkozott, a másik szerint a nem hivatásos bírák „tették a dolgukat”, amely a jelen összefüggésben annyit jelent, hogy a helyi önkormányzat alkalmazottaiként, és nem független bíróként szavaztak. A panaszos szabad véleménynyilvánításhoz való jogába való beavatkozást a második állítás váltotta ki, amelyet a Bizottság eljárásában még egyezményesértőnek talált. (A Bíróság által nem osztott véleményének indoklása szerint az igazságszolgáltatás működésével kapcsolatos közérdekű témát dolgozott fel, és még ha a cikk sértő is lehetett az ülnökökre nézve, nagyobb érdek fűződött volna ahhoz, hogy a bíróságok működéséről nyilvános vita jöjjön létre, mint a nem hivatásos bíráknak a panaszos megjegyzéseitől való védelméhez. Vádjai tehát megfeleltek a témában kialakult politikai vitának, amelyben az elfogadható kritika határai tágabbak.⁵¹⁷)

Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéletének meghozatala során a dán kormány érveit fogadta el, amely szerint a nevezett tisztviselők bírói feladatot láttak el, a panaszos pedig bizonyítékokkal alá nem támasztott állításait megfogalmazó cikkében becsületsértő és személyeskedő módon nyilatkozott róluk, amely alkalmas volt arra, hogy lejárássa őket a közvélemény előtt,⁵¹⁸ következésképpen a dán bíróságok eljárása nem ütközött az Egyezmény 10. cikkelyébe. Az ítélethez Gölcüklü bíró fűzött különvéleményt, amelyben hangot adott azon meggyőződésének, hogy esetünkben annak ellenére, hogy az ülnökök nem voltak politikusok, valójában politikai vitáról volt szó, ugyanis az igazságszolgáltatás rendszere feletti vita feltétlenül ilyennek minősül. Álláspontja szerint jelen esetben nem lehet a *Lingens-ügyben* megfogalmazottakból – ti. hogy a politikusok nagyobb fokú kritika elviselésére kötelesek, mint az „közönséges”

⁵¹⁷ CEDH, *Barfod c. Dánia ügy*, 1989. február 22-i ítélet, 31. és 35. bek.

⁵¹⁸ *Ítélet*, 35. bek.

állampolgárok – *a contrario* következtetést levonni. Az említett megállapodásával a Bíróság bizonyosan nem kizárólag a politikusokra kívánta korlátozni a nyilvános politikai kritika lehetőségét, kizárva ezzel az állami intézményekről (amelyek alkalmazottai ugyan nem politikusok, de részt vesznek a közügyekben) folytatott szabad vitákat. Eszerint nem lehetnek a bírák becsületére nézve sérelmesek a panaszos állításai, ugyanis az igazságszolgáltatás rendszeréről folytatott vitákkal kapcsolatos közérdek előnyt élvez a bírácnak a panaszos cikkében megfogalmazott kritikáktól való megóvásához fűződő érdeke előtt. Érvelésében Gölcüklü bírő hivatkozott az „európai standardokra” is, ugyanis a Bíróság feladatának tekintette a fent nevezett standardok létrehozását, amelyekkel nehezen egyeztethetők össze a dán kormány által védelmükre felhozott, az igazságszolgáltatási intézményekkel kapcsolatos partikularitások.⁵¹⁹ Gilles Dutertre, értékelésében a bírák személye elleni támadást és a bíróságok összetételének kifogásolását egymástól nehezen elhatárolhatónak tartotta, következésképpen a korábbi Bírői gyakorlattal ellentétesnek minősítette a Barfod-ügyben született ítéletet.⁵²⁰

3.1.5.4. Alkotmánybíró megsértése – a sajtóban

A közelmúltban a Moldovai Köztársasággal szemben, az *Amihalachioaie-ügyben*⁵²¹ született ítélet tovább árnyalja a bíróságokkal szemben megfogalmazható kritika határaival kapcsolatos strasbourgi álláspontot. Az ügy panaszosa, Gheorghe Amihalachioaie a moldáv Alkotmánybírósággal szemben fogalmazott meg éles hangú kritikát, amiért az alkotmányellenesnek minősített egy jogszabályt, amelynek értelmében minden Moldáviában bejegyzett ügyvéd számára kötelezővé tették volna a panaszos által elnökölt „Moldáviai Ügyvédek Egyesületébe” való belépést. G. Amihalachioaie-val egy helyi újságíró készített telefonos interjút, amelyet később egy

⁵¹⁹ Gölcüklü bírő különvéleménye, 6. bek.

⁵²⁰ DUTERTRE, Gilles: *Key case-law extracts, European Court of Human Rights*. Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2003, 585. o.

⁵²¹ CEDH, *Amihalachioaie c. Moldova ügy*, 2004. április 20-i ítélet.

gazdasági folyóiratban írott formában tettek közzé. A panaszos által elmondottakat tartalmazó cikk szerint az Alkotmánybíróság döntése következményeképpen Moldáviában teljes anarchia fog megvalósulni az ügyvédi szakmában. Az Alkotmánybíróságról szóló megállapításai – amelyek miatt az eljárás megindult ellene – a következőképpen hangzottak: *„Az Alkotmánybíróság döntése következtében teljes anarchia fog létrejönni az ügyvédi hivatás terén”* (...) *feltevődik a kérdés: Vajon az Alkotmánybíróság alkotmányos-e?*” Sérelmezte továbbá, hogy a legfőbb bírói testület nem vette figyelembe az Ügyvédek Egyesülete által hivatkozott, a strasbourggi esetjogból vett példákat, és kijelentette: *„Valószínűleg az Alkotmánybíróság bírái az Emberi Jogok Európai Bíróságát nem tartják illetékes hatóságnak (autoritásnak). Azt kell vélelmezni, hogy öt év alatt több tapasztalatot szereztek mint a strasbourggi bírák ötven év alatt? Természetesen tájékoztatni fogjuk az Európa Tanácsot, hogy Moldova nem tartja tiszteletben az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlatát és elvárásait.”*⁵²² Az Alkotmánybíróság a moldovai jogszabályok értelmében jogosult az őt ért rágalmozás esetén eljárást indítani az elkövető ellen, amelyet meg is tett; ennek eredményeképp a panaszost fent idézett kijelentései miatt 36,- eurónak megfelelő moldáv lejben kiszabott „igazgatási bírság” megfizetésére kötelezték. Az Alkotmánybíróság jogerős döntése ellen a moldáv eljárásjog szerint nem volt lehetőség fellebbezésre, így jogorvoslatot keresve az Ügyvédek Egyesületének elnöke a strasbourggi Bírósághoz fordult. Kérelmében kiemelte, hogy megfogalmazásaival nem kívánta bírálni az Alkotmánybíróságot vagy annak bíráit, csupán – az ügyvédi hivatásról folytatott széleskörű vita részeként – helytelenítette az általuk hozott döntést. A kormány álláspontja szerint a panaszos véleménynyilvánítási jogába való beavatkozás jogszerű volt az Egyezmény 10. cikkelye 2. bekezdésének értelmében, ugyanis célja a bírák méltóságának védelme, valamint az Alkotmánybíróság feladatai ellátásához szükséges feltételek biztosítása volt. A Bíróság döntésében megismételte korábban többször kifejtett nézetét, amely szerint a véleménynyilvánítás szabadsága az ügyvédek is megilleti, akik jogosultak a nyilvánosság előtt nyilatkozni a bírói hatalmi ág működéséről, de a megfogalmazott kritika nem léphet át bizonyos határokat. Erre

⁵²² *Ítélet*, 12. bek.

tekintettel figyelembe kell venni a felmerült eltérő érdekek egyensúlyának követelményét, nevezetesen a közvéleménynek az igazságszolgáltatás működésével kapcsolatos tájékozódáshoz való jogát, valamint az igazságszolgáltatás hatékony működtetésének és az ügyvédi hivatás méltóságának követelményét. Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélete szerint még abban az esetben is, ha a panaszos kijelentéseit olyanak lehet értékelni, mint amelyek az alkotmánybíróság iránti tisztelet hiányát jelzik, nem lehet azt a bírákra nézve sem súlyosnak, sem sértőnek minősíteni.⁵²³ A panaszos kérelmének alátámasztására felhozta azt is, hogy nyilatkozatát telefonon adta le az újságírónak, aki cikkét a szöveggörnyezetből kiragadott idézetekkel illusztrálta. A Bíróság, amely ítéletének meghozatalakor figyelemmel volt ezen állításokra is, az Egyezmény 10. cikkelyébe ütközőnek minősítette a moldáv alkotmánybíróság döntését, „amelyet nem lehet szükségesnek minősíteni egy demokratikus társadalomban”. Kijelentette továbbá, hogy a panaszost nem lehet felelőssé tenni az „interjúban” közöltékért, különösen azért nem, mert tiltakozott az általa elmondottak hamis idézése miatt.⁵²⁴

Az ítélethez több bíró is párhuzamos véleményt csatolt, amelyben a végkövetkeztetéssel – az Egyezmény megsértésével – egyetértettek ugyan, de eltérő indokolással. Az ítélet szerint a panaszos jogaiba való beavatkozás jogszerű célt követett: „*a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartását*”. Thomassen bírónő párhuzamos véleményében a következőképpen nyilatkozott: „*az általános érdek – jelen esetben az ügyvédek függetlenségéről szóló nyilvános vita engedélyezése – felülkerekedik az Alkotmánybíróság bíráinak azon érdekén, hogy védelemben részesüljenek a velük szemben megfogalmazott kritikákkal szemben; az olyan kritikákkal szemben, amelyeket a panaszos fogalmazott meg a beszélgetés során, amelyek a valóságban tömörek voltak, és nem lehetne azokat a bírák ellen indított személyes támadásként értelmezni.*”⁵²⁵ A beavatkozást tehát – még ha törvényes célt követett is – a Bíróságnak a *Barfod c. Dánia* és *Perna c.*

⁵²³ Lásd *mutatis mutandis*: CEDH, *Skalka c. Lengyelország ügy*, 2003. május 27-i ítélet, 34. bek; CEDH, *Perna c. Olaszország ügy*, a Nagykamara 2003. május 6-i ítélete, 47. bek.

⁵²⁴ CEDH, *Amihalachioaie c. Moldova ügy*, 2004. április 20-i ítélet, 37, 39. bek.

⁵²⁵ Thomassen bírónő részben párhuzamos, részben különvéleménye, 8-11. bek.

Olaszország ügyben hozott ítéletével ellentétben emiatt nem tartotta „szükségnek egy demokratikus társadalomban”.

Pavlovschi bíró különvéleményében a Bíróság többségének álláspontjával teljesen eltérő meggyőződésének adott hangot, nem látva semmilyen Egyezményisértést a moldáv Alkotmánybíróság döntésében. Eszerint a panaszos rágalmozó jellegű kijelentései minden jogi érvelést nélkülöztek, és arra irányultak, hogy megingassák a közvéleménynek a legmagasabb bírói fórumba vetett bizalmát, célzást téve az alkotmánybírák jogi képzetlenségére, valamint arra, hogy nincsenek tekintettel az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélezési gyakorlatára, másrészt pedig anarchiát provokálnak a jogásztársadalomra. Efféle magatartást Pavlovschi bíró szerint nem részesíthet védelemben az Emberi Jogok Európai Egyezménye.⁵²⁶

3.1.5.5. Az ügyészség tekintélye

Az igazságszolgáltatás tekintélyének megóvása motiválta a szlovák bíróságokat, amikor a *Lešník c. Szlovákia ügy*⁵²⁷ panaszosát egy ügyész rágalmozása miatt ítéletet el. A strasbourgi bíróság az ítéletet annak ellenére nem tartotta egyezményisértőnek, hogy olyan körülményeket is figyelembe vettek, amelyek az értékelt cselekmény elkövetése és a jogerős döntés megszületése közötti időszakban következtek be. Az eset körülményei több pontban is hasonlítanak a Bíróság *Skatka c. Lengyelország ügyben* hozott ítéletében hivatkozotthoz, a Bíróság ez esetben is következetes maradt korábbi joggyakorlatához. Az ítélet értelmezéséhez szükséges a szlovák bírósági eljárást megelőző néhány körülmény bemutatása. Az ügy panaszos, Alexej Lešník 1991. december 2-án egy cseh állampolgárságú üzletember ellen kezdeményezett csalás miatt eljárást a Kassai Városi Ügyészségen, ám a különböző hatóságok általi vizsgálatot követően nem indult ellene eljárás. Egy évvel később a panaszoszt megfenyegették, majd lövéseket adtak le lakásának ablakára, hivatkozása szerint mindez a volt

⁵²⁶ Lásd: A moldáv Pavlovschi bíró különvéleménye, III. pont.

⁵²⁷ CEDH, *Lešník c. Szlovákia ügy*, 2003. március 11-i ítélet.

kommunista párttagokról írt cikkeinek következménye volt. 1993-ban a kassai hírközlési ügynökségnél azt panaszolta, hogy telefonját lehallgatják, majd néhány hónappal később rendőrségi eljárás indult ellene, amelyet a nyomozóhatóság szerint az általa korábban megvádolt cseh üzletember ellen elkövetett cselekményei miatt indítottak. Mindezeket követően kérelemmel fordult a Kassai Járási Ügyészhez, az ellene indított nyomozás megszüntetése érdekében, amelyben sérelmezte, hogy a nyomozók lehallgatták telefonját, egyben feljelentést tett ismeretlen tettes(ek) ellen a telefon-lehallgatás miatt, majd levelet írt P. kassai I. kerületi ügyésznek, őt azzal vádolta, hogy „kommunista titkosszolgálati ügynökök módszerével” koncepciók eljárást indított ellene, ugyanakkor arról biztosította, hogy nem engedi magát megfélemlíteni, különösen nem olyan emberek által, akik – mint állítása szerint az I. kerületi ügyész – kétes (értsd: kommunista) múlttal rendelkeznek. A panaszos P-t figyelmeztette a törvények betartására, és arra, hogy az ügyész nem „Tátra és a Vág ura”⁵²⁸, tehát nem rendelkezik korlátlan hatalommal. P. I. kerületi ügyész a levelet továbbította felettesének, a Kassai Kerületi Ügyészség vezetőjének, aki tájékoztatta Lešníket, hogy P. ügyész nem rendelte el telefonjának lehallgatását, és nem járt el jogellenesen vele szemben. Eközben a panaszos a szlovák főügyésznél is panaszt tett P. ellen, amelyben hatalmával való visszaéléssel vádolta, nevezetesen, hogy elegendő bizonyítékok ellenére nem emelt vádat a korábban említett cseh üzletember ellen. Ebben állítása szerint szerepet játszott az a pénz, amit csalásainak leplezése érdekében az üzletember ügyvédjétől kapott. Mindemellett az ügyészt azzal vádolta, hogy az üzletember feljelentése miatt emelt vádat ellene, ugyanis egy, az állítása szerint a P-által megbízott nyomozó „jótanácsára” sem vonta vissza a csalás ügyében tett feljelentését. Mindezeket követően a Főügyészség eljárást indított a panaszos ellen a kassai I. kerületi ügyész rágalalmazása miatt. Az ügyet a liptószentmiklósi ügyészségre tették át, amely 1994 júniusában vádat emelt a panaszos ellen, aki 1994 szeptemberében végül visszavonta a cseh üzletember ellen tett feljelentését.

⁵²⁸ Szlovák kifejezés, lásd: *ítélet*, 15. bek.

Az ügy ezután került a nyilvánosság elé, ugyanis egy újság beszámolt a panaszos ellen indított eljárásokról, idézve az általa a pozsonyi Főügyészségnek írott levélből. A cikket író újságíró a volt kommunista párt tagjainak feltételezett kassai összeesküvéséről írt, amelyet a panaszos ellen követtek el. 1995 áprilisában az ügyet elbíráló Tőketerebesi Járási Bíróság a panaszost közhivatalnok rágalmozása miatt négy hónap felfüggesztett szabadságvesztésre ítélte, fellebbezését a Kassai Kerületi Bíróság elutasította.

A strasbourgi Bíróság eljárásában a beavatkozás „demokratikus társadalomban való szükségességét” vizsgálva megállapította: A közszolgálatot ellátókkal szemben elfogadható kritika határai bizonyos körülmények között tágabbak, mint a magánemberekkel szemben megfogalmazhatók. Ugyanakkor nem mondható ki, hogy a közszolgálatot teljesítőket tevékenységüket tekintve ki kell tenni a politikusokkal szembenihez hasonló kritikának. Ellenben élvezniük kell a közösség bizalmát feladataik sikeres ellátása esetén, valamint szükséges, hogy védelemben részesüljenek az őket érő, sértő szóbeli támadásokkal szemben.⁵²⁹ A Bíróság szerint nem kétséges, hogy egy demokratikus társadalomban a magánszemélyek jogosultak az igazságszolgáltatás működésével kapcsolatos észrevételek megtételére, és kritikák megfogalmazására. Mindazonáltal e kritika nem léphet át bizonyos határokat. A Bíróság megállapította, hogy a nemzeti hatóságok alapvetően jobb helyzetben vannak annak megítélése terén, hogy mérlegelési jogkörükkel élve biztosítsák az egyensúlyt az egymástól eltérő érdekek érvényesülése között.⁵³⁰ A Bíróság megállapítása szerint a panaszos levelének azon részében, amelyben az ügyész személyes kvalitásait minősítette, véleményét fejtette, ki, a második felében azonban olyan tényeket állított (mint például az ellene felhozott vád fenntartása, hatalmával való visszaélés, telefonjának jogellenes lehallgatása), amelyek bizonyítását a szlovák bíróságok joggal követelték meg. Az eljárásban megállapítást nyert, hogy a panaszos a fent említetteket nem tudta bizonyítani, a Bíróság pedig nem talált semmilyen körülményt, amely arra utalt volna, hogy a bíróságok a panaszos ügyében jogellenesen vagy önkényesen jártak

⁵²⁹ *Ítélet* 53. bek.

⁵³⁰ *Ítélet*, 55. bek.

volna el. A panaszos állításai súlyosak voltak, és többször megismételte azokat, a Főügyésznek küldött levél tartalma alkalmas volt az ügyész becsületének, illetve jó hírének megsértésére. Miután a levél tartalma az újságcikk által a nyilvánosság elé került, a Bíróság elképzelhetőnek tartotta, hogy nyilvános vita kibontkozására adhattak lehetőséget, valamint figyelembe vette, hogy a cikket egy harmadik személy írta, és a panaszos elítélésekor a szlovák bíróságok nem hivatkoztak a cikkekre. A jó hírnév megsértését viszont súlyosítja valótlan állítások sajtóban történt megjelenése, amelyhez a dokumentumokat a panaszos szolgáltatta. A Bíróság végül, hangsúlyozva a nemzeti hatóságok bizonyos mérlegelési jogkörét, és kitérve arra, hogy a panaszosra kirótt büntetés a kiszabhatónak csupán az alsó mértékét érte el, a beavatkozást egy „demokratikus társadalomban jogszerűnek” minősítette, és nem állapította meg az Egyezmény megsértését.⁵³¹ Az ítélethez Sir Nicolas Bratza és Maruste bíró fűzött különvéleményt, amelyben kifejtették: Annak ellenére, hogy a panaszos állításai nem nyertek bizonyítást, és amellet, hogy a közszolgálatot teljesítőknak nagyobb fokú kritikát kell elviselniük, fel kell, hogy legyenek készülve az olyan magánlevelek tolerálására is, amelyek sértőek vagy szélsőségesek, illetve megalapozatlan vádak tartalmazzanak. Mindezek alapján a két bíró úgy vélte, a szlovák hatóságok egyezményesértő módon jártak el. Vélekedésüket a Bíróság nem egészen két hónappal később született *Skatka c. Lengyelország ügyben*⁵³² hozott ítélete sem támasztotta alá, megállapítható tehát, hogy a strasbourgi joggyakorlat – annak ellenére, hogy a két ítélet eltérő összetételű tanácsban született⁵³³ – a fent említett feltételek fennállása esetén a magánlevélben megfogalmazott rágalmazó, illetve becsületsértő kijelentéseket is az Egyezménybe ütközőnek minősíti.

⁵³¹ *Ítélet*, 63-65. bek.

⁵³² Lásd fentebb.

⁵³³ A mindkét eljárásban részt vett Garlicki bírót kivéve.

3.1.5.6. Tényállítás – bizonyítékokkal, szemben az igazságszolgáltatással

Bíró rágalmozása miatt indított eljárást a román bíróság a *Sabou és Pîrcălab c. Románia ügyben*, amelynek panaszosai újságcikk-sorozatban a Nagybányai Törvényszék elnöknőjét, M. I-t vádoltak hatalommal való visszaéléssel, és azzal, hogy hamis dokumentumok felhasználásával fosztott meg valakit tulajdonától. A panaszosok, Corneliu Sabou és Călin Dan Pîrcălab egy nagybányai napilap újságírói, cikket jelentettek meg a nagybányai törvényszék elnöke édesanyjának ingatlanszerzési ügyeiről, amelynek során a Máramaros megyei Monó községben a kárpótlás során korábban már másnak kiadott földterületet írtak az asszony nevére. A cikk szerint 12 monói lakos a kárpótlási rendelet értelmében tulajdont szerzett a községhez tartozó területen, amelyről a polgármesteri hivatal okiratot állított ki számukra. Ezt követően ugyanezen hivatal ugyanerről a területről a bírónő édesanyja nevére állította ki a tulajdont igazoló okmányt. A cikkében leírtak szerint a monói lakosok tanácstalanok voltak az ügyben, „mert a törvényszék elnöknője nagy befolyással rendelkezik a helyi hatóságok felett”. Egy másik cikkben a panaszosok kifejtették, hogy a törvényszék elnöknője szerint édesanyjának joga volt a terület megszerzésére, mivel 1953-ban kötelezték arra, hogy ajánlja fel azt az államnak, ugyanis az akkori törvények szerint a tisztviselőknak választaniuk kellett hivatásuk betöltése és földtulajdonuk megtartása között. 1989 decemberét követően viszont visszakövetelte az 50-es években kényszerből felajánlott tulajdonát, amelyet annak idején szétosztották a helyi lakosok között. 1989 decemberét követően a hatóságok felajánlották a területet birtokló helyieknek a földcserét, ám „a törvényszéki elnöknő befolyása nagyobb volt, mint a helyiek óhaja”⁵³⁴. A panaszosok egy későbbi cikkükben a törvényszéki elnöknő saját ingatlanügyeit tárgyalták, amelynek során a szomszédját „próbálta megfosztani jogos tulajdonától” és „meg is fenyegette” őt. Jelen esetben egy földterület jogtalan birtokba vétele képezi a cikksorozat tárgyát, amelyet a Nagybányai Tanács 1979-ben juttatott a nagybányai illetőségű I. C-nek, és amelyet a törvényszéki elnöknő jogcím nélkül vett

⁵³⁴ CEDH, *Sabou és Pîrcălab c. Románia ügy*, 2004. szeptember 28-i ítélet, 9-10. bek.

birtokába. A kárpótlási jogszabályokra hivatkozva I. C. kérte tulajdonjogának bejegyzését a szóban forgó területre, amelyet a prefektus határozata alapján be is jegyeztek az ingatlannyilvántartásba. Ezt követően a törvényszéki elnökő hamis adatokkal szerkesztett megosztási tervet⁵³⁵ terjesztett a prefektus elé, egyben kérte a szomszédja tulajdonjogát megállapító határozat felülvizsgálatát, valamint saját tulajdonjogának igazolását. A prefektus kezdetben megtagadta a kérelem teljesítését (a korábbi határozatára hivatkozva). M. I. bírónő a Kolozsvári Fellebbviteli Bírósághoz fordult, amely 1996. január 16-án elutasította kérelmét, és megerősítette I. C-tulajdonjogát a kérdéses terület felett. Ugyanakkor 1996. január 23-án a hamis adatokat tartalmazó megosztási terv alapján a nagybányai prefektus határozatában a terület tulajdonosaként a törvényszéki elnököt és családját nevezte meg. Az eseményeket követően M. I. levélben fenyegette meg I. C-t, amelyben rágalmozási eljárást helyezett kilátásba, amennyiben az esetet a nyilvánosság elé tárja. Az újságírók beszámoltak arról is, hogy közokirat-hamisítás miatt eljárás indult a törvényszéki elnökő ellen, amelyet a Nagybányai Törvényszék mellett működő Nagybányai Ügyészség megszüntetett a rendőrségi nyomozást követően, indokolása szerint a jogvita egy terület megszerzését érintette, amely a polgári jog körébe tartozik.

M. I. az általa elnökölt törvényszéken 1997 áprilisában rágalmozás miatt eljárást kezdeményezett a panaszosok ellen, amelyet saját kérésére áttettek a Naszódi Törvényszékre, amely ugyanezen év decemberében az első kérelmezőt tíz hónap letöltendő szabadságvesztésre ítélte, mellékbüntetésként eltiltotta hivatása gyakorlásától, szülői és választói jogai gyakorlásától. A törvényszék a súlyos büntetést a panaszos előéletével indokolta, akit már előzőleg két ízben büntettek hasonló cselekmények elkövetése miatt. Az ítélet szerint a panaszos megállapításai hamis dokumentumokon alapultak, a rágalmozást megvalósító cselekmények súlyosak és alaptalanok voltak, az indoklás szerint a panaszos állításainak rágalmozó jellegét a közokirat-hamisítás ügyében született ügyészségi vádemelést elutasító döntés bizonyította. A törvényszék a másik panaszost 62,- eurónak megfelelő felfüggesztett

⁵³⁵ A tervben korábbi tulajdonosként nem I. C, hanem a román állam volt feltüntetve.

pénzbírságra ítélte, végül mindkettőjükre az újsággal együtt 1 582,- euró értékű kártérítési összeget szabott ki az okozott nem vagyoni kár miatt. A panaszosok fellebbeztek, amelynek során bemutatták az ügygel kapcsolatos, birtokukban lévő dokumentumokat, amellyel állításaikat alátámasztották (többek között a sérelmet szenvedett M. I. tulajdonjogát megerősítő bírósági döntést, a vonatkozó tulajdoni lapokkal együtt). Hozzá tették azt is, hogy a törvényszéki elnökön többszöri megkeresésük ellenére elzárkózott attól, hogy nyilatkozzon az őt ért vádokról. A Beszterce-Naszód Megyei Bíróság elutasította a fellebbezést, indokolásában a következőkre hivatkozva: „*abhoz, hogy egy állítás ne minősüljön becsületsértő (illetve rágalmozó jellegűnek)*⁵³⁶, két feltételnek kell megfelelnie: valósnak kell lennie és jogszerű célt védelmére kell, hogy irányuljon.” Az ítélet szerint „*egy állítás becsületsértőnek minősíthető, ha célja, hogy másnak kárt okozzon, vagy rajta bosszút álljon, még akkor is, ha a felhozott tények valóságosak.*”⁵³⁷ A jogerőre emelkedett ítéletet végrehajtották, a panaszos megkezdte börtönbüntetését, végül elnöki kegyelemben részesült.⁵³⁸ A második panaszosra kirótt pénzbüntetés jövedelméből egyenlő részletekben került levonásra.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága előtti eljárásban a panaszosok kifejtették: cikkeik nem a törvényszéki elnökön magánéletét tárgyalták, hanem a hatóságok előtti, jogellenesnek tekintett eljárását, amelynek eredményeképpen olyan földterületet kívánt megszerezni, amely más tulajdonát képezte. A panaszosok érvelésüket dokumentumokkal is alátámasztották (a prefektus, valamint a bíróság tulajdont igazoló döntéseivel), ugyanakkor – jóhiszeműségüket bizonyítandó – többször is próbálkoztak azzal, hogy bemutassák a törvényszéki elnökön álláspontját, ám ő ettől mindvégig elzárkózott. A kormány álláspontja szerint a panaszosok egy magánjogi problémát vittek a nyilvánosság elé, amely távol állt attól, hogy közérdekű vita tárgya legyen.

⁵³⁶ Beszúrás: P. Cs.

⁵³⁷ CEDH, *Sabou és Pîrcălab c. Románia* ügy, 2004. szeptember 28-i ítélet, 19. bek.

⁵³⁸ Az első panaszos börtönbüntetését 1998. augusztus 20-án kezdte meg, de a Máramaros Megyei Bíróság családi helyzetére tekintettel – két kiskorú gyermek eltartásáról kellett gondoskodnia, és élettársa, a letartóztatását követő 4. napon szülte meg közös gyermeküket – 1998. szeptember 22-én a börtönbüntetését október 5-i hatállyal felfüggesztette, de az 1999. január 14-én a felfüggesztés meghosszabbítására irányuló kérelmet elutasította. A panaszos ekkor éhségstrájkba kezdett, majd kórházba került. 1999. január 19-én kegyelmi kérvényt nyújtott be, amelyet a Köztársasági Elnök elfogadott.

Emellett a panaszosok igen súlyos váddal, hamis okmányok felhasználásának elkövetésével gyanúsították a bírónőt, aki –álláspontjuk szerint – a terület megszerzése során nem követett el törvényteleniséget. A kormány azt is állította, hogy a kérelmezők az újságírói etikát is megsértették, nem bizonyították jóhiszeműségüket, szubjektíven, csupán az egyik fél szemszögéből tárgyalták a felmerült problémát.

A Bíróság ítéletének indokolásában a következőket hangsúlyozta: A panaszosokra kirótt büntetés törvényben előírt volt, jogos célt követett, mindössze a „demokratikus társadalomban való szükségességet” kellett vizsgálni. A Bíróság a kormány álláspontjával ellentétben megállapította: a cikk közérdekű témát tárgyalt, nevezetesen az akkori román társadalom nagy fontosságú kérdését: az ingatlanok visszaszolgáltatását, valamint az igazságügyi tisztviselők korrupciógyanús ügyleteit. Amellett, hogy gyakran szükségessé válik az igazságügy tisztviselőinek védelme az ellenük indított és alaptalan vádakkal szemben, a hivatali tevékenységükön kívül sem kerülhetik el a sajtó érdeklődését, különösen, ha tisztviselői minőségüket felhasználva cselekednek. Mindez hozzájárulhat az igazságszolgáltatás hatékony működéséről zajló vita lebonyolításához. A Bíróság különös figyelmet tanúsított annak is, hogy a hatóságok által az újságírókra kiszabott súlyos szankciók eltántorítják a sajtót a közérdekű problémák megvitatásában való részvételtől.⁵³⁹ Bizonyos, hogy a panaszosok súlyos megállapításokat tettek a törvényszéki elnöknőre vonatkozóan, – jogellenes cselekmények elkövetésével vádolva őt – de a Bíróság ezeket valós tényeken alapulónak minősítette,⁵⁴⁰ és megállapította: *„semmi sem bizonyítja, hogy a leírt tények teljesen hamisak voltak, és a kérdéses bíró lejáratására irányuló kampány céljára szolgáltak volna.”* Rámutatott továbbá, hogy a kérdéses cikk nem M. I. bírónő magánéletét tárgyalta, hanem köztisztviselőkénti viselkedését. A Bíróság – bár ítélezési gyakorlatában ritkán fordul elő – kitért a panaszosok által a román bírósági eljárásban felhozott bizonyítékok (a kolozsvári bíróság döntése a terület tulajdonjogáról) értékelésére is,

⁵³⁹ Ítélet, 38. bek.

⁵⁴⁰ Lásd *a contrario*: CEDH, *Barfod c. Dánia* ügy, 1989. február 22-i ítélet, 35. bek; valamint CEDH, *Perna c. Olaszország* ügy, a Nagykamara 2003. május 6-i ítélete, 47. bek.

amelyeket a Megyei Bíróság figyelmen kívül hagyott,⁵⁴¹ az ügyészség az eljárást M. I. javára megtagadó határozata alapján hamisnak értékelve azokat. A strasbourgi bírák a panaszosok javára, jóhiszeműségük bizonyítékaként értékelték a bírónő álláspontjának közlésére irányuló többszöri próbálkozásukat is. A kiszabott büntetésről a Bíróság megállapította, hogy különösen súlyosnak bizonyult, az 1 582,- eurónak megfelelő nem vagyoni kártérítési összeg a kifizetés időpontjában tizenkét havi átlagjövedelemnek felelt meg. Végül kimondta: A panaszosok elítélése az elérni kívánt céllal szemben aránytalannak minősült, és a román hatóságok nem szolgáltatottak elégséges bizonyítékot annak igazolására. Következésképpen megsértették az Egyezmény 10. cikkelyét.⁵⁴²

⁵⁴¹ CEDH, *Sabou és Pîrcălab c. Románia* ügy, 2004. szeptember 28-i ítélet, 39-40. bek.

⁵⁴² *Ítélet*, 43. bek.

3.1.6. Államfők rágalmazása

A strasbourgi joggyakorlat hivatalos személyek elleni rágalmazással kapcsolatos, legutóbbi időben született ügyei közül az államfők rágalmazása tárgyában született ítéletek pontosítják a politikusokkal és a közszereplőkkel szembeni kritika határait. A Bíróság a *Pakdemirli c. Törökország ügyben*⁵⁴³ egy egyetemi tanár – a kérelme benyújtása idején egy ellenzéki párt elnöke és országgyűlési képviselő – panaszát bírálta el, akit az akkori államelnök, Süleyman Demirel rágalmazása miatt köteleztek kártérítésre. A panaszos egy nyilvános sajtókonferencián az akkor hivatalában lévő elnököt hazugnak, rágalmazónak nevezte, és megjegyzést tett testi felépítésére. Demirel elnök kártérítési pert indított a panaszos ellen, amelyben a személyét és hivatalát ért rágalmazás miatt követelt elégtételt. Állítása szerint a Pakdemirli gyalázkodó, udvariatlan, lealázó, lealacsonyító és becsületsértő módon kritizálta őt, valamint azzal vádolta, hogy hivatali hatalmával visszaélve két becsstelen tisztviselőt arra utasított, hogy az általa előírtaknak megfelelő jelentést készítsenek (egy autópálya-építéssel kapcsolatban), amelynek jutalmául a tisztviselők előléptetésre számíthattak. A kérdéses kijelentések az írott és az elektronikus sajtóban is széles körben kerültek közlésre. Az eljárás során a panaszos szerint a sajtó több állítását hamisan közölte, illetve tagadta, hogy az államelnököt hazugnak, illetve „politikailag tehetetlennek” (*politiquement invalide*) nevezte volna. Kifejtette továbbá, hogy kritikáját kizárólag Demirel személye ellen fogalmazta meg, és nem állt szándékában az államelnöki hivatal (az államelnök, mint jogi személy) megsértése. Kérte ugyanakkor a sajtó által rögzített felvételek felülvizsgálatát, és a sajtókonferencia résztvevőinek tanúkénti meghallgatását. A per során a panaszos idézeteket csatolt az államelnök beszédeiből, amelyekben korábban párttársát minősítette – állítása szerint mind nyelvezetét, mind tartalmát tekintve – hasonló módon. Pakdemirli kifejtette továbbá, hogy az általa megfogalmazottakat egy politikai természetű vita részeként kell felfogni. A bíróság első fokon 55 000,- eurónak megfelelő összegű kártérítés megfizetésére, valamint a jogerőssé váló ítéletnek egy nagy példányszámú napilapban, saját költségen való megjelentetésére kötelezte a perben

⁵⁴³ CEDH, *Pakdemirli c. Törökország ügy*, 2005. február 22-i ítélet.

alperes panaszost. A kártérítés összege (kb. 13 750 000,- forint) elérte az addig török bíróság által kiszabott nem vagyoni kártérítés legmagasabb értékét, amely a panaszos bevallott vagyonának felét tette ki. (Az államelnök bevallott vagyonával pedig megegyező értékű volt.) A semmítőszék által elrendelt új eljárás bírója fenntartotta a bíróság korábbi ítéletét, és elutasította a panaszos védekezését, amelyben arra hivatkozott, hogy Demirel államfő hasonló hangot ütött meg korábbi vitái során. A bíróság szerint mindez nem lehet mentség a panaszos által használt kifejezések hangoztatására. Kifejtette továbbá azt is, hogy a panaszos mentelmi joga felfüggesztése esetén – amelyet a török országgyűlés nem oldott fel – büntetőjogi szankciók is alkalmazhatók lettek volna. Az ítélet indokolásában a következők hangzottak el: *„A felperes a Török Köztársaság Elnöke. Ő államunk képviselője, úgy határain belül és azokon kívül. Az ellene irányuló szidalmak nem csupán az államelnök jogi személyiségét (hivatalát) sértik, de idegen államok körében is megingatják a Török Köztársaság jó hírét. (A köztársaságot) a tiszteletre méltó Atatürk alapította a török nemzet mártírjainak és régi harcainak vérével és verejtékével. Mindenki kötelessége a ránk bízott Török Köztársaság védelme. E tényvel szemben az alperes sértésének súlyossága nyilvánvaló. Úgy határainkon belül, mint azokon kívül, vannak emberek, akik az ország egységének szétrombolására törekednek. A köztársasági elnök rangjának gyengítése az említett személyeket csak bátoríthatja.”* A sikertelen második fellebbezést követően a panaszos által fizetendő összeg elérte a 60 000,- eurónak (15 millió forintnak) megfelelő török lírát.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága előtti eljárásban a Bíróság hangsúlyozta, nem feladata, hogy a nemzeti bíróságok helyett hozzon döntéseket, hatásköre csupán az Egyezmény 10. cikkelye által biztosított mérlegelési szabadság körében hozott döntések vizsgálatára terjed ki. A politikusok szólásszabadságát illetően a Bíróság kifejtette: *„a véleménynyilvánítás szabadsága különösképpen megilleti a nép választottját; aki választóit képviseli, jelzi aggodalmaikat és védi érdekeiket. Ennélfogva egy ellenzéki képviselő – mint ami a panaszos is – véleménynyilvánítási szabadságába való beavatkozás azt parancsolja a Bíróság számára, hogy a legszigorúbb ellenőrzést gyakorolja”⁵⁴⁴* (az állami

⁵⁴⁴ Ítélet, 33. bek.

beavatkozás felett). A török kormány szerint az olyan polgári jogi kártérítési eljárást, amelynek tárgya valakinek a becsületét érintő támadás, nem lehet az Egyezmény 10. cikkelye szerinti „beavatkozásnak” tekinteni. Jelen esetben a panaszos ellen nem indult büntetőeljárás sem, amelyet a kormány szintén a fent kifejtett álláspontját alátámasztóként értékelt, és a panasz alaptalanságának megállapítására kérte a Bíróságot, amely korábbi ítélezési gyakorlatának megfelelően⁵⁴⁵ az érvelést és a kérelmet elutasította, majd megállapította a panasz elfogadhatóságát, és azt, hogy a polgári rágalmozási eljárások is beavatkozást jelenthetnek az Egyezmény 10. cikkelye által biztosított véleménynyilvánítási szabadság jogába.⁵⁴⁶ A törvény általi előírtságot és a jogszerű célt – amelynek érdekében a beavatkozás megtörtént – nem tartva kétségesnek, a Bíróságnak csupán a szankciók demokratikus társadalomban szükséges jellegéről kellett döntenie. A politikusokkal szemben megfogalmazható kritika határaitól korábbi ítélezési gyakorlatának megfelelően megállapította, hogy azt nem csupán a sajtó képviselői és az állampolgárok tömegei, hanem *a fortiori* más politikusok is jogszerűen fogalmazhatják meg, és ezt a politikusoknak hasonlóképpen kell eltűrniük. Az előtte fekvő ügyben bizonyítékként felhozott kijelentésekről megállapította, hogy a „hazug”, „rágalmozó”, „kövér”, „korlátolt szellemiségű” kifejezések inkább szidalmak sorozatának, az „Isten nem bocsátja ezt meg” kifejezés inkább átoknak volt tekinthető, mint politikai kritikának. Az elhangzottak, amelyek bizonyos mértékben személyes és alaptalan bírálatnak minősülhettek, nehezen voltak egy politikai vitában kifejtett véleménynek tekinthetőek, annak ellenére, hogy a vita tárgya politikai jellegű volt, és a résztvevők is politikusok voltak. A Bíróság megvizsgálta a török bíróságok előtt bemutatott bizonyítékokat, amelyekről megállapította, hogy az államelnök korábbi megnyilvánulásai – amelyekre a panaszos állítása szerint csupán reagált – nyilvánvalóan provokációs és erőteljes reakciókat kiváltó céllal születtek. A török bíróságoknak ítéletük indoklásaként kifejtett megállapításait a strasbourgi bírák kifejtették: A felek társadalmi-szociális helyzetére való szokatlan utalást a török Semmítőszék ítéletével ellentétesnek tartotta⁵⁴⁷, ami azért

⁵⁴⁵ Lásd: CEDH, *De Haes és Gijssels c. Belgium* ügy, 1997. február 24-i ítélet.

⁵⁴⁶ CEDH, *Pakdemirli c. Törökország* ügy, 2005. február 22-i ítélet, 37. bek.

⁵⁴⁷ *Ítélet*, 49. bek.

lényeges, mert a Bíróság általában tartózkodik attól, hogy a tagállami igazságszolgáltatási hatóságok döntéseinek egymásnak való megfelelőségéről nyilatkozzon. A török bírák ugyanakkor a büntető törvénykönyv rendelkezéseit idézték egy polgári jellegű perben, amelyet a strasbourgi Bíróság szerint csak akkor lehetett volna alkalmazni, ha a panaszos mentelmi jogát felfüggesztették volna, ám a török országgyűlés ezt nem tette meg. A kiszabott polgári jogi szankciót önkényesnek tartotta, amelyet a köztársasági elnök rangjának, társadalmi helyzetének túlzott védelme indokával állapítottak meg. A jelentős mértékű kártérítés a Bíróság szerint „*polgári jogi bírsággá*” változott a török bíróságok eljárása során, amely a panaszos szerint az ő pénzügyi ellehetetlenítését szolgálta (vagyonának csaknem felét tette ki a kártérítés). A Bíróság szerint a török jogszabályok ugyan nem állapították meg a kártérítés legmagasabb összegét, de a megállapítás során a bíróságoknak a felek foglalkozását, társadalmi és gazdasági helyzetét kellett figyelembe venniük. A Török bíróság a polgári perben a panaszost büntetőjogi szankcióval sújtotta, márpedig „*polgári bíróság nem hivatott magát büntetőbíróság helyébe képzelni*”.⁵⁴⁸ A Bíróság nem volt meggyőződve arról sem, hogy a török jogszabályok célja megfelelt volna az Egyezmény 10. cikkelye 2. bekezdésében foglaltaknak, továbbá a jogszabályok alkalmazása eleget tett volna a *parancsoló társadalmi szükségességnek*, majd áttért a beavatkozás arányosságának vizsgálatára. A kialakult strasbourgi joggyakorlat szerint a polgári perekben a panaszosra kirótt kártérítés is alkalmas lehet a 10. cikkely sérelmének megállapítására, mivel arányosnak kell lennie a hírnév sérelmével. Jelen esetben a Bíróság a kiszabott kártérítés mértéket túlzottnak találta, amely nem minősült *szükségesnek egy demokratikus társadalomban*, és nem volt arányos az elérendő céllal, mások jogainak védelmével, mindebből következően megállapította az Egyezmény 10. cikkelyének sérelmét.

Idegen állam államfője elleni rágalmozás miatt ítélték el a *Colombani és mások c. Franciaország ügy*⁵⁴⁹ panaszosait, akik II. Hasszánról, Marokkó királyáról közöltek a

⁵⁴⁸ Ítélet, 58. bek.

⁵⁴⁹ CEDH, *Colombani és mások c. Franciaország ügy*, 2002. június 25-i ítélet.

francia bíróságok szerint sértő cikket a *Le Monde* című francia napilapban. (A panaszt a napilap főszerkesztője, Jean-Marie Colombani és cikkírója, Eric Incyan nyújtotta be.) Az írás az Észak-afrikai kábítószercsempészetrel, valamint az Európai Unióhoz egyre szorosabban kötődő Marokkóval foglalkozott, amelyet egy tanulmány alapján a világ első hasis exportőreként tüntettek fel. A cikkben hivatkozott tudományos munkát, amelynek tárgya a kábítószer marokkói előállítására és kereskedelmére volt, egy a kábítószerterjesztés vizsgálatát célzó szervezet, az *Observatoire géopolitique des drogues* készítette az Európai Bizottság titkárságának megbízásából. A szervezet kiadványainak a Párizsi Elsőfokú Bíróság (*Tribunal de grande instance de Paris*) valamint a Párizsi Ügyészség is előfizetője. A marokkói helyzetről készült tanulmányban, amelyet 1994-ben adták át az Európai Bizottságnak, szerepeltek a kábítószer-kereskedelemben érintett személyek is, ám a Bizottság kérelmére egy későbbi változat a marokkói szervezetekkel való tárgyalások eredményessége érdekében már nem tartalmazott neveket. E későbbi tanulmány került végül a nagyközönség elé, és ebből a változatból merített információt a *Le Monde* cikkírója is. Az eredeti neveket is tartalmazó változat egy ideig még titkos maradt, majd közkézen forgott, a napilap ekkor szerzett róla tudomást. 1995-ben a *Le Monde*-ban Eric Incyan tollából megjelent cikk, amelynek alcíme szerint II. Hasszán király környezete is érintett a hasis forgalmazásában, részletesen is bemutatta a tanulmányt, valamint annak bizalmas változatát. A cikkben a tanulmányra hivatkozva kritika hangzott el a marokkói hatóságok felé, amelyek annak ellenére, hogy „háborút indítottak a drog ellen”, nem tettek semmit a kereskedelem megakadályozása érdekében, a cikkíró szerint a színpad mögött továbbra sem akadályozzák meg a csempészetet, sőt támogatják azt.

A cikk megjelenését követően a francia jogszabályok előírásainak megfelelően a marokkói uralkodó hivatalosan kérte a francia külügyminisztériumot, hogy indítsanak eljárást a lap ellen, „idegen állam államfője megsértése” miatt. Az első fokon eljáró párizsi *tribunal correctionnel* felmentette a vádlottakat (a szerzőt és a lap főszerkesztőjét), az ítélet indokolása szerint az újságíró ugyanis a kérdéses tanulmányból nem a sértés szándékával idézett, és nem is változtatta meg annak következtetéseit. A bíróság szerint

jóhiszeműen járt el, és olyan tanulmányból idézett, amelynek tartalmát senki sem vitatta. Az ítélet ellen a marokkói uralkodó és az ügyészség fellebbezést nyújtott be. A fellebbviteli bíróság elmarasztalta a panaszosokat, indokolása szerint a közlés nem volt jóhiszeműnek tekinthető, súlyos vádakkal illette az uralkodót és a marokkói adminisztrációt. Az indokolás szerint a király környezetének és a hatóságok magatartásának bemutatása „nem volt mentes az ellenséges indulatoktól”, „rosszindulatú szándék lenyomata volt”, kétszínűséggel, képmutatással vádolta Marokkó uralkodóját, amely cselekmény kimerítette az „*idegen állam államfőjének megsértése*” tényállását. A jóhiszeműség hiányát bizonyító jellegűként értékelte a fellebbviteli bíróság azt is, hogy az újságíró nem is próbálta ellenőrizni a tanulmány valóságtartalmát, ezáltal „terjesztőjévé vált egy másokat sértő elméletnek, kétségbe sem vonta azt, hogy az általa közölt információ valós adatokat tartalmaz”, továbbá nem tett semmilyen lépést a marokkói hatóságoknál, vagy hivataloknál annak érdekében, hogy magyarázatot találjon a tanulmányban közölt állítások és a hatóságok nyilatkozatai közötti ellentmondásra. A fellebbviteli bíróság felrótta a panaszosoknak azt is, hogy nem hivatkoztak a marokkói hatóságok által kiadott ún. „fehér könyvre”, amely az általuk a kábítószer-kereskedelem megakadályozása érdekében tett erőfeszítésekről számolt be. Az ítélet ellen a Semmítűszékhez beadott fellebbezés elutasításának indokolásában a legfőbb bírói fórum kiemelte: A cikk még a marokkói király akaratának őszinteségével szemben is gyanút keltett, amely szerint véget kívánt vetni országában a kábítószer-kereskedelemnek, eszerint mindez csupán az országról kialakult jó hír megőrzése érdekében történt volna. A francia jog kriminalizálta az idegen államfők ellen elkövetett becsületsértést, amelyet minden olyan cselekménnyel el lehetett követni, amely az államfők becsületével, méltóságával, magánéletével vagy hivatásának gyakorlásával volt kapcsolatos. A bűncselekményt az 1881. évi sajtórövény 48. és 36. cikkelye szabályozta (a kérdéses paragrafust azonban egy 2004. május 9-én született törvénnyel hatályon kívül helyezték⁵⁵⁰). Az államfő megsértése esetén azonban – a rágalmazástól eltérően – nem vélelmezték a rosszhiszeműséget, és a felperes

⁵⁵⁰ A hatályon kívül helyező jogszabály a következő: Loi n°2004-204 du 9 mars 2004 art. 52 (JORF 10 mars 2004)

kötelességévé tették a sértés bizonyítékainak bemutatását. További kivétel volt a rágalmozás francia szabályozásával szemben, hogy a joggyakorlat szerint amennyiben az állítások igaznak bizonyultak, akkor sem volt lehetséges a sértés jogkövetkezményei alóli mentesülés. A francia kormány a Bírósághoz eljuttatott memorandumában hosszasan idézte a jogszabályhellyel kapcsolatos francia ítélkezési gyakorlatot, a Bíróság azonban a panaszosok álláspontját fogadta el, megállapítva az egyezményesértést.⁵⁵¹

A strasbourgi fórum előtt az újságírók vitatták a francia sajtótörvényben bűncselekményként meghatározott tényállás „szükségességét egy demokratikus társadalomban” mivel az az állítás igazságtartalmától függetlenül kriminalizálta az államfőkkel szemben megfogalmazott kritikát. A kormány álláspontja szerint a jogszabály legitim célt követett, amikor minden kritikától óvni kívánta az idegen államok államfőit. Az újságírók hivatkozása szerint álláspontjukat támasztotta alá az is, hogy semmilyen lehetőségük nem volt a valóság bizonyítására, sőt az ítélkezési gyakorlat alapján azt meg is tiltották számukra. A Bíróság értékelése szerint a panaszosokat azért büntették meg, mert kétségbe vonták a marokkói hatóságok és az uralkodó abbéli szándékát, hogy harcoljanak az országukból kiinduló illegális kábítószer-kereskedelem ellen. Elítélésük kétségtelenül a véleménynyilvánítási jogukba való beavatkozásnak volt tekinthető, jóllehet jogszabály írta elő, a megválaszolendő kérdést jelen esetben is a beavatkozás „demokratikus társadalomban fennálló szükségessége” és arányossága képezte. A Bíróság hangsúlyozta, hogy az újságírók véleménynyilvánítási joguk gyakorlásakor, amikor közérdekű kérdésekről írnak, a jóhiszeműség követelményének, valamint az újságírói etika szabályainak vannak alávetve annak érdekében, hogy valós és hiteles információt szolgáltatassanak.⁵⁵² A Bíróság lényegesnek tartotta annak megjegyzését is, hogy a napilap a cikkében hivatkozott tanulmányra teljes bizalommal hivatkozhatott, nem lett volna szükség az

⁵⁵¹ A Bíróság szerint a francia jogszabály napjaink gyakorlatához képest túlzottan védte az idegen államok államfőit. A francia joggyakorláról lásd bővebben: SAJÓ András: *A szólásszabadság kézikönyve...* 55. o.

⁵⁵² *Ítélet*, 65. bek.

abban állítottak igazságtartalmának ellenőrzésére, a szerző jóhiszeműségével kapcsolatban nem merülhetett fel kétség, a francia bíróságok érvelése pedig nem volt meggyőző. Az eljárás idején hatályos francia jogi szabályozást érintve megállapította, hogy a valóság bizonyításának tilalma a külföldi állam államfője elleni sértés eljárásában az államfő jó hírének eltúlzott védelmét jelentette, továbbá semmilyen „társadalmi szükségszerűségnek” nem tesz eleget, amely igazolhatná a véleménynyilvánítás jogába való ilyen súlyú beavatkozást. Végül a Baka András vezette bírói tanács az eljárást nem minősítette „szükségesnek egy demokratikus társadalomban”, azt az Egyezmény 10. cikkelyébe ütközőnek minősítette.⁵⁵³ Diane de Bellescize szerint a Bíróság jelen ügyben az 1881. évi francia sajtótörvény egy cikkének elveit és alkalmazását, valamint természetét is bírálta, egyben megállapította a francia törvényszöveg értelmezésének kereteit, hacsak nem egyenesen a hatályon kívül helyezésére utalt.⁵⁵⁴

3.2. A sajtó és a véleménynyilvánítás szabadsága az Európa Tanács szerveinek ajánlásaiban

Az Európa Tanács szervei: a Miniszteri Bizottság, a Parlamenti Közgyűlés, illetve a különböző európa tanácsi egyezmények kontrollmechanizmusát ellátó bizottságok nem nemzetközi szerződési jellegű ajánlásaikban részletes szabályokat dolgoztak ki a tagállamok számára véleménynyilvánítás szabadságát illetően. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata mellett akár jelentéktelennek is tűnhet az Európa Tanács szervei által kibocsátott ajánlások értéke, ám a fenti szervek ajánlásai pontosítják az Egyezmény 10. cikkelyében foglalt szabadságjog tartalmát, gyakran az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlatának figyelembe vételével. Az Egyezmény 1950. évi megszületését követően alig fogalmazódtak meg nem szerződési

⁵⁵³ *Ítélet*, 69-70. bek.

⁵⁵⁴ BELLESCIZE, Diane de: *i. m.* 238. o.

természetű dokumentumok a szervezeten belül, ez a folyamat a 80-as, 90-es évek során erősödött fel. Emmanuel Decaux szerint e nyilatkozatok *normatív* tartalmuk mellett egyben *politikai* természetűek is, amelyek elfogadását az eljárás szerint szükséges konszenzus kötelezettsége olykor kétségessé teszi.⁵⁵⁵

A média szereplőinek és a műsorszórási technika fejlődésének eredményeképp a 80-as, 90-es évektől egyfajta kommunikációs forradalom⁵⁵⁶ tanúi lehettünk, amely jelentősen átalakította a média világot, nem csupán az információ hozzáférhetősége tekintetében, de műsorszóró vállalatok, csatornák koncentrációja terén is. Mindez a jogalkotás területén is éreztette hatását, a nemzetközi szervezetek a technika fejlődésével egyidőben a jogi szabályrendszer kialakítását is megkezdték, de mivel a jogi megoldások keresésére általában a problémák megjelenését követően kerül sor, mindez egyfajta lépéshátrányt jelent a nemkívánatos jelenségekkel szemben. A 90-es évek elején jelent meg a Parlamenti Közgyűlésnek az újságírói etikáról szóló határozata, amely az ezt követő évek európai tanácsi jogalkotására igen jelentős mértékben hatott.

a) Az 1003 (1993) sz. határozat célja az volt, hogy egész Európa újságírói hivatása számára fogalmazzon meg az újságírói etika elveit. A határozat az „információk és vélemények” című első fejezetében az Egyezmény 10. cikkelyében megfogalmazott kötelezettségekre és felelősségekre utal, valamint hangsúlyozza, hogy a médiának *erkölcsi felelőssége* van a társadalommal, az állampolgárokkal szemben, azok személyes fejlődése és a demokratikus társadalom fejlődése tekintetében. Az újságírói hivatásnak tehát jogokat, kötelezettségeket, szabadságot és felelősséget kell magában hordoznia.⁵⁵⁷ A

⁵⁵⁵ DECAUX, Emmanuel: De la promotion à la protection des droits de l'homme... 96. o.

⁵⁵⁶ Roger Pinto 1984-ben már elektronikus forradalomról beszél, ebben az időszakban jelentek meg a műholdas távközlés első eredményei, és már előrevetítették az internet vízióját is, amely a kétpórusú világban még igencsak futurisztikusan hangzott. Lásd: PINTO, Roger: *La liberté d'information et d'opinion en droit international...* 20-22. o.

⁵⁵⁷ Kovács Péter szerint az állam is felelősséget hozoz az állampolgárokkal szemben, elsősorban az emberi jogok védelme, oktatása és biztosítása terén. Lásd: KOVÁCS Péter: Jelentése az „Education for Democratic Citizenship” projekthez. In: *Strategies for Learning Democratic Citizenship*. Az Európai Tanács Kulturális Együttműködési Tanácsa (CDCC) kiadványa, DECS/EDU/CIT (2000) 16. Strasbourg, 2000. július 19, 10-11.o.

http://www.coe.int/T/e/Cultural_Co-operation/Education/E.D.C/Documents_and_publications/By_Subject/Practice/strategies_4_learning_EDC.pdf (2006. február 1.)

határozat hangsúlyozza, hogy az újságírás alapszabálya a hírek és vélemények közötti világos különbségtételnek kell lennie. Hírek alatt az információ, a tények és adatok értendők, a médiák, a kiadók vagy az újságírók által megfogalmazott a gondolatok, eszmék, meggyőződések vagy értékítéletek pedig a véleménynek minősülnek.⁵⁵⁸ A határozat szerint az információk közlését meg kell, hogy előzze azok valóságának ellenőrzése, és pártatlanul kell közreadni azokat.⁵⁵⁹ A határozat kifejezetten utal arra, hogy a megjelentetett információt meg kell különböztetni a híreszteléstől, előbbinek a tények és az adatok lehető leghitelesebb közreadását kell tartalmaznia. Mindez természetesen nem zárja ki a vélemények megfogalmazását, azonban ezek esetében nem elvárás a tényszerűség, viszont kifejezőmódjuk etikai szempontból tisztességes és korrekt kell, hogy legyen, és nem irányulhatnak a tények vagy az adatok valóságának tagadására vagy leplezésére.⁵⁶⁰

A határozat az információhoz való jogot alapvető jognak tekinti, amelyet az Emberi Jogok Európai Bíróságának és Bizottságának joggyakorlata is elismer és megerősít, és amely jog minden beavatkozástól mentesen gyakorolható kell legyen. A közhatalmat gyakorlók nem tekinthetik magukat az információ tulajdonosának, és biztosítaniuk kell a médiák függtelenségét, minden külső beavatkozástól mentesen. A határozat tilt minden előzetes cenzúrát, valamint a szerkesztőknek az újságírókkal szembeni nyomásgyakorlását is,⁵⁶¹ előírja továbbá a médiák tulajdonosi viszonyainak nyilvánosságát annak érdekében, hogy az állampolgárok megismerhessék azok tulajdonosait és tulajdoni hányadukat a média vállalataiban. *„Sem a tulajdonosok, sem az újságírók nem tekinthetik az információt sem saját tulajdonuknak, sem árucikknek, hanem az állampolgárokat megillető alapjognak”.*⁵⁶² Az újságírói hivatásról és annak etikai vonatkozásairól a határozat kifejti: Hamis az a következtetés, amely a médiát a közvélemény képviselőjének tekinti, és vele kívánja helyettesíteni az olyan oktatási célú vagy kulturális közintézményeket, mint például az iskola. Mindez ahhoz vezetne, hogy

⁵⁵⁸ Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1003 (1993) sz. határozata az újságírói etikáról, 3. bek.

⁵⁵⁹ Uo. 4. bek.

⁵⁶⁰ Uo. 6. bek.

⁵⁶¹ Uo. 10. bek.

⁵⁶² Uo. 15. bek.

a médiát és az újságírást egymással szemben álló hatalmi ágaknak tekintsék, anélkül, hogy az állampolgárok adta legitimációval vagy demokratikus ellenőrzési rendszerrel rendelkezzenek. Következésképpen az újságírók befolyásolhatják az információ valóság tartalmát, vagy a vélemény tisztességességét a közvélemény befolyásolása vagy kialakítása céljából. A tényfeltáró újságírásról a határozat kifejti, hogy annak határait az információk igazságtartalma és a vélemény tisztessége határozza meg, és összeegyeztethetetlen a mindenféle, előítélet alapján indított, vagy mások érdekeit szolgáló újságírói kampánnyal. A tényfeltáró újságírással kapcsolatosan lényegesnek tartja, a figyelem felhívását arra is, hogy az újságíróknak az általuk közölt információ és az általuk megfogalmazott vélemény közreadásakor be kell tartaniuk az ártatlanság vélelmének követelményét, valamint tartózkodniuk kell attól, hogy ítéletet mondjanak folyamatban lévő ügyekben. Munkájuk során tiszteletben kell tartaniuk az Egyezmény 8. cikkelye által biztosított magánélethez való jogot, és az információt jogszerű és erkölcsös módon kell megszerezniük.⁵⁶³ A helyreigazítás kötelezettségét az érintettek kérésére automatikusan és rövid időn belül kell teljesíteniük. Az újságírók munkakörülményeit illetően a határozat utal jövedelmezésük megfelelő biztosítására, amely függetlenségük előfeltétele, utal továbbá megfelelő képzésük elengedhetetlenségére is. A médiák és az általuk foglalkoztatott újságírók viszonyáról a következő rendelkezéseket tartalmazza a határozat:

A határozat hangsúlyozza, hogy a társadalom szembesül olyan konfliktushelyzetekkel, feszültségekkel, mint például a terrorizmus, a kisebbségekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés, az idegengyűlölet vagy a háború. Az ilyen körülmények fennállása esetén a médiának erkölcsi kötelessége a demokratikus értékek védelme, az emberi méltóság tiszteletben tartása, valamint a békés megoldások keresése a tolerancia jegyében. Következésképpen szembe kell helyezkednie az erőszakkal, a gyűlöletkeltő hangnemmel, és vissza kell, hogy utasítsanak minden kulturális, szexuális vagy vallási különbségen alapuló diszkriminációt. A határozat, elismerve a médiának a társadalomra gyakorolt befolyását, olyan erkölcsi értékek védelmét is kötelezettségévé

⁵⁶³ Uo. 27. bek.

teszi, mint a gyermekek és kiskorúak erőszaktól való védelmét, amelynek keretében tartózkodnia kell az erőszakot dicsőítő, a nemiséget és az árucikkek fogyasztását előtérbe helyező üzenetektől, valamint az illetlen nyelvezet szándékos használatától. A fenti szabályok betartásának ellenőrzésére szervezeteket illetve eljárásokat kell kialakítani, amelyeket újságírók, egyetemi kutatók, nézők és hallgatók egyesületei, valamint bírák részvételével kell megvalósítani. Ezek a szervezetek évenként jelentést adhatnak ki a média helyzetéről, amely segítséget nyújthatna a társadalom számára, hogy tájékozódjon a fent kifejtett alapelvek betartásáról.

A Tagállamok miniszterei 1994. december 7-8-i prágai találkozójukon a szabad és független, ugyanakkor felelős sajtó alapelveit fogalmazták meg. Megerősítették, hogy az újságírás a demokratikus társadalmakban magában foglalja „*az információk, kommentárok és kritikák tisztességes bemutatását, elkerülve különösen a magánélet jogellenes megsértését, a rágalmazást és az alaptalan vádakat.*”⁵⁶⁴

b) Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (96) 10 sz. alatt fogalmazta meg a tagállamok számára a közszolgálati rádiósugárzás függetlenségének biztosítékairól szóló ajánlását. A dokumentum a tagállamok kormányainak feladatává teszi az irányelvek jogszabályok meghozatalán keresztül történő megvalósítását. Az ajánlás szerint a közszolgálati rádiósugárzás szervezeteit érintő jogi szabályozásnak biztosítani kell a szerkesztői, valamint a szervezeti függetlenséget a következő területeken: A programok meghatározása, a programok elkészítésének koncepciója, az információs és hírműsorok szerkesztése illetve bemutatása, a szolgáltatás tevékenységének megszervezése, a szolgáltatás személyzetének toborzása, alkalmazása, a tárgyi eszközökkel, épületekkel való gazdálkodás, a pénzügyi forrásokkal való gazdálkodás, a költségvetés előkészítése és végrehajtása, a szolgáltatás működésével kapcsolatos jogi aktusok megtárgyalása, előkészítése és aláírása, valamint a jogi képviselő 3. személy általi ellátása. Az ajánlás hangsúlyozza a cenzúra tilalmát, illetve a

⁵⁶⁴ 4. Európai miniszteri konferencia a tömegkommunikációról, (Prága, 1994. december 7-8.) *A médiák egy demokratikus társadalomban, (Les media dans une société démocratique)* 7. alapelv, c) bekezdés.

közzolgálati tevékenység előzetes ellenőrzésének kivételességét és joghoz kötöttségét. A dokumentum részletes javaslatot tartalmaz a közzolgálati rádiósugárzást végző és ellenőrző szervezetek hatáskörét és ellenőrzését illetően, hangsúlyozva a politikai függetlenségüket, amely ahhoz szükséges, hogy ne váljanak politikai beavatkozás áldozataivá, továbbá kitér az alkalmazottak összeférhetetlenségével kapcsolatos problémákra is, nem téve lehetővé a más médiavállalatnál való munkavállalást, amennyiben azok érdeköszeütközésben állnának a közmédiával. A közzrádió finanszírozását illetően az ajánlás konkrét elvárásokat fogalmaz meg, eszerint amennyiben költségvetésük részben vagy teljes egészében az állami költségvetés része. Így kifejezetten tiltja a költségvetési szervek részéről a médium szerkesztői függetlenségének bármilyen megsértését vagy befolyásolását, a működéshez szükséges pénzügyi források rendelkezésre bocsátását pedig olyan módon kell megtenni, amely biztosítja a folyamatos működés feltételeit, valamint hosszú távú tervezést tesz lehetővé. A politika és a közmédium viszonyát illetően az ajánlásban megfogalmazottak szerint nem lehet a médiumot hivatalos közlemények szócsövénvé tenni, a közzhatalom gyakorlóinak döntéseit, közleményeit, csak kivételes esetben és törvényi szabályozás alapján lehet közölni, mindez vonatkozik a számukra biztosítandó műsoridőre is. Az ilyen jellegű hivatalos bejelentésekért a felelősséget az elrendelő hatóságnak kell viselnie.

c) A Parlamenti Közgyűlés által elfogadott dokumentumok közül a véleménynyilvánítás szabadságát illetően említést érdemel a magánélethez való jog védelmét biztosítani hivatott 1165 (1998) sz. határozat, amely az újságírói zaklatástól hivatott megóvni a közzszereplőket. A határozat szerint az Egyezmény 10. cikkelyének egyoldalú értelmezését jelenti, ha az ott szabályozott szabadságot olyannak tekintik, mint amely jogot adna arra, hogy a nagyközönség mindent megtudjon az említett személyekről. A határozat szerint közzszereplőnek tekinthetők mindazok, akik közzzhivatalt viselnek, illetve általánosabban fogalmazva mindazok, akik valamilyen szerepet játszanak a közéletben, akár a politika, a gazdaság, a művészetek vagy a sport területén. Igaz, hogy a közzszereplők, különösen a politikusok magánéletének egyes

elemei közérdeklősre tarthatnak számot, és ez érdeke is az állampolgároknak, de a Parlamenti Közgyűlés szükségesnek látta azt, hogy egyfajta egyensúly jöjjön létre véleménynyilvánítás joga és a szintén az Emberi Jogok Európai Egyezményében biztosított, a magánélet tiszteletben tartásához való jog között. A Közgyűlés ismételten megerősítette, hogy a két említett jog minden személyt megillet, nem állítható fel semmiféle hierarchia közöttük, és az Egyezmény 8. cikkelye által biztosított magánülethez való jog nem csupán a közhatalom cselekményei elleni védelmet foglalja magában, de a magánszemélyek és a tömegkommunikáció által megvalósuló beavatkozásokkal szemben is védelmet köteles nyújtani. A határozatban megfogalmazott irányelvek célja nem az Egyezmény kiegészítése, vagy annak helyettesítése volt, az itt megfogalmazottak célja olyan állami szabályrendszer felállításához, vagy a meglévő kiegészítéséhez való hozzájárulás volt, amely hatékonyan biztosíthatja a magánélet tiszteletben tartásának jogát. Az irányelvekben a Közgyűlés javasolja az államoknak, hogy a magánélet védelmében a rágalalmazáshoz hasonló szabályrendszert vezessenek be, amelynek keretében lehetőség nyílna a jogsértést elkövető újságírókn kívül a szerkesztő felelősségre vonására is, továbbá legyenek kötelezhetőek a jogsértést elkövető médiumok a helyreigazításra. A javaslat szerint az államok lehetővé tehetnék azt is, hogy a jogsértő társaságok ellen gazdasági szankciókat léptessenek életbe.⁵⁶⁵ A határozat javasolja a paparazzók tevékenységének megtiltását is, eszerint büntethető lehetne valakinek a követése vagy üldözése abból a célból, hogy lefotózzák, filmezzék vagy rögzítsék magánéletének részleteit, különösen, ha az említett tevékenység következtében testi sérelem következik be.⁵⁶⁶

d) A Parlamenti Közgyűlés 1999. április 29-én fogadta el a „Médiák és a demokratikus kultúra” címet viselő, 1407 (1999) sz. ajánlását, amelynek bevezető részében a demokrácia alapértékeit foglalták össze a médiaszabadságra való tekintettel, és felhívták a figyelmet a szabadságjogok biztosításának jelenlegi veszélyeire, érvényesülésük akadályaira. A Közgyűlés kifejtette: Tekintettel arra, hogy média

⁵⁶⁵ Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1165 (1998) sz. határozata a magánélet tiszteletben tartásának jogáról, 14. bek. iv. pont.

⁵⁶⁶ Uo. v. pont.

koncentrációja igen magas fokú, az információ mennyisége önmagában nem garantálja annak változatosságát és minőségét. A hírközlés intenzívvé válása az embereket nem teszi szükségszerűen döntésképebbé vagy alkalmasabbá a döntéshozó folyamat befolyásolására. Az ajánlás a média függetlenségének kérdését az egyik legsúlyosabb problémának nevezi, elsősorban az állami beavatkozások miatt, amelyek még a hosszú ideje demokratikus hagyományokkal rendelkező államokban is felmerülnek. A média kereskedelmi jellegűvé válása és a növekvő verseny ezen a téren is az uniformizálódáshoz és a szenzációkereséshez vezet, valamint túl nagy hangsúlyt kap a bűnözés és az erőszak. A közszolgálati médiumokra (amelyet nem szabad összetéveszteni az állami ellenőrzés alatt álló médiával) a közönség mindig is úgy tekintett, mint a függetlenség és a kiegyensúlyozott tájékoztatás garanciájára, a valóságban azonban gyakran válnak politikai és gazdasági nyomásgyakorlás célpontjaivá. Az ajánlás további veszélyként említi a kereskedelmi csatornák által megvalósuló egyre erősebb konkurenciát, amelyet az egyre olcsóbbá váló és egyre több nézőhöz eljuttató telekommunikációs technika is elősegít. Hivatkozva a 1165 (1998) sz. határozatára a Parlamenti Közgyűlés a Miniszteri Bizottság számára többek között irányelvek kidolgozását javasolta a magánélet védelmét és a politikai vagy közfunkciót betöltő személyekkel kapcsolatos információk közreadását illetően, valamint hogy nyújtson módszertani támogatást a tagállamoknak és a nem tagállamoknak egyaránt a választási kampányok pártatlan közvetítésével kapcsolatosan. Az ajánlás nagy súlyt fektet a média működését, valamint az általa hordozott veszélyeket érintő oktatás kialakításának ösztönzésére, úgy az újságírók, mint a nagyközönség, és az iskolás korosztály körében.

e) A média ellenőrző, felügyelő, szabályozó testületeinek működése, függetlensége különös hangsúllyal jelent meg a Miniszteri Bizottság tevékenységében, a (2001) 23 sz. ajánlás elengedhetetlennek nevezi a felügyelő testületek létrehozásának szükségességét, a jogok és jogos érdekek közötti egyensúly megteremtésének érdekében. A testületekkel szemben az ajánlás három fő feltételt támaszt, ez a függetlenség, működésüknek átláthatósága, valamint hogy tényleges, valódi hatalommal

rendelkezzenek. Az államok számára irányelvként fogalmazza meg a testületek tagjainak választási módját, amelyet törvényben kell szabályozni, mindez garanciát jelenthet függetlenségükre, amelynek egyaránt érvényesülnie kell mind a hatalommal, mind a pártokkal és a gazdasági érdekekkel szemben. Ennek megfelelően el kell kerülni, hogy a testületek a politikai hatalom befolyása alá kerüljenek, tagjaik a média területén olyan funkciót töltsenek be, amely érdekösszeütközésbe kerülne testületi tagságukkal, továbbá a tagok függetlenségének hangsúlyozása mellett kitér felmentésük indokaira is, amelyek kizárólag törvényben előírtak lehetnek, és biztosítani kell az ellenük indítható fellebbezés jogát. A pénzügyi függetlenséget illetően az ajánlásban lényegesnek tartották megjegyezni, hogy a működési feltételek biztosítása nem függhet *ad hoc* döntésektől. A testületeknek jogot kell adni a jogszabályokat sértő módon működő média szankcionálására (törvényben meghatározott módon), amely ellen biztosítani kell a bírói úton való fellebbezés jogát. Az ajánlás előírja minden testületi határozatot jogi indokolással való ellátásnak a kötelezettségét, illetve az ellene történő fellebbezés jogának biztosítását, valamint nyilvánosságra hozataluk szükségességét.

f) Az újságírói hivatás gyakorlásával kapcsolatos Miniszteri Bizottsági ajánlások közül kiemelkedik a források védelmével kapcsolatos (2000) 7 sz. ajánlás, amely szerint az újságírók számára biztosítani kell a jogot, hogy ne fedjék fel informátoraikat. A fő alapelvek mellett az ajánlás definiálja az újságíró, a forrás, az információ fogalmát is, a következőképpen: Újságíró, minden természetes és jogi személy, aki/amely rendszeres és hivatásszerű módon gyűjt és terjeszt információt a nagyközönség számára, valamilyen tömegkommunikációs eszköz segítségével. Információ alatt kell érteni minden tényközlést véleményt vagy eszmét, amely szöveges üzenet, hang vagy kép útján kerülhet közlésre. A forrás alatt az ajánlás az újságíró számára információt szolgáltató személyt érti. A megfogalmazott alapelvek szerint, amelyet az ajánlás minimálisan követendőként határoz meg, az újságíróknak joguk van forrásaik titokban tartásához, amelyet az állami jogi szabályozásnak és gyakorlatnak is biztosítani kell. A védelemben részesülnie kell mindazon személyeknek is, akik az újságírókkal való

kapcsolatuk során jutottak az információ birtokába. A források titkossága azonban nem lehet abszolút jellegű, az Egyezmény 10. cikkelye 2. bekezdésében megfogalmazott esetekben lehetőség van felfedésük megkövetelésére, és csupán akkor, ha a közlésnek nincs alternatívája, és ha a nagyobb (köz)érdek fűződik hozzá, mint a titokban tartásához, valamint *sürgős társadalmi szükségszerűség* diktálja, amelynek meghatározását tekintve az ajánlás az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlatára utal. A nyilvánosságra hozatalt nem kérheti olyan szerv vagy személy, akinek ahhoz közvetlen érdeke fűződik, továbbá a bíróságnak a valóság bizonyításához szükséges egyéb lehetőségeket kell elsősorban figyelembe vennie eljárása során, és csak végső esetben fordulhat a források felfedésére való kötelezés eszközéhez. Az újságírók ellen forrásaik fel nem fedése miatt szankciókat csak bíróság rendelhet el, az újságíró meghallgatását követően, és az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikkelyében biztosított eljárási garanciák betartásával, e döntés ellen pedig bíróság előtti fellebbezési jogot kell biztostani. Az ajánlás szerint a források védelmének kell elsőbbséget élveznie még abban az esetben is, ha a rendőrség vagy a nyomozó hatóság jutott a forrást felfedő információ birtokába, emellett nem engedi meg a lehallgatás, lefoglalás vagy egyéb hasonló eszközök alkalmazását az újságírókkal szemben, ha ennek a források nyilvánosságra kerülése lenne az eredménye. Mindezeket túl a jogi szabályozás nem korlátozhatja azon jogszabályok rendelkezéseit, amelyek szerint a büntetőügyekben nem kötelesek saját maguk elleni tanúvallomást tenni. (Kivéve a már említett, az Emberi Jogok Európai Egyezménye által szabályozott eseteket.)

g) A Parlamenti Közgyűlés sajtószabadságot érintő ajánlásai nem csupán a kialakítandó jogi környezet terén szolgálnak útmutatásul, de a véleménynyilvánítás szabadságának megoldandó problémáit is jelzik. Az 1506 (2001) sz. ajánlás a „Véleménynyilvánítás- és az információ szabadsága az európai médiákban” címet viseli, amely napjaink állami gyakorlatát, és annak problémáit bemutató, egyfajta gyorsjelentésként is felfogható. A rágalmozással kapcsolatos jogszabályokat illetően a Parlamenti Közgyűlés sajnálkozását fejezte ki afelett, hogy egyes országokban a területi sérthetlenség, nemzetbiztonság, vagy a közrend védelmében is

alkalmazhatók a rágalmazási tényállások, valamint hogy egyes volt szocialista országokban, valamint Görögországban lehetőség van szabadságvesztés-büntetés kiszabására is rágalmazási ügyekben. Nyugat-Európa más országaiban szintén a büntető törvénykönyvek részét képezik a fent említett szankciók, ám az ajánlás szerint kiszabásukra nem kerül sor. Az ajánlás kifejezetten említi Törökországot, ahol több újságíró is bebörtönöztek terrorista szervezetekkel való együttműködés miatt, és gyakran kerül sor arra, hogy a magasan megállapított kártérítési összegektől való félelem az újságírókat öncenzúrára kényszeríti, ezáltal a szabad véleménynyilvánítás is csorbát szenved. Egyes államokban az információhoz való hozzájutás nagyrészt az állami hatóságok jóindulatán múlik. Különösképpen elfogadhatatlannak tartja a Parlamenti Közgyűlés a csecsenföldi gyakorlatot, amely a háborús övezetben korlátozza az információhoz való hozzájutás lehetőségét. Kritika érte a NATO koszovói beavatkozása alatt tanúsított információs politikáját is. Az ajánlás a véleménynyilvánítás szabadságának veszélyeztetésének tekintette a médiák önkényes megszüntetését, a működésükhöz szükséges feltételek megvonását, az adóberendezések lerombolását, valamint az állami és a kereskedelmi médiák közötti hátrányos megkülönböztetést. A Parlamenti Közgyűlés elítélően szólt az oroszországi helyzetről, ahol a kormány a sajtó ellenőrzésének érdekében adminisztratív eszközöket is alkalmazott, amelyek adójogi rendelkezésekben öltöttek testet. A 2001-ben született ajánlás Csehországot, Bulgáriát és Magyarországot említi a médiahatóságok terén tapasztalható aggasztó helyzet példajaként, ahol a kormányok a médiatestületeken keresztül igyekeztek befolyásolni a közmédiát. Egész Európára kiterjedő veszélyként értékelték a globalizációt, illetve a tömegkommunikáció terén is lezajló vállalat-egybeolvadásokat. A piac újraszerveződése következtében létrejövő új médiabirodalmak veszélyt jelentenek a véleménynyilvánítás szabadságára, ezért a Közgyűlés az államok feladatává teszi a politikai és kulturális pluralizmus biztosítását az Egyezmény 10. cikkelyében meghatározottakra való tekintettel. A plurális és független média a demokratikus fejlődés és a méltányos választási kampányok feltétele is, szükséges tehát, hogy a média területén létrejövő túlzott koncentráció megszüntetésre kerüljön, különösen a köz- és magántulajdonú vegyes

médiarendszerrel rendelkező országokban, ahol az említett rendszer a választásokat követően lehetővé teszi a politikai pártok számára a magáncsatornák támogatásával az információáramlás, különösen a rádió és televíziós műsorszórás teljességének ellenőrzés alatt tartását.⁵⁶⁷ Az ajánlás beszámol arról a jelenségről is, amely a médiát egyre növekvő mértékben kizárólag kereskedelmi árucikknek tekinti, szemben a hagyományos megközelítéssel, amely szerint a média a kultúra és a demokrácia különleges forrása.⁵⁶⁸ Ez a jelenség – annak ellenére, hogy egyes újságírók azonosulnak is vele – többségüket elfogadhatatlan nyomásnak teszi ki, amely arra ösztönzi őket, hogy feláldozzák a minőségi újságírást az „*információ-szenzáció*”-ról való tudósítások (*information spectacle*) oltárán. Az említett jelenséget az ajánlás a véleménynyilvánítás és az információszabadsággal ellentétesnek tartja.⁵⁶⁹ A könyörtelen konkurenciaharc, amely a médiaszektor vállalatait jellemzi, arra kötelezi a szerkesztőbizottságokat, hogy a közvetlen aktualitásokat részesítse előnyben az elmélyültebb elemzésekkel és kutatással szemben. A műsorszerkesztésre fordítható összegek csökkentése, valamint az új tulajdonosi politika az újságírói normák lealacsonyodását és a leírt sorokkal mért teljesítményű újságírást ösztönzését okozza, amelynek következménye a szakmai felelősség visszaesését eredményezi, ami által a tényfeltáró újságírást egyre kevésbé bizonyul kifizetődőknek. Az ajánlás példaként hozza fel, és kifejezetten elítéli a *Big Brother* stílusú műsorokat, amelyek a független vezércikkeket szorítják ki a sajtóból.⁵⁷⁰ Hasonló veszélyt lát a Közgyűlés abban, hogy az alkalmazott újságírókat cenzúrázzák, és szólásszabadságukat alkalmazójuk – a médiavállalat tulajdonosa, igazgatója vagy a lapigazgató – korlátozza, amikor saját politikai vagy gazdasági érdekeinek megfelelő nézőpontját erőlteti rájuk, személyiségük, nevük és hivatásuk felelősségének rovására.

⁵⁶⁷ Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1506 (2001) sz. ajánlása, 12. bek.

⁵⁶⁸ Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1506 (2001) sz. ajánlása, 13. bek.

⁵⁶⁹ *Uo.*

⁵⁷⁰ *Uo.*, 13. bek.

4. A véleménynyilvánítás szabadsága korlátozásának egyes kérdései Magyarországon, a strasbourgi joggyakorlat fényében

4.1. *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei és az állami jog viszonya Magyarországon*

Alexandre Charles Kiss szerint ideális esetben az Egyezmény közvetlenül hatályosul az állami jogrendben, tehát a magánszemélyek számára közvetlenül állapít meg jogokat.⁵⁷¹ A jogok biztosítása azonban – az államok jogrendszerének sajátosságaitól függően – elsősorban belső jogi normák megalkotásával, illetve a meglévőeknek az Egyezmény rendelkezéseihez való igazításával történik. A nemzetközi jog és a belső jog viszonyát a dualizmus elmélete szerint felfogó államokban a belső jogalkotás feltétlenül szükséges, míg a monista szemléletű jogrendszerekben egyszerűbben, pusztán közzététellel érvényesülhetnek a nemzetközi jogi normák. Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéletei ugyanakkor csupán az adott ügyben állapítanak meg kötelezettséget az államra, abban az esetben, ha a Bíróság az Egyezmény megsértését mondja ki, és kártérítési kötelezettséget állapít meg. A strasbourgi ítélet, – mint ahogyan azt Frédéric Sudre megállapította – nem *erga omnes* jellegű.⁵⁷² Az államok azonban – az esetleges későbbi, hasonló jogsértések miatti pervesztés elkerülése érdekében – általában megváltoztatják jogrendszerük kifogásolt, az Egyezménybe ütköző rendelkezéseit, vagy szervei egyezményellenes gyakorlatát.⁵⁷³ Mindez tehát közvetett, ám nem elhanyagolható mértékű érvényesülését jelenti az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélezési

⁵⁷¹ KISS, Alexandre: La protection des droits de l'homme et les techniques de mise en oeuvre du droit international. In: *La protection des droits de l'homme et l'évolution du droit international*. Société Française pour le Droit International, Pedone, Paris, 1998, 143. o.

⁵⁷² SUDRE, Frédéric: *i. m.* 452. o.

⁵⁷³ Lásd pl. az 1881. évi francia sajtótörvény megváltoztatását, az *Ekin-ügyben* történt elmerasztalást követően.

gyakorlatának, bár a belső jogszabályok módosításának kötelezettségét, vagy az arra való utalást sem az Egyezmény, sem a Bíróság ítéletei nem tartalmazzák. Álláspontom szerint a bepanaszolt állam elleni ügyben hozott elmarasztaló ítélet esetén a következmények nem merülhetnek ki a panaszos számára kifizetett kártérítéssel. Az elégtétel megadása ugyanis az Egyezménybe ütköző jogszabályt, illetve az egyezményellenes gyakorlatot nem szünteti meg, tehát amennyiben az állam meg kíván felelni vállalt kötelezettségeinek – és nem csupán a későbbi pervesztés következményeként keletkező újabb kártérítés fizetésének elkerülése céljából – meg kell, hogy változtassa azokat. Helyesen állapította meg Frédéric Sudre, hogy a Bíróság nem *in abstracto* ítélezik egy normának az egyezménnyel való összeegyeztethetőségéről, hanem csupán a normának a konkrét személlyel szemben való alkalmazásáról dönt,⁵⁷⁴ ám a probléma tovább árnyalható (amellett, hogy a francia bíróságok joggyakorlata Sudre megállapításait támasztja alá),⁵⁷⁵ ugyanis az ügyet megnyert és kártérítésben részesült panaszos belső jog szerinti büntetőjogi felelősségét vagy szabadságvesztés-büntetését a strasbourgi ítélet közvetlenül nem befolyásolja. Következésképpen előfordulhat, hogy az egyezményellenesnek minősített módon, vagy egyezményellenes indokkal kiszabott büntetésért a panaszos kártérítést kap, de a szabadságvesztés-büntetését a belső jog szerint le kell töltenie. E problémára kínál megoldást a 2000-ben módosított francia büntetőeljárás kódex, amely lehetővé teszi az ítélet felülvizsgálatát a fenti esetben, amennyiben az Egyezmény 41. cikkelyében megfogalmazott igazságos elégtétel nem nyújtana megfelelő megoldást a jogellenesen okozott hátrány megszüntetésére.⁵⁷⁶

⁵⁷⁴ SUDRE, Frédéric: *i. m.* 452. o.

⁵⁷⁵ A francia joggyakorlattal kapcsolatos példákat lásd: SUDRE, Frédéric: *i. m.* 464-465. o.

⁵⁷⁶ A francia büntetőeljárás kódex 626-1. cikkelye szerint amennyiben az emberi Jogok Európai Bírósága szerint egyezményesértés következményeként hozott a francia bíróság jogerős elmarasztaló ítéletet és az Egyezmény 41. cikkében biztosított igazságos elégtétel nem szünteti meg az elítéltre nézve hátrányos jogkövetkezményeket, lehetőség van a döntés felülvizsgálatára.

<http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/UnArticleDeCode?code=CPROCPEL.rcv&art=626-1> (2005. október 19.)

Baka András szerint a Bíróság ítéleteivel ugyanakkor befolyást gyakorol az európai jogi mechanizmusokra, „amelyeknek egyfajta harmonizációja következhet be”⁵⁷⁷. Az egyes ítéletek és a belső jog kapcsolata egy további kérdést vet fel: Vajon a belső jogban a törvénnyel kihirdetett Emberi Jogok Európai Egyezményén kívül – amelynek betartására kötelezettséget vállalt az állam – figyelembe kell venni az Emberi Jogok Európai Bíróságának az egyébként meglehetősen szűkszavú Egyezmény értelmezése, fogalmainak pontosítása terén végzett jogértelmező tevékenysége során megállapítottakat is?⁵⁷⁸ Patrick Wachsmann szerint a Bíróság olykor nehéz helyzetben van az értelmezés területén, amelynek során a „*demokratikus társadalomban való szükségesség*” és hasonló fogalmak meghatározását kellett elvégeznie,⁵⁷⁹ ám mint ahogyan azt Ganshof van der Meersch megállapította, az Emberi Jogok Európai Bírósága egyezmény-értelmezési gyakorlata során általában ellenzi a kategorikus állásfoglalásokat.⁵⁸⁰ Tevékenységét Kardos Gábor „*európai szintű emberi jogi alkotmánybíráskodásként*” írta le, azzal a különbséggel, hogy nem semmisítheti meg az Egyezménybe ütköző normát, és a nemzeti bírói döntések megváltoztatására sincs joga.⁵⁸¹

Az Emberi Jogok Európai Egyezményében részes államok, mint említettük, az egyezményben meghatározott jogok tiszteletben tartására vállaltak kötelezettséget az alkalmazásuk során felmerülő értelmezési kérdések megoldásakor, azonban az állami hatóságok vagy bíróságok olyan problémákkal találhatják szembe magukat, amelyeket

⁵⁷⁷ BAKA András: „Írányt mutatunk, de nem avatkozunk be durván a nemzeti jogokba.” – JAVORNICZKY István és KARDOS Gábor beszélgetése BAKA Andrással. *Fundamentum*, 2000. 4. szám, 39. o.

⁵⁷⁸ Lásd: BLUTMAN László: A nemzetközi jog a magyar joggyakorlatban. In: TÓTH Károly: (szerk.): *In memoriam Nagy Károly, Acta Universitatis Szegediensis-Acta Juridica et Politica*, Tomus LXI, Fasc. 1-26, Szeged, 2002. 47–49. o.

⁵⁷⁹ WACHSMANN, Patrick: Les méthodes d’interprétation des conventions internationales relatives à la protection des droits de l’homme. In: *La protection des droits de l’homme et l’évolution du droit international*. Société Française pour le Droit International, Pedone, Paris, 1998, 160. o.

⁵⁸⁰ GANSHOF VAN DER MEERSCH, Walter: Les méthodes d’interprétation de la Cour européenne des droits de l’homme. In: D. TURP és G. BEAUDOIN (szerk.): *Perspectives canadiennes et européennes des droits de l’homme*. Actes des journées strasbourgeoises de l’Institut canadien d’études juridiques supérieures. Yvon Blais, 1986, 192. o.

⁵⁸¹ KARDOS Gábor: Értelmezési különbségek és a feloldás módjai – megjegyzések az emberi jogi egyezmények belső jogi alkalmazásáról. In: HALMAI Gábor (felelős szerk.): *Sajtószabadság és személyiségi jogok*. Emberi Jogi Információs és Dokumentációs Központ – Adu Print, Budapest, 1998, 59-60. o.

a szerződések szövegének értelmezése nélkül nem oldhatnák meg. Az értelmezés során – amennyiben az egyedi ügyekben ennek szükségessége felmerül – az állami bíró nem tekinthet el a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlata során kialakított egyezmény-értelmezéstől; Bán Tamás álláspontja szerint akkor is le kell vonni a megfelelő konzekvenciát, ha nem az államot érintő ügyben született a strasbourgi döntés.⁵⁸² Jóllehet az Emberi Jogok európai Egyezménye ratifikálásával a Magyar Köztársaság az Egyezményben meghatározott jogoknak és szabadságoknak a joghatósága alatt álló személyek számára való biztosítását, valamint a Bíróság ítéleteinek magára nézve kötelezőnek tekintését vállalta (azon ügyekben, amelyekben félként szerepel)⁵⁸³, „az ésszerűségből is, a nemzetközi szerződéses kötelezettség jóhiszemű teljesítésének kívánalmából is az folyik, hogy az államoknak azokból a strasbourgi döntésekből is le kell vonniuk a szükséges következtetéseket, melyeket a bíróság más állam ellen benyújtott panasz ügyében hozott”.⁵⁸⁴ Az Egyezmény ratifikációját megelőzően a következőként foglalt állást: A „ratifikáció, ezzel együtt a Bíróság joghatóságának elismerése az Egyezmény értelmezésével és alkalmazásával összefüggő minden ügygel kapcsolatban önmagában is elegendő ahhoz, hogy a magyar bíróságok, amikor az Egyezményt, mint jogot alkalmazzák, azt úgy tegyék, ahogyan azt a strasbourgi esetjog értelmezi és tartalommal tölti ki.”⁵⁸⁵ Az államot nem érintő ügyekben született Egyezmény-értelmezés figyelembe vétele Mavi Viktor szerint szükséges, mivel „az Egyezményben található jogok és biztosítékok lényege, valódi tartalma tulajdonképpen csak e döntések alapján állapítható meg”⁵⁸⁶. Megállapítható tehát, hogy *stricto sensu* kötelezettséget az Egyezmény nem tartalmaz e kérdésre nézve, mindazonáltal a

⁵⁸² BÁN Tamás: Vigyázó szemünket Strasbourgra vessük, avagy a nemzetközi szerződések és a jogalkalmazók. In: HALMAI Gábor (felelős szerk.): *Sajtószabadság és személyiségi jogok*. Emberi Jogi Információs és Dokumentációs Központ – Adu Print, Budapest, 1998, 46-47. o.

⁵⁸³ Az Emberi Jogok Európai Egyezményének hivatkozott cikkei a következők: 1. Cikk: „A Magas Szerződő Felek biztosítják a joghatóságuk alatt álló minden személy számára a jelen Egyezmény I. fejezetében meghatározott jogokat és szabadságokat.” Valamint 46. Cikk: „A Magas Szerződő Felek vállalják, hogy magukra nézve kötelezőnek tekintik a Bíróság végleges ítéletét minden olyan ügyben, amelyben félként szerepelnek.”

⁵⁸⁴ BÁN Tamás: Vigyázó szemünket Strasbourgra vessük, avagy a nemzetközi szerződések és a jogalkalmazók... 47. o.

⁵⁸⁵ BÁN Tamás: Az Egyezmény hatása a belső jogrendszerre. *Acta Humana*, 1992. évi 6-7- szám, 19-20. o.

⁵⁸⁶ MAVI Viktor: *i. m.* 44. o.

magyar bírák, amennyiben az előttük folyó ügyben valamely, az Egyezményben foglalt jogra hivatkoznak, nem kerülhetik meg a Bíróság esetjogának tanulmányozását. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az angolszász, esetjogi jellegű strasbourgi ítéletek teljes mérvű figyelembe vétele az eltérő tényállások miatt lehetetlen. Blutman László nézete szerint: „Lehetséges megoldásként kínálkozna, ha a Legfelsőbb Bíróság valamely ügyben *obiter dicta* rögzítené, hogy a magyar bíróságoknak tekintettel kell lenniük a strasbourgi ítélkezésre, ha az egyezményben rögzített tárgykörben járnak el, vagy az előttük fekvő ügyben mérlegeljék a nemzetközi fórumon született indoklás tartalmát, amennyiben valamely fél azt felhívja”.⁵⁸⁷ Egyetérthetünk Bán Tamásnak az imént idézett állásponttal rokon véleményével, amely szerint „Bár az esetjog figyelembevételét a bírói ítélkezésben és az egyéb jogalkalmazói tevékenység során aligha lehet állami parancsokkal kieszközölni, valamilyen technikával kapcsolatot kellett volna teremteni egyrészt a strasbourgi esetjog, másrészt a magyar jogalkotás, a bírói ítélkezési tevékenység és az igazgatási jogalkalmazás között.”⁵⁸⁸ A strasbourgi esetjog és a magyar joggyakorlat közötti kapcsolatról is megnyilatkozott 2004-ben a Büntető Törvénykönyv 269. §-a 2003. december 8-i módosításának alkotmányellenességének vizsgálatakor az Alkotmánybíróság amely 18/2004. (V. 25.) sz. határozatában a magyar joggyakorlatra nézve egyenesen kötelezőnek (!) minősítette a strasbourgi *jurisdiction*-t.⁵⁸⁹ Paul Tavernier a Bíróság ítélkezési gyakorlatának belső jogi érvényesülését egyfajta *monista* perspektívában látja, sőt tovább menve, a fejlődés irányát a többé-kevésbé *föderalista* irányba látja elmozdulni, amelynek végeredményeképp az Egyezmény az „*emberi jogok Európája valódi alkotmánya*”⁵⁹⁰ lehet, ezzel szemben Constance Grewe kevésbé *optimista* álláspontra helyezkedik, amikor megállapítja: *a jogállam fejlődése sokkal inkább a*

⁵⁸⁷ Lásd: BLUTMAN László: *i. m.* 47–49. o.

⁵⁸⁸ BÁN Tamás: Strasbourg és a magyar joggyakorlat. (Fórum) In: *Fundamentum*, 2005/1. szám, 47. o.

⁵⁸⁹ „Az Emberi Jogok Európai Bíróságának a felfogásában, amely a magyar joggyakorlatot *alakítja és kötelezi*, (kiemelés: P. Cs.) a véleménynyilvánítás szabadsága a demokratikus társadalom alappilléreinek, haladásának és az egyén kibontakozásának egyik feltétele.” 18/2004. (V. 24.) AB. határozat, II. rész, 1.1, 2. bek.

⁵⁹⁰ TAVERNIER, Paul: La Cour européenne des droits de l’homme applique-t-elle le droit international ou un droit de type interne? In: TAVERNIER, Paul (szerk.): *Quelle Europe pour les droits de l’homme?* Bruylant, Bruxelles, 1996, 33–34. o.

*nemzetközi jog szabályainak korlátjaként, mint a nemzetközi jog és különösen az Emberi Jogok Európai Egyezménye hatásainak kiterjesztése feltételeként jelenik meg.*⁵⁹¹

A gyakorlatban az alkotmánybíróságok Egyezmény-értelmezése mellett a tagállamok polgári vagy büntetőügyekben eljáró bíróságai is szembesülhetnek az Egyezmény egyes cikkelyeinek elemzésével, különösen, ha a felek kifejezetten hivatkoznak rá. Az *Ekin egyesület c. Franciaország ügy* panaszosának indokait a közigazgatási bíróság (*Tribunal administratif*) a strasbourgi Bíróság érveléséből merítve – kifejezetten az Egyezmény rendelkezéseit értelmezve – utasította el, mivel álláspontja szerint a panaszos által kiadott könyvet betiltó belügyminiszteri rendelet nem minősült aránytalannak a közrend védelme érdekében.⁵⁹² Ugyanezen ügy fellebbviteli eljárásában az Államtanács (*Conseil d'État*) a külföldi eredetű sajtótermékek belügyminiszter általi betiltásának lehetőségét tartalmazó francia sajtótörvény egyezménybe ütközését vizsgálva a jogszabályt Egyezmény-konformnak találta, amelyet a Bíróság végül ellenkezőképpen ítélt meg, és nem csupán az egyezményesértést, de a francia jogszabály Egyezménybe ütközését is kimondta.⁵⁹³ Egyetérthetünk Diane de Bellecize megállapításával, miszerint a Bíróság áttételesen ugyan, de az említett törvényi rendelkezés hatályon kívül helyezését írta elő Franciaország számára, amikor az ítélet 62. bekezdésében kimondta: „*Nebezen védhetőnek tűnik, hogy a publikációk e formájával (külföldi eredetű írások) szemben ilyen, diszkriminatív szabályozás legyen még mindig hatályban.*”⁵⁹⁴ A más államok jogszabályait vagy gyakorlatát egyezményellenesnek minősítő strasbourgi ítéletek figyelembe vétele (sőt megkockáztatható a kifejezés: *quasi követendő jellege*) mellett szól a Bíróságnak a *Modinos c. Ciprus ügyben* hozott ítéletében megfogalmazott álláspontja, amelyben a Bírók a ciprusi bíróságok terhére rótták, hogy egy korábbi, az Egyesült Királysággal

⁵⁹¹ GREWE, Constance: La question de l'effet direct de la Convention et les résistances nationales. In: TAVERNIER, Paul (szerk.): *Quelle Europe pour les droits de l'homme?* Bruylant, Bruxelles, 1996, 157. o.

⁵⁹² CEDH, *Ekin egyesület c. Franciaország ügy*, 2001. július 17-i ítélet, 16. bek.

⁵⁹³ *Ítélet*, 63. bek. Az ügy részletes elemzését lásd: MASSIS, Thierry: Publications de provenance étrangère et liberté d'expression. (Arrêt Association Ekin du 17 juillet 2001) In: TAVERNIER, Paul (szerk.): *La France et la Cour Européenne des Droits de l'Homme, La jurisprudence de l'an 2001*. Université Paris Sud, Centre de recherches et d'Études sur les Droits de l'Homme, Cahiers du CREDHO No. 8 – 2002, 181. o.

⁵⁹⁴ BELLESCIZE, Diane de: *i. m.*: 236. o.

szemben született elmarasztaló ítéletben megállapított egyezményesértő jogszabállyal egyező ciprusi büntető törvénykönyvi tényállást a ciprusi Legfelső Bíróság nem ítél sem egyezményesértőnek, sem alkotmányellenesnek.⁵⁹⁵ Az 1996-ban született *Wingrove c. Egyesült Királyság ügyben* hozott ítéletében a Bíróság ugyan részletesen kifejtette álláspontját arról, hogy miért utasítja vissza a belső jogszabályok bírálatát, ám emellett megállapította: „jelentős érvek szólnak (a vizsgált jogszabály) felfüggesztése mellett”⁵⁹⁶. Az utóbbi ítéletet értékelve Mario Oetheimer a következő kérdést tette fel: „Vajon e mondat nem a hatáskörrel rendelkező brit hatóságok felé tett egyértelmű jelzést jelenti?”⁵⁹⁷

A strasbourgi Bíróság egyezmény-értelmezése során egyes esetekben más nemzetközi bíróságok ítéleteinek indokolásait használja fel. Így tett az *Akdivar c. Törökország ügyben*, ahol az Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága *Velásquez Rodríguez* ügyében⁵⁹⁸ született ítéletre hivatkozott, a bizonyítási teher megállapítása tekintetében a belső jogorvoslati lehetőségek kimerítése esetén⁵⁹⁹ - de ebben a tekintetben bizonyos fokú kölcsönösség is megfigyelhető, illetve az Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága ítélekezési gyakorlatában is fellelhetőek olykor európai, a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos ügyek, (*Handyside, Lingens, Otto-Preminger-Institut*), amelyeket az Amerikaközi Bíróság használt fel a *Krisztus utolsó megkísértése című film ügyében* 2001. február 5-én született ítéletének indokolásában.⁶⁰⁰

⁵⁹⁵ CEDH, *Modinos c. Ciprus ügy*, 1993. április 22-i ítélet, 20. bek: „malgré l'arrêt *Dudgeon c. Royaume-Uni*, rendu le 22 octobre 1981 par la Cour européenne (série A n° 45), la Cour suprême de Chypre a estimé, dans l'affaire *Costa v. The Republic*, que les articles pertinents du code pénal ne violaient ni la Convention ni la Constitution (paragraphe 11 ci-dessus).”

⁵⁹⁶ CEDH. *Wingrove c. Egyesült Királyság ügy*, 1996. október 22-i ítélet, 57. bek.

⁵⁹⁷ OETHEIMER, Mario: *L'harmonisation de la liberté d'expression en Europe. Contribution à l'étude de l'Article 10 de la Convention européenne des droits de l'homme et de son application en Autriche et au Royaume-Uni*. Pedone, Paris, 2001, 107. o.

⁵⁹⁸ Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága, *Velásquez Rodríguez ügy*, 1987. június 26-i ítélet. http://www.corteidh.or.cr/seriec_ing/seriec_01_ing.doc (2005. október 13.)

⁵⁹⁹ CEDH, *Akdivar c. Törökország ügy*, 1996. szeptember 16-i ítélet, 68. bek.

⁶⁰⁰ Az Amerikaközi Bíróság a *Krisztus utolsó megkísértése c. film ügyében* hozott ítéletének 69. bekezdésében a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos európai joggyakorlatot foglalta össze. Lásd: KOVÁCS Péter: Szemtől szembe, (avagy hogyan kölcsönöznek egymástól a nemzetközi bíróságok, különös tekintettel az emberi jogi vonatkozású ügyekre) *Acta Humana*, 49. szám, 2002, 5. o. Az ítéletet lásd:

http://www.corteidh.or.cr/seriec_ing/seriec_73_ing.doc (2005. október 13.)

A nemzetközi jog és a belső jog viszonyának vizsgálata mellett az Alkotmánybíróság határozataiban gyakran találkozhatunk az Emberi Jogok Európai Bírósága egyes eseteivel, amely már önmagában is komolyabb vizsgálódást igényel. Az Alkotmánybíróság ugyanis a véleménynyilvánítás jogának a „demokratikus társadalomban szükséges” korlátozása felmerülésekor több strasbourgi ítéletet is idéz, ám e gyakorlat tekintetében nem fedezhető fel következetesség. Weller Mónika szerint az AB mindezt túlzottan leegyszerűsített módon teszi.⁶⁰¹ (Az AB nem csupán az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéleteiből merít, de esetenként európai államok jogi megoldásait is bemutatja, szintén kevés következetességgel.)⁶⁰² Sólyom László megfogalmazása szerint ez a fajta leegyszerűsítő jellegűnek tűnő hivatkozási gyakorlat az Alkotmánybíróság működésének kezdeti szakaszára tehető, és csupán azt kívánta kifejezni, hogy az újonnan alakult bírói testület figyelembe veszi, és keresi az „európai standardokat”, sokkal inkább a magyar jogi gondolkodás „európai normákkal” való összekötése, mint az alkotmányjogi kérdés konkrét eldöntéséhez való felhasználásuk céljával.⁶⁰³

A fejlődésnek azonban – és nem csupán az ügyek számának növekedése miatt – afelé kellene mutatnia, hogy nem csupán az Alkotmánybíróság, de az első és másodfokon ítélező bíróságok is szembesülnének a belső peres ügyekben is a strasbourgi döntések idézésével, ám a valóság teljesen más képet mutat.

⁶⁰¹ Lásd: WELLER Mónika: *Emberi jogok és európai integráció*. Budapest, Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány, 2000. 298–299. o.

⁶⁰² Lásd: a Sajtótörvény kapcsán tett kitekintést, fent.

⁶⁰³ SÓLYOM László: The interaction between the case-law of the European Court of Human Rights and the protection of freedom of speech in Hungary. In: MAHONEY, Paul; MATSCHER, Franz; PETZOLD, Herbert; WILDHABER Luzius (szerk.): *Protection des droits de l'homme: la perspective européenne / Protecting Human Rights: The European Perspective. Mélanges à la mémoire de / Studies in the memory of Rolv Ryssdal*. Carl Heymanns, Köln, Berlin, Bonn, München, 2000, 1319. o. (A tanulmány Weller Mónika által elkészített magyar fordítását lásd: SÓLYOM László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 201-222. o.)

4.2. A véleménynyilvánítás szabadsága és korlátozásának egyes kérdései a hatályos magyar jogban

Az Alkotmány 51. § (1) bekezdése szerint „A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.” Az Alkotmánybíróság az 1990-es évek politikai rendszerváltása kezdetén az emberi méltósághoz való jogot az „általános személyiségi jog” egyik megfogalmazásának tekintette, amely „anyajoga”, forrása az egyéb nevesített és nem nevesített személyiségi jogoknak.⁶⁰⁴ Az Alkotmány 61. § (1) bekezdése alapján „A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze.” A 61. § (2) bekezdése szerint „A Magyar Köztársaság elismeri és védi a sajtó szabadságát.” A 30/1992. (V. 26.) sz. határozatában az Alkotmánybíróság a szabad véleménynyilvánítás jogát a kommunikációs jogok „anyajogának” minősítette. „E határozat megállapította azt is, hogy a szabad véleménynyilvánítás jogának kitüntetett szerepe nem vezet arra, hogy ez a jog – az élethez vagy az emberi méltósághoz való joghoz hasonlóan – korlátozhatatlan lenne, de mindenképpen azzal jár, hogy a szabad véleménynyilvánításhoz való jognak valójában igen kevés joggal szemben kell csak engednie, azaz a véleményszabadságot korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni.”⁶⁰⁵ Az Alkotmány közvetlenül nem határozza meg azon eseteket, amikor ezen alkotmányos alapjog korlátozható lenne. A 37/1992. (VI. 10.) sz. határozatában az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a sajtószabadságnak elsősorban külső korlátai vannak, amelyek többek között a sajtó-helyreigazításban öltenek testet, azonban e jogot elsősorban az állami be nem avatkozás biztosítja. Ugyanakkor hatályos sajtótörvényünk, valamint a fent említett, az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett Emberi Jogok Európai Egyezménye és az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya⁶⁰⁶ is tartalmaz

⁶⁰⁴ ABH 1990, 42.

⁶⁰⁵ 20/1997. (III. 19.) sz. AB határozat, II. fejezet, 1. b) pont.

⁶⁰⁶ Az Alkotmány 7. § értelmében „A Magyar Köztársaság jogrendszere elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait, biztosítja továbbá a nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog összhangját”.

olyan rendelkezéseket, amelyek alapján a véleménynyilvánítás joga bizonyos esetekben korlátozható. A hatályos Sajtótörvény (1986. évi II. tv.) preambuluma megerősíti, hogy „Mindenkinek joga van a sajtó útján közölni nézeteit, alkotásait, amennyiben azok nem sértik a Magyar Köztársaság alkotmányos rendjét.” A korlátozásokat illetően a már említett közrendre és közerkölcsre való hivatkozást az Stv. 3. §-ában találjuk, amely szerint „A sajtószabadság gyakorlása nem valósíthat meg bűncselekményt vagy bűncselekmény elkövetésére való felhívást, nem sértheti a közerkölcsöt, valamint nem járhat mások személyhez fűződő jogának sérelmével.”

4.2.1. A közerkölcs fogalma

A véleménynyilvánítás korlátozásának fent említett törvényi szabályozása azonban korántsem elegendő a felmerülő problémák megoldására. A fogalom meghatározásának kérdése megjárta a magyar Alkotmánybíróságot is, ítélezési gyakorlatából idézhető a Sajtótörvény egyes rendelkezéseinek alkotmányellenességét kimondó 20/1997. (III. 19.) sz. AB határozat, amelyben a 21/1996. (V. 17.) sz. AB határozatra hivatkozva megállapította, hogy az Alkotmánybíróság „nem vizsgálja felül a közerkölcs tartalmát”.⁶⁰⁷ Tehát nem vállalkozott a közerkölcs fogalmának megállapítására. Sajó András – némi szarkazmustól sem mentes – megfogalmazása szerint a közerkölcs ugyan nem szerepel az alkotmányos értékek között, „*de az Alkotmánybíróságnak ez a hiány sosem okozott gondot, ha a véleménynyilvánítás szabadságát a közerkölcs védelmében korlátozta a törvény*”⁶⁰⁸. Az Alkotmánybíróság a kérdésről a következőképpen vélekedett: „Amint a »közérdek« meghatározását is alapvetően átengedte a demokratikus törvényhozásnak (ABH 1993, 382.), a közrendet és benne az erkölcsöket is a képviselőknek van joguk érvényesíteni, amíg valamely más okból az

Jelen tanulmány nem kíván foglalkozni a nemzetközi jog és a belső jog egymáshoz való viszonyával, a véleménynyilvánítás szabadságát érintő nemzetközi szerződések törvénnyel történt kihirdetésük folytán a magyar jogrendszer részei.

⁶⁰⁷ 20/1997. (III. 19.) sz. AB határozat III. fejezet, 3. pont.

⁶⁰⁸ SAJÓ András: *A szólásszabadság kézikönyve...* 176. o.

Alkotmány határaiba nem ütköznek.”⁶⁰⁹ Az Alkotmánybíróság szerint: „Mivel a közerkölcs fogalmát és tartalmát a vizsgált összefüggésben jogszabály nem határozza meg, ezért annak megállapítása a jogalkalmazás körébe tartozik”.⁶¹⁰ Egyúttal megállapította, hogy a már említett, hatályos sajtótörvénynek „a közerkölcs sérelmével összefüggő korlátozó rendelkezése nem minősíthető szükségtelennek és aránytalan mértékűnek”.⁶¹¹ Mindazonáltal, „mivel az Alkotmánybíróságnak jogalkotási hatásköre nincs”,⁶¹² a fürdővízzel együtt a gyermek kiöntésére is sor került, amikor az Alkotmánybíróságnak „a részbeni alkotmányellenesség megszüntetése miatt az Stv. 15. § (3) bekezdését teljes egészében meg kellett semmisítenie”⁶¹³ az alkotmányosnak ítélt szabályokkal együtt.⁶¹⁴ A törvényhozás az űrt máig nem töltötte ki, így annak ellenére, hogy az Alkotmánybíróság csupán az ügyésznek az érintettek akaratától független keresetindítási jogát találta alkotmányellenesnek, a kérdéses bekezdést az Országgyűlés nem fogalmazta újra. Ezáltal az egyébként alkotmányosnak minősített korlátozási lehetőség sem érvényesülhet 1997. óta a törvényhozói-politikai akarat hiánya miatt. Megjegyzendő, hogy az Alkotmánybíróság által oly gyakran hivatkozott külföldi jogi

⁶⁰⁹ *Uo.*

⁶¹⁰ *Uo.*

⁶¹¹ *Uo.* A döntés ugyanakkor tükrözi az alkotmánybíráknak a kérdésben való megosztottságát is. Lábady Tamás és Sólyom László bírák a határozathoz fűzött különvéleményükben kifejtik: „a közerkölcs – mint olyan elvont érték, amely mögött legkevésbé állapítható meg egyes egyéni alapjogok sérelme – a véleményszabadság korlátozására alkotmányos mércével mérve a legkevésbé alkalmas javak csoportjába tartozik”. A határozathoz Tersztyánszky Ödön és Zlinszky János bírák elutasító különvéleményt fogalmaztak meg, ez azonban a közerkölcs fogalmát nem érinti, az indítvány – és a határozat – az ügyésznek az Stv. által megállapított keresetindítási jogát találta alkotmányellenesnek.

⁶¹² 20/1997. (III. 19.) sz. AB határozat III. fejezet, 6. pont.

⁶¹³ *Uo.*

⁶¹⁴ Az Alkotmánybíróság által megsemmisített bekezdés a következő: „Az ügyész indítványára a bíróság megtiltja annak a sajtóterméknek vagy sajtóterméknek nem minősülő iratnak a nyilvános közlését, amely a 3. § (1) bekezdésébe, valamint a 12. § (2) bekezdésébe ütközik. Az ilyen sajtótermék vagy irat nyilvános közlését az ügyész azonnal felfüggesztheti. Az ügyész nyilvános közlést felfüggesztő határozata a bíróság érdemi határozatának a jogerőre emelkedésével veszti hatályát.” A hazai törvényhozási gyakorlatot minősíti, hogy a határozat szerint az AB a megsemmisítés hatályának későbbi időpontra való helyezésével lehetővé kívánta tenni, hogy a törvényalkotó az érintett rendelkezések újraszövegezésével megszüntesse az alkotmányellenességet. A fentiekre tekintettel az Stv. 15. § (3) bekezdés megsemmisítésekor természetesen hatályban tartották a végrehajtásáról szóló 12/1986. (IV. 22.) sz. MT rendelet 19. § (1) bekezdését, amely szerint „A bíróság a nyilvános közlés megtiltásáról polgári nemperes eljárásban, soron kívül határoz”; továbbá az Stv. 17. § (1) bekezdését, amely a nyilvános közlés tilalmát illetően a megsemmisített 15. § (3) bekezdésére hivatkozik... Hogy a jelenlegi helyzet mennyire felel meg az Alkotmánybíróság által is oly sokszor hangoztatott jogbiztonság elvének, egy másik tanulmány tárgya lehetne.

megoldások összehasonlító elemzése⁶¹⁵ ezúttal sajnálatosan elmaradt. Sólyom László értékelése szerint ugyanakkor a 20/1997. sz. AB határozat meghozatalakor „Feltételezhetően hallgatolagos egyetértés volt abban, hogy (megfelelő eljárásban) a közerkölcs korlátozhatja a sajtószabadságot.”⁶¹⁶ Az ellenpéldák közül kiemelhető az osztrák szabályozás: a szomszédos Ausztria jogrendszere ismeri a Magyarországon megsemmisített ügyészi, felektől független, a sajtótermék „bevonására” (*Einziehung*) irányuló eljárásindítási jogot.⁶¹⁷ A sajtótermékek (újságok, periodikák) megjelentetésének, forgalmazásának az érintettek akaratán kívüli megtiltását a francia sajtótörvény is lehetővé teszi a minisztertanács számára, amennyiben a kiadvány külföldről származik. A belügyminiszter szintén élhet a betiltás jogával a fenti feltételek teljesülése esetén, bár jogköre csupán egyes számok forgalmazásának megtiltására terjed ki.⁶¹⁸

A közerkölcs fogalmának tisztázásakor a Legfelsőbb Bíróság joggyakorlatából elsősorban a Polgári Kollégium BH 1992. 454. számú, a sajtótermék nyilvános közlésének megtiltása iránti kérelem elbírálásánál irányadó szempontokat meghatározó eseti döntésére támaszkodhatunk. E döntés megállapítja: „A közerkölcs fogalmát jogszabály nem határozza meg. Azok a magatartási szabályok sorolhatók ide, amelyeket a társadalom általánosan elfogad.” Mindemellett megjegyzi, hogy „e jogkövetkezmények alkalmazásánál azonban rendkívül körültekintően kell eljárni, hogy alapvető alkotmányos jogok indokolatlanul ne szenvedjenek csorbát”, továbbá: „A sajtótermék közerkölcsbe ütközését akkor lehet megállapítani, ha ezen jellege a

⁶¹⁵ Lásd: 36/1994. (VI. 24.) AB határozat.

⁶¹⁶ SÓLYOM László: *Az alkotmánybírászkodás kezdetei Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 484. o.

⁶¹⁷ Az osztrák médiatörvény 33. § 2. pontja szerint: „Az ügyészség indítványára, amennyiben egy médiában való közlés büntetőjogi jogsértés objektív cselekményi eleme, és amennyiben egy meghatározott személy elleni eljárás nem indítható, vagy a megbüntetése lehetetlen a büntetethezességét kizáró okok miatt, független eljárás keretében az elkobzást (*Einziehung*) el lehet rendelni.” CEDH, *Otto-Preminger-Institut c. Ausztria* ügy, 1994. szeptember 20-i ítélet, 28. bek.

⁶¹⁸ Az 1881. július 29-i francia sajtótörvény 14. cikkelye a következőképpen rendelkezik: „*La circulation en France des journaux ou écrits périodiques publiés à l'étranger ne pourra être interdite que par une décision spéciale délibérée en Conseil des ministres. La circulation d'un numéro peut être interdite par une décision du ministre de l'intérieur.*” 2004. december 31-i állapot, <http://www.legifrance.gouv.fr/texteconsolide/PCEAA.htm> (2005. október 10.)

közfelfogás szerint egyértelmű és vitathatatlan.” A Legfelsőbb Bíróság tehát nem habozott a közfelfogásra hivatkozni, vélelmezve, hogy az egyes ügyekben eljáró bírók ezt képesek megkülönböztetni az egyes társadalmi rétegek felfogásától. (A strasbourgi ítélkezési gyakorlat nem ítéli el a közfelfogásra való hivatkozást, az *Otto-Preminger-Institut* ügyben nem minősítette Egyezményesértőnek, amikor a tiroli hatóságok egy istenkáromlónak és vallásghaláznak minősített film elkobzását rendelték el, mivel úgy ítélték meg, hogy a tiroli közfelfogás szerint az a római katolikus egyház elleni jogellenes támadást jelentett.⁶¹⁹) Amennyiben a nemzeti hatóságok tévesen ítélnék meg a sajtó által létrehozott, terjesztett és kétségtelenül legalább kétféleképpen értelmezhető műveket illetve írásokat, a fellebbezés lehetősége nyitva áll minden fél előtt, végső esetben pedig lehetőség van az Emberi Jogok Európai Bíróságához benyújtandó egyéni panaszra, amennyiben a határozat a kérelmező szerint az Egyezmény 10. cikkébe ütközik. Ebben a kérdésben, amint a fent kifejtettek mutatják, nem lehetséges a jogszabály általi meghatározás, itt a bírók „mérlegelési szabadságára” vagyunk utalva. Minderre a magyar bírászkodási gyakorlatban lehetőség van, abban az esetben tehát, amikor a fent kifejtettek értelmében az adott jogviszonyt az Alkotmánnyal egyezően a nemzetközi szerződésben foglaltak szerint rendező hazai jog megengedi.⁶²⁰ A közerkölcsbe ütközés megállapítása nemcsak a kellő képzettséggel, de valljuk be, óvatossággal is rendelkező bíróságok részéről a Polgári Kollégium idézett döntésének megfelelően nem ütközhet akadályba. Annál kevésbé, mivel a bíróságok az alapjogi bírászkodás körében gyakorolt értelmezési tevékenységükön kívül – amelynek során az Alkotmány konkrét rendelkezéseire is alapítanak ítéleteket – egyre inkább figyelemmel kísérik az Emberi Jogok Európai Egyezménye kontrollmechanizmusát biztosító Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlatát.⁶²¹

⁶¹⁹ Uo. 56. bek.

⁶²⁰ Ilyen lehetőség például a büntetőeljárásban résztvevő személy lényeges jogai gyakorlásának sérelmével felvett bizonyíték felhasználhatóságának tilalma esetén a „lényeges jogok” fogalmának meghatározása is. Lásd: FRECH Ágnes: Szabadságok és kööttségek – az emberi jogok érvényesülése a bírói gyakorlatban. In: HALMAI Gábor (felelős szerk.): *Sajtószabadság és személyiségi jogok*. Emberi Jogi Információs és Dokumentációs Központ – Adu Print, Budapest, 1998, 68. o.

⁶²¹ Lásd: LOMNICI Zoltán: Mire alkalmas a bíró? Az alapjogi bírászkodás elméleti és gyakorlati kérdései. In: HALMAI Gábor (felelős szerk.): *Sajtószabadság és személyiségi jogok*. Emberi Jogi Információs és Dokumentációs Központ – Adu Print, Budapest, 1998, 40. o.

A véleménynyilvánítás szabadságának a közerkölcsre és a közerkölcshöz hasonló, mérlegelés nélkül nehezen meghatározható indokokra való hivatkozással történő korlátozására nem csupán a Sajtótörvény ad lehetőséget, de lehetőséget nyújtanak rá a gazdasági reklámtevékenységről szóló 1997. évi LVIII. törvény 5. és 5/A §-ai, amelyek tiltják olyan reklámok közzétételét, amely a gyermek- és fiatalkorúak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődését károsíthatják, valamint az olyan reklámokét, amelyek pornográfok, szexuális szolgáltatásra vonatkoznak, továbbá a szexuális ingerkeltésre és az emeldíjas távközlési szolgáltatásra irányulnak. E törvény a fiatalkorúak erkölcsi fejlődésére való veszélyességet nem határozza meg, mindössze néhány példát hoz fel,⁶²² amelyhez hasonlóan, de valamivel pontosabban jelöli ki a pornográfia határait,⁶²³ hiszen a közmorál meghatározásánál jóval könnyebb a *nemiséget súlyosan szeméremsértő nyíltsággal ábrázoló* magatartás megállapítása.

Hatályos jogszabályaink közül meg kell említeni a rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvényt, amelynek módosítása 2002-ben történt meg, különös tekintettel a *kiskorúak erkölcsi fejlődésének kedvezőtlen, vagy súlyosan kedvezőtlen* befolyásolására alkalmas műsorszámok adásba kerülésének időpontjára, amely műsorok bemutatását a törvény késő esti, illetve hajnali időpontokban engedi meg, vagy egyenesen megtiltja.⁶²⁴ A mérlegelés lehetősége tehát ebben az esetben is adott, az erre jogosult szerv az Országos Rádió és Televízió Testület (ORTT) Panaszbizottsága. A

⁶²² Az 1997. évi LVIII. törvény 5. § (2) bekezdése szerint „Tilos közzétenni olyan reklámot, amely a gyermek- és fiatalkorúak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődését károsíthatja, így különösen, ha a gyermek- és fiatalkorúakat veszélyes, erőszakos, továbbá a szexualitást hangsúlyozó helyzetben mutatja be.”

⁶²³ Az 1997. évi LVIII. törvény 5/A § (2) bekezdése szerint „Az (1) bekezdés alkalmazásában pornográf reklám minden olyan reklám, amely a nemiséget súlyosan szeméremsértő nyíltsággal ábrázolja, különösen amelyek nemi aktust vagy nemi szervet nyíltan ábrázol.”

⁶²⁴ Az 1996. évi I. törvény 5/B § szerint „(3) Azt a műsorszámot, amely alkalmas a tizenhat éven aluliak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődésének kedvezőtlen befolyásolására, különösen azáltal, hogy közvetett módon utal erőszakra, illetve szexualitásra, vagy témájának meghatározó eleme az erőszakos módon megoldott konfliktus, a III. kategóriába kell sorolni. Az ilyen műsorszám minősítése: tizenhat éven aluliak számára nem ajánlott.

(4) Azt a műsorszámot, amely alkalmas a kiskorúak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődésének kedvezőtlen befolyásolására, különösen azáltal, hogy meghatározó eleme az erőszak, illetve a szexualitás közvetlen, természetes ábrázolása, a IV. kategóriába kell sorolni. Az ilyen műsorszám minősítése: tizenhat éven aluliak számára nem ajánlott.

(5) Azt a műsorszámot, amely alkalmas a kiskorúak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődésének súlyosan kedvezőtlen befolyásolására, különösen azáltal, hogy pornográfiát vagy szélsőséges, illetve indokolatlan erőszakot tartalmaz, a V. kategóriába kell sorolni.”

médiatörvény 23. §-a a közszolgálati műsorszolgáltató és a közműsor-szolgáltató számára előírja továbbá, hogy figyelmet fordítson a „kiskorúak testi, lelki és erkölcsi fejlődését, érdeklődését szolgáló, ismereteit gazdagító műsorszámok bemutatására”.⁶²⁵

Megállapítható tehát, hogy a magyar jogrendszer számos eleme lehetőséget nyújt a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozására a közerkölcs, illetve az erkölcs védelme érdekében, vagy sérelme esetén, a döntést az igazságszolgáltatás szerveire, vagy más szerve, az ORTT Panaszbizottságára vagy a Fogyasztóvédelmi Felügyelőségekre bízva.

Az Egyezmény és a tagállamok belső jogának viszonyát illetően megállapítható, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága döntéseinek a jövőre szóló „iránymutatásai”, valamint a magyar ítélkezési gyakorlat egyezménykonformitása olyan kérdések, amelyek mellett sokáig nem mehetnek el sem az egyedi ügyekben döntést hozó bíróságok, sem a jogkereső állampolgárok. A strasbourgi Bíróság a beavatkozások *szükségességét egy demokratikus társadalomban* minden tagállamra alkalmazhatóan vizsgálhatja, még ha a közerkölcs el is tér egymástól az egyes államokban, emellett a bíróságok valószínűleg egyre gyakrabban találkoznak majd az Egyezményt jogaik érvényesítése érdekében már a belső bíróságok előtt felhívó ügyfelekkel.

4.2.2. A véleménynyilvánítás korlátozásának egyes esetei

A sajtótermékek nyilvános közlésének megtiltása a magyar ítélkezési gyakorlatban viszonylag ritkán fordul elő, ám az esetek többségében igen nagy visszhangot keltve történik. A már említett sajtótörvény 15. § (3) bekezdésének azt a részét, amelynek értelmében az ügyész indítványára a bíróság az érintettek akaratától függetlenül megtilthatta a sajtótermék vagy sajtóterméknek nem minősülő irat nyilvános közlését, illetve a sajtótermék vagy irat nyilvános ismertetését az ügyész azonnal

⁶²⁵ 1996. évi I. törvény 23. § (4) bekezdés b) pont

felfüggeszthette, az Alkotmánybíróság 20/1997. (III. 19.) számú határozatában alkotmányellenesnek minősítette, amelynek okán a Sajtótörvény 15. § (3) bekezdését megsemmisítette.⁶²⁶ A (3) bekezdés megsemmisítéséig azonban a bírói gyakorlat ismert jó néhány olyan ügyet, amelyekben az illetékes bíró élt a törvényben számára biztosított joggal, igaz, a másodfokú eljárásban az esetek többségében ellentétes döntés született. Mindezek ellenére érdemes áttekinteni az első- és másodfokon eljáró bíróságok jogi érvelését, amelyben a közerkölcs jogi értelemben vett megközelítését követhetjük nyomon. A Fővárosi Bíróság 1991 novemberében hozott határozatot az *Új Hölgyfutár* című folyóirat ügyében, amely a megelőző Fővárosi főügyészségi közlés-felfüggesztést követően a közerkölcs sérelmére hivatkozva megtiltotta az említett folyóirat „1990/91. évi szökőszámának” nyilvános közlését. A folyóirat címlapján elhelyezett grafika a magyar Szent Koronát ábrázolta obszcén figurák társaságában, amelyet az első fokon eljáró Fővárosi Bíróság a közerkölcsbe ütközőnek vélt, megállapítva a következőket: A „közerkölcs fogalom nem igazán és mélységében megfogalmazott, azonban [...] ettől még a közerkölcs fogalom létezik”.⁶²⁷ A bíróság szerint a meztelenségnek a folyóirat címlapján szereplő módon való ábrázolása sértette a közerkölcsöt, valamint „Azoknak az embereknek az ízlését, szemérmét, erkölcsi érzékét, akik a templom előtt fejet hajtanak, a feszület előtt keresztet vetnek, és tették és teszik ezt bármilyen társadalmi rendszerben, legyen az diktatúra vagy demokrácia. Ez pedig az emberek többsége [...] A bíróság álláspontja szerint a közerkölcs fogalmába tartozik a nemzeti szimbólumok feltétel nélküli tisztelete is”.⁶²⁸ A másodfokon eljáró bíróság jogerős ítéletében a lap fellebbezésének adott helyt. Az ítélet a szakirodalomban is vitát váltott ki,⁶²⁹ elsősorban a közerkölcs megítélése, valamint a művészi alkotások minősítésének kérdése miatt, igaz, a Büntető Törvénykönyv 1993. évi módosítása is ebbe az irányba döntötte el véglegesen (?) a

⁶²⁶ A 20/1997. (III. 19.) AB határozat szerint „Alkotmányellenes az, hogy az ügyész mások személyhez fűződő jogainak sérelmére és magánvádas büncselekmény megvalósulására hivatkozva az érintettek akarátától függetlenül indítványozhatja, a bíróság pedig ennek alapján megtilthatja a sajtótermék vagy sajtótermékek nem minősülő irat nyilvános közlését, továbbá, hogy az ilyen sajtótermék vagy irat nyilvános közlését az ügyész azonnal felfüggesztheti.”

⁶²⁷ Idézi: HALMAI Gábor: *A vélemény szabadság határai...* 262. o.

⁶²⁸ Idézi: HALMAI Gábor, *uo.*

⁶²⁹ Lásd: HALMAI Gábor, *uo.*

kérdést.⁶³⁰ A nemzeti jelkép megsértésével kapcsolatos 13/2000. (V. 12.) sz. Alkotmánybírósági határozat, amely elutasította az említett Btk. szakasz alkotmányellenességének megállapítására irányuló indítványt, a büntetőjogi szankció, valamint a büntetés szerepét és rendeltetését a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartásában látja, abban az esetben, amikor más jogágak szankciói nem segítenek.⁶³¹ Amennyiben – eltekintve és elvonatkoztatva a konkrét esettől, tehát az inkriminált címlap grafikájától – elemezzük a Fővárosi Bíróság határozatát, szembetűnik a hasonlóság a már idézett, ám 1992-ben (egy évvel később) született Legfelsőbb Bírósági eseti döntéssel, amely a „közfelfogásra” való utalásával⁶³² voltaképpen alátámasztja a Fővárosi Bíróság *Új Hölgyfutár*-ügyben hozott, megsemmisített határozatában kifejtett érvelést, amely az „emberek többsége” erkölcsi érzékére hivatkozott a folyóirat „szökőszáma” közlésének megtiltásakor. Nézetem szerint azon álláspont, amely szerint: „Aligha elégséges ok a közlés megtiltásához, hogy a meztelenség „kirívó ábrázolása” sérti az emberek azon „túlnyomó többségének” erkölcsi érzékét, akik a templom előtt fejet hajtanak”,⁶³³ a Legfelsőbb Bíróság eseti döntését követően a konkrét ügytől elvonatkoztatva nehezen védhető.

A magyar gyakorlat is szolgáltat példákat a vallást, illetve a katolikus egyházfőt illető, a strasbourgi esetekhez hasonló véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos döntésekre. A Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség tárgyalta az ún. „ásító Pápa-plakát” ügyet, amelyben bírságot is kiszabott, mivel az ásitó II. János Pál pápát ábrázoló, egy tv-csatorna reklámozásával összefüggő plakátokat a Reklámszövetség etikai bizottsága etikátlannak minősítette. A határozat indoklásában a Főfelügyelőség a reklámtörvénynek a személyiségi jogok, illetve mások vallási meggyőződésének

⁶³⁰ A nemzeti jelkép megsértését az 1993. évi XVII. törvény 55. § iktatta 269/A §-ként a Büntető Törvénykönyvbe.

⁶³¹ 13/2000. (V. 12.) sz. AB határozat, IV. fejezet, 1. pont

⁶³² A Legfelsőbb Bíróság fentebb már idézett eseti döntése szerint „A sajtótermék közerkölcsbe ütközését akkor lehet megállapítani, ha ezen jellege a közfelfogás szerint egyértelmű és vitathatatlan”.

⁶³³ HALMAI Gábor: *A vélemény szabadság határai...* 263. o. Az ezen álláspontot képviselők közül lásd: Sólyom László és Lábady Tamás alkotmánybíráknak a 20/1997. (III. 19.) AB határozathoz csatolt, fentebb említett különvéleményét.

védelmére vonatkozó rendelkezéseire hivatkozott.⁶³⁴ A közerkölcs védelmében foganatosított intézkedésekre a budapesti Fogyasztóvédelmi Felügyelőség mellett az Országos Rádió és Televízió Testület tevékenységi körében is számos példát találhatunk. A reklámfelügyeleti eljárások közül elsőként a *Cosmopolitan* című lap elleni eljárás említendő, amelynek során 1997-ben a Felügyelőség a gyermek- és fiatalkorúak erkölcsi fejlődését károsítónak minősítette a „*Cosmopolitan*-olvasó kedvenc melltartója” című óriásplakátot, amely egy ruhátlan hölgy felsőtestét ábrázolja, amint fedetlen kebleit hátulról férfikezek ölelik át.⁶³⁵ A hatóság az újságot népszerűsítő kampány megtiltása mellett döntött, ugyanakkor a lap időközben leragasztotta a plakátokat, így a fellebbezést követően az Országos Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség eltekintett a bírság megfizetésétől. A közerkölcs, illetve az erkölcsös magatartás fogalmának változására jó példa, hogy 2002 novemberében egy szintén országos terjesztésű magazin hasonló – bár eltérő mondanivalójú – címlapfotója nem váltott ki hasonló felháborodást.⁶³⁶

⁶³⁴ HALMAI Gábor: *A sajtónyilvánosság határainak módosulásai...* 102. o.

⁶³⁵ HALMAI Gábor: *Kommunikációs jogok*. Új Mandátum kiadó, Budapest, 2002, 143. o.

⁶³⁶ A *Penthouse* magazin 2002. novemberi címlapfotóján az 1997-es *Cosmopolitan*-címlaphoz hasonló helyzetben ábrázolja Faludy György író, fiatal feleségével. 2003 tavaszán a Rákellenes Liga óriásplakátjai fedetlen kebleket ábrázoltak – férfikezek nélkül.

Záró gondolatok

A véleménynyilvánítás szabadságának elismerése, kodifikációja és értelmezése az ókori filozófusoktól a strasbourgi esetjogig hosszú utat tett meg, mindazonáltal lényegi elemeik közösek. A *közgondolkodásra* való hivatkozás jelen volt Platónnál, a középkori jogkorlátozás indokaként is találkozhattunk vele, de az Emberi Jogok Európai Bírósága is hivatkozik rá ítélezési gyakorlatában, a közerkölcs meghatározásakor. A *sértő tett* és a *vélemény* közötti elhatárolást Hegel említi, amely végül a rágalmozás büntettségének kérdésében a *vélemény* és a *tényállítás* elhatárolásában jelent meg. Az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlata konzekvensen és egyértelműen határozza meg a kritika határait, a tényállítást bizonyíthatónak tekintve, véleménynyilvánításnak ugyanakkor tágabb teret adva.

A nemzetközi jogban hatékony emberi jogvédelemlről csupán a XX. század közepétől beszélhetünk, az államok nem utasítják ugyan vissza a nemzetközi emberi jogi egyezmények aláírását, de ratifikációjuk, illetve az államokra kötelező döntési jogkörrel is felruházott, az egyezmények kontrollmechanizmusát megvalósító szervek, bíróságok létrehozását illetően tartózkodóak. Ezért kivételes jelentőségű az Emberi Jogok Európai Egyezménye és a Bíróság joggyakorlata, amelynek ítéletei ugyan formálisan csak a bepanaszolt államra kötelezőek, de amint látható, hatásuk ennél jóval messzebbre nyúlik. Az Emberi Jogok Európai Bíróságára az 1990-es évek első felében Alexandre Charles Kiss és Thomas Buergenthal mint „*Nyugat-Európa egyfajta alkotmánybíróságára*”⁶³⁷ tekintett. E megállapítást mára a teljes kontinensre kiterjeszthetjük. Megállapítható emellett, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának

⁶³⁷ BUERGENTHAL, Thomas és KISS, Alexandre: *La protection internationale des droits de l'Homme...* 79. o.

korlátait hasonlóan fogja fel a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kontrollmechanizmusát végző Emberi Jogok Bizottsága és az Emberi Jogok Európai Bírósága, sőt találunk párhuzamokat az Emberi Jogok Amerikaközi Bíróságának joggyakorlatával is. A véleménynyilvánítás szabadságának korlátait illetően elmondhatjuk, hogy a nehezen definiálható fogalmak, mint például a közerkölcs vagy a tényállítás és a véleménynyilvánítás elhatárolásával kapcsolatban szilárd, európai jogértelmezés jött létre, a joggyakorlat a sok vitát kiváltott, látszólag a korábbi döntésektől eltérő ítéletek ellenére egységesnek és konzekvensnek mondható, ám a szakirodalom gyakran fogalmaz meg kritikákat a strasbourgi joggyakorlattal szemben, amely az emberi jogoknak az amerikai felfogástól eltérő elveit fogalmazza meg. Ezen elvek szerint például a rasszista kifejezések tolerálhatóságának határait a strasbourgi Bíróság alacsonyan húzza meg, bár a *Jersild-ügyben* egyes szerzők szerint ennek éppen az ellenkezőjére került sor. A jogon kívüli eszközök bevonását az ítélkezésbe a Bíróság nem ítéli el, sőt, a közerkölcs esetében egyenesen a nemzeti bíróra ruhazza tartalmának tértől és időtől függő meghatározását.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a véleménynyilvánítás szabadságát érintő ügyekben nem csupán a szélsőséges politikai nézetekkel szembesül, hanem a kisebbségi autonómiát a sajtóban követelők elleni állami fellépéssel is. A Bíróság joggyakorlata megerősíti azt az elvet, amely szerint az autonómia, vagy akár a teljes függetlenség követelése – amennyiben békésen teszik – nem ellentétes az Egyezményvel, ellentétben azzal az állam területi egységére hivatkozó állami gyakorlattal, amely (vissza)él az Egyezmény által szabályozott jogkorlátozási lehetőséggel.

Megfigyelhető emellett, hogy a nem bírói jellegű szervek sokkal bátrabbnak bizonyulnak a véleménynyilvánítás szabadsága korlátainak megállapítása terén. Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése illetve a Miniszteri Bizottság ajánlásaiban a sajtó és az állam fokozott felelősségét, valamint az újságírói etika szabályainak betartását hangsúlyozza, emellett szorgalmazza a tények és a vélemények elhatárolásának az eddigieknél nagyobb fokú tiszteletben tartását. Az ajánlások az

elismerés helyett gyakran illetik kritikával a média szereplőit, elsősorban a szenzációt kereső és a tényfeltárást háttérbe szorító írások, tudósítások gyakorisága miatt. (a Parlamenti Közgyűlés 1506 (2001) sz. határozatában kifejezetten elítélte a *Big Brother* típusú műsorokat, emlyek a független vezércikkeket szorítják ki a sajtóból.) Az ajánlások aggodalomal tekintenek a média tulajdonosi háttéréből eredő befolyásolási szándéokra is. Az EBESZ Médiaszabadság-megbízottja által képviselt álláspont ugyanakkor éppen az ellenkező irányba mutat, eszerint a hamis, illetve becsületsértő állítások közlése esetén a sértettnek kellene bizonyítania, hogy az újságíró elmulasztotta közlései igazságtartalmának ellenőrzését.

A kutatást összegezve megállapítható, hogy a közszerelők elleni kritika határainak tágítása mellett a Bíróság hangsúlyozza az állami hatóságok – elsősorban a bíróságok és az ügyészségek – képviselőinek védelmét, kifejtve, hogy „*a bíróságok eljárásának – amely az igazságszolgáltatás biztosítója, és amelynek küldetése alapvető jelentőségű egy jogállamban – szüksége van a közösség bizalmára. Ezért kell tehát megvédeni azt az alaptalan támadásoktól, mindenek előtt akkor, amikor az igazságszolgáltatás funkcionáriusainak tartózkodási kötelezettsége megtiltja számukra a reagálást.*”⁶³⁸

Végezetül kijelenthető, hogy a részes államok belső joga és az Egyezmény közötti konfliktust a Bíróság ítélkezési gyakorlata alapján elméletileg egyszerűen fel lehetne oldani, a magyar jogalkotás, illetve jogalkalmazás számára hozzáférhetőek a strasbourgi ítéletek, ám a gyakorlat azt bizonyítja, hogy az esetjogi bíráskodást gyakorló angolszász bírókhoz képest Magyarországon bátortalanul alkalmazzák a rendelkezésre álló eszközöket.⁶³⁹

⁶³⁸ CEDH, *Perna c. Olaszország ügy*, 2001. július 25-i ítélet, 38. bek, v. pont. Lásd továbbá: CEDH, *Prager és Oberschlick c. Ausztria ügy*, 1995. április 26-i ítélet, 34. bek.

⁶³⁹ A magyar bíróságok 1992 novembere és 2004 novembere között mindössze négy esetben hoztak olyan döntést, amelyet – részben – az emberi jogi normákra alapoztak. Lásd: MAGYAR Gábor: Strasbourg és a magyar joggyakorlat. (Fórum) In: *Fundamentum*, 2005. 1. szám, 49. o.

Irodalomjegyzék

AKILLIOGLU, Tekin: Attitude de la Turquie à l'égard de la Convention Européenne des Droits de l'Homme. In: TAVERNIER, Paul (szerk.): *Quelle Europe pour les droits de l'homme?* Bruylant, Bruxelles, 1996, 194. o.

ARISZTOTELÉSZ: *Politika*. Szabó Miklós fordítása. Gondolat, Budapest, 1984.

ARISZTOTELÉSZ: *Rétorika*. Adamik Tamás fordítása. Gondolat, Budapest, 1982.

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet záróokmánya IV. szakasz, 2. fejezet, preambulum. Kossuth, Budapest, 1975, 74-76. o.

BAKA András: „Irányt mutatunk, de nem avatkozunk be durván a nemzeti jogokba.” – JAVORNICZKY István és KARDOS Gábor beszélgetése BAKA Andrással. *Fundamentum*, 2000. 4. szám, 39. o.

BAKA András: Az Emberi Jogok új Európai Bírósága. In: KOVÁCS Péter és GAZDAG Ferenc (szerk.): *Európa Tanács 1949-1999. tanulmányok és dokumentumok*. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1999, 66. o.

BÁN Tamás: Az Egyezmény hatása a belső jogrendszerre. *Acta Humana*, 1992. évi 6-7-szám, 19-20. o.

BÁN Tamás: Vigyázó szemünket Strasbourgra vessük, avagy a nemzetközi szerződések és a jogalkalmazók. In: HALMAI Gábor (felelős szerk.): *Sajtószabadság és személyiségi jogok*. Emberi Jogi Információs és Dokumentációs Központ – Adu Print, Budapest, 1998, 46-47. o.

BÁN Tamás: A Holocaust tagadása: a Faurisson-ügy. *Fundamentum*, 1999. évi 1. szám, 162. o.

BÁN Tamás: Strasbourg és a magyar joggyakorlat. (Fórum) In: *Fundamentum*, 2005/1. szám, 47. o.

BELLESCIZE, Diane de: La France et l'Article 10 de la Convention européenne des droits de l'homme (L'emprise de la Convention Européenne des droits de l'Homme sur la jurisprudence et la législation française). *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, No. 61, 2005. január 1, 230. o.

BENTHAM, Jeremy: A critical examination of the Declaration of Rights. In: *The works of Jeremy Bentham*. vol. 11. John Bowring, New York, 1962, 515. o.

BÉNYEI Miklós: *Reformkori országgyűlések a sajtószabadságról*. Magyar Tudományos Akadémia Debreceni Akadémiai Bizottsága, Stúdium Kiadó, Nyíregyháza, 1994, 15. o.

BLOED, Arie: The C.S.C.E. human dimension commitments: present and prospects. In: DECAUX, Emmanuel és SICILIANOS, Linos-Alexandre (szerk.) *La CSCE: Dimension humaine et règlement des différends*. Cahiers du Centre de Droit International de Nanterre, 8, Montchrestien, Paris, 1993, 46. o.

BLUTMAN László: A nemzetközi jog a magyar joggyakorlatban. In: TÓTH Károly: (szerk.): *In memoriam Nagy Károly, Acta Universitatis Szegediensis-Acta Juridica et Politica*, Tomus LXI, Fasc. 1-26, Szeged, 2002. 47–49. o.

BODNÁR László: A nemzetközi szerződések államon belüli alkalmazásának fő kérdései. *Acta Humana*, 1994. 15–16. sz. 6–18. o.

BODNÁR László: *A nemzetközi szerződések és az állam*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987.

BOTH Ödön: Küzdelem a sajtószabadságért Magyarországon (1790-1795). In: TÓTH Károly: (szerk.): *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae, Acta Juridica et Politica*, Tomus LIV, Fasciculus 3, Szeged, 1998. 6. és 8. o.

BÖSZÖRMÉNYI Jenő (szerk. és ford.): A kisebbségek és az Egyesült Nemzetek Szervezete: emberi jogi ellenőrző testületek és panaszmechanizmusok. In: *Az ENSZ kisebbségi kézikönyve*. Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest, 2004.

BRUHÁCS János: A kisebbségek védelmének nemzetközi jogi szabályozása az ENSZ keretében. In: HERCZEGH Géza (szerk.): *Tanulmányok a nemzeti kisebbségek jogi védelméről*. Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kisebbségvédelmi Munkaközössége, 1988.

BUERGENTHAL Thomas: *International Human Rights*. West, St. Paul, MN (Egyesült Államok), 1995.

BUERGENTHAL, Thomas és KISS, Alexandre: *La protection internationale des droits de l'Homme*. N. P. Engel, Kehl am Rhein, Strasbourg, Arlington Va, 1991.

BUERGENTHAL, Thomas: The Human Rights Revolution. *St. Mary's Law Journal*, Volume 3, (1991) No. 7, 23. o.

Charter of the United Nations, Report of the President on the Results of the San Francisco Conference by the Chairman of the United States Delegation, the Secretary of State, Department of State Publication, 2349, Conference Series 71, 1945, Washington, 1945. június 26, 38. o.

COHEN-JONATHAN, Gérard: Article 10. In: PETTITI, Louis-Edmond; DECAUX, Emmanuel; IMBERT, Pierre-Henri (szerk.): *i. m.* 401. o.

COHEN-JONATHAN, Gérard: Discrimination raciale et liberté d'expression. *Revue universelle des droits de l'homme*, 7. évf. 1-3. szám, 1995. március 15, 3. o.

COHEN-JONATHAN, Gérard: *Droit international, droits de l'homme et juridictions internationales*. Bruylant, Bruxelles, 2004.

COHEN-JONATHAN, Gérard: La liberté d'information en droit international. In: *La protection internationale de la liberté d'information*. Bruylant, Bruxelles, 2005. (megjelenés alatt)

COING, Helmut: *A jogfilozófia alapjai*. Szabó Béla fordítása. Osiris, Budapest, 1996.

COLIVER, Sandra: Commentary to the Johannesburg Principles on National Security, Freedom of Expression and Access to Information. *Human Rights Quarterly*, Volume 20 Number1 February 1998, 13. o.

COSTA, Jean-Paul: La liberté d'expression selon la jurisprudence de la cour européenne des droits de l'Homme. *Revue hellénique des droits de l'homme*, 15. szám, 2002, 676. o.

COT, Jean-Pierre és PELLET, Alain: Préambule. In: COT, Jean-Pierre; PELLET, Alain; FORTEAU, Mathias (szerk.): *La Charte des Nations Unies, Commentaire article par article*. Economica, Paris, 2005.

COUSSIRAT-COUSTÈRE, Vincent: Article 10 § 2. In: PETTITI, Louis-Edmond; DECAUX, Emmanuel; IMBERT, Pierre-Henri (szerk.): *La Convention Européenne des Droits de l'Homme. Commentaire article par article*. Paris, Economica, 1999. 410. o.

DECAUX, Emmanuel: De la promotion à la protection des droits de l'homme, Droit déclaratoire et droit programmatore. In: *La protection des droits de l'homme et l'évolution du droit international*. Société Française pour le Droit International, Pedone, Paris, 1998, 82. o.

DECAUX, Emmanuel: Les États parties et leurs engagements. In: PETTITI, Louis-Edmond – DECAUX, Emmanuel – IMBERT, Pierre-Henri (szerk.): *La Convention Européenne des Droits de l'Homme. Commentaire article par article*. Economica, Paris, 1999, 18. o.

DEFEIS, Elizabeth F.: Freedom of Speech and International Norms: A Response to Hate Speech. *Stanford Journal of International Law*, Volume 29, (1992) No. 1, 75. o.

DELMAS-MARTY, Mireille: Pluralisme et traditions nationales. (Revindication des droits individuels) In: TAVERNIER, Paul (szerk.): *Quelle Europe pour les droits de l'homme?* Bruylant, Bruxelles, 1996, 89. o.

DIJK, Pieter van: The Final Act of Helsinki – Basis for a Pan-European System? In: *Netherlands Yearbook of International Law*, 1980, 110. o.

DUTERTRE, Gilles: *Key case-law extracts, European Court of Human Rights*. Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2003.

FICHTE, Johann Gottlieb: *A tökéletes állam*. Rózahegyi Zoltán fordítása. Phönix kiadás, Budapest, 1943.

FLACHBARTH Ernő: *Individualista és kollektivista irányzatok a nemzetközi kisebbségi jogban*. Különnyomat a debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem 1936-37. évi Évkönyvéből. Debreceni M. Kir. Tisza István-Tudományegyetemi Nyomda, Debrecen, 1937, 28. o.

FONTBRESSIN, Patrick de: Le militantisme politique du juge, un danger pour les libertés? (en marge à l'arrêt Perna de la Cour européenne du 6 mai 2003) *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, No. 58, 2004, 434. o.

FRECH Ágnes: Szabadságok és kötétségek – az emberi jogok érvényesülése a bírói gyakorlatban. In: HALMAI Gábor (felelős szerk.): *Sajtószabadság és személyiségi jogok*. Emberi Jogi Információs és Dokumentációs Központ – Adu Print, Budapest, 1998, 68. o.

GÁL Gyula: Flachbarth Ernő, a tudós és professzor. In: SZABÓ Marcel (szerk.): *Emlékkönyv Flachbarth Ernő tiszteletére*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2003. 11. o.

GANSHOF VAN DER MEERSCH, Walter: Les méthodes d'interprétation de la Cour européenne des droits de l'homme. In: D. TURP és G. BEAUDOIN (szerk.): *Perspectives canadiennes et européennes des droits de l'homme*. Actes des journées strasbourgeoises de l'Institut canadien d'études juridiques supérieures. Yvon Blais, 1986, 192. o.

GEUS, Jean-Claude: *Quelle liberté d'expression pour l'artiste?* In: SALVIA, Michele de; VILLIGER, Mark E. (szerk.) *The Birth of European Human Rights Law / L'éclosion du Droit européen des Droits de l'Homme*. Liber Amicorum, Studies in honour of / Mélanges en l'honneur de Carl Aage Nørgaard. Nomos, Baden-Baden, 1998, 87. o.

GHANDHI, P. R.: The Universal Declaration of Human Rights at Fifty Years: Its Origins, Significance and Impact. In: *German Yearbook of International Law*, Volume 41 (1998), 223. o.

GOODRICH, Leland M. és HAMBRO, Edvard: *Charter of the United Nations, Commentary and Documents*. Stevens and Sons, London, 1949.

GORNIG, Gilbert-Hanno: *Äußerungsfreiheit und Informationsfreiheit als Menschenrechte*. Duncker & Humblot, Berlin, 1988.

GOUTTES, Régis de: Hozzászólás az Emberi Jogok Európai Egyezményéről 1993. szeptemberében Budapesten tartott nemzetközi konferencia vitájához. In: *8e Colloque international sur la Convention européenne des droits de l'homme*. Éditions du Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1996, 79-80. o.

GOUTTES, Régis de: Les ambivalences de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'Homme en 2001. In: TAVERNIER, Paul (szerk.): *La France et la Cour européenne des Droits de l'Homme, La jurisprudence de l'an 2001*. Université Paris-Sud, Centre de recherches et d'Études sur les Droits de l'Homme, Cahiers du CREDHO No 8 – 2002, 25. o.

GRÁD András: *Kézikönyv a strasbourgi emberi jogi ítélkezésről*. HVG-ORAC, Budapest, 2000.

GREWE, Constance: La question de l'effet direct de la Convention et les résistances nationales. In: TAVERNIER, Paul (szerk.): *Quelle Europe pour les droits de l'homme?* Bruylant, Bruxelles, 1996, 157. o.

GREWE, Wilhelm G.: *Epochen der Völkerrechtsgeschichte*. 1. kiadás, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1984.

GROTIUS, Hugo: *A háború és a béke jogáról*. Második könyv, XXII. Fejezet, XI. rész. Pallas Stúdió – Attraktor Kft, Budapest, 1999, 2. kötet, 118. o.

GUEDJ, Alexis: *Liberté et responsabilité du journaliste dans l'ordre juridique européen et international*. Bruylant-Nemesis, Bruxelles, 2003.

HAARSCHER, Guy: Le blasphémateur et le raciste. In: *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, No. 23. 1995. július 1, 419. o.

HALMAI Gábor: Becsületvédelem és sajtószabadság. *Fundamentum*, 2000. 4. szám, 83. o.

HALMAI Gábor és TÓTH Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok*. Budapest, Osiris, 2003.

HALMAI Gábor: A sajtónyilvánosság határainak módosulásai. In: HALMAI Gábor és VÁSÁRHELYI Mária (szerk.): *A nyilvánosság rendszerváltása. Új mandátum*, Budapest 1998. 100. o,

HALMAI Gábor: A véleménynyilvánítás szabadsága. In: HALMAI Gábor és TÓTH Gábor Attila (szerk.): *Emberi Jogok*. Osiris, Budapest, 2003, 462-463. o.

HALMAI Gábor: *A vélemény szabadság határai*. Atlantisz könyvkiadó, Budapest, 1994.

HALMAI Gábor: *Kommunikációs jogok*. Új Mandátum kiadó, Budapest, 2002.

HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich: *A jogfilozófia alapvonalai vagy a természetjog és államtudomány vázlatja*. Szemere Samu fordítása. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983.

HENKEL, Heinrich: *Einführung in die Rechtsphilosophie*. Beck, München, 1977.

HERACLIDES, Alexis: The diplomatic process of elaborating the C.S.C.E. human dimension commitments: From ideological incompatibility to community of values. In: DECAUX, Emmanuel és SICILIANOS, Linos-Alexandre (szerk.): *La CSCE: Dimension humaine et règlement des différends*. Cahiers du Centre de Droit International de Nanterre, 8, Montchrestien, Paris, 1993, 27. o.

HILLGRUBER, Christian: Protecting Minorities by Safeguarding Individual Freedoms. In: HILLGRUBER, Christian és JESTAEDT, Matthias (szerk.): *The European Convention on Human Rights and the Protection of National Minorities*, Wissenschaft und Politik, Köln, 1994, 47. o.

HINSKE, Norbert: Pluralismus und Publikationsfreiheit im denken Kants. In: SCHWARTLÄNDER, Johannes; WILLOWEIT, Dietmar: (szerk.): *Meinungsfreiheit – Grundgedanken und Geschichte in Europa und USA*. N. P. Engel, Kehl am Rhein, Straßburg, 1986, 31. o.

HOBBS, Thomas: *Leviatán*. 14. fejezet. Vámosi Pál fordítása. Kossuth kiadó, Budapest, 1999, I. kötet, 171. o.

HORVÁTH Krisztina: *Az Emberi Jogok Európai Egyezményének gyakorlata az időtényező, valamint az ezredforduló egyes földrajzi, történelmi és politikai kihívásai tükrében*. PhD értekezés, Miskolc, 2002

Iustinianus császár Institutiói. I. könyv, II. rész, 2. bek. Ifj. Mészöly Gedeon fordítása. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991.

JANCSÓ Benedek: *Erdély története*. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt, Kolozsvár, 1931, 48. o. http://szekelyivadokok.tripod.com/erdely_tortenete.pdf (2005. augusztus 10.)

KABOGLU, Ibrahim Özden: La liberté d'expression en Turquie. *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, No. 38. 1999. április 1, 376. o.

KARDOS Gábor: A nemzetközi emberi jog diszkrét bája. In: *Fundamentum*, 1998. 4. szám, 8. o.

KARDOS Gábor: Értelmezési különbségek és a feloldás módjai – megjegyzések az emberi jogi egyezmények belső jogi alkalmazásáról. In: HALMAI Gábor (felelős szerk.): *Sajtószabadság és személyiségi jogok*. Emberi Jogi Információs és Dokumentációs Központ – Adu Print, Budapest, 1998, 59-60. o.

KISS, Alexandre: La protection des droits de l'homme et les techniques de mise en oeuvre du droit international. In: *La protection des droits de l'homme et l'évolution du droit international*. Société Française pour le Droit International, Pedone, Paris, 1998, 143. o.

KOVÁCS István és SZABÓ Imre (szerk.): *Az emberi jogok dokumentumokban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980.

KOVÁCS Péter: Jelentése az „Education for Democratic Citizenship,” projekthez. In: *Strategies for Learning Democratic Citizenship*. Az Európa Tanács Kulturális Együttműködési Tanácsa (CDCC) kiadványa, DECS/EDU/CIT (2000) 16. Strasbourg, 2000. július 19, 10-11.o.
http://www.coe.int/T/e/Cultural_Co-operation/Education/E.D.C/Documents_and_publications/By_Subject/Practice/strategies_4_learning_EDC.pdf (2006. február 1.)

KOVÁCS Péter: *La protection internationale des minorités nationales aux alentours du millénaire*. Pedone, Paris, 2005.

KOVÁCS Péter: *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem*. Osiris, Budapest, 1996, 121. o.

KOVÁCS Péter: Szemtől szembe, (avagy hogyan kölcsönöznek egymástól a nemzetközi bíróságok, különös tekintettel az emberi jogi vonatkozású ügyekre) *Acta Humana*, 49. szám, 2002, 5. o.

KYMLICKA, William: Identity politics in multination states. In: *State Consolidation and national identity*. Venice Commission, Collection Science and Democracy, No. 38, Council of Europe Publishing, 2005, 49. o.

KYMLICKA, Will: Igazságosság és biztonság, a kisebbségi nacionalizmus kezelésének kritériumai nyugaton és keleten. Karnis Andrea fordítása. In: *Fundamentum*, 2001. 3. szám, 8. o

LAMBERT, Pierre: La liberté de la presse, la protection de la réputation d'autrui et la Convention Européenne des Droits de l'Homme. In: *Liber amicorum Marc-André Eissen*. Bruylant és L.G.D.J, Bruxelles, Paris, 1995, 271. o.

LAUTERPACHT, Sir Hersch: *International Law and Human Rights*. New York, 1950.

LECLERC, Jacques: „Turquie” in: *L'aménagement linguistique dans le monde*, Québec, TLFQ, Université Laval, 2003. október 29, <http://www.tlfq.ulaval.ca/axl/asia/turquie.htm>, (2003. december 11)

LESTER, Anthony: Freedom of Expression. In: MACDONALD, Ronald St. J.; MATSCHER, Franz; PETZOLD, Herbert (szerk.): *The European System for the Protection of Human Rights*. Kluwer Academic Publishers-Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Boston, London, 1993, 466-467. o.

LOCKE, John: *Második értekezés a polgári kormányzatról*. Endreffy Zoltán fordítása. Polis kiadó, Kolozsvár, 1999.

LOMNICI Zoltán: Mire alkalmas a bíró? Az alapjogi bíráskodás elméleti és gyakorlati kérdései. In: HALMAI Gábor (felelős szerk.): *Sajtószabadság és személyiségi jogok*. Emberi Jogi Információs és Dokumentációs Központ – Adu Print, Budapest, 1998, 40. o.

MAGYAR Gábor: Strasbourg és a magyar joggyakorlat. (Fórum) In: *Fundamentum*, 2005. 1. szám, 49. o.

MAHONEY, Paul: Hozzászólás az Emberi Jogok Európai Egyezményéről 1993. szeptemberében Budapesten tartott nemzetközi konferencia vitájához. In: *8e Colloque international sur la Convention européenne des droits de l'homme*. Éditions du Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1996, 83. o.

MARCIC, René: *Rechtsphilosophie*. Rombach, Freiburg, 1969.

MASSIS, Thierry: Publications de provenance étrangère et liberté d'expression. (Arrêt Association Ekin du 17 juillet 2001) In: TAVERNIER, Paul (szerk.): *La France et la Cour Européenne des Droits de l'Homme, La jurisprudence de l'an 2001*. Université Paris Sud, Centre de recherches et d'Études sur les Droits de l'Homme, Cahiers du CREDHO No. 8 – 2002, 181. o.

MASTERMAN, Len: Le développement de l'éducation aux médias dans l'Europe des années 80. Éducation et culture, Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1988.

MAVI Viktor: *Az Európa Tanács és az embri jogok*. Imre László kiadó, Budapest, 1993.

MOLNÁR István János: *Kanada és a Québec-kérdés*. LOGOD Bt, Budapest, 1996.

NAGY Károly: *Soft law jellegű szabályok Magyarország kisebbségi rendelkezéseket tartalmazó kétoldalú szerződéseiben*. Különnyomat. TÓTH Károly (szerk.): *Bérczi Imre Emlékkönyv*. Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Tomus LVIII, Fasciculus 28. Szeged, 2000.

NIEUWENHUIS, Aernout: Freedom of Speech: USA vs Germany and Europe. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, Vol. 18. No. 2, 2000. június, 205-206. o.

OCKHAM, Guillelmi de: An Princeps pro suo succursu, scilicet guerrae, possit recipere bona ecclesiarum, etiam invito Papa. In: OCKHAM, Guillelmi de: *Opera politica*. 1. köt. 6. fejezet. Sikes, Manchester, 1940, 251. o.

OETHEIMER, Mario: *L'harmonisation de la liberté d'expression en Europe. Contribution à l'étude de l'Article 10 de la Convention européenne des droits de l'homme et de son application en Autriche et au Royaume-Uni*. Pedone, Paris, 2001.

OTTENWÄLDER, Paul: *Zur Naturrechtslehre des Hugo Grotius*. Mohr, Tübingen, 1950.

OVEY, Clare és WHITE, Robin (szerk.): *Jacobs and White, The European Convention on Human Rights*. Oxford University Press, New York, 2002.

PÁKOZDY Csaba: Flachbarth Ernő gondolatainak időszerűsége a kisebbségvédelemben, az 1947. évi kisebbségvédelmi szerződéstervezet tükrében. In: SZABÓ Marcel (szerk.): *Emlékkönyv Flachbarth Ernő tiszteletére*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2003. 171. o.

PEROTTI, Antonio: *Plaidoyer pour l'interculturel*. Az Európa Tanács kiadványa, Strasbourg, 1994, 114. o.

PETTITI, Louis-Edmond: La liberté d'expression, la Convention Européenne des Droits de l'Homme et la vie politique. In: DUPUY, René-Jean (szerk.): *Mélanges en l'honneur de Nicolas Valticos*. Droit et justice. A. Pedone, Paris, 1999, 459. o.

PHILIP, Olivier: *Le problème de l'Union Européenne*. La Baconnière, 1950

PINTO, Roger: *La liberté d'information et d'opinion en droit international*. Economica, Paris, 1984.

PLATÓN: *Az állam*. Jánosy István fordítása. Gondolat, Budapest, 1988.

PLATÓN: *Törvények*, 6. könyv, 777. b. Kövendi Dénes fordítása. In: *Platón összes művei*, 3. kötet, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984, 698-699. o.

Postwar Foreign Policy Preparation 1939-1945. US Department of State, Publ. No. 3580 (1950. február), 472. o.

PUFENDORFF, Samuel: *De officio hominis et civis iuxta legem naturalem*. 2. könyv, 1. fej, 1. bek. Henr. Lud. Broenneri, Francofurti & Lipsiae, 1759.

RÉVÉSZ T. Mihály: *A sajtószabadság érvényesülése Magyarországon 1867-1875*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986.

RIGAUX, François: La liberté d'expression et ses limites. *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, No. 23. 1995. július 1, 403. o.

ROBERTSON, A. H. és MERRILLS, J. G. *Human Rights in Europe, A study of the European Convention on Human Rights*. Manchester University Press, Manchester and New York, 1993.

ROUCOUNAS, Emmanuel: Remarques sur la portée juridique des engagements C.S.C.E. concernant la dimension humaine. In: DECAUX, Emmanuel és SICILIANOS, Linos-Alexandre (szerk.) *La CSCE: Dimension humaine et règlement des différends*. Cahiers du Centre de Droit International de Nanterre, 8, Montchrestien, Paris, 1993, 94. o.

ROUSSEAU, Jean-Jacques: *A társadalmi szerződésről, avagy a politikai jog elvei*. Kis János fordítása. PannonKlett Kiadó, Budapest, 1997.

SAJÓ András: *A szólásszabadság kézikönyve*. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Budapest, 2005.

SAJÓ András: The Self-Protecting Constitutional State. *East European Constitutional Review*, Vol. 12. No. 2/3, 2003. nyár/ősz, 85. o.

SAUTER, Johann: *Die philosophischen grundlagen der Naturrecht*. Sauer és Auvermann, Frankfurt am Main, 1966.

SCHMITT, Carl: *Verfassungslehre*. Duncker und Humblot, München, Leipzig, 1928.

SOERENSEN, Max (szerk.): *Manual of Public International Law*. MacMillan, London, 1968.

SÓLYOM László: *Az alkotmánybírászkodás kezdetei Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.

SÓLYOM László: The interaction between the case-law of the European Court of Human Rights and the protection of freedom of speech in Hungary. In: MAHONEY, Paul; MATSCHER, Franz; PETZOLD, Herbert; WILDHABER Luzius (szerk.): *Protection des droits de l'homme: la perspective européenne / Protecting Human Rights: The European Perspective. Mélanges à la mémoire de / Studies in the memory of Rolv Ryssdal*. Carl Heymanns, Köln, Berlin, Bonn, München, 2000, 1319. o.

Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. Az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Főbiztosának kiadványa. <http://www.ohchr.org/english/issues/opinion/> (2005. április 5.)

SPINOZA, Benedictus de: *Teológiai-politikai tanulmány.* Szemere Samu fordítását átd. Boros Gábor és Szalai Judit. Osiris, Budapest, 2002.

SUDRE, Frédéric: *Droit international et européenne des droits de l'homme.* Presses Universitaires de France, Paris, 2001.

SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: *A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században.* MTA Kisebbségkutató Intézet, Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2003.

SZOPHOKLÉSZ: Antigoné. Mészöly Dezső fordítása. In: *Szophoklész drámái.* Európa könyvkiadó, Budapest, 1979.

TACITUS *Évkönyvek.* IV. könyv, 34. bek. Borzsák István fordítása. In: *Tacitus összes művei.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1980, 185. o.

TAVERNIER, Paul: La Cour européenne des droits de l'homme applique-t-elle le droit international ou un droit de type interne? In: TAVERNIER, Paul (szerk.): *Quelle Europe pour les droits de l'homme?* Bruylant, Bruxelles, 1996, 33-34. o.

TEITGEN, Pierre-Henri: *Faites entrer le témion suivant.* Ouest-France, 1988

The United Nations and human rights. Az Egyesült Nemzetek kiadványa, New York, 1984, 83. o.

VERDROSS, Alfred: *Abendländische Rechtsphilosophie.* 2. kiadás, Springer, Wien, 1963.

VISSCHER, Charles de: *Théories et Réalités en droit international public.* Pedone, Paris, 1960.

WACHSMANN, Patrick: Les méthodes d'interprétation des conventions internationales relatives à la protection des droits de l'homme. In: *La protection des droits de l'homme et l'évolution du droit international.* Société Française pour le Droit International, Pedone, Paris, 1998, 160. o.

WELLER Mónika: *Emberi jogok és európai integráció.* Budapest, Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány, 2000. 298–299. o.

WERBŐCZY István *Hármaskönyve.* Előbeszéd, 3. cím, 7. §. Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen fordítása. A Pécsi Szikra Nyomda kiadása, 1989.

WOEHLING, José: La constitution du Canada, la législation linguistique du Québec et les droits de la minorité anglo-québécoise. In: LEVRAT, Nicolas (szerk.): *Minorités et organisation de l'État*. Bruylant, Bruxelles, 1998, 561. o.

ZLINSZKY János: *A tizenkéttáblás törvény töredékei*. Kézirat. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993, 25. o.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága hivatkozott ítéletei

- CEDH, *Akdivar c. Törökország ügy*, 1996. szeptember 16-i ítélet
- CEDH, *Allenet de Ribemont c. Franciaország ügy*, 1995. január 23-i ítélet
- CEDH, *Amihalachioaie c. Moldávia ügy*, 2004. április 20-i ítélet
- CEDH, *Barfod c. Dánia ügy*, 1989. február 22-i ítélet
- CEDH, *Bladet Tromsø és Stensaas c. Norvégia ügy*, 1999. május 20-i ítélet
- CEDH, *Caralan c. Törökország ügy*, 2003. szeptember 25-i ítélet
- CEDH, *Chorberr c. Ausztria ügy*, 1993. augusztus 25-i ítélet
- CEDH, *Colombani és mások c. Franciaország ügy*, 2002. június 25-i ítélet
- CEDH, *Cumpana és Mazare c. Románia* 2003. június 10-i ítélet
- CEDH, *De Haes és Gijssels c. Belgium ügy*, 1997. február 24-i ítélet
- CEDH, *Ekin egyesület c. Franciaország ügy*, 2001. július 17-i ítélet
- CEDH, *Ernst és mások c. Belgium ügyben*, 2003. július 20-i ítélet
- CEDH, *Feldek c. Szlovákia ügy*, 2001. július 12-i ítélet
- CEDH, *Golder c. Egyesült Királyság ügy*, 1975. február 21-i ítélet
- CEDH, *Grinberg c. Oroszország ügy*, 2005. július 21-i ítélet
- CEDH, *Handyside c. Egyesült Királyság ügy*, 1976. december 7-i ítélet
- CEDH, *von Hannover c. Németország ügy*, 2004. június 24-i ítélet.
- CEDH, *Hashman és Harrup c. Egyesült Királyság ügy*, 1999. november 25.-i ítélet
- CEDH, *Hassan és Tchaouch c. Bulgária ügy*, 2000. október 26-i ítélet
- CEDH, *Janowski c. Lengyelország ügy*, a Nagykamara 1999. január 21-i ítélete,
- CEDH, *Jersild c. Dánia ügy*, 1994. szeptember 23-i ítélet
- CEDH, *Jerusalem c. Ausztria ügy*, 2001. február 27-i ítélet
- CEDH, *Karkin c. Törökország ügy*, 2003. szeptember 23-i ítélet
- CEDH, *Kizilyaprak c. Törökország ügy*, 2003. október 2-i ítélet
- CEDH, *Lehideux és Isorni c. Franciaország ügy*, 1998. szeptember 23-i ítélet
- CEDH, *Lešník c. Szlovákia ügy*, 2003. március 11-i ítélet

CEDH, *Lingens c. Ausztria ügy*, 1986. július 8-i ítélet

CEDH, *Lopes Gomes da Silva c. Portugália ügy*, 2000. szeptember 28-i ítélet

CEDH, *Marckx c. Belgium ügy*, 1979. június 13-i ítélet

CEDH, *Modinos c. Ciprus ügy*, 1993. április 22-i ítélet

CEDH, *Müller és mások c. Svájc ügy*, 1988. május 24-i ítélet

CEDH, *Nilsen and Johnsen c. Norvégia ügy*, 1999. november 25-ítélet

CEDH, *Norris c. Írország ügy*, 1988. október 26-i ítélet

CEDH, *Oberschlick c. Ausztria ügy*, 1991. április 25-i ítélet

CEDH, *Open Door and Dublin Well Woman c. Írország ügy*, 1992. október 29-i ítélet

CEDH, *Otto-Preminger-Institut c. Ausztria ügy*, 1994. szeptember 20-i ítélet

CEDH, *Pakdemirli c. Törökország ügy*, 2005. február 22-i ítélet

CEDH, *Perna c. Olaszország ügy*, 2001. július 25-i ítélet

CEDH, *Perna c. Olaszország ügy*, a Nagykamara 2003. május 6-i ítélete

CEDH, *Prager és Oberschlick ügy*, 1995. április 26-i ítélet

CEDH, *Radio France és mások c. Franciaország ügy*, 2004. március 30-i ítélet

CEDH, *Rekvényi c. Magyarország ügy*, 1999. május 20-i ítélet

CEDH, *Sabou és Pîrcălab c. Románia ügy*, 2004. szeptember 28-i ítélet

CEDH, *Scharsach és News Verlagsgesellschaft c. Ausztria ügy*, 2003. november 13-i ítélet

CEDH, *Skalka c. Lengyelország ügy*, 2003. május 27-i ítélet

CEDH, *Steel és Morris c. Egyesült Királyság ügy*, 2005. február 15-i ítélet

CEDH, *Sunday Times c. Egyesült Királyság ügy*, 1991. november 26-i ítélet

CEDH, *Sürek c. Törökország ügy*, 1999. július 8-i ítélet

CEDH, *Sürek c. Törökország ügy*, a Nagykamara 1999. július 8-i ítélete

CEDH, *Thoma c. Luxembourg ügy*, 2001. március 29-i ítélet

CEDH, *Thorgeir Thorgeirsson c. Izland ügy*, 1992. június 25-i ítélet

CEDH, *Tolstoy-Miloslavsky c. Egyesült Királyság ügy*, 1995. július 13-i ítélet

CEDH, *Török Szocialista Párt és mások c. Törökország ügy*, 2003. november 13-i ítélet

CEDH, *Unabhängige Initiative Informationsvielfalt c. Ausztria ügy*, 2002. február 26-i ítélet

CEDH. *Otto-Preminger Institut c. Ausztria ügy*, 1994. szeptember 20-i ítélet

CEDH. *Vogt c. Németország ügy*, 1995. szeptember 26-i ítélet

CEDH. *Wingrove c. Egyesült Királyság ügy*, 1996. október 22-i ítélet

**Az Emberi Jogok Bizottsága
(Comité des droits de l'Homme)
hivatkozott véleményei**

Alberto Grille Motta c. Uruguay ügyben 1980. július 29-i, R. 2/11. sz. vélemény

Auli Kivenmaa c. Finnország ügy, 1994. június 9-i, 412/1990. sz. vélemény

Ballantyne, Davidson, McIntyre c. Kanada ügy, 1993. május 5-i, 359/1989, és 385/1989. sz. vélemény

Beatriz Weismann Lanza és Alcides Lanza Perdomo c. Uruguay ügy, 1980. április 3-i, R.2/8. sz. vélemény

Faurisson c. Franciaország ügy, 1995. július 19-i, 55/1993. sz. vélemény

Rafael Marques de Morais c. Angola ügy, 2005. április 18-i, 1128/2002. sz. vélemény

SETA (Szervezet a szexuális egyenlőségért) által képviselt Leo R-Hertzberg, Uit Mansson, Astrid Nikula, valamint Marko és Tuovi Putkonen c. Finnország ügy, 1982. április 2-i, R. 14/61. sz. vélemény

Singer c. Kanada. ügy, 1994. augusztus 15-i, 455/1991. sz. vélemény

Womah Mukong c. Kamerun ügy, 1994. augusztus 10-i, 458/1991. sz. vélemény

Internet-hivatkozások

Az Emberi Jogok Európai Bírósága: <http://www.echr.coe.int/echr>

Nemzetközi Bíróság: <http://www.icj-cij.org>

Az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Főbiztosa Hivatalának honlapja,
<http://www.unhchr.ch>

Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet <http://www.osce.org>

Az EBESZ Médiaszabadság-megbízottjának honlapja <http://www.osce.org/fom>

FILEI Nikolett, HINKEL József, JABLONSKY László, KÉTSZERI Csaba, NIZALOWSKI Attila (szerk.): *K7K-KERSZÖV Kft. 1000 év törvényei internetes adatbázis.*
<http://www.1000ev.hu>

A francia kormány jogszabálygyűjteménye: <http://www.legifrance.gouv.fr>

A québeci kormány honlapja: <http://www.gouv.qc.ca>

Mécs Imre honlapja, <http://www.mecsimre.hu>

dr. Pákozdy Csaba doktori értekezése tárgyában publikált tanulmányai

1. Flachbarth Ernő gondolatainak időszerűsége a kisebbségvédelemben, az 1946. évi kisebbségvédelmi szerződéstervezet tükrében. In: SZABÓ Marcel (szerk.): *Emlékkönyv Flachbarth Ernő tiszteletére*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2003. 167-176. o.
2. Az Emberi Jogok Európai Bírósága *Roemen és Schmit c. Luxemburg ügyben* hozott ítéletének összefoglalója. *Acta Humana*, 14. évf. 2003. évi 1-2. sz. 158-159.
3. A közerkölcs védelme mint a véleménynyilvánítás egyik nemzetközi jogi és alkotmányos korlátja. *Acta Humana*, 14. évf. 2003. 3. sz. 2003. október 48-65. o.
4. Az Emberi Jogok Európai Bírósága *Skalka c. Lengyelország ügyben* hozott ítéletének összefoglalója. *Acta Humana*, 14. évf. 2003. évi 3. sz. 126-127. p.
5. A véleménynyilvánítás szabadsága és a mai strasbourgi joggyakorlat In: STIPTA István (szerk.): *Doktoranduszok Fóruma" tanulmánykötet*. Miskolci Egyetem ÁJK, Deák Ferenc Doktori Iskola – Novotni Alapítvány Miskolc, 2004, 264-270. o.
6. Les effets de la deuxième guerre mondiale dans la jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme sur la liberté d'expression In: KOVÁCS Péter (szerk.): *Historia ante portas - L'histoire en droit international / History in International Law*. Studia Iuris Gentium Miskolcinensia, Tomus II. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004. 353-364. o.
7. A kisebbségvédelem, a véleménynyilvánítás szabadsága és a nemzetközi biztonság egyes összefüggései. *Acta Humana*, 15. évf. 2004. évi 2. sz. 49-59. o.
8. Protection of national minorities, international security and the freedom of expression. In: *Miskolc Journal of International Law*, Volume 2. (2005) No. 1. 32-42. o.
9. Rágalmazással kapcsolatos ügyek az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlatában. *Magyar Jog*, 2005/2, 114-122. o.

Összefoglaló

„A véleménynyilvánítás szabadsága és a nemzetközi jog, különös tekintettel az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatára” című értekezésről

Jelen doktori értekezés a véleménynyilvánítás szabadsága állam általi korlátozási lehetőségeinek egyes kérdéseit mutatja be, az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlatának bővebb elemzésével. A probléma tárgyalása során áttekintést ad a véleménynyilvánítás szabadsága jogáról annak jogelméleti-jogtörténeti gyökereitől, az állami és nemzetközi emberi jogi deklarációkban, valamint a jogi kötelező erővel bíró nemzetközi szerződésekben és alkotmányokban való megjelenéséig, külön is kitérve a sajtó és a véleménynyilvánítás szabadságának magyar jogtörténeti vonatkozásaira. A véleménynyilvánítás szabadsága a XX. században nem csupán a jogok katalógusát tartalmazó deklarációk, de nemzetközi szerződések nélkülözhetetlen elemévé is vált, amelyek mellett hatékony és kevésbé hatékony kontrollmechanizmusokat hoztak létre érvényesülésének biztosítására. Az Emberi Jogok Európai Bírósága az utóbbi csoportba tartozik. A strasbourgi Bíróság – az Emberi Jogok Európai Egyezményének hiteles értelmezését végző, állami elleni egyéni panaszok elbírálására jogosult bírói fórum – amellet, hatékony jogorvoslatot nyújt a véleménynyilvánításhoz való jog állam általi sérelmére, több évtizedes ítélkezési gyakorlatában egyben kijelölte e szabadságjog gyakorlásának határait is, az Emberi Jogok Európai Egyezménye által adott keretek között. A dolgozat e jogkorlátozás olyan lehetőségeit mutatja be, amelynek tartalmát az Egyezménynek a strasbourgi ítéletek nyújtotta értelmezése nélkül nem, vagy nehezen lennének képesek megállapítani az államok jogalkotó, jogalkalmazó, és igazságszolgáltatási szervei. A disszertáció a strasbourgi ítélekezési gyakorlat, valamint az Európa Tanács vonatkozó ajánlásainak bemutatásán kívül a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozásának magyarországi példáiba is betekintést nyújt, ezzel is szemléltetve e szabadságjog a Magyarországon és Európa más

államaiban e szabadságjog korlátozásával kapcsolatban felmerülő problémák hasonlóságát, amelyek megoldása az Emberi Jogok Európai Egyezményében meghatározott módon csak az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéleteiben megfogalmazott elvek mentén lehetséges.

Résumé

de la thèse « La liberté d'expression et le droit international, à l'égard de la jurisprudence de la Cour européenne des Droits de l'Homme »

Dans cette thèse, intitulée « La liberté d'expression et le droit international, au regard de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'Homme » j'ai entrepris de présenter la liberté d'expression et les modalités de sa limitation par l'État. Les racines de la liberté d'expression se trouvent dans la pensée philosophique de l'Antiquité et dans la pensée juridique du Moyen-Age. Suivant l'invention de l'imprimerie, la limitation de cette liberté fut d'abord appliquée par l'État et l'Église, spécialement sous la forme de la censure. Les déclarations des droits de l'homme ont considéré la liberté d'expression comme une liberté fondamentale, mais connaissant en même temps certaines limites fondées sur la protection des autres droits fondamentaux - qui peuvent être par exemple l'ordre public, la sécurité nationale, les droits d'autrui ou la morale -. Les droits de l'homme comme le droit à liberté d'expression ont été internationalisés au cours du XXe siècle : il en résulte que les mécanismes de contrôle se trouvent également en dehors des juridictions nationales, au sein des organes des Nations Unies ou d'autres organisations internationales ou encore de l'OSCE. Le système européen de la protection des droits de l'homme est considéré comme étant le plus effectif, y compris au niveau mondial. La Cour européenne des Droits de l'Homme a défini, au gré de sa jurisprudence, les limites de la liberté d'expression et a précisé et interprété la Convention européenne des Droits de l'Homme. Bien que ses arrêts lient principalement les États concernés, sa jurisprudence est devenue le fil conducteur pour les autorités nationales qui sont chargés de prendre des décisions ou

rendre des arrêts concernant la liberté d'expression. Dans cette thèse, j'ai présenté cette jurisprudence, en me focalisant sur les décisions relatives à la diffamation des hommes politiques ou des magistrats. La partie finale contient des analyses de certains cas hongrois dans le contexte de la jurisprudence de Strasbourg, dont l'influence sur la jurisprudence hongroise reste encore modeste.